

Úvodník

Čermák Karel: Čeho nabyl občan pilný, vojín zbraní zastávej	5
---	---

Články***K reformě trestního řízení***

Slovo úvodem (redakce)	11
Baxa Josef: Reforma trestního řízení – geneze jejího vzniku a její cíle	12
Vantuch Pavel: Předsoudní fáze trestního řízení po novele trestního řádu	22
Fenyk Jaroslav: Postavení státního zástupce v trestním řízení po novele trestního řádu	38
Štěpán Jan: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu (první část)	52
Jelínek Jiří: Poškozený po novele trestního řádu 2001	61
Král Vladimír: K nové právní úpravě vazebního řízení	69
Ježek Vladimír: Zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před soudem	78
Pípek Jiří: Novelizace úpravy odvolání v trestním řízení	93
Šámal Pavel: Dovolání – nový mimořádný opravný prostředek v trestním řízení	103
Kratochvíl Vladimír: O „postnálezových“ stádiích trestního řízení ve světle „velké novely“ trestního řádu z roku 2001	124
Jelínek Jiří: Novela trestního zákona 2001	137
Balík Stanislav: Ke stavu zpracování regionálních dějin advokacie	149

Anotace

Kozel Roman: Problémy konkurzního řízení a jejich řešení	154
Kučera Robert: Dědictví	154
Prudilová Miloslava: Veřejné dražby a exekuce	155
Ehlová Marta: Zelená vrátka s lampiónem	155

Z České advokátní komory

1) Informace o schůzi představenstva ČAK konané dne 10. – 11. 9. 2001	156
2) www.cak.cz	157

Obsah

- 3) Termíny školení advokátních koncipientů v I. pololetí roku 2002 157
4) Výsledky advokátních zkoušek v září t. r. 158

Z kárné praxe

Je závažným porušením povinností advokáta, jestliže peníze, svěřené mu klientem a určené po splnění podmínky k výplatě druhému klientovi, použije, byť dočasně, k jinému účelu. 159

Mezinárodní vztahy

American Bar Association v letech 1999–2001 (Stanislav Balík) 161

Ze zahraničí

Německo: Několik poznámek k novele občanského soudního řádu – pesimistické úvahy k připravované reformě (Ivan Rada) 164
Německo: Odborný advokát – Fachanwalt (Václav Mandák) 168

Z odborného tisku (Jaroslava Vanderková) 169

Různé

- VI. turnaj ve squashi advokátů a advokátních koncipientů – 1. 12. 2001 172
- Přehled akcí Pražského sdružení JČP na období listopad – prosinec 2001 173
- Přihláška na školení advokátních koncipientů 175

Nakonec

Co lze také žalovat, nikoliv však vysoudit (kuriózní případ z německé judikatury) 176
Kresba Lubomíra Lichého 177

Inzerce 178

Bulletin advokacie jako jediný odborný časopis přináší pravidelně informace o obsahu periodik z oblasti práva a hlavních souvisejících oborů.
Dnes na stranách 169 – 172.

Čeho nabyl občan pilný, vojín zbraní zastávej

Můj nebožtík otec absolvoval větší část svého školního vzdělání ještě za starého Rakousko-Uherska a rád vzpomínal na to, jak předmětem výuky v hodinách zpěvu byl nácvik rakouské státní hymny ve čtyřhlasém provedení. On zpíval třetí hlas a po prvních dvou slokách „zachovej nám, Hospodine, císaře a naši zem“ a „císaři po boku vládne císařovna spanilá“ se vždycky nejvíc těšil právě na tu třetí (nebo už čtvrtou?) sloku „čeho nabyl občan pilný, vojín zbraní zastávej“. No a jelikož můj otec nebyl žádný militarista, nýbrž spíš naopak pacifista, nemohla jeho slabost pro třetí sloku spočívat v ničem jiném, než v navyklém smyslu pro zavedený pořádek, v němž občan žije, je pilný a nabývá, kdežto vojín se ho zbraní zastává proti každému, kdo by takový rozumný řád porušoval.

Z dob Rakouska bychom v lidové nebo zlidovělé písňové tvorbě našli ovšem zajisté vedle hymny ještě desítky dalších reminiscencí na vojenský boj a válečný ryk; žádný div, že tyto reminiscence jsou z velké části inspirovány situací na východní rakouské hranici, kde se Rakousko po staletí střetávalo s Osmanskou říší, a to od Vídně až bůhví kam do tehdejších Uher. Inu a ačkoliv ta pověstná Osmanská říše byla říše islámská, zřídka kdy bylo slyšet něco o střetu civilizací, nýbrž šlo o mocenský konflikt, jako každý jiný, o němž si leckterý rakousko-český infanterista s kusem nadhledu a ironie rád zazpíval „tamhle pod strání šnelcuk uhání a na strání na něj číhají mohamedáni“ a dále „mohamedáni, strašný pohani, kalhoty mají podkasány, plivají do dlaní“. Ostatně Hercegovinu si možná s nadhledem a ironií zazpívá ještě dnes nějaký ten skautík u táboráku a na mohamedánech stejně jako jeho pradědeček kromě těch podkasaných kalhot taky nic špatného nevidí.

Tedko už se pomalu bojím, že mě některý z našich horlivých neoliberalů narkne ze schvalování té hrůzy ve Světovém obchodním centru, ale já nic takového neschvaluji, jenom se zatím snažím nemluvit dramaticky a pateticky, protože patosu si všichni užijeme dost od těch, kterým to přísluší, a dramati jistě ještě taky zažijeme habaděj.

V tuto chvíli nechci říct tak dalece nic víc, než že evropská a islámská kultura mají spolu víc než tisícileté zkušenosti a že se spolu naučily nakonec nějak žít, i když to soužití bylo v krizových hraničních bodech kolikrát pěkně divoké, jako u Xeres de La Frontera, u Poitiers a u Granady, či na druhém konci Evropy

u Cařihradu, Mohače a Vídně, anebo dokonce daleko v Jeruzalémském království u příležitosti kterési křížové výpravy. Evropa je prostě starodávný expert na islám a naopak, což už se tak zrovna nemůže říct třeba o kultuře hinduistické, buddhistické, taoistické nebo šintoistické, o nichž ve skutečnosti víme houby, i když se po Národní třídě tady pode mnou často procházejí různí vyholení hobládkové v kutnách, bubnují na bubínky a cosi halekají.

Aby se mohly nějaké odlišné civilizace střetnout jinak než v klasickém boji o moc nebo vliv nad územím či prostorem, musely by především definovat onu odlišnou civilizační hodnotu, o níž se střetávají. To je, jak záhy uvidíme, dosti obtížné.

Jistě nepodlehne lacinému pokušení prohlásit za evropskou, či chcete-li euroamerickou civilizační hodnotu mobil, internet, letadlo Concorde, CNN či Versaceho s tím, že nám to mohamedáni závidí, a proto že musí dojít ke střetu civilizací, jak už to vlastně na Manhattanu a v Pentagonu začalo.

Zkusme si raději položit otázku, v čem vlastně ty naše nešťastné civilizační hodnoty spočívají. Ony nespočívají v ničem jiném, než v širokém konsensu o vztazích, jež jsou hodné všeobecné úcty a potřebují tudíž nějakou regulaci a ochranu. V bezmála třítisíciletých dějinách evropské civilizace to byly, jak se mi zdá, tyto oblasti:

- Vztahy kultovní a záhrobní.
- Vztahy mezigenerační.
- Vztah k existujícímu životu.
- Vztah k reprodukci života.
- Vztah k majetku.
- Vztahy při komunikaci.

I v rámci své vlastní civilizace, v níž se pochopitelně cítíme jako doma, si okamžitě povšimneme, jak se obsah těchto hodnot v čase měnil; neměnilo se však přesvědčení, že tyto hodnoty je zapotřebí vždy znovu a znovu promýšlet, definovat a specifikovat. Tak mohli v oblasti kultovní fungovat bohové na Olympu, Jahve, trojjediný Bůh, Prozřetelnost či Osud a v oblasti záhrobní různé způsoby pohřbívání a úcty k mrtvým; otcové a děti mohli koexistovat na nejrůznějších principech ochrany, podpory či moci; život bylo možno odnímat tu jako odplatu, tu jako trest, jindy zase v souboji jako kompenzaci cti, či v kolektivním útoku nebo obraně, ba dokonce jako prevenci života zbaveného slasti. Stejně kolísavé byly přístupy k otázkám lidské reprodukce, a tudíž k celé oblasti sexu, ledaže snad v naší civilizaci vždy převažoval monogamní princip; podobně také nabývání, předávání a odnímání majetku se postupem dob obsahově měnilo tak zásadně, že to ani nelze vypočíst. A konečně i požadavky na komunikaci, kromě více

méně trvalého důrazu na její pravdivost, nabývaly v průběhu staletí nejrůznějších forem, od křivé přísahy až po tiskovou opravu.

Z těchto úvah, jsou-li korektní, můžeme učinit hned několik závěrů.

Především naše civilizace zůstává naší civilizací, jakkoliv se nám snad přičítá shazování novorozeňat s jistými defekty zdraví či pohlaví z tarpejské skály nebo moc římského paterfamilias nad životem a smrtí jeho dětí. Naší civilizací zůstává proto, že se zabývala těmi hodnotami, jimiž se zabývat měla, tedy zde vztahem k životu a vztahy mezigeneračními. Ona snad pouze vadně definovala oblast těchto hodnot, což se ovšem nám dnes může stát taky a obávám se, že se nám to také skutečně stává.

Další závěr může snad spočívat v tom, že i jiným civilizacím než evropské jde v podstatě vždy o stejné hodnoty, jako nám. To ovšem civilizace sblížuje, dokáží-li si uvědomit, že Alláh je odpovědí na otázku po civilizační hodnotě „vztahy kultovní“, a mnohoženství že odpovídá na obtížný problém definice hodnot souvisejících s reprodukcí života. Nevím, proč by mě Alláh měl rušit víc než Zeus a polygamie víc než registrované partnerství; a zakazuje-li korán jíst vepřové, tak mně zase naše civilizace nedovoluje jíst psy a housenky, ba dokonce v poslední době kvůli cholesterolu ani ten vepřový bůček. Každý halt máme své pověry, čímž jsem teď ovšem parádně našťval jak islámské, tak naše učence.

Konečně musíme patrně udělat jistou distinkci mezi civilizačními hodnotami, mezi definicí obsahu těchto civilizačních hodnot, mezi interpretací těchto definic, mezi prosazováním definovaných a interpretovaných hodnot normativními nebo jinými postupy a konečně mezi legitimitou či nelegitimitou těchto postupů. Hned vidíme, že nesnáze mezi civilizacemi nespočívají ani tak v civilizačních hodnotách jako takových, nýbrž právě v definicích a interpretacích jejich obsahu a v metodách jejich prosazování. Stejně, ne-li větší nesnáze panují ovšem i uvnitř civilizací, jak je toho celá historie lidstva pékným dokladem.

Když jsme teď udělali alespoň částečné závěry, nenecháme si ujít ještě jeden překvapivý postřeh, který mnohý čtenář jistě už dávno učinil sám. Ve výčtu civilizačních hodnot chybí svoboda a demokracie, jimiž se dneska kdekdo od rána do večera ohání. A až se vám autor přizná, že svobodu a demokracii z civilizačních hodnot nevynechal nějakým nedopatřením nebo opominutím, nýbrž úmyslně, pak teprve budete mít možnost ho obvinít z těch nejhorších zločinů.

Ale ruku na srdce: svoboda, natož demokracie, v naší evropské civilizaci – a asi v žádné jiné civilizaci – civilizační hodnotou nikdy nebyla. Oba pojmy patřily

vždy pouze do oné metodologické výbavy, kterou se civilizační hodnoty měly legitimně definovat, interpretovat a prosazovat.

Svoboda, rovnost a bratrství pronikly do širšího povědomí jako politické postuláty osvícenství a jejich obsah jako politických postulátů byl tak dalece jasný. Svoboda bylo volání po odstranění absolutní politické moci na nejrůznějších centrálních i místních úrovních, včetně zrušení nevolnictví, rovnost znamenala odstranění stavovských privilegií a jednotný režim práv a povinností pro všechny a konečně bratrství mělo nahradit dobrovolné milosrdenství principem povinné solidarity. Tohleto všechno nakonec po různých krvavých peripetiích jakžtakž fungovalo, dokud jsme si neusmysleli transplantovat tyto politické postuláty do oblasti vědomí jednotlivých lidských bytostí. To byl patrně zcela chybný postup a měli jsme raději vymyslet něco jiného. Transplantaci do individuální úrovně se nám především podařilo naprosto eliminovat i rovnost i bratrství. Politická rovnost a politické bratrství (solidarita) je celkem slušně slučitelné s politickou svobodou, ale na úrovni individuálního vědomí nemůže svoboda s rovností ani s bratrstvím koexistovat. Otázka pak zní buď svoboda, nebo rovnost, buď svoboda, nebo bratrství. Jakékoliv pokusy různých exportovaných a zase reimportovaných profesůrků práv, ekonomie, sociologie, politologie, synergetiky, sémiotiky, informatiky, psychologie, psychoanalýzy a snad i psychiatrie, morálky, logiky a filozofie uvést tyto pojmy do nějakého souladu zatím selhaly a když si tak čtete v jejich pracích – nechci teď nikoho jmenovat, abych neurazil – občas se neubráníte hlasitému smíchu. Tento směr bádání prostě skončil ve slepé uličce. Jen si vezměme takovou rovnost. Ta prý bude slučitelná s prakticky neomezenou individuální svobodou, pojmem-li ji jako rovnost příležitosti, motivační rovnost, rovnost zdrojů, rovnost zjednanou fiktivním použitím matematických pojišťovacích modelů hned při narození a podobně a podobně, včetně rovnosti před zákonem a rovnosti zbraní. To už opravdu raději sáhnu k naší civilizační klasice, v níž jsme si všichni, páni i otroci, chudáci i boháči, bílí i černí, chytráci i hlupáci, rovni před Pánem Bohem. O úplné erozi postulátu bratrství transplantovaného do individuálního vědomí raději pomlčím, protože by to bylo moc dlouhé povídání. Končí to totiž v podstatě vždycky zase tím dobrovolným milosrdenstvím, stříknutým trochou reklamy jako protiplněním na svobodném trhu.

Zbyla nám zkrátka z celé té trojice ušlechtilých politických výzev nakonec jen ta transplantovaná neomezená individuální svoboda rozhodování. Tu se pak dokonce vši silou snažíme učinit hodnotou tak zvané západní civilizace, kterou v historii této civilizace nikdy nebyla. Naše civilizace existovala a kvetla celá staletí i s otroky a nevolníky, ba i s nesčíslnými výstřelky krvavého násilí a kolektivního teroru a vždy dokázala takové výstřelky překonat správným definováním a inter-

pretací svých klasických civilizačních hodnot nebo zaváděním efektivnějších metod jejich prosazování, včetně politické svobody a demokratického způsobu vlády. Povýšit však individuální svobodu rozhodování a nebo demokracii na novou a snad jedinou civilizační hodnotu znamená naplnit chmurné předpovědi o zániku naší dosavadní civilizace naším vlastním přičiněním. Zkusme si trochu zarecitovat z proslulého ideologa neoliberalismu Dworkina: „Etický individualismus... **základně** trvá na tom, že jednotlivá individua **musí** mít **veškerou** svobodu nutnou k tomu, aby mohla **jednat** a svůj život si utvářet podle svých vlastních představ o tom, jaký způsob života je pro ně nejlepší.“ (Jednotlivá slova podtrhl autor úvodníku). Co ale pak chceme od teroristy jakékoliv provenience, jehož vlastní představa o nejlepším způsobu života spočívá v pálení, loupění, ničení a masovém vraždění? Zda nová civilizace založená na jediné hodnotě bude schopna přežít, to se samozřejmě ukáže. Pak se však opravdu musí počítat se střety s jinými civilizacemi, tvrdí-li se s takovou arogancí, že nejsou oprávněny určovat okruh hodnot, je definovat a interpretovat, když toto právo má sám pro sebe jen každý jedinec. Otřesy musí pak přijít pochopitelně i zevnitř naší civilizace.

Jako je rozsáhlá individuální svoboda neslučitelná s rovností a bratrstvím, tak je i neslučitelná s možností existence (a definice) nějakých jiných civilizačních hodnot, protože každá taková hodnota nutně prostor individuální svobody rozhodování tak či onak omezuje. Každá civilizace umožňuje svým individuí, dovolte mi to říci, kráčet po cestě pravé; a umožňuje jim s respektem k jejich svobodné vůli (rozezněj od svobodného rozhodnutí) z této cesty i sejít a případně se na ni zase navrátit. V civilizaci vypjatého etického individualismu žádné pravé cesty není. Každá individuální stezka je jen bloudění sem a tam. Přiznám se, že bloudění za svou civilizační hodnotu mít nechci. Raději bych to risknul a zúčastnil se diskursu o definování a interpretaci existujících hodnot, místo abych psal ideologické příručky pro teroristy.

Musím však už nějak skončit to povídání, které lze, jak se zdá, asi sotva nazvat úvodníkem pro Bulletin advokacie.

Nevím, bude-li se vám závěr zdát optimistický, řeknu-li, že svět po 11. září 2001 bude úplně stejný, jako před tím, a to na rozdíl od oblíbeného tvrzení, že už nikdy nebude takový. Ba ano, svět i člověk nebude ani horší, ani lepší a zůstane zase stejný, jako po bitvě u Thermopyl, po masakru v Teutonském lese, po pádu Říma, po noci bartolomějské, francouzské revoluci, po Leninovi, holocaustu i gulazích. Jen zase další krvavá peripetie. Střet civilizací? Proč? Oč? Vážně: má naše civilizace nějaké symboly? A jestli ano, není to spíš Akropol, Koloseum, chrám sv. Petra, a tak? Nemáme si dělat starosti spíš se svou vlastní civilizací? Nesešel bin Ládín z cesty pravé? Smíme jeho jednání a vůbec něco pojmenovat zlem a něco dobrem? Nebo si o tom opravdu rozhodujeme každý sám podle míry

Úvodník

slasti, kterou nám naše chování přináší? Lze dobro odměňovat a zlo trestat? Tak tohle jsou ty vážné civilizační otázky a ne pindy o tom, že A preferuje párek v rohlíku a B hamburgera, takže je jim třeba umožnit svobodné rozhodnutí za účelem ochrany hospodářské soutěže a neviditelné ruky trhu, jak nás o tom už nesnesitelně trvale poučují ti exportovaní a zase reimportovaní profesoři všeho možného.

Takže odvahy. Bin Ládin a jemu podobní jsou výlupky zla, napadli naše i své civilizační hodnoty zvané vztahy k existujícímu životu (svému i jiných) a vztahy k majetku (jiných), ergo žádný střet civilizací a žádné fňukání nad symboly a svobodou, nýbrž

čeho nabyli občan pilný, vojín zbraní zastávej,

jako tomu bylo na počátku, jest tomu teď a bude tomu až na věky věků.
Amen.

24. 9. 2001

Karel Čermák

K REFORMĚ TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

Slovo úvodem

Vážení čtenáři,

již 1. ledna příštího roku nabude účinnosti dosud nejrozsáhlejší novela trestního řádu, která do trestního procesu vnáší výrazné systémové změny a v různých směrech se podstatně dotýká též působení obhájce i zmocněnce poškozeného.

Studium novely a její „zažití“ bude nepochybně časově náročné. Advokacie proto v listopadu a v prosinci t. r. pořádá ve všech regionech jednodenní školení. To však nemůže být nic více než stručným úvodem do problematiky.

V tomto dvojčísle proto otiskujeme soubor pojednání, věnovaných podstatným otázkám, které novela přináší. Jejich autory jsou tvůrci legislativní předlohy (Dr. Baxa, Dr. Král, Dr. Šámal) a pracovníci trestněprávní teorie (doc. Jelínek, doc. Kratochvíl, doc. Pipek, Dr. Štěpán) i praxe (Dr. Fenyk, Dr. Ježek, doc. Dr. Vantuch), vesměs aktivní účastníci legislativního procesu.

Souběžně s novelou trestního řádu nabývá rovněž k 1. lednu 2002 účinnosti i rozsahem menší novela trestního zákona. Přinášíme též výklad jejích hlavních ustanovení (doc. Jelínek).

Jsmo potěšeni tím, že díky vstřícnosti oslovených autorů se nám podařilo jako prvému odbornému časopisu připravit pro Vás v časovém předstihu texty, obsahově zahrnující převážnou část obou novel, a tak Vám jejich náročné studium usnadnit.

Obě novely, zejména však novela trestního řádu, nepochybně již od počátku přinesou řadu aplikačních problémů. Bulletin advokacie bude vděčný za všechny podněty k jejich řešení ve formě dotazů, autorských pojednání, rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení apod.

REDAKCE

JUDr. Josef Baxa

1. náměstek ministra spravedlnosti ČR

Reforma trestního řízení – geneze jejího vzniku a její cíle

I.

Vyhlášením zákona č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, a některé další zákony byl završen několikaletý legislativní proces zásadní reformy trestního řízení. Zákonný text zahrnující zhruba 350 novelizačních bodů měnících zejména trestní řád a v menší míře také trestní zákon, zákon o Policii České republiky, celní zákon, zákon o služebním poměru příslušníků Policie České republiky, zákon o Veřejném ochránci práv, zákon o přestupcích a zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti je určitým předělem a završením dlouhého období odborných diskusí proběhlých v 90. letech v praxi i na teoretických pracovištích, zejména však v komisi pro přípravu rekodifikace trestního zákona a trestního řádu. Tyto debaty dospěly postupně k jednoznačnému závěru, že stávající systém trestního řízení jakožto součást širších mechanismů státu a jeho orgánů v boji s kriminalitou je pro svou zdlouhavost, nákladnost a zejména neúčinnost v podstatě vyčerpán. Odborníci byli tedy zajedno v názoru na nutnost provedení zásadní koncepční změny, různily se však pohledy na obsah, rozsah a hloubku těchto změn, jejich provázanost s dalšími nutnými opatřeními a zejména pak na míru jejich načasování. Probíhající diskuse, nad v mezidobí průběžně zpracovanými materiály, postupně sílily či slábly podle toho, jaký význam přisuzovaly příslušné orgány tomuto kroku, který dle očekávání mohl být spojen i s určitými riziky, náklady a dopady. Odborníci se navíc ani nemohli shodnout na jediném řešení, jednak proto, že obecně existují různé cesty k témuž cíli, a také proto, že zpravidla reprezentovali jednotlivé orgány a instituce v té či oné míře se podílející na trestním řízení a zpravidla se neubránili určité stranickosti svých pohledů.

Přelom do těchto stojatých vod přinesl nástup Otakara Motejla do funkce ministra spravedlnosti v létě roku 1998. V jeho osobě se spojila letitá zkušenost s dosavadním modelem trestního řízení ústící do kritického náhledu na jeho stávající podobu s odvahou nestrannického politika, který bez ohledu na momentální politické zájmy či potřeby přišel a přesvědčil vládu, jejímž se stal členem, o nutnosti provést zásadní reformu celého justičního systému a mezi hlavní pilíře zařadil právě reformu trestního řízení. Vzal tedy na sebe odpovědnost v určitém

okamžiku uzavřít diskuse nad různými variantami, možnostmi a texty, odklonit se výrazně od stávajícího typu trestního řízení a pokusit se o zásadní obrát. Při svých bohatých zkušenostech si byl vědom, že systém trestní justice v nejšířším slova smyslu je velmi konzervativní, zatuhlý a nepružný, a proto jakékoli změny, které jej postihují, zůstanou-li na půli cesty, nemají šanci se vůbec projevit. Na druhé straně orgány výkonu trestní spravedlnosti jsou ve státním organismu natolik důležitým prvkem, že není možné je rozkolísat či rozhýbat tak, aby ztratily svou rovnováhu a zhroutily se, jinak řečeno, aby případný kolaps trestní justice nezpůsobil oslabení boje společnosti a státu s kriminalitou.

Obou úskalí jsme si byli od počátku vědomi. Novela nebyla šita horkou jehlou, nezrodila se přes noc na základě aktuální politické objednávky, naopak měla svůj velmi bohatý a důkladný teoretický podklad, řadu komparativních východisek i kvantitativních analýz nejenom stávajícího systému, ale i očekávaných dopadů. V procesu přípravy jsme zkoumali z hledisek trestně politických, kriminologických, penologických a dalších skladbu a vývoj kriminality, účinnost práce jednotlivých orgánů činných v trestním řízení, situaci na poli vězeňství, zacházení s oběti trestných činů, a to vše jsme podrobili i srovnávání se stavem a vývojem v jiných evropských zemích. Přihlédli jsme i k řadě mezinárodních dokumentů zabývajících se možnostmi států při řešení kriminality a doporučujících též zjednodušení a zrychlení trestního řízení. Využili jsme konečně i svých dlouholetých zkušeností soudců působících na všech stupních soudů, poznatky z pedagogické činnosti na právnické fakultě, jakož i výsledky vlastní publikační činnosti.

Na podzim roku 1998 byly pak zahájeny práce na věcném záměru novely trestního řádu, trestního zákona a dalších zákonů. Jeho příprava, byť soustředěná do úzkého trojlístku autorů, nebyla jen věcí Ministerstva spravedlnosti, nýbrž docházelo k průběžným konzultacím s justičními pracovišti, s Nejvyšším státním zastupitelstvím, Ministerstvem vnitra, Policií ČR, Českou advokátní komorou, Úřadem vyšetřování Policie ČR, Českou národní bankou a dalšími. Teoretickou správnost zamýšlených řešení jsme podrobovali též oponentuře trestněprávní teorie na katedrách jednotlivých právnických fakult. Po širokém připomínkovém řízení a projednání v Legislativní radě schválila vláda v březnu 1999 věcný záměr a uložila ministru spravedlnosti předložit paragrafovaný text. Pracovní styk se zmíněnými orgány a institucemi se stal ještě intenzivnějším, zcela nad rámec legislativních pravidel. Připravené texty prošly dvojnásobným vnitrojustičním i meziresortním připomínkovým řízením, znovu Legislativní radou a po schválení vládou byl v září 1999 návrh zákona předložen k projednání Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR (sněmovní tisk č. 383).

Do té doby převážně odborné diskuse, byť mnohdy velmi vzrušené a kritické, se dostaly do politické roviny, staly se tématem ve sdělovacích prostředcích,

předmětem různých lobbyistických tlaků a protikladů, řady mýtů a polopравd o „kroku do tmy“, „krachu trestního řízení“, „ráji zločinnosti v České republice“, „vyhození kvalifikovaných vyšetřovatelů na dlažbu“, „kolapsu justice“ apod. Jediné, co chybělo, byla vůle a ochota podrobit předložený návrh zákona věcnému zkoumání, střízlivé diskusi ozřejmující záměry tvůrců. Po marném úsilí dosáhnout podrobné rozpravy byla novela po řadě jalových procedur a odkladů po osmi měsících v květnu roku 2000 ve druhém čtení zamítnuta. Neubránili jsme se přitom pocitu, že o jejím osudu bylo rozhodnuto ještě předtím, než byl znám její skutečný obsah. Oponenti změn prosadili názor o neúměrné riskantnosti a nereálnosti zamýšleného kroku, který by justiční systém nestrávil a přinesl by kontra-produktivní výsledek. Bylo jistým paradoxem, že ke stávajícímu modelu trestního řízení měli tytéž kritické výhrady a volali po změnách, na druhé straně své negativní stanovisko odůvodnili tím, že provedení změny by mělo být odloženo a vyhrazeno opravdu zásadní rekonstrukci za několik let, v bláhovém domnění, že poté bude soustava na mnohem hlubší změnu lépe připravena než nyní. Zcela přehlédli záměr provést touto novelou právě určité „nakročení“, které by se stalo prostorem pro vyzkoušení správnosti nových koncepčních řešení, určitým „polštářem“ a přispělo by tak ve vyhrazené časové ploše k lepšímu pochopení a vsřebání později chystaných hlubších změn.

Všechno špatné může být i pro něco dobré. Jednoznačně kritická reakce veřejnosti i sdělovacích prostředků na osud novely trestního řádu v Parlamentu ČR ukázala možná ještě výrazněji než předtím provedené odborné analýzy názor společnosti na stávající model trestního řízení, jinými slovy vyjádřila mínění o tom, jak „účinné“ prostředky a nástroje má stát v boji s kriminalitou. Naléhavost této reakce snad více probudila zájem zákonodárců o připravené změny trestního řízení, a tak prakticky v zápětí byly zahájeny politické debaty ústící do závěru, aby vláda připravila znovu „opravenou“ novelu trestního řádu, v níž budou respektována některá kritická stanoviska a vloženy mechanismy zabraňující tomu, aby se některý z článků systému „přetížil“.

I tvůrci si uvědomili, že předpokladem úspěšnosti zvolených řešení nemusí být jenom teoretická správnost a perfektní legislativně technické zpracování, ale že neméně důležité je pochopení jejich principů aplikační praxí, uživateli i adresáty a jejich ztotožnění se s hlavními myšlenkami. Překonali proto určité zklamání z výsledku předchozího legislativního procesu a během léta připravili text, který, po dalších kolech připomínkového řízení, opětovném projednání Legislativní radou a schválení vládou byl v listopadu roku 2000 znovu předložen Poslanecké sněmovně (sněmovní tisk č. 785).

Na parlamentní půdě byla tentokrát novela předmětem soustředěného zájmu vyjádřeného, mezi jiným, intenzivním několikadenním výjezdním zasedáním Ústavně právního výboru, projednána byla ve Výboru pro obranu a bezpečnost

a navrženo a posléze přijato bylo zhruba 50 pozměňovacích návrhů, které ministr spravedlnosti za vládu nejen akceptoval, ale výslovně přivítal jako zkvalitnění návrhu. V konečném hlasování sněmovny se dne 25. 5. 2001 z přítomných 174 poslanců vyslovilo 169 pro a nikdo nebyl proti přijetí zákona.

Novelu čekali pak nikoli formální, nýbrž velmi náročné, ale fundované projednávání v horní parlamentní komoře. Senát a jeho jednotlivé orgány ostatně sledovaly celkový průběh a osud reformy soudnictví již delší dobu, a tak výsledek hlasování v plénu byl ještě přesvědčivější než ve sněmovně. Po podpisu prezidentem republiky byla novela dne 31. července 2001 vyhlášena ve Sbírce zákonů a mohlo by se zdát, že tvůrcům, Ministerstvu spravedlnosti, nastaly „prázdniny“. Pravý opak je pravdou. Období necelého půl roku do nabytí účinnosti zákona znamená velmi intenzivní činnost sice méně už na poli legislativním (je třeba revidovat příslušné jednací řady pro soudy a státní zastupitelství, připravit řadu interních norem a dbát na věcný a časový soulad jejich přípravy s podobnými normami policejními a dalšími), o to více však v oblasti organizační, materiální a personální. Samostatným velkým úkolem je pak důkladné seznámení se s přijatými zákony, uspořádání řady odborných školení a seminářů, aby tak justiční praxe pochopila základní filozofii provedených změn, pokusila se o vyhledání případných sporných otázek a našla odpovídající jednotné přístupy k jejich řešení pokud možno ještě v „předaplikačním období“. Půjde o kontinuální proces, který nebude ukončen nabytím účinnosti novely trestního řádu a dalších zákonů 1. 1. 2002, nýbrž ještě se zintenzivní tak, jak budou jednotlivé instituty aplikovány v praxi, jak se bude vyvíjet a sjednocovat soudní judikatura.

II.

Co je tedy cílem provedených změn? Jednoduše řečeno, dosáhnout toho, aby od doby spáchání trestného činu do doby reakce státu uplynulo co nejméně času. Tato reakce musí být pak rychlá, promyšlená a účinná. Je třeba přitom mít na paměti, že nejen náležité zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání jejich pachatelů, ale i poskytnutí přiměřené satisfakce obětem trestných činů je ukazatelem účinnosti systému trestní spravedlnosti. Úspěch reformy trestního řízení bude víc než jindy záležet nejen na osvojení nových zákonných textů, ale ještě více na tom, zda se podaří zásadně změnit styl práce, letité návyky, stereotypy a přístupy jednotlivých policistů, státních zástupců, soudců i obhájců, a to jak na průběh trestního řízení a jeho jednotlivé fáze, tak na jeho výsledek.

V praxi policejních orgánů to znamená soustředit činnost policie na počátek věci, kdy bude odhalovat trestný čin a jeho pachatele, vyhledávat a opatřovat potřebné důkazy. Policejní orgány už v současné době procházejí, na rozdíl od dalších orgánů činných v trestním řízení, také vlastní organizační změnou vyvolanou

novým pojetím přípravného řízení. Jestliže jedním z nejkritizovanějších nedostatků byla zbytečná složitost a těžkopádnost přípravného řízení, bylo to dáno i tím, že v něm působily dvě policejní složky, jejichž činnost se často překrývala, byla duplicitní a postupem doby se mezi nimi vytvářely i institucionální bariéry, zbytečné byrokratické překážky a vzájemná řevnivost. Státní zástupce se v tomto terénu pohyboval, aniž by měl zřetelně označeného partnera a celé přípravné řízení postupně zbytnělo do neúnosného objemu procesní činnosti namísto toho, aby plnilo funkci vyplývající z jeho názvu, tzn. spíše postupy operativně pátracími, kriminalisticko-taktickými než procesními odhalit trestné činy a jejich pachatele, vyhledat a opatřit potřebné důkazy a připravit tak podklady pro rozhodnutí státního zástupce jako budoucího žalobce. Vytvoření společné Služby kriminální policie a vyšetřování snad konečně utvoří stav, kdy policie „bude táhnout za jeden provaz“ a bude svou činnost vnímat nejen do stadia objasnění trestného činu a zjištění jeho pachatele, ale svůj pohled rozšíří i do další fáze řízení před soudem, kde výsledky její předchozí práce v podobě zajištěných a předložených důkazů budou předmětem provádění a hodnocení v konfrontaci s procesní obranou obhajoby podloženou více než dosud též vyhledanými a opatřenými důkazy, aby pak vše vyústilo do spravedlivého rozhodnutí o vině a trestu.

Klíčovou roli přináší novela státnímu zástupci. Je třeba připomenout, že státní zastupitelství prošlo v 90. letech složitým vývojem po zrušení bývalé prokuratury a zaznamenalo velké společenské a politické zneuznání. To přineslo reakci v podobě lhostejnosti, pasivity ve své činnosti, pocitu ukřivděnosti a napjatých vztahů řady státních zástupců k soudům a soudcům. Novela přináší šanci k rehabilitaci státního zástupce jako veřejného žalobce, významného článku v systému trestní spravedlnosti, jehož odpovědnost se sice nedá poměřit tíhou konečného rozhodnutí jako v případě soudce, ale je někdy neméně složitá na začátku trestního řízení, kdy je třeba rozhodnout o trestním stíhání konkrétní osoby. Státní zástupce se nově dostane do oblasti, kam doposud nedohlédl, do tzv. předprocesní činnosti policejních orgánů. Záměrem je přivést státního zástupce na začátek případu, kde musí skutečně řídit a úkolovat policii, formovat věc od správného vymezení skutku přes přiléhavou právní kvalifikaci až pro vymezení potřebných důkazních prostředků a postupů vedoucích k jejich vyhledání, zajištění a případně provedení. Na rozdíl od dnešního stavu bude státní zástupce rozhodujícím činitelem i na konci přípravného řízení tím, že bude meritorně rozhodovat o dalším osudu trestního stíhání. Zvláštní roli mu přinese i exkluzivní kompetence vyšetřování trestných činů policistů a příslušníků BIS.

Nová role státního zástupce je nezbytným předpokladem jeho působení před soudem po podání obžaloby. Státní zástupce přestane být „divákem v lóži“, bude muset vystupovat iniciativně tak, aby byly objasněny všechny podstatné skutečnosti rozhodné z hlediska podané obžaloby. Proto bude také zásadně provádět

důkazy, o něž opírá podanou obžalobu, případně s pomocí policejních orgánů i v soudním řízení opatřovat a provádět důkazy další tak, aby dostal své základní povinnosti dokázat vinu obžalovaného.

K efektivitě činnosti státního zástupce přispěje i diferenciací jednotlivých forem přípravného řízení. Na rozdíl od dnešního stavu, kdy bez ohledu na typovou nebezpečnost trestného činu, jeho skutkovou či právní složitost a aktuální důkazní situaci existuje pouze jediný nástroj – univerzální přípravné řízení, nabízí novela rozličnost procesních forem, prostředků a postupů umožňujících volbu toho nejúčinnějšího podle povahy konkrétního případu.

Pro řešení „flagrantních“ deliktů, kdy pachatel trestného činu je přistižen při činu nebo bezprostředně poté a jsou důvody pro to, aby ve lhůtě několika dnů byla věc objasněna, nabízí novela model tzv. zkráceného přípravného řízení, v němž se velmi jednoduchými a neformálními postupy ocitne podezřelá osoba před soudem a zde ve zjednodušeném řízení může být vzápětí rozhodnuto o její vině a trestu.

Pro drtivou většinu ostatních trestných činů se přichází s novým modelem velmi redukované přípravného řízení, v němž policejní orgány co nejrychleji v potřebném rozsahu vyhledají důkazy k objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu včetně osoby pachatele a následku trestného činu a procesní úkony omezí zejména na neodkladné a neopakovatelné tak, aby co nejrychleji mohlo být vyšetřování uzavřeno a obviněný mohl být na základě obžaloby postaven před soud. Teprve zde by mělo být těžiště trestního řízení a naplněna tak ústavní zásada, že pouze soud rozhoduje o vině a trestu.

Jako určitá pojistka proti rizikům neosvědčení nového pojetí přípravného řízení zůstává možnost „klasického“ vyšetřování trestných činů, o nichž koná řízení v prvním stupni krajský soud a kde jejich společenská závažnost či předpokládaná vyšší skutková a právní složitost odůvodňují potřebu důkladného zadokumentování všech potřebných důkazů již na počátku řízení.

Reforma trestního řízení však není změnou posilující veřejnou žalobu na úkor obhajoby a neznamená rozhodně omezení práv jedné strany trestního řízení v neprospěch druhé působící porušení rovnosti zbraní. Obhajobě se ponechává prostor všude tam, kde se jedná o činnost mající procesní význam a důsledky pro obviněného tak, aby právo na obhajobu bylo reálně zajištěno. Je však nikoliv záměrem, nýbrž logickým důsledkem změny charakteru a rozsahu přípravného řízení, jakož i zmenšení jeho významu, že v tomto stadiu řízení je obhajoba omezena, aby pak k jejímu plnému rozvinutí mohlo dojít po podání obžaloby v řízení před soudem. Obhájce či obviněný, jenž se bude hájit sám bez pomoci advokáta, bude tedy mít od počátku přípravného řízení zásadně i nadále přístup k těm procesním úkonům prováděným v tomto řízení, jejichž procesní využití v podobě důkazu se předpokládá v pozdějším řízení před soudem, zejména půjde-li o výslechy,

tak, aby mohl klást vyslychaným osobám otázky. Aktivní role obhajoby nesmí být chápána jako něco rušivého a nežádoucího, nýbrž jako samozřejmá a plnohodnotná součást systému trestní spravedlnosti. To však nelze zaměňovat s některými obstrukčními jevy působícími paralyzování průběhu trestního řízení, jakými jsou zejména opakované absence obhájců při úkonech, kde je jejich osobní účast nezbytná, výkon obhajoby více obviněných ve vzájemné kolizi či souběh dalších procesních rolí tam, kde advokát je zároveň v postavení obviněného, svědka či zúčastněné osoby. Pokud takové situace nastanou, nesmí to jako doposud znamenat zmaření konání procesních úkonů či dokonce soudního jednání, nýbrž pokračování v řízení bez průtahů a obstrukcí při plném uplatnění práva na obhajobu. Stane se tak prostřednictvím institutu vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce z obhajování po korektní proceduře zahrnující právo obviněného a obhájce na vyjádření před takovým rozhodnutím soudu, právo na podání opravného prostředku s odkladným účinkem po něm, jakož i právo na zvolení či ustanovení obhájce jiného.

Dosavadní model trestního řízení a zejména jeho praktické provádění zůstává dosti dlužen těm, kteří jsou trestným činem zasaženi primárně, tedy poškozeným. Proto také novela přichází se zvýrazněním role poškozeného tím, že mu umožňuje zásadně ovlivnit věc na jejím začátku podáním opravného prostředku proti takovým rozhodnutím v přípravném řízení, jakými jsou odložení věci či zejména zastavení trestního stíhání nebo postoupení věci jiným orgánům. Přináší se tak určitá rovnováha do systému, kde doposud první a poslední slovo měl vyšetřovatel, případně státní zástupce. Situace o to zajímavější, že poškozený je z povahy věci na jedné straně přirozeným „spojencem“ státního zástupce, na straně druhé existence práva stížnosti proti meritorním rozhodnutím mu dává postavení určitého „hlídače“. Aby se poškozený mohl bez obav tohoto a dalších procesních práv ve svém zájmu plnohodnotně ujmout, upravuje se i v materiální oblasti jejich zajištění. Znamená to především nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu tam, kde poškozený, který uplatnil v souladu se zákonem nárok na náhradu škody, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil vzniklé s přibráním zmocněnce. Zmocněncem v takových případech může být ustanoven pouze advokát a vzniklé náklady hradí stát. Bez významu pak není ani možnost, aby stát nesl náklady na znalecký posudek, který si vyžádá poškozený (nebo obviněný) v souvislosti s uplatněním práva navrhnout důkazy. Zacházení s poškozeným by mělo dojít zlepšení celkovým důrazem novely na hledání alternativních forem řízení, zejména pak uplatňováním institutů podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání, posledně uvedeného nově již rozhodnutím státního zástupce v přípravném řízení. Tyto a další formy odklonů od dosud standardního průběhu a výsledku trestního řízení by měla pomoci oživit nově konstituovaná Probační

a mediační služba, jejíž úředníci a asistenti nabídnou dosud chybějící přístup vedoucí k urovnání konfliktu vzniklého spácháním trestného činu mezi pachatelem a obětí tak, aby v trestním řízení co nejdříve a nejefektivněji bylo dosaženo jeho účelu včetně někdy podceňovaného výrazně preventivního působení na ostatní členy společnosti. I v případě uznání viny bude tato služba významným faktorem při rozhodování soudu o volbě vhodného trestu či opatření tím, že opatří kvalifikovaným způsobem hodnověrné informace pro takové rozhodnutí a zejména pak kombinací dohledu a pomoci odsouzenému při výkonu trestu pomůže v naplnění účelu trestu. Přispěje tak v „pootočení“ pozornosti justice na novou trestní politiku akcentující více postupy vedoucí k rozhodnutí o uložení trestů majetkové povahy, obecně prospěšných prací na úkor tradičního a „osvědčeného“ nepodmíněného trestu odnětí svobody. Připojená novela trestního zákona k tomu otevírá prostor.

Bylo-li opakovaně zdůrazněno, že musí být posílen význam řízení před soudem a soudce vůbec v celém trestním řízení, vznikne logicky otázka, jak se změní postavení soudu a soudce nejen z hlediska procesních kompetencí, ale zejména praktické chování v nové procesní roli. Soudce dostává některé nové funkce v rámci své ingerence do přípravného řízení, mezi nimiž zaujme zejména obligatorní účast při neodkladném nebo neopakovatelném úkonu spočívajícím ve výslechu svědka nebo v poznávacím řízení (rekognici) tam, kde půjde teprve o prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin a zjišťování jeho pachatele. Na návrh státního zástupce se takový úkon uskuteční za účasti soudce, který odpovídá za jeho zákonné provedení a k tomuto cíli může do průběhu úkonu i zasahovat. Zvolená konstrukce by měla napomoci v řešení situací, kdy nejsou dány podmínky pro trestní stíhání konkrétní osoby, a přesto je třeba v procesní formě zachytit důkazy, jejichž pozdější provedení nepřichází z povahy věci v úvahu a zachovat jim procesní hodnotu pro případné řízení před soudem.

V řízení po podání obžaloby či nově též návrhu na potrestání bude role soudce zásadně jiná již v tom, že neobdrží zároveň objemný spis obsahující drtivou většinu procesně zachycených důkazů z přípravného řízení orgány činnými v tomto řízení, který mu dosud umožnil s předstihem se s věcí seznámit, utvořit si na ni ať už vědomě či podvědomě svůj názor a pokud nedošel k rozhodnutí o vrácení věci státnímu zástupci k došetření, takto „vybaven“ na sebe obléknout talár a „nestranně“ provést hlavní líčení. To pak místo premiéry napínavého příběhu s předem neznámým koncem často připomíná reprízu konanou během ospalého odpoledne, v němž státní zástupce poté, co odvedl hlavní práci spočívající v přednesu obžaloby (pokud na její písemný obsah jen stručně neodkázal), nezúčastněně sleduje spolu s obhájcem, který se omezuje na občasně „vylétnutí“ s námitkou proti nepřesné protokolaci, jak soudce vyslýchá obžalovaného

a svědky, táže se jich na příčiny rozporů mezi protokolem o čtvrtém a pátém výslechu z přípravného řízení, monotónním hlasem čte kromě razítek všechno další ze spisu a poté znovu diktuje zapisovatelce, protože co není v protokolu, to není na světě (a to si odvolací soud nepřechte). Všichni přítomní myslí na starou poučku, že hlavní líčení je přece především prověrkou výsledků práce přípravného řízení. Obžalovaný navíc na dobráckou radu vyšetřovatele, že všechno podstatné na svou obhajobu může říci až v řízení před soudem.

Jde jistě o trochu nadsázky, která není namístě při hodnocení těch hlavních líčení, které nastíněnému obrazu neodpovídají a které se naopak staly inspirací pro to, jak by soudní řízení nejen mohlo, ale mělo vypadat. Klidné hlavní líčení s předvídaným výsledkem je přece pro všechny jeho aktéry mnohem pohodlnější než „zkřížení rovných zbraní“, neočekávané změny důkazního stavu, procesní zápletky spolu s nutností jejich okamžitého rozuzlení. Ale má-li být soud opravdu soudem v pravém slova smyslu, musí právě takto řízení před ním probíhat. To není ovšem možné bez zásadní změny chování procesních stran. Novela proto předpokládá aktivní činnost státního zástupce nejen v přípravném řízení ve vztahu k policejním orgánům, ale též při podání a zejména zastupování obžaloby před soudem, kde (i nadále opřen v případě nutnosti o pomoc policie) to bude zejména on, kdo bude provádět důkazy. Jeho působení logicky probudí aktivitu na protější straně obhajoby. Soudu zůstane dominantní role v řízení takového procesu z hlediska dodržování jeho pravidel a odpovědnost za konečné meritorní rozhodnutí. Jeho místo při provádění důkazů však bude spíše doplňkové. Neznamená to sice pasivitu, ale ani suplování úkolů té procesní strany, jež z povahy svého postavení a zakotvení v systému trestní spravedlnosti aktivní být prostě musí. Postavit obviněného před soud neznamená pouze podat obžalobu, ale prokázat zároveň veřejně, že se tak stalo důvodně.

Soudce bude pro příště vybaven rozličnými procesními nástroji k řešení vzniklých situací. Bude moci volit jejich optimální použití podle typové skutkové či právní složitosti věci, aktuálního důkazního stavu a zejména postoje stran řízení tak, aby při respektování všech základních zásad bylo dosaženo účelu trestního řízení co nejefektivněji. Ve složitějších případech zřejmě stráví více času v jednací síni, naproti tomu reforma nabízí řadu odlehčení v podobě nejen zjednodušeného řízení o návrhu na potrestání, ale také úbytek časové zátěže spočívající dosud ve studiu obsáhlých spisů. S postupným přechodem na zaznamenávání průběhu hlavního líčení pomocí technických prostředků obsluhovaných samostatně kvalifikovaným soudním personálem a převzetím výslechové praxe stranami se soudce bude moci konečně zaměřit na to, co je jeho hlavním posláním – pečlivě naslouchat, posuzovat, hodnotit a rozhodovat.

Koncepční změny trestního řízení pochopitelně nemohly nechat beze změny systém opravných prostředků. Naprostá většina prvostupňových soudních roz-

hodnutí dnes není napadena odvoláním a nabývá právní moci. Jestliže odvolací řízení je ovládáno dispoziční zásadou, jejímž projevem je právo podat či nepodat odvolání a vymezit jeho rozsah, není zvláštního důvodu, aby odvolací soud v podobě revizní povinnosti přezkoumával zákonnost a odůvodněnost všech výroků napadeného rozsudku, jakož i správnost postupu předchozího řízení, proti nimž odvolatel odvolání mohl (hypoteticky) podat, aniž to vůbec učinil. V praxi tak docházelo k situacím, kdy odvolací soud se z podnětu podaného odvolání zabýval výroky, které nikdo nenapadal, po přezkoumání shledal vady, které nikdo z odvolatelů nevytýkal, a přesto nařizoval jejich odstranění v novém hlavním líčení. Nadále se tedy odvolací soud bude zásadně zabývat jen těmi oddělitelnými výroky a předchozím řízením, které byly odvoláním skutečně napadeny, a to z hlediska vytýkaných vad. K vadám, které nejsou odvoláním vytýkány, přihlédně jen pokud mají vliv na správnost výroků, proti nimž bylo podáno odvolání.

I v případě podaného odvolání většinou nedochází rozhodnutím odvolacího soudu k zásadní změně dotčeného rozhodnutí. Ovšem tam, kde odvolací soud dojde k závěru o vadnosti rozsudku či předchozího řízení, zejména pro nejasnost či neúplnost skutkových zjištění, zpravidla po zrušení rozsudku věc vrátí soudu prvního stupně, ačkoliv by bez velkých potíží mohl požadované doplnění sám provést a poté meritorně rozhodnout. Novela proto rozšiřuje prostor pro vlastní provádění důkazů před odvolacím soudem a takovému postupu dává dokonce přednost. Je žádoucí, aby odvolací soud sám provedl důkazy potřebné pro rozhodnutí o odvolání, limitován v podstatě pouze tím, aby se nejednalo o rozsáhlé a obtížné proveditelné dokazování znamenající nahrazování činnosti soudu prvního stupně. Doplnění dokazování či nové provedení podstatných důkazů dovolí pak odvolacímu soudu odchýlit se od skutkového zjištění v napadeném rozsudku a znovu rozhodnout rozsudkem v odvolacím řízení.

Systém nápravy nezákonných pravomocných rozhodnutí tvoří v podstatě jen stížnost pro porušení zákona. Tento úřední opravný prostředek, svěřený pouze do rukou ministra spravedlnosti bez podrobnějších podmínek jeho podání, navíc ve fakultativní podobě, rozhodně neodpovídá potřebě stran „dovolat se“ k nejvyšší instanci. Proto novela přichází podobně jako v civilním řízení s dovoláním proti pravomocným rozhodnutím soudu druhého stupně ve věci samé a právo podat je svěřuje nejvyššímu státnímu zástupci a obviněnému. K odstranění nezákonných rozhodnutí z přípravného řízení bude sloužit nové (zatím ani hovorově nepojmenované) oprávnění nejvyššího státního zástupce rušit nezákonná usnesení nižších státních zástupců o zastavení trestního stíhání či postoupení věci. Stížnost pro porušení zákona zatím s dílčími úpravami zůstává součástí systému mimořádných opravných prostředků především proto, aby bylo možno napravit některá rozhodnutí z doby minulé. Nenaplní-li

se v mezidobí její čas rozhodnutím Ústavního soudu, čeká ji zásadní revize v budoucí rekodifikaci.

To je ostatně osud všech zde naznačených i dalších důležitých změn trestního řízení. Bez ohledu na přání zákonodárce a nejlepší úmysly autorů novely prověří její životaschopnost teprve přístup a praxe orgánů činných v trestním řízení a všech dalších, kteří v té či oné pozici trestním řízením procházejí a jeho výsledky se jich tak či onak dotýkají. Hodnocení změn je třeba ponechat jistý čas, justice přece nežije ze dne na den tak, aby mávnutím proutku pozbyla všech popisovaných nedostatků. Nadějí je myšlenkově mladá generace soudců a státních zástupců působících na základních člancích justiční soustavy. Klíčovou roli zde jistě musí sehrát odvážná judikatura odvolacích senátů završená sjednocujícím přístupem Nejvyššího soudu. Doufejme jen, že jeho zatím velmi zdrženlivý přístup k průběhu legislativního procesu je spíše tradiční vlastností těchto konzervativních vrcholných instancí než konkrétním postojem ke zvolené cestě reformy trestního řízení. Teprve s odstupem pak bude možno říci, zda „nakročení“ k budoucí podobě rekodifikovaného trestního (práva a) řízení bylo vedeno správným směrem a dostatečně dlouhé či příliš krátké a jak dále na nastoupené cestě pokračovat.

doc. JUDr. Pavel Vantuch, CSc.
advokát, Brno

Předsoudní fáze trestního řízení po novele trestního řádu

I. ÚVODEM

Novelizace trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb. odbourala s účinností od 1. 1. 2002 dosavadní diferencování přípravného řízení na fázi řízení před policejním orgánem a na řízení před vyšetřovatelem. Tím se má odstranit dřívější duplicita úkonů, prováděných těmito orgány činnými v přípravném řízení. Nedojde však k zrušení funkcí vyšetřovatelů, nýbrž ke spojení úřadů vyšetřování s kriminální policií do jedné služby kriminální policie a vyšetřování. Státní zástupce získává v přípravném řízení větší pravomoci i odpovědnost než před novelizací. Má povinnost provádět v pravidelných intervalech v rámci dozoru nad přípravným řízením kontrolu spisu a formou písemného záznamu roz-

hodovat o tom, jaké úkony a v jaké době má za účelem skončení věci provést policejní orgán. Do výlučné pravomoci státního zástupce patří meritorní rozhodnutí v přípravném řízení, s výjimkou odložení věci.

Součástí přípravného řízení obsaženého v části druhé trestního řádu je postup před zahájením trestního stíhání (§ 158 an. TrŘ), stejně jako trestní stíhání, včetně zkráceného přípravného řízení (§ 160 an. TrŘ).

Zkrácené přípravné řízení je neformálním řízením, které se bude konat o nejméně závažných trestných činech a jeho smyslem bude vyhledat možné důkazy pro potřeby soudního řízení s cílem postavit obviněného v co nejkratší době před soud. O nejzávažnějších trestných činech se bude konat dokazování v přípravném řízení zásadně v dosavadním rozsahu.

Významných změn doznává i dokazování. Nově jsou upraveny některé důležité důkazní prostředky, např. konfrontace, rekonstrukce, vyšetřovací pokus, prověrka výpovědi na místě atd. Rozšiřuje se využívání tzv. odborných vyjádření a pouze tam, kde nebudou dostačovat, bude vyžádán znalecký posudek. V řízení lze využívat i odborného konzultanta, jehož postavení je komplexně upraveno.

Obhájce je i po novelizaci oprávněn již od zahájení trestního stíhání být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit (§ 165 odst. 2 TrŘ). Oznámí-li obhájce policejnímu orgánu, že se chce účastnit vyšetřovacího úkonu uvedeného v odstavci 2, nebo spočívá-li úkon ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď, je policejní orgán povinen včas obhájci sdělit, o jaký druh úkonu se jedná, dobu a místo jeho konání, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce nelze zajistit. Spočívá-li úkon ve výslechu osoby, policejní orgán obhájci sdělí i údaje, podle nichž lze takovou osobu ztotožnit. Nelze-li tyto údaje předem určit, musí být ze sdělení zřejmé, k čemu má tato osoba vypovídat. Sdělení o výslechu svědka, jehož totožnost má být z důvodů uvedených v § 55 odst. 2 TrŘ utajena, nesmí obsahovat údaje, podle nichž by bylo možné zjistit skutečnou totožnost svědka.

Vzhledem k limitovanému rozsahu článku se omezím na akcentování zásadních změn předsoudní fáze trestního řízení po novele trestního řádu.

II. POSTUP PŘED ZAHÁJENÍM TRESTNÍHO STÍHÁNÍ

Policejní orgán je povinen na základě vlastních poznatků, trestních oznámení i podnětů jiných osob a orgánů, na jejichž podkladě lze učinit závěr o podezření ze spáchání trestného činu, učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností, nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a směřující ke

zjištění jeho pachatele; je povinen činit též nezbytná opatření k předcházení trestné činnosti (§ 158 odst. 1).¹⁾

Oznámení o skutečnostech, nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, je povinen přijímat státní zástupce a policejní orgán. Přitom je povinen oznamovatele poučit o odpovědnosti za vědomě nepravdivé údaje, a pokud o to oznamovatel požádá, do jednoho měsíce od oznámení jej vyrozumět o učiněných opatřeních (§ 158 odst. 2).

O zahájení úkonů trestního řízení k objasnění a prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, sepíše policejní orgán neprodleně záznam, ve kterém uvede skutkové okolnosti, pro které řízení zahajuje, a způsob, jakým se o nich dověděl. Opis záznamu zašle do 48 hodin od zahájení trestního řízení státnímu zástupci. Hrozí-li nebezpečí z prodlení, policejní orgán záznam sepíše po provedení potřebných neodkladných a neopakovatelných úkonů. K objasnění a prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, opatřuje policejní orgán potřebné podklady a nezbytná vysvětlení a zajišťuje stopy trestného činu. V rámci toho je oprávněn, kromě úkonů uvedených v této hlavě, zejména:

- a) vyžadovat vysvětlení od fyzických a právnických osob a státních orgánů,
- b) vyžadovat odborné vyjádření od příslušných orgánů, a je-li toho pro posouzení věci třeba, též znalecké posudky,
- c) obstarávat potřebné podklady, zejména spisy a jiné písemné materiály,
- d) provádět ohledání věci a místa činu,
- e) vyžadovat za podmínek uvedených v § 114 provedení zkoušky krve nebo jiného podobného úkonu, včetně odběru potřebného biologického materiálu,
- f) pořizovat zvukové a obrazové záznamy osob, snímat daktyloskopické otisky, provádět osobou téhož pohlaví nebo lékařem prohlídku těla a jeho zevní měření, jestliže je to nutné ke zjištění totožnosti osoby nebo ke zjištění a zachycení stop nebo následků činu,
- g) za podmíněk stanovených v § 76 zadržet podezřelou osobu,
- h) za podmíněk stanovených v § 78 až § 81 činit rozhodnutí a opatření v těchto ustanoveních naznačená,
- i) způsobem uvedeným v hlavě čtvrté provádět neodkladné nebo neopakovatelné úkony, pokud podle tohoto zákona jejich provedení nepatří do výlučné pravomoci jiného orgánu činného v trestním řízení (§ 158 odst. 3).

Při podání vysvětlení má každý právo na právní pomoc advokáta. Je-li vysvětlení požadováno od nezletilého, je třeba o úkonu předem vyrozumět jeho zá-

1) Všechna ustanovení citovaná v tomto článku odkazují na trestní řád.

konného zástupce; to neplatí, jestliže provedení úkonu nelze odložit a vyzkoušení zákonného zástupce nelze zajistit (§ 158 odst. 4). Toto ustanovení je v trestním řádu zcela nové. Promítl se v něm Nález senátu Ústavního soudu ÚS 98/95, dle něhož má každý občan právo na právní pomoc při podání vysvětlení. Pro orgány činné v přípravném řízení to znamená povinnost umožnit občanovi zastoupení advokátem při podání vysvětlení, nikoliv však účast advokáta zajistit. O obsahu vysvětlení, která nemají povahu neodkladného nebo neopakovatelného úkonu, se sepíše úřední záznam. Úřední záznam slouží státnímu zástupci a obviněnému ke zvážení návrhu, aby osoba, která takové vysvětlení podala, byla vyslechnuta jako svědek, a soudu k úvaze, zda takový důkaz provede. Nestanoví-li tento zákon jinak, úřední záznam nelze v řízení před soudem použít jako důkaz. Je-li ten, kdo podal vysvětlení, později vyslýchán jako svědek nebo jako obviněný, nemůže mu být záznam přečten, nebo jinak konstatován jeho obsah (§ 158 odst. 5).

Policejní orgán je oprávněn vyzvat osobu, aby se dostavila k podání vysvětlení ve stanovené době na určené místo; v řízení o zvláště závažném trestném činu je osoba povinna výzvě vyhovět ihned. Jestliže se osoba, která byla řádně vyzvána k podání vysvětlení, bez dostatečné omluvy nedostaví, může být předvedena. Na to a na jiné následky nedostavení (§ 66) musí být taková osoba upozorněna (§ 158 odst. 6).

Vysvětlení podle odstavce 3 nesmí být požadováno od toho, kdo by jím porušil státem výslovně uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti, ledaže by byl této povinnosti zproštěn příslušným orgánem nebo tím, v jehož zájmu tuto povinnost má. Osoba podávající vysvětlení, s výjimkou podezřelého, je povinna vypovídat pravdu a nic nezamíčet; vysvětlení může odepřít, pokud by jím způsobila nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám uvedeným v § 100 odst. 2; o tom je třeba osobu, od níž je požadováno vysvětlení, předem poučit. Nasvědčují-li zjištěné okolnosti tomu, že osobě podávající vysvětlení bude třeba jako svědkovi poskytnout ochranu, je třeba při sepisování úředního záznamu postupovat podle § 55 odst. 2 (§ 158 odst. 7).

Má-li vypověď osoby povahu neodkladného nebo neopakovatelného úkonu, policejní orgán ji vyslechne jako svědka za podmínek uvedených v § 158a. Jako svědky vyslechne i další osoby uvedené v § 164 odst. 1, jestliže lze předpokládat, že další prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání bude trvat delší dobu, zejména proto, že nebyla zjištěna osoba, u níž je dostatečně odůvodněn závěr, že trestný čin spáchala, a v důsledku toho hrozí ztráta důkazní hodnoty výpovědi; pokud výslechy těchto osob nebyly po zahájení trestního stíhání provedeny znovu podle § 164 odst. 4, nelze protokoly o jejich výslechu v hlavním líčení číst podle § 211 a lze je pouze předestřít podle § 212 (§ 158 odst. 8).

Kdo se dostaví na výzvu k podání vysvětlení, má nárok na náhradu nutných výdajů podle zvláštního právního předpisu upravujícího cestovní náhrady a prokázaného ušlého výdělku za stejných podmínek jako svědek. Nárok nemá ten, kdo byl vyzván k dostavení se pro své protiprávní jednání (§ 158 odst. 9).

Provádí-li opatření nebo úkony podle předchozích odstavců jiný policejní orgán než útvar Policie ČR, vyzoomí o předmětu šetření neprodleně útvar Policie ČR, který by jinak byl příslušný k řízení. Vznikne-li mezi útvarem Policie ČR a jiným policejním orgánem spor o příslušnost, předloží věc k posouzení státnímu zástupci. Jeho stanovisko je závazné (§ 158 odst. 10).

Je-li při prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a při zjišťování jeho pachatele třeba provést neodkladný nebo neopakovatelný úkon spočívající ve výslechu svědka nebo v rekognici, provede se na návrh státního zástupce takový úkon za účasti soudce; soudce v takovém případě odpovídá za zákonnost provedení úkonu a k tomu cíli může do průběhu úkonu zasahovat. Soudci však nepřísluší přezkoumávat závěr státního zástupce o tom, že úkon je podle zákona neodkladný nebo neopakovatelný (§ 158a).

V následujících ustanoveních jsou upraveny podmínky užití operativně pátracích prostředků (§ 158b), předstíraný převod/koupě, prodej nebo jiný způsob převodu předmětu plnění (§ 158c), sledování osob a věcí (§ 158d) a použití agenta (§ 158e). V modifikované podobě tak byla do trestního řádu převzata úprava používání tzv. operativně pátracích prostředků a operativní techniky, která byla dosud obsažena v zákoně č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

V ustanovení § 159 je upraveno skončení prověřování. Policejní orgán je dle odst. 1 povinen prověřit skutečnosti, nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin

- a) do 2 měsíců od jejich přijetí, jde-li o věc patřící do příslušnosti samo-soudce, v níž se nekoná zkrácené přípravné řízení,
- b) do 3 měsíců, jde-li o jinou věc patřící do příslušnosti okresního soudu, a
- c) 6 měsíců, jde-li o věc patřící v prvním stupni do příslušnosti krajského soudu.

Pokud nebylo oznámení nebo jiný podnět ve lhůtách uvedených v odstavci 1 prověřeno, policejní orgán státnímu zástupci písemně zdůvodní, proč nebylo možné v zákonem stanovené lhůtě prověřování skončit, jaké úkony je třeba ještě provést a po jakou dobu bude prověřování pokračovat. Státní zástupce může pokynem policejnímu orgánu jednak změnit výčet úkonů, které mají být ještě provedeny, jednak stanovit odlišně lhůtu, po kterou má prověřování ještě trvat (odst. 2).

Neskončí-li policejní orgán prověřování ve lhůtě prodloužené podle odstavce 2, předloží spis státnímu zástupci s odůvodněným návrhem na její pro-

dloužení. Státní zástupce postupuje obdobně, jak je uvedeno v odstavci 2 (odst. 3).

III. ZAHÁJENÍ TRESTNÍHO STÍHÁNÍ

V hlavě desáté trestního řádu je upraveno zahájení trestního stíhání, další postup v něm a zkrácené přípravné řízení. Úprava zahájení trestního stíhání vychází z úpravy platné před novelizací. Zásadní změny obsažené v § 160 odst. 1 jsou pak následující: Nasvědčují-li prověřováním podle § 158 zjištěné a odůvodněné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba, rozhodne policejní orgán neprodleně o zahájení trestního stíhání této osoby jako obviněného, pokud není důvod k postupu podle § 159a odst. 2 a 3 nebo 159b odst. 1. O zahájení trestního stíhání rozhodne policejní orgán usnesením. Výrok usnesení o zahájení trestního stíhání musí obsahovat popis skutku, ze kterého je osoba obviněna, aby nemohl být zaměněn s jiným, zákonné označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován; obviněný musí být v usnesení o zahájení trestního stíhání označen stejnými údaji, jaké musí být uvedeny o osobě obžalovaného v rozsudku (§ 120 odst. 2). V odůvodnění usnesení je třeba přesně označit skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání.

Opis usnesení o zahájení trestního stíhání je třeba doručit obviněnému nejpozději na počátku prvního výslechu a do 48 hodin státnímu zástupci a obhájci; u obhájce počíná lhůta k doručení běžet od jeho zvolení nebo ustanovení (§ 160 odst. 2). Proti usnesení o zahájení trestního stíhání je přípustná stížnost (§ 160 odst. 7).

Za zásadní změnu v novelizovaném ustanovení § 160 odst. 1 lze označit to, že **ke sdělování obvinění dochází od 1. 1. 2002 formou usnesení, proti němuž je přípustná stížnost**, jejíž podání nebylo možné od 1. 1. 1994, když ke sdělování obvinění docházelo pouze ve formě opatření, proti němuž nebyla stížnost přípustná. S tím souvisí i povinnost policejního orgánu přesně označit v odůvodnění usnesení skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání. Proto již nebude postačovat pouze stručné odůvodnění, které bylo charakteristické u záznamů o sdělení obvinění, nepřezkoumatelných řádným opravným prostředkem. Účinky sdělení obvinění nastávají okamžikem, kdy je opis usnesení o zahájení trestního stíhání doručen obviněnému, a to do vlastních rukou.

Trestní stíhání může zahájit policejní orgán tím, že provede potřebné neodkladné nebo neopakovatelné úkony, pokud nelze dosáhnout, aby tyto úkony provedl příslušný orgán, a nejpozději do tří dnů od jejich provedení předá věc tomuto orgánu, který pokračuje v řízení (§ 160 odst. 3). Neodkladným úkonem je jako před novelizací takový úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho zmaření, zničení

nebo ztráty důkazu nesnese z hlediska účelu trestního řízení odkladu na dobu, než bude zahájeno trestní stíhání formou usnesení. Neopakovatelným úkonem je takový úkon, který nebude možno před soudem provést. Významné pro obhajobu je to, že po novelizaci je v protokolu o provedení neodkladného nebo neopakovatelného úkonu třeba vždy uvést, na základě jakých skutečností byl úkon za neodkladný nebo neopakovatelný považován (§ 160 odst. 4). Nové uvádění těchto skutečností, či zdůvodnění provedení neodkladného nebo neopakovatelného úkonu by mělo vytvořit možnost přezkoumatelnosti těchto úkonů, při nichž se nepočítá s účastí obhájce, a zabránit dřívějším sporům mezi obhajobou a orgány činnými v přípravném řízení o to, zda se o takový úkon jedná či nikoliv.

IV. VYŠETŘOVÁNÍ

V novelizovaném trestním řádu se vyšetřováním označuje úsek trestního stíhání před podáním obžaloby, postoupením věci jinému orgánu nebo zastavením trestního stíhání, včetně schválení narovnáání a podmíněného zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby (§ 161 odst. 1).

Zásadní změnou je to, že do vyšetřování spadá celá předsoudní fáze trestního řízení, včetně postupu před zahájením trestního stíhání dle § 158 až § 159b, tedy i prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, používání operativně pátracích prostředků, předstíraného převodu, sledování osob a věcí, použití agenta. Součástí vyšetřování je i podání vysvětlení osobou orgánům činným v trestním řízení.

Nestanoví-li zákon jinak, vyšetřování koná služba kriminální policie a vyšetřování Policie České republiky v útvarech stanovených zvláštním zákonem; ministr vnitra může pověřit vyšetřováním i jiné útvary Policie ČR a stanovit jejich působnost (§ 161 odst. 2).

Vyšetřování o trestných činech spáchaných příslušníky Policie ČR a příslušníky Bezpečnostní informační služby koná státní zástupce; přitom postupuje přiměřeně podle ustanovení upravujících postup policejního orgánu konajícího vyšetřování; ustanovení o souhlasu státního zástupce, který je třeba k provedení úkonu policejním orgánem, se neužijí. Při vyšetřování trestných činů příslušníků Policie ČR a příslušníků BIS může státní zástupce požádat orgány uvedené v § 12 odst. 2 v rámci jejich působnosti o opatření jednotlivého důkazu nebo provedení jednotlivého úkonu vyšetřování, o součinnost při opatrování důkazu nebo provádění úkonu vyšetřování, o předvedení osoby nebo za podmínek § 62 odst. 1 o doručení písemnosti. Tento orgán je povinen státnímu zástupci urychleně vyhovět (§ 161 odst. 3).

Za splnění podmínek § 20 odst. 1 koná státní zástupce vyšetřování podle odstavce 3 i proti těm spoluobviněným, kteří nejsou příslušníky Policie ČR nebo

příslušníky BIS; ustanovení § 23 tím není dotčeno (§ 161 odst. 4). Vyšetřování může konat i kapitán lodi při dálkových plavbách o trestných činech spáchaných na této lodi; přitom postupuje přiměřeně podle ustanovení upravujících postup policejního orgánu konajícího vyšetřování (§ 161 odst. 5). Jednotlivé úkony vyšetřování mohou na základě dožadání provést i jiné policejní orgány (§ 161 odst. 6).

Před novelizací mohli konat vyšetřování pouze vyšetřovatelé policie a kapitán lodi při dálkových plavbách o trestných činech spáchaných na této lodi. Po novelizaci budou konat vyšetřování policejní orgány zařazené ve službě kriminální policie a vyšetřování Policie ČR. O trestných činech spáchaných příslušníky Policie ČR a příslušníky BIS koná vyšetřování státní zástupce.

Jestliže trestní oznámení nebo jiný podnět k trestnímu stíhání prověřoval jiný policejní orgán, než který je uveden v § 161 odst. 2, a zjištěné skutečnosti odůvodňují zahájení trestního stíhání, tento policejní orgán bez odkladu předloží věc orgánu příslušnému konat vyšetřování. Tím není dotčena jeho povinnost na základě dožadání orgánu konajícího vyšetřování opatřovat jednotlivé důkazy, nebo je na základě takového pokynu provádět (§ 162 odst. 1). Jestliže se policejní orgán uvedený v § 161 odst. 2, kterému byla věc předána jiným orgánem, nepovažuje za příslušný, předloží spisy neprodleně se svým stanoviskem státnímu zástupci; jinak pokračuje v řízení (§ 162 odst. 2). Toto ustanovení o předání věci policejnímu orgánu je rozvedením dřívějšího ustanovení o předání věci vyšetřovateli.

Nezměněno zůstalo ustanovení § 163 odst. 1. Trestní stíhání pro trestné činy, které jsou zde shodně uvedeny i po novelizaci, lze zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. Je-li poškozených jedním skutkem několik, postačí souhlas být jen jednoho z nich.

Nepředloží-li poškozený své vyjádření státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu písemně, zaznamená se jeho obsah do protokolu. Souhlas s trestním stíháním může poškozený výslovným prohlášením vzít kdykoliv zpět, a to až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Výslovně odepřený souhlas však nelze znovu udělit (§ 163 odst. 2 TrŘ).

Nové je pak ustanovení § 163a. Dle něj souhlasu poškozeného s trestním stíháním pro některý z trestných činů uvedených v § 163 odst. 1 není třeba, pokud

- a) byla takovým činem způsobena smrt,
- b) poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena,
- c) poškozeným je osoba mladší 15 let,
- d) z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností (odst. 1).

Jestliže se poškozený na výzvu orgánu činného v trestním řízení ihned nevyjádří, zda souhlasí s trestním stíháním podle § 163, tento orgán mu poskytne podle povahy věci k vyjádření přiměřenou lhůtu, nejvýše však 30 dnů. Po marném uplynutí této lhůty již souhlas s trestním stíháním dát nelze. O tom je třeba poškozeného písemně poučit (§ 163a odst. 2).

Zásadní změny jsou v novelizovaném ustanovení § 164, kde je upraven postup při vyšetřování. Policejní orgán postupuje při vyšetřování z vlastní iniciativy tak, aby byly co nejrychleji v potřebném rozsahu vyhledány důkazy k objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu, včetně osoby pachatele a následku trestného činu (§ 89 odst. 1). Přitom postupuje způsobem uvedeným v § 158 odst. 3 a 4; provádí i další úkony podle hlavy čtvrté s výjimkou těch, které je oprávněn provést pouze státní zástupce nebo soudce. Výsledky svědků provádí, jestliže se jedná o neodkladný nebo neopakovatelný úkon nebo jde-li o výslech osoby mladší patnácti let, osoby, o jejíž schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na její psychický stav pochybnosti, anebo nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že na svědka by mohl být pro jeho výpověď vyvíjen nátlak. Jinak poškozeného a další svědky vyslechně jen tehdy, jestliže hrozí z jiného důvodu, že bude ovlivněna jejich výpověď nebo schopnost zapamatovat si rozhodné skutečnosti nebo schopnost tyto skutečnosti reprodukovat, zejména je-li pro složitost věci odůvodněn předpoklad delšího trvání vyšetřování. Bez těchto podmínek je však možno, jestliže je toho třeba, vyslechnout znalce (§ 164 odst. 1). Úkony, které byly provedeny před zahájením trestního stíhání, nemusí policejní orgán opakovat, byly-li provedeny způsobem odpovídajícím ustanovením tohoto zákona (§ 164 odst. 2).

Policejní orgán vyhledává a za stanovených podmínek i provádí důkazy bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch či neprospěch obviněného. Obviněný nesmí být žádným způsobem k výpovědi nebo doznání donucován. Obhajoba obviněného a jím navrhané důkazy, pokud nejsou zcela bezvýznamné, musí být pečlivě přezkoumány (§ 164 odst. 3).

Jestliže byly před zahájením trestního stíhání provedeny výslechy svědků podle § 158 odst. 8, a lze-li takový úkon opakovat, policejní orgán jej na návrh obviněného buď provede znovu a obviněnému nebo obhájci umožní, aby se takového úkonu účastnil, nebo jej poučí o právu domáhat se osobního výslechu takového svědka v řízení před soudem (§ 164 odst. 4). Pokud policejní orgán neprovede po zahájení trestního stíhání znovu podle § 164 odst. 4 výslech svědků, kteří byli vyslechnuti před zahájením trestního stíhání podle § 158 odst. 8, nelze protokoly pořízené před zahájením trestního stíhání v hlavním líčení číst podle § 211 a lze je pouze předestřít podle § 212.

Kromě případů, kdy je podle tohoto zákona třeba souhlasu státního zástupce, činí policejní orgán všechna rozhodnutí o postupu vyšetřování a o provádění vy-

šetřovacích úkonů samostatně a je plně odpovědný za jejich zákonné a včasné provedení (§ 164 odst. 5).

V. ÚČAST OBVINĚNÉHO A OBHÁJCE VE VYŠETŘOVÁNÍ

V ustanovení § 165 je upravena jak účast obviněného, tak i obhájce ve vyšetřování. Policejní orgán může připustit účast obviněného na vyšetřovacích úkonech a umožnit mu klást otázky vyslychaným svědkem. Zejména tak postupuje, jestliže obviněný nemá obhájce a spočívá-li úkon ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď (§ 165 odst. 1). Toto ustanovení navázalo na dosavadní § 164 odst. 4, jímž byla od 1. 1. 1994 zajištěna použitelnost protokolů o těchto úkonech jako důkazu v trestním řízení před soudem, neboť ve smyslu čl. 6 odst. 3 písm. d) Evropské úmluvy²⁾ je jako soudní důkaz využitelný jen takový protokol o úkonu trestního řízení, který byl proveden s využitím práva obviněného na konfrontaci se svědkem ve formě možnosti být přítomen při úkonu, uplatnit své námítky, klást otázky vyslychaným osobám a tím prověřovat věrohodnost a pravdivost konkrétního důkazu.

Obhájce je již od zahájení trestního stíhání oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyzrozumění o něm zajistit. Může obviněnému i jiným vyslychaným klást otázky, avšak teprve tehdy, až orgán výslech skončí a udělí mu k tomu slovo. Námítky proti způsobu provádění úkonu může vznášet kdykoliv v jeho průběhu. Účastní-li se obhájce výslechu svědka, jehož totožnost má být z důvodů uvedených v § 55 odst. 2 utajena, je policejní orgán povinen přijmout opatření, která znemožňují obhájci zjistit skutečnou totožnost svědka (§ 165 odst. 2). Jakmile rozhodne policejní orgán usnesením o zahájení trestního stíhání, je obhájce oprávněn za podmínek § 165 odst. 2 být přítomen při vyšetřovacích úkonech.

Oznámí-li obhájce policejnímu orgánu, že se chce účastnit vyšetřovacího úkonu uvedeného v odstavci 2 nebo spočívá-li úkon ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď, je policejní orgán povinen včas obhájci sdělit, o jaký druh úkonu se jedná, dobu a místo jeho konání, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyzrozumění obhájce nelze zajistit. Spočívá-li úkon ve výslechu osoby, policejní orgán obhájci sdělí i údaje, podle nichž lze takovou osobu ztotožnit. Nelze-li tyto údaje předem určit, musí být ze sdělení zřejmé, k čemu má tato

²⁾ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod vyhlášená Radou Evropy, v ČSFR vyhlášená pod č. 209/1992 Sb. a Protokoly na tuto úmluvu navazující.

osoba vypovídat. Sdělení o výsledku svědka, jehož totožnost má být z důvodů uvedených v § 55 odst. 2 utajena, nesmí obsahovat údaje, podle nichž by bylo možné zjistit skutečnou totožnost svědka (§ 165 odst. 3).

Jestliže policejní orgán připustí podle odstavce 1 při provádění vyšetřovacího úkonu účast obviněného, postupuje při jeho vyrozumívání obdobně jako v odstavci 3 (§ 165 odst. 4).

K úpravě účasti obviněného a obhájce ve vyšetřování v jednom ustanovení § 165 došlo proto, že má-li obviněný obhájce, potom postačí, že možnost zúčastnit se výsledku svědka měl pouze jeden z nich, tedy buď obžalovaný nebo jeho obhájce. Zákon nevyžaduje, aby obviněný nebo jeho obhájce byl při výsledku svědka skutečně přítomen. Postačuje, že mají tuto možnost a je nepodstatné, zdali ji využijí, či nikoliv. Zásadní je to, že straně obhajoby, jak obviněnému, tak obhájci, dává zákon možnost účastnit se úkony. Neúčastní-li se obhájce či obviněný v přípravném řízení úkonu, o jehož konání byl policejním orgánem vyrozuměn, nic nebrání tomu, aby byl v hlavním líčení čten protokol o výpovědi svědka, jehož výsledku se obhajoba neúčastnila.³⁾

VI. SKONČENÍ VYŠETŘOVÁNÍ

Ustanovení § 166 o skončení vyšetřování nedoznalo po novelizaci změn. Uzná-li policejní orgán vyšetřování za skončené a jeho výsledky za postačující k podání obžaloby, postupuje stejně jako před novelizací vyšetřovatel. Po skončení vyšetřování předloží policejní orgán státnímu zástupci spis s návrhem na podání obžaloby se seznamem navrhovaných důkazů a zdůvodněním, proč nevyhověl návrhům na provedení důkazů dalších, nebo učiní návrh na některé rozhodnutí podle § 171 až § 173 (postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání a nebo přerušování trestního stíhání) a nově také podle § 307 nebo podle § 309 (podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání).

V novelizaci bylo přijato nové ustanovení § 167, které stanoví lhůty, ve kterých má být skončeno vyšetřování. Policejní orgán je povinen skončit vyšetřování nejpozději a) do 2 měsíců od zahájení trestního stíhání, jde-li o věc patřící do příslušnosti samosoudce, b) do 3 měsíců od zahájení trestního stíhání, jde-li o jinou věc patřící do příslušnosti okresního soudu (odst. 1).

Pokud není vyšetřování ve lhůtách uvedených v odstavci 1 skončeno, policejní orgán státnímu zástupci písemně zdůvodní, proč nebylo možné v zákonem

³⁾ Srov. blíže: Musil, J.: Štrasburská judikatura a její důsledky pro dokazování v přípravném řízení, *Kriminalistika* č. 1/1993, str. 33 a 34, Repík, B.: Požadavky Evropské úmluvy lidských práv na trestní proces, IV., *Bulletin advokacie* č. 3/1993, str. 7.

stanovené lhůtě vyšetřování skončit, jaké úkony je třeba ještě provést a po jakou dobu bude vyšetřování pokračovat. Státní zástupce může pokynem policejnímu orgánu jednak změnit výčet úkonů, které mají být ještě provedeny, jednak stanovit odlišně lhůtu, po kterou má vyšetřování ještě trvat (odst. 2).

Ve věcech, v nichž nebylo ve lhůtě stanovené podle odstavce 1 vyšetřování skončeno, je státní zástupce povinen v rámci dozoru nejméně jednou za měsíc provést prověrku věci a pokud je to třeba, uložit policejnímu orgánu povinnost provést konkrétní úkony. O prověrce sepíše státní zástupce záznam (odst. 3).

Zákonodárce se tímto ustanovením snažil limitovat dobu vyšetřování. Zároveň však již sám počítá s tím, že jak dvouměsíční lhůty u věcí patřících do příslušnosti samosoudce, tak i tříměsíční lhůty ve věcech, jež přísluší senátu, nebudou nezřídká dodrženy, a proto stanoví policejnímu orgánu povinnost zdůvodňovat jejich nedodržení a státnímu zástupci ukládá povinnost měsíčních prověrek spisu.

V § 168 až § 170 (oddíl třetí hlavy desáté) jsou pak novelou trestního řádu vytvořena zcela nová zvláštní ustanovení o vyšetřování některých trestných činů. Ustanovení tohoto oddílu se užije při vyšetřování trestných činů, o nichž koná řízení v prvním stupni krajský soud (§ 168 odst. 1). Jestliže tento oddíl neobsahuje ustanovení zvláštní, postupuje se při vyšetřování podle oddílu prvního a druhého této hlavy (§ 168 odst. 2).

Policejní orgán provádí důkazy v rozsahu, který je nezbytný pro podání obžaloby nebo pro jiné rozhodnutí státního zástupce; podmínkami, za nichž lze provádět výslech svědků podle § 164 odst. 1, přitom není vázán (§ 169 odst. 1).

Pro určení rozsahu prováděných důkazů je rozhodující právní kvalifikace skutku, pro který je obviněn v době provádění důkazu stíhán. Je-li obviněn v průběhu vyšetřování upozorněn, že skutek, pro který je vedeno trestní stíhání, bude nadále právně posuzován jako jiný trestný čin než je uveden v § 168 odst. 1, pokračuje se ve vyšetřování podle oddílu druhého této hlavy. Důkazy, předtím provedené podle odstavce 1 zůstávají součástí důkazů opatřených v průběhu vyšetřování; při posuzování, zda byly provedeny v souladu se zákonem, se nepřihlíží k podmínkám, za nichž lze podle § 164 odst. 1 vyslyšet svědky (§ 169 odst. 2).

Policejní orgán je povinen skončit vyšetřování nejpozději do 6 měsíců od zahájení trestního stíhání (§ 170 odst. 1). Není-li vyšetřování ve lhůtě uvedené v odstavci 1 skončeno, postupuje policejní orgán a státní zástupce podle § 167 odst. 2, 3 (§ 170 odst. 2).

VII. ROZHODNUTÍ V PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ

V oddílu čtvrtém hlavy desáté trestního řádu jsou stejně jako před novelizací rozhodnutí v přípravném řízení, a to postoupení věci jinému orgánu (§ 171), zastavení trestního stíhání (§ 172), přerušení trestního stíhání (§ 173). Významné

je, že tato rozhodnutí může učinit pouze státní zástupce, nikoliv policejní orgán, který provádí vyšetřování.

Nové je ustanovení § 173a, dle něhož usnesení o zastavení trestního stíhání a o postoupení věci doručí státní zástupce do 5 dnů od právní moci Nejvyššímu státnímu zastupitelství.

VIII. DOZOR STÁTNÍHO ZÁSTUPCE

V oddílu pátém je tak jako dosud obsažen i po novelizaci dozor státního zástupce nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení. Státní zástupce má kromě nových oprávnění uvedených v § 157 odst. 2 stejná oprávnění jako před novelizací v § 174 a v § 175.

Podle nového ustanovení § 175 odst. 2 ve věcech, v nichž vyšetřování koná státní zástupce, vykonává dozor nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení státní zástupce nejbližší vyššího státního zastupitelství; tím není dotčeno právo státního zástupce, který koná vyšetřování, učinit rozhodnutí podle § 171 až § 173, podle § 307 nebo podle § 309 za podmínek tam uvedených, pokud si toto právo nevyhradil státní zástupce vykonávající dozor.

Nové je také ustanovení § 174a, jež obsahuje oprávnění nejvyššího státního zástupce do dvou měsíců od právní moci rušit nezákonná usnesení nižších státních zástupců o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci. Za tím účelem může státní zástupce Nejvyššího státního zastupitelství vyžadovat od nižších státních zastupitelství spisy, dokumenty, materiály a zprávy a provádět prověrky. Zruší-li nejvyšší státní zástupce usnesení podle odstavce 1, pokračuje v řízení státní zástupce, který ve věci rozhodoval v prvním stupni. Přitom je vázán právním názorem, který vyslovil ve svém rozhodnutí nejvyšší státní zástupce, a je povinen provést úkony a doplnění, jejichž provedení Nejvyšší státní zástupce nařídil.

IX. OBŽALOBA

Ustanovení § 176 až § 179 týkající se obžaloby, obsažená v oddílu šestém, jsou též jako před novelizací. V § 176 je doplněno, že o podání obžaloby vyrozumí státní zástupce nejen obviněného, obhájce, nýbrž i poškozeného, pokud jsou jeho pobyt nebo sídlo známé.

Nové je ustanovení § 179 odst. 2. Dle něj i po podání obžaloby může státní zástupce požádat policejní orgán uvedený v § 12 odst. 2 o opatření důkazu, který potřebuje k zastupování obžaloby v řízení před soudem.

X. ZKRÁCENÉ PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ

Zcela nový je oddíl sedmý hlavy desáté trestního řádu, který v ustanoveních § 179a – § 179f obsahuje zkrácené přípravné řízení. Koná se o trestných činech,

o nichž přísluší konat řízení v prvním stupni okresnímu soudu a na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, jestliže a) podezřelý byl přistižen při činu nebo bezprostředně poté, nebo b) v průběhu prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání byly zjištěny skutečnosti, jinak odůvodňující zahájení trestního stíhání a lze očekávat, že podezřelého bude možné ve lhůtě uvedené v § 179b odst. 4 postavit před soud (§ 179a odst. 1), tzn. nejpozději do dvou týdnů ode dne, kdy policejní orgán obdržel trestní oznámení nebo jiný podnět k trestnímu stíhání. Zkrácené přípravné řízení konají policejní orgány uvedené v § 12 odst. 2 (§ 179a odst. 2).

O trestných činech příslušníků Policie ČR a příslušníků BIS koná zkrácené přípravné řízení státní zástupce; ustanovení § 161 odst. 3 a 4 zde platí přiměřeně (§ 179a odst. 3).

Orgán konající zkrácené přípravné řízení provádí úkony podle hlavy deváté (postup před zahájením trestního stíhání). Způsobem uvedeným v hlavě čtvrté (zajištění osob a věcí) provádí pouze neodkladné nebo neopakovatelné úkony (§ 179b odst. 1).

Ve zkráceném přípravném řízení má podezřelý stejná práva jako obviněný (§ 33 odst. 1, 2). Zadržený podezřelý má právo zvolit si obhájce a radit se s ním bez přítomnosti třetí osoby již v průběhu zadržení. Pokud si podezřelý, který nebude propuštěn ze zadržení, ale bude předán s návrhem na potrestání soudu k provedení zjednodušeného řízení (§ 314b odst. 1, 2), ve stanovené lhůtě obhájce nezvolí, je třeba mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody zadržení, ustanovit (§ 38). O tom je třeba podezřelého před jeho výslechem poučit a poskytnout mu plnou možnost uplatnění jeho práv (§ 179b odst. 2).

Podezřelého ze spáchání trestného činu je třeba vyslechnout a nejpozději na počátku výslechu mu sdělit, ze spáchání jakého skutku je podezřelý a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován. O tomto úkonu orgán konající zkrácené přípravné řízení učiní záznam do protokolu. Opis záznamu doručí podezřelému a jeho obhájci; policejní orgán zašle opis záznamu do 48 hodin též státnímu zástupci. Na postup při výslechu podezřelého se přiměřeně užijí ustanovení o výslechu obviněného (§ 179b odst. 3).

Zkrácené přípravné řízení musí být skončeno nejpozději do dvou týdnů ode dne, kdy policejní orgán obdržel trestní oznámení nebo jiný podnět k trestnímu stíhání (§ 179b odst. 4).

Nerozhodne-li po skončení zkráceného přípravného řízení policejní orgán o odložení věci z důvodu uvedeného v § 159a odst. 1 až 4, předloží státnímu zástupci stručnou zprávu o jeho výsledku, ve které uvede, jaký trestný čin je spatřován ve skutku, pro který je sděleno podezření, a jaké důkazy, jež lze provést před soudem, podezření odůvodňují. Ke zprávě policejní orgán připojí všechny písemnosti a věci shromážděné v průběhu zkráceného přípravného řízení (§ 179c odst. 1).

Státní zástupce, kterému byl doručen návrh policejního orgánu podle odstavce 1, nebo který sám provedl zkrácené přípravné řízení

- a) podá soudu návrh na potrestání, shledá-li, že výsledky zkráceného přípravného řízení odůvodňují postavení podezřelého před soud,
- b) věc odloží, nejde-li ve věci o podezření z trestného činu,
- c) odevzdá věc příslušnému orgánu k projednání přestupku,
- d) odevzdá věc jinému orgánu ke kázeňskému nebo kárnému projednání,
- e) věc odloží, jestliže je trestní stíhání nepřijatelné podle § 11 odst. 1,
- f) věc může odložit též, jestliže je trestní stíhání neúčelné vzhledem k okolnostem uvedeným v § 172 odst. 2, nebo
- g) opatřením vrátí věc policejnímu orgánu, je-li v rámci zkráceného přípravného řízení třeba provést další úkon (§ 179c odst. 2).

Neučiní-li státní zástupce žádné rozhodnutí nebo opatření podle odstavce 1, předá věc policejnímu orgánu uvedenému v § 161 odst. 2 k zahájení trestního stíhání s poukazem na to, že skutek, pro který se vedlo zkrácené přípravné řízení, má být správně posouzen podle jiného ustanovení zákona, než podle jakého jej posuzoval policejní orgán a vzhledem k odchýlnému právnímu posouzení nelze zkrácené přípravné řízení konat (§ 179c odst. 3).

O odložení věci podle odstavce 1 nebo o rozhodnutí podle odstavce 2 vyrozumí orgán, který takové rozhodnutí učinil, poškozeného, pokud je znám, a oznamovatele, pokud o to podle § 158 odst. 2 požádal (§ 179c odst. 4).

Návrh na potrestání obsahuje stejné náležitosti jako obžaloba s výjimkou odůvodnění (§ 179d odst. 1). K návrhu připojí státní zástupce všechny písemnosti a další přílohy, které mají význam pro soudní řízení a rozhodnutí (§ 179d odst. 2).

Jestliže je státnímu zástupci předána zadržená podezřelá osoba a státní zástupce ji nepustí na svobodu, předá ji nejpozději do 48 hodin od zadržení soudu spolu s návrhem na potrestání; jinak rozhodne o zahájení trestního stíhání a předloží soudu návrh na rozhodnutí o vazbě obviněného (§ 179e).

Zkrácené přípravné řízení nelze konat nebo v něm pokračovat, jestliže:

- a) je dán důvod vazby a nejsou splněny podmínky pro předání zadrženého podezřelého spolu s návrhem na potrestání soudu, nebo
- b) jsou dány důvody pro konání společného řízení o dvou nebo více trestných činech, a alespoň o jednom z nich je třeba konat vyšetřování.

Není-li zkrácené přípravné řízení skončeno ve lhůtě uvedené v § 179b odst. 4 (tzn. nebude-li možné podezřelého postavit před soud nejpozději do dvou týdnů ode dne, kdy policejní orgán obdržel trestní oznámení nebo jiný podnět k trestnímu stíhání), státní zástupce s přihlédnutím k okolnostem případu

- a) prodlouží lhůtu, v níž je třeba zkrácené přípravné řízení skončit, nejvýše však o deset dnů,

- b) nařídí policejnímu orgánu, který dosud vedl zkrácené přípravné řízení, aby zahájil trestní stíhání a dále postupoval podle ustanovení hlavy desáté, nebo
- c) uloží, aby věc byla předložena policejnímu orgánu uvedenému v § 161 odst. 2 k zahájení trestního stíhání; státní zástupce tak postupuje vždy, je-li dán některý z důvodů uvedených v odstavci 1 (§ 179f odst. 1).

XI. ZÁVĚR Z POHLEDU OBHAJOBY

Za zásadní změnu, kterou pro obhajobu obviněného novela přinesla, lze označit to, že dle novelizovaného § 160 odst. 1 **dochází ke sdělování obvinění formou usnesení, proti němuž je přípustná stížnost**. S tím souvisí i povinnost policejního orgánu přesně označit v odůvodnění usnesení skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání.

Je vhodné připomenout, že výsledkem úsilí České advokátní komory v připomínkovém řízení je to, že obhájce je i po novelizaci oprávněn již od zahájení trestního stíhání být přítomen při všech vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit (§ 165 odst. 2 TrŘ).

Z pohledu obviněných a jejich práva na obhajobu je podstatné, že neobstál návrh Ministerstva spravedlnosti z 31. 12. 1998, dle něhož se právo účasti obhajoby při provádění úkonů přípravného řízení mělo omezit pouze na úkony, u nichž to předkladatel považoval za důvodné,⁴⁾ konkrétně pouze na výslech obviněného, účast při neodkladných a neopakovatelných úkonech, nahlížení do

⁴⁾ Dle návrhu Ministerstva spravedlnosti z 31. 12. 1998 mělo být dosaženo zjednodušení a zrychlení přípravného řízení omezením práva obviněného na obhajobu oproti současné právní úpravě obsažené v trestním řádu. Autoři tohoto návrhu však ani v důvodové zprávě neuvedli, proč je – dle jejich názoru – nedůvodná účast obhájce při výslechu svědků, rekonstrukci, rekognici, vyšetřovacím pokusu, konfrontacích mezi spoluobviněnými a svědky i při dalších úkonech konaných v přípravném řízení. Pokud by došlo k realizaci tohoto návrhu, představovalo by to zásadní omezení práva na obhajobu v přípravném řízení a výrazné ztížení procesní pozice obviněného. Pokud by se v případě realizace návrhu obhájce nemohl v přípravném řízení účastnit zejména výslechu svědků a konfrontací, znamenalo by to, že by byl oproti současné právní úpravě zbaven možnosti klást svědkům a dalším osobám otázky a ovlivnit formulaci protokolu ve prospěch obviněného. Pokud by došlo ke konfrontaci obviněného se svědkem, potom by se obviněný bez účasti obhájce nemusel dotázat na některé skutečnosti, jež by byly v jeho prospěch, což by mohlo přispět k jeho postavení před soud.

spisu a seznámení s výsledky přípravného řízení.⁵⁾ K tomuto výraznému zúžení práva na obhajobu nedošlo zásluhou prosazení připomínek České advokátní komory.

Pokud jde o celkovou úpravu předsoudní fáze trestního řízení po novele trestního řádu, usuzuji, že její hodnocení by bylo nyní předčasné. V současnosti je potřeba, aby se každý advokát soustředil na osvojení nové právní úpravy a její využití ve prospěch obviněných, které v praxi obhájuje. Nelze pominout ani to, že novela je novinkou nejen pro obhájce, nýbrž i pro všechny orgány činné v trestním řízení.

JUDr. Jaroslav Fenyk

1. náměstek nejvyšší státní zástupkyně

Postavení státního zástupce v trestním řízení po novele trestního řádu

„Je těžko předsevzítí podstatné novoty z vnitřku, a velmi často potřebí je zevnějšího útoku, abychom si uvědomili nedostatky a vady stávajících institucí v té míře, již je potřebí, abychom činně překročili k reformě. Vždyť přece četné instituce, jež jsou dnes předmětem prudkého útočení, vzešly právě ze srážky zrovna tak prudkých impulsů proti dříve stávavšímu.“

Profesor pražské Právnické fakulty Alois Zucker v „Einige Criminalistische Zeit- und Streitfragen der Gegenwart“, Stuttgart 1890, str. 3.

V posledních deseti letech byla učiněna celá řada pokusů novelizovat, reformovat či kodifikovat trestní řízení v České republice. Mnoho změn bylo prostřednictvím menších či rozsáhlejších novel realizováno. Od roku 1989 bylo provedeno téměř 20 takovýchto novel prostřednictvím zákona nebo nálezů Ústavního soudu. Stále více však bylo zřejmé, že s dílčími novelizacemi textu zákona vzniklého za konkrétních společensko-historických podmínek lze sotva vystačit a že je třeba změnit koncepci. Přijátá novela trestního řádu s účinností od 1. 1. 2002 je

⁵⁾ Vantuch, P.: K návrhu Ministerstva spravedlnosti na omezení účasti obhájce v přípravném řízení, Bulletin advokacie č. 4/1999, str. 45 an.

opět „jen“ novelou. Jde ale o normu tak rozsáhlou, že poprvé nabízí zásadní řešení a bývá přirovnávána k rekodifikaci.

Někteří, i renomovaní právníci, varovně zdvihali prst před údajnou invazí cizího, anglosaského systému do dosud téměř čisté kontinentální praxe, zejména když už jsou známy výsledky tzv. italského experimentu. Autoři schváleného návrhu bohužel neodmítli tato tvrzení dostatečně razantně tak, aby zabránili šíření této nepřesné informace. Snad proto, že byli sami přesvědčeni, že zavádějí do kontinentálního modelu cosi opravdu vlastního jen zámořskému modelu, nebo proto, že byli zcela zajati myšlenkou připravit novelu, která by rozhodujícím způsobem přetvořila povahu stávajícího přípravného řízení a umožnila použití moderních nástrojů posilujících spornou povahu trestního řízení a neuvědomili si význam přesné, nezkrácené informace. Dovolím si již v úvodu tvrdit, že novela nepřináší ani adversární trestní proces, ani neobjevené a nevidané moderní prvky, které by mohly odborníka překvapit. Některá ustanovení spíše prozrazují finský, německý či francouzský vliv. To ale není rozhodující. Co ovšem důležité je, že z novely zjevně zní upřímná snaha „vybřednout“ z praxe, v níž česká trestní justice za celá desetiletí zdomácněla a z pohodlně. Je to pokus naznačit a připravit směr, kterým by se mohly ubírat rekodifikační práce. Z tohoto pohledu je novela sice provizoriem, východiskem z nouze, přinese ale zkušenost, kterou jinak než v praxi získat nelze. Proto, i když jsem si vědom řady jejích nedostatků, zejména legislativní povahy, a na některé z nich v tomto článku reaguji, byl jsem a zůstávám jejím zastáncem.

Od počátku prosazování novely bylo jasné, že se musí dotknout zejména přípravného řízení trestního. Tato fáze byla dlouhá léta považována v souladu s kontinentální inkviziční tradicí za neměnnou hodnotu trestního řízení. Předložit soudu spisy, v nichž je v řadě případů skutkový a právní stav jasný a provést hlavní líčení jako „dekoraci“ k řízení přípravnému, to sice v teorii nikdo neschvaloval, ale praxe postupovala většinou přesně tímto způsobem.

Již předchozí novelizace trestního řízení byly odůvodňovány snahou přenést těžiště dokazování z přípravného řízení před soud a tak docílit realizace základních zásad trestního řízení právě zde. Novelizace se o to však pokoušely způsobem váhavým a nepřesvědčivým. Navíc původní záměr narazil na prostředí, které jej prostě odmítalo akceptovat. Tíha dokazování zůstala v přípravném řízení trestním.

Text poslední novely zasahuje nejen přípravné řízení, ale dá se říci celé trestní řízení v rozsahu nebývalém. Velmi výrazně se tak dotkne policie, obviněného, obhájce, poškozeného, soudu, ale zejména státního zástupce.

Při přípravě tohoto článku jsem zvolil pragmatický přístup oproti přístupu popisnému a zaměřil jsem se na nejvýznamnější místa v novém textu zákona a tomu odpovídající práva a povinnosti státního zástupce. V souvislosti s tím jsem

si dovolil upozornit i na některé problematické stránky schválené úpravy. Jedná se o následující okruhy problémů:

- 1.1. Úloha státního zástupce ve stadiu přípravného řízení při:
 - použití operativně pátracích prostředků
 - provádění vyšetřování trestné činnosti příslušníků policie a BIS
 - rozhodování o dalším trvání vazby
 - realizaci odklonů
 - meritorním rozhodování v přípravném řízení
- 1.2. Postup státního zástupce v hlavním líčení
- 1.3. Postup při podávání některých mimořádných opravných prostředků

1.1 ÚLOHA STÁTNÍHO ZÁSTUPCE VE STADIU PŘÍPRAVNÉHO ŘÍZENÍ PŘI:

1.1.1 Použití operativně pátracích prostředků

Novela trestního řádu, na rozdíl od předchozí platné úpravy, považuje za přípravné řízení celé tzv. předsoudní stadium trestního řízení. V souvislosti s tím se v trestním řádu objevuje poprvé právní úprava používání tzv. operativně pátracích prostředků orgány policie.¹⁾ Důvodem této změny bylo jednak posílení účinnosti trestního řízení, zejména v oblasti organizované trestné činnosti, ale také vytvoření jasných procesních pravidel pro používání operativních pátracích prostředků v trestním řízení, v návaznosti na ochranu základních lidských práv a svobod. Pro státního zástupce nová úprava znamená, že se operativně pátracími prostředky bude muset v tzv. předprocesním stadiu trestního řízení zabývat, což dosud bylo spíše výjimečným jevem. Na jedné straně se již zde výrazně posiluje jeho postavení, ale na druhé straně státní zástupce bude muset zasahovat ve stadiu řízení, do něhož zatím zasahovat nemohl a nemusel a jeho rozhodnutí budou bezprostředně navazovat na sféru ochrany základních lidských práv

1) Do přijetí novely tato úprava byla svěřena jen zákonu č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, bez ohledu na to, zda úkony jsou potřebné pro trestní řízení či jsou použity v souvislosti s odhalováním trestných činů, bez procesní hodnoty. Současná úprava formálně rozděluje tyto prostředky na prostředky trestního řízení (trestní řád) a na tzv. podpůrné prostředky (zákon o policii). Ze znění obou zákonů však není zcela jednoznačně jasné, zda je vyloučeno použít podpůrné prostředky jako důkaz v trestním řízení.

a svobod a budou podmíněna hledisky podpůrnosti a přiměřenosti, což znamená pochopitelně nárůst povinností.

Trestní řád po novele považuje za operativně pátrací prostředky jednak *předstíraný převod, dále sledování osob a věcí a konečně použití agenta* [§ 158b odst. 1 písm. a) – c) novelizovaného trestního řádu].

§ 158c trestního řádu – předstíraný převod

Z ustanovení § 158c trestního řádu o předstíraném převodu vyplývá, že rozhodnutí o povolení či nepovolení předstíraného převodu je svěřeno státnímu zástupci. Bližší úprava však v příslušném ustanovení uvedena není, takže již nyní vyvstává otázka, který státní zástupce bude k vydání takového povolení oprávněn. V úvahu přichází dvě možnosti řešení. V návaznosti na počátek přípravného řízení je třeba rozlišovat jednak převod, který bude proveden před vydáním záznamu podle § 158 odst. 3 trestního řádu²⁾ a kdy půjde o neodkladný nebo neopakovatelný úkon a dále převod po vyhotovení záznamu. V prvním případě se zdá být jasná příslušnost jediného státního zástupce, daná např. sídlem složky, která o souhlas požádala, ve druhém případě může být uplatněna příslušnost obecná. Tato otázka však vyžaduje jednoznačně podrobnější právní úpravu, jinak v praxi bude přinášet potíže. Úprava by se mohla objevit jednak v rámci novelizace jednacího řádu státního zastupitelství,³⁾ ale mám za to, že ani řešení prostřednictvím pokynů obecné povahy nejvyššího státního zástupce není vyloučeno, zejména pokud bude přijata novela zákona o státním zastupitelství, která je v současné době předmětem jednání Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR a měla by rozšířit působnost nejvyššího státního zástupce při vydávání interních norem obecné povahy.

Vedle těchto možností přichází v úvahu ještě případ, kdy policie použije prostředky bez souhlasu státního zástupce za zákonem stanovené podmínky, že věc nesnese odkladu. I poté však musí policejní orgán o povolení požádat dodatečně, jinak je v časovém limitu povinen další činnost ukončit, a tak se vracíme k otázce příslušnosti znovu.

²⁾ Po zahájení úkonů trestního řízení k objasnění a prověření skutečností důvodně navesvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, sepíše policejní orgán neprodlené záznamy.

³⁾ Vyhláška Msp č. 23/1994 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

§ 158d sledování osob a věcí

Z technického hlediska se nabízí řešení, že může jít o „pouhé“ sledování (§ 158d odst. 1), či kdy se o sledování budou pořizovat zvukové nebo obrazové či jiné⁴⁾ záznamy (§ 158 odst. 2). Díkce zákona vodítko neposkytuje a podle mého názoru nevylučuje ani jednu z obou variant.

Zákon dále rozlišuje mezi povolením, které může vydat státní zástupce (§ 158 odst. 2) a povolením, které vydává soudce v případě, kdy má být úkonem zasahováno do některých základních lidských práv a svobod (§ 158 odst. 3). Tyto úkony, podléhající povolení, pak jsou podřízeny dalším omezujícím podmínkám (§ 158 odst. 4).

Ve smyslu § 158e odst. 5 tr. ř. byla novelou učiněna výjimka ve vztahu k nezbytnosti souhlasu státního zástupce povolit sledování osob a věcí tak, že policejní agent ke sledování osob a věcí v rozsahu uvedeném v § 158d odst. 2 nepotřebuje další povolení. Toto ustanovení ovšem nepokrývá případy, kdy agent potřebuje využít např. předstíraného převodu, jako druhé formy operativně pátracích prostředků.

§ 158e použití agenta

Používání agenta bylo přesunuto do trestního řádu z bývalého ustanovení § 34b zák. č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Podle zmíněného ustanovení existovala povinnost státního zástupce, příslušného k výkonu dozoru v přípravném řízení, aby pravidelně od příslušné služby policie vyžadoval a hodnotil údaje potřebné k posouzení, zda důvody pro použití agenta trvají a zda jeho činnost je v souladu se zákonem. Svě stanovisko pak státní zástupce předkládal soudci, který byl jediným oprávněným k rozhodnutí o použití agenta. Tak vlastně existovala určitá návaznost mezi činností agenta, jeho kontrolou ze strany státního zástupce a rozhodnutím o jeho použití vydávaném soudcem krajského soudu. Zákon o policii však výslovně nestanovil, kdo je oprávněn k podání žádosti příslušnému soudu k rozhodnutí o povolení použití agenta, pouze implicitně bylo možno ze znění ustanovení dovodit, že jde o orgán, v jehož zájmu se o použití agenta žádá.

Podle nové úpravy, která se od původní úpravy výrazně liší, žádost o povolení předkládá soudci vrchního soudu jen státní zástupce vrchního státního zastupitelství. Státní zástupce poté odpovídá za kontrolu provádění zákonnosti

⁴⁾ Novela nedává odpověď na otázku, co se myslí pod označením „jiné záznamy“. Zúžení takových záznamů pouze na písemné záznamy by bylo patrně nesprávné, protože v úvahu přichází také jiné technické možnosti než pouze písemný záznam, záznam zvukový nebo obrazový.

(používání agenta). Tuto kontrolu je povinen provádět v pravidelných intervalech (nejméně 1× za 3 měsíce). Zákon sice hovoří o posouzení, zda trvají důvody pro použití agenta a zda je jeho činnost v souladu se zákonem, avšak podle mého názoru kontrola zákonnosti zahrnuje nepochybně i trvání důvodů, pro něž bylo použití agenta povoleno. Znamená to, že státní zástupce nejenže posuzuje nezbytnost žádosti policie, ale současně dbá na to, aby použití agenta neodporovalo příslušným zákonným ustanovením, zejména v souvislosti s porušováním základních lidských práv a svobod.

Po skončení použití agenta je policejní orgán povinen státního zástupce informovat o výsledku použití, a to v podobě záznamu. Tak má státní zástupce příležitost konfrontovat průběh a výsledek použití agenta.

Novela sice zdokonalila dosavadní velmi obecnou a dá se říci, že i málo využívanou právní úpravu, ale bude nepochybně třeba upřesnit konkrétní činnost státního zástupce interní normou, opět nejlépe pokynem obecné povahy. Není např. jasné, jak se bude posuzovat věcná příslušnost státního zástupce pro případy, v nichž soudce povolil použití agenta a státní zástupce již vykonává kontrolu jeho činnosti. Může jít o příslušnost obecnou, ale také není vyloučeno, že bude přistoupeno k příslušnosti zvláštní. Tato okolnost bude záviset zejména na potřebě utajení, osobní bezpečnosti policisty, který plní úkoly agenta, resp. i potřeb specializace a odbornosti, neboť činnost agenta vyžaduje zvláštních znalostí a schopností. V praxi může snadno nastat situace, že pokud bude rozhodováno o použití agenta v jednom místě, tedy za použití zvláštní příslušnosti, tak bude v podstatě veřejně deklarováno, že v dané věci byly použity operativně pátrací prostředky. Dále není jasné, jaká příslušnost se zvolí v případech použití agenta při plnění úkolů na území jiného státu podle § 158e odst. 8 novelizovaného trestního řádu.

Poněkud kontroverzně zní i ustanovení § 158e odst. 5, když umožňuje agentovi sledování osob a věcí bez povolení státního zástupce, ovšem nikoli tak v případě předstíraného převodu, ačkoli je zřejmé, že druhý z obou operativně pátracích prostředků bude zpravidla mírnějším zásahem do práv a svobod občanů. Mám za to, že jde o určitý legislativní nedostatek, který jen obtížně půjde překlenout pouhým výkladem.

1.1.2 Provádění vyšetřování trestné činnosti příslušníků policie a BIS

Vyšetřování trestných činů policistů a příslušníků BIS náleží od 1. ledna 2002 do výlučné působnosti státního zástupce. Novela tímto reaguje na neutěšený stav, přetrvávající několik let, kdy v rámci jedné služby, tedy v rámci Ministerstva vnitra, existují orgány, které vyšetřují trestnou činnost policistů a samy mají statut policisty. Po zrušení vojenské prokuratury, která prováděla do dne 1. 1. 1994

vyšetřování trestných činů policistů a příslušníků BIS⁵⁾ a po období z pohledu efektivit vyšetřování neuspokojivém, legislativa přišla s tímto řešením. Myslím, že se zákonodárci poučili nejen z naší zkušenosti, ale že přihlédli k některým novým projektům v jiných zemích, které řeší stíhání příslušníků policie obdobným způsobem.⁶⁾

Podle ustanovení § 161 odst. 3 novelizovaného trestního řádu vyšetřování o trestných činech spáchaných příslušníky Policie České republiky a příslušníky Bezpečnostní informační služby koná státní zástupce; přitom postupuje přiměřeně podle ustanovení upravujících postup policejního orgánu konajícího vyšetřování s určitými výjimkami danými skutečností, že vyšetřování provádí přímo „pán sporů“ a nikoli „servisní policejní služba“, již má státní zástupce za povinnost kontrolovat. Podle další formulace, obsažené ve zmíněném ustanovení, státní zástupce může požádat o provedení jednotlivého úkonu nebo o jinou formu součinnosti atd., orgány policie. Nejde sice o vztah podřízenosti, ani vztah podobný dozorovým oprávněním uvedeným v ustanovení § 174 trestního řádu, ale o zvláštní a zde spíše ojedinělý případ součinnosti obou složek. Povaha žádosti a výslovná úprava v poslední větě ustanovení § 161 odst. 3 však stanoví povinnost takové žádosti urychleně vyhovět.

Je třeba vzít v úvahu, že vyšetřováním zákon nemá na mysli stadium trestního řízení, které mu předchází. V této fázi zůstane nadále činná Inspekce ministra vnitra, jako je tomu doposud. Je ovšem otázkou, jak bude Inspekce svým organizačním správním uspořádáním vyhovovat požadavkům na příslušnost státních zastupitelství. Po stránce organizační budou u státního zastupitelství zřízeny tzv. spádové oblasti v sídlech současných krajských státních zastupitelství. Zdálo by se tedy, že zásadní problémy nehrozí. Nejsem však přehnaným optimistou, pohlédnu-li například na nejasné znění ustanovení čl. 8 Závěrečných a přechodných ustanovení novely, které jako by předpokládalo existenci vyšetřovatelů úřadu vyšetřování i po 1. 1. 2002.

1.1.3 Úloha státního zástupce při rozhodování o vazbě

Není mým úmyslem podrobně popisovat změny, které v souvislosti s nabytím účinnosti novely trestního řádu nastávají v tzv. vazebním řízení, protože je jich mnoho a jejich podrobný popis do rámce mnou zvoleného tématu nenáleží. Považuji pouze za nutné upozornit na rozšíření oprávnění, ale i odpovědnosti státního zástupce za další trvání vazby.

⁵⁾ Působnost orgánů vojenské prokuratury byla dána ve věcech příslušníků ozbrojených sil a sborů.

⁶⁾ Např. Finský trestní řád.

Dosavadní způsob rozhodování o prodloužení vazby byl nahrazen obligatorním rozhodováním a pravomoc rozhodnout byla v tomto případě přenesena v rámci přípravného řízení na státního zástupce. Mám tím na mysli zejména ustanovení § 71 odst. 3 novelizovaného znění, podle kterého po uplynutí lhůty tří měsíců v přípravném řízení je státní zástupce ve stanovené lhůtě 5 dnů povinen rozhodnout, zda se obviněný nadále ponechává ve vazbě, či zda se propouští na svobodu. Podle následujícího odstavce pak tento postup státní zástupce opakuje po uplynutí dalších tří měsíců. Tyto možnosti se ovšem omezují jen na důvody vazby uvedené v ustanovení § 67 a), c), protože trvání vazby koluzní [§ 67 písm. b) tr. ř.] se řídí odlišným, přísnějším režimem. Činnost státního zástupce bude ovlivňovat také nově rozvržená délka trvání vazby podle § 71 odst. 9 tr. ř. Mám za to, že rozvržení vazby na přípravné řízení a řízení před soudem není nejšťastnější řešení, protože komplikovanost⁷⁾ určování této doby a její nevyvážené rozvržení ve prospěch řízení před soudem⁸⁾ budou téměř jistě v praxi činit potíže. Stačí, když jen pomyslíme na počítání lhůty v řízení, v němž soud rozhoduje o vrácení věci státnímu zástupci k došetření.

Novela původně předpokládala širší pravomoc státního zástupce při rozhodování o žádosti o propuštění z vazby. Platné znění však tento záměr nikterak významně neodráží, když toto oprávnění nakonec⁹⁾ bylo ponecháno na soudu, za podmínky, že státní zástupce žádosti předtím nevyhoví. Mám za to, že tato úprava je správná.

Také působnost státního zástupce v řízení o přijetí opatření nahrazujících vazbu, tj. záruka, slib obviněného a peněžitá záruka, jakož i dohled v součinnosti s probační službou, podle nového znění trestního řádu výrazně posouvají odpovědnost státního zástupce do nové podoby, která mu ukládá o těchto opatřeních rozhodovat v míře nebyvalé (§ 73 a § 73a tr. ř.).

1.1.4 Úloha státního zástupce při narovnání

Od doby, kdy byl do českého trestního řízení zaveden moderní prvek – narovnání, resp. mediace, uplynulo již několik let. Prokázalo se, že svěřit rozhodnutí

⁷⁾ Ostatně provázející všechna nově vzniklá ustanovení o vazbě.

⁸⁾ V rámci příslušnosti krajského soudu (třetí oddíl hlavy deváté) bude v přípravném řízení třeba provést celou řadu úkonů, a tak se toto řízení prodlouží, což novela z hlediska rozvržení vazby poměrem 1:2 neodráží.

⁹⁾ Zejména pro pochybnosti, zda takové opatření není v rozporu s čl. 5 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

o narovnání výlučně do rukou soudu, bylo nesprávné rozhodnutí.¹⁰⁾ Odpověď na otázku, proč tomu tak je, je vcelku jednoduchá. Zákonodárce vytvořil institut, který neměl vytvořeno zázemí.¹¹⁾ V nedůvodné obavě před tím, že by měl rozhodovat státní zástupce, svěřil toto oprávnění jen soudci. Tím docílil zcela zákonitého efektu. Státní zástupce raději podával jednoduchou obžalobu a počítal s nekomplikovaným projednáním věci před soudem, než by za neexistence mediační služby sám nebo s pomocí orgánů působících extra lege opatroval podklady pro naplnění podmínek narovnání, a poté podával soudci návrh na jeho schválení.

Dnes je situace trochu jiná. Dnem 1. 1. 2001 byla zřízena mediační a probační služba, která zajišťuje nezbytnou součinnost. Podle novelizovaného znění ustanovení § 309 trestního řádu dnem 1. 1. 2002 může v přípravném řízení o schválení narovnání a zastavení trestního stíhání rozhodnout státní zástupce. Tím svitla naděje na to, že narovnání se stane skutečným odklonem a nikoli jen bezzubým experimentem, prosazovaným velmi obtížně. Narovnání může být vedle zkráceného řízení právě tím nástrojem, který pomůže odbřemnit soudy od nápadu méně významných trestních věcí a snížit procento ukládaných trestů odnětí svobody. Také pro poškozeného mnohdy bude narováním vyřešen jeho požadavek na naplnění trestní spravedlnosti. Nejvyšší státní zastupitelství v součinnosti s vedením mediační a probační služby již nyní připravuje součinnostní dokumenty.

1.1.5 Oprávnění státního zástupce podle § 171 a § 172 tr. ř.

Při přípravných pracích na novele trestního řádu bylo poměrně často diskutováno o tom, zda mají policejní orgány být vybaveny podobně jako vyšetřovatelé oprávněním rozhodovat meritorně o ukončení trestního řízení ve stadiu řízení přípravného.¹²⁾ Tento názor byl odmítnut.

Nová úprava tak svěřuje rozhodnutí podle § 171 – § 173 tr. ř. pouze do rukou státního zástupce. Tato změna se jistě odrazí v tom, že státní zástupce bude

¹⁰⁾ Měl jsem tu čest být členem Výboru expertů Rady Evropy, který připravil návrh Doporučení Rady Evropy k mediaci v trestních věcech. Návrh byl schválen v r. 2000. Nikdo z členů Výboru ani na okamžik nepochyboval o tom, že státní zástupce je rozhodujícím činitelem pro aplikaci narovnání v přípravném trestním řízení. Doporučení tento názor plně podporuje. Upozorňoval jsem na tento moment již v rámci přípravy Doporučení i naše odborné kruhy, ale tehdy bez valného výsledku.

¹¹⁾ Podobně se tak stalo v případě obecně prospěšných prací.

¹²⁾ § 171 – § 173 tr. ř.

muset věnovat větší pozornost kvalitě takového rozhodnutí. Odvolacím stupněm bude rovněž státní zastupitelství. I tím se agenda státního zastupitelství dále rozšiřuje.

1.2 ÚLOHA STÁTNÍHO ZÁSTUPCE V HLAVNÍM LÍČENÍ

Pominu-li zavádějící znění ustanovení § 12 odst. 6 trestního řádu o tom, že státní zástupce je stranou v řízení před soudem,¹³⁾ pak se jeho postavení oproti předchozímu stavu, zdá se, úměrně mění záměru zákonodárce. Těžiště dokazování se přesouvá z přípravného řízení do řízení před soudem. Jestliže se na jedné straně snižují požadavky na kvantitu a kvalitu dokazování v řízení přípravném, jestliže se rozšiřuje možnost použití odklonů, na straně druhé řízení před soudem bude z hlediska provádění dokazování náročnější.

Zákonodárce se pokusil i v základních ustanoveních odrazit tento záměr. Základní zásady dosavadního trestního řízení proto doznaly určité změny.¹⁴⁾ Mám ovšem za to, že nová úprava též deklaruje výsledek některých sporů, které proběhly v rámci legislativního procesu. V průběhu legislativních prací byl učiněn návrh zakotvit do základních zásad přenesení důkazního břemene na státního zástupce v podobě známé z anglosaského typu řízení. Tato myšlenka našla nakonec patrný odraz v tom, že podle § 2 odst. 5 tr. ř. v přípravném řízení orgány činné v trestním řízení objasňují způsobem uvedeným v tomto zákoně i bez návrhu stran pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby, proti níž se řízení vede. Oproti tomu v řízení před soudem je státní zástupce povinen dokazovat vinu obžalovaného, což ovšem nezabavuje soud povinnosti, aby sám doplnil dokazování v rozsahu potřebném pro své rozhodnutí.

Takto, podle mého názoru nešťastně formulovaný text, může být ovšem vykládán i tak, že státní zástupce není povinen v řízení před soudem usilovat, aby bylo zjištěno, zda se obviněný žalovaného trestného činu dopustil či nikoli, ale aby dokazoval jen vinu obžalovaného. Tento text přispívá k neujasněnému postavení veřejného žalobce před soudem, danému nepromyšleným vnučováním cizích anglosaských prvků do kontinentálního modelu. Je také důkazem neúčinné snahy

¹³⁾ Státní zástupce je představitelem a nikoli nositelem veřejného zájmu v trestním řízení. Tím je stát. Není tedy nositelem hmotného oprávnění a tudíž nemůže být stranou, ale má jen její postavení, aby vůbec trestní proces byl procesem. Jde o fikci umožňující existenci obžalovacího trestního řízení. Podrobně se touto otázkou zabývám v knize „Veřejná žaloba“, která by měla být publikována v rámci edice příruček Ministerstva spravedlnosti do konce tohoto roku.

¹⁴⁾ § 2 odst. 4, 5, 8, 11 a 14.

definovat za každou cenu tzv. faktické nebo materiální důkazní břemeno.¹⁵⁾ Mám dokonce za to, že tato definice není v souladu s ústavním zakotvením povahy činnosti státního zastupitelství – jako orgánu veřejné žaloby.¹⁶⁾ Stát jako nositel veřejného zájmu¹⁷⁾ a státní zástupce jako představitel veřejného zájmu ručí za aplikaci veřejného zájmu v trestním řízení, zájmu na spravedlivém rozhodnutí. Veřejný zájem je nadto zájmem proměnlivým. Může mít povahu zájmu, jenž je v rozporu se zájmy jednotlivce – obviněného, ale podle průběhu dokazování se s ním může i ztotožnit. Stát nemůže mít zájem na tom, aby byl někdo nedůvodně odsouzen ani nedůvodně zproštěn a státní zástupce nesmí být nucen postupovat v rozporu s tímto pravidlem. Zákodárce sice nově uložil soudu povinnost doplnit dokazování v rozsahu potřebném pro rozhodnutí, bez ohledu na činnost stran. Soud, ač státní orgán, ale představitel veřejného zájmu v trestním řízení není, jeho úloha spočívá v zajištění rovnováhy mezi zájmem veřejným a soukromým. Proto je tato úprava nedostatečná. Doufám jen, že praxe bude skutečnou úlohu veřejné žaloby v celém trestním řízení respektovat v podobě správné.

Ve vztahu ke státnímu zástupci novela příznivěji řeší podmínky, za nichž může soud státnímu zástupci vrátit věc k došetření (§ 188), resp. podmínky, kdy tak může činit opakovaně (§ 195).

Hlavní líčení předpokládá také vyšší aktivitu státního zástupce, než tomu bylo dosud. Ustanovení § 203 umožňuje, aby jednotlivý důkaz nebo úkon vedle předsedy senátu nebo přisedícího provedl též státní zástupce. Vyšší aktivitu státního zástupce předpokládá i ustanovení § 215 o součinnosti stran při dokazování.

Některé další změny se týkají podávání řádných opravných prostředků, kde došlo k posílení prvků apelace na úkor kasace a oslabení revizního principu. To bude klást nepochybně větší nároky na dobu konání veřejného zasedání o odvolání a tím i větší nároky na přípravu státního zástupce na toto řízení.

1.3. POUŽITÍ MIMOŘÁDNÝCH OPRAVNÝCH PROSTŘEDKŮ

Vedle změněného textu upravujícího použití obnovy řízení a stížnosti pro porušení zákona, kde ke změnám v dosavadním postupu státních zástupců dojde jen v míře nepatrné, přichází novela s novými variantami opravných prostředků,

¹⁵⁾ Otázkou materiálního důkazního břemene jsem se zabýval podrobněji ve své přednášce na mezinárodní konferenci „Rekodifikace českého trestního práva procesního“ konané dne 21. 11. 2000 na PF MU v Brně (viz Sborník příspěvků, PF MU Brno 2001).

¹⁶⁾ Čl. 80 Ústavy České republiky.

¹⁷⁾ Jde o výkon práva trestat, jako znak vnitřní formy suverenity.

kterými jsou právo nejvyššího státního zástupce rušit pravomocná rozhodnutí o zastavení trestního stíhání, resp. o postoupení věci, učiněná v přípravném řízení a právo podat dovolání v případech, kdy soud rozhodl ve druhém stupni a zákon o připouštění (§ 265a a násl.).

V souvislosti s výlučným rozhodováním státních zástupců o zastavení trestního stíhání a postoupení věci (§ 171 a § 172 tr. ř.) bylo v průběhu legislativních prací správně namítáno, že podávání mimořádného opravného prostředku proti takovým rozhodnutím k Nejvyššímu soudu posiluje inkviziční povahu trestního řízení, když nutí orgány přípravného řízení k případnému jeho pokračování. V tomto ohledu novela přinesla významné změny.

Novela trestního řádu nově upravila zvláštní oprávnění nejvyššího státního zástupce do dvou měsíců od právní moci usnesení rušit nezákonná usnesení nižších státních zástupců o zastavení trestního stíhání a o postoupení věci jinému orgánu (§ 174a odst. 1 novelizovaného trestního řádu).

Se zřetelem k tomu, že současně byla upravena i povinnost státních zástupců nižších státních zastupitelství doručovat tato rozhodnutí do pěti dnů od právní moci Nejvyššímu státnímu zastupitelství (§ 173a), že ustanovení § 174a odst. 2 zakotvuje oprávnění státních zástupců Nejvyššího státního zastupitelství vyžadovat od nižších státních zastupitelství spisy, dokumenty, materiály a zprávy a provádět prověrky, a také s přihlédnutím k ustanovení § 2 odst. 1 platného zákona o státním zastupitelství,¹⁸⁾ se nabízí myšlenka, že by mělo jít o přezkum činěný nikoli náhodným výběrem podle uvážení Nejvyššího státního zastupitelství, ale prováděný z úřední povinnosti. Pokud zákonodárce toto na mysli neměl, pak se prostřednictvím novely vyjádřil nepřesně.¹⁹⁾ Pokud tedy nejvyšší státní zástupce zjistí, že rozhodnutí o zastavení trestního stíhání či o postoupení věci jinému orgánu je nezákonné, je povinen ho zrušit. Důvody kasace nejsou kromě odkazu na „obecnou nezákonnost“ vymezeny, znamená to proto, na rozdíl od dovolání, automatickou aplikaci revizního principu, používanému podobně v případě stížnosti pro porušení zákona, ovšem za ztížených (zejména časově) podmínek. Chápu časovou omezenost pro případ použití dovolání. Zde jsou důvody podání přesně stanoveny a tím je limitována též povinnost orgánu o dovolání rozhodujícího. Při zachování revizního principu u oprávnění nejvyššího státního zástupce se však zkrácení

¹⁸⁾ „Státní zastupitelství jako představitel zájmů státu je při výkonu své působnosti povinno využívat prostředky, které mu poskytuje zákon.“

¹⁹⁾ Obdobný rozsah přezkumné povinnosti v rámci mimořádných opravných prostředků v naší (ale i jiné) historii budeme hledat jen stěží.

lhůty naroveň lhůty dovolání jeví jako nelogické. Přezkum totiž nebude pokrývat jen vlastní iniciativu, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale z pochopitelných důvodů se ho mohou domáhat i jiné osoby, zejména poškození a může to být i sám obviněný.

Při posuzování rozsahu přezkumu z důvodů koncepčních vyvstává otázka, zda bude nutno zkoumat všechna rozhodnutí o zastavení trestního stíhání a o postoupení věci jinému orgánu, včetně rozhodnutí o schválení narovnání (která vždy v sobě zahrnují výrok o zastavení trestního stíhání) a o podmíněném zastavení trestního stíhání, pokud již bylo vysloveno, že se obviněný ve zkušební době podmíněného zastavení osvědčil, nebo nastala tzv. fikce osvědčení ze zákona. Opačný názor by byl popřením smyslu této části novely, kterým bylo přenesení oprávnění rušit pravomocná meritorní rozhodnutí v přípravném řízení z Nejvyššího soudu na Nejvyšší státní zastupitelství z důvodů potřeby oslabit inkviziční povahu přípravného řízení. Jsem si vědom, že se objevují názory, které tento závěr zpochybňují. Myslím, že prostor k nejasnostem poskytla příliš obecná legislativní úprava ustanovení § 173a, § 174a, ale také novelou téměř nedotčená verze ustanovení § 266 a násl. o stížnosti pro porušení zákona. Zdá se totiž, že se ustanovení § 266 a § 174a nového znění trestního řádu v některých případech mohou „překrývat“ a vyvolávat tak zdání nekonečného řetězce možností zrušení pravomocných rozhodnutí.

Bez ohledu na tyto nejasnosti nové oprávnění nejvyššího státního zástupce představuje významný prostředek sjednocování aplikační praxe nižších státních zastupitelství. Jedná se o prostředek nápravy případných nezákonných rozhodnutí o zastavení trestního stíhání a o postoupení věci jinému orgánu.²⁰⁾ Počet věcí, v nichž bylo trestní stíhání zastaveno (§ 172) a věc byla postoupena jinému orgánu (§ 171), v letech 1999 a 2000 a v letech předcházejících činil ročně 13 000 – 14 000.²¹⁾ Z toho v 10 000 – 11 000 věcech bylo trestní stíhání zastaveno a přibližně ve 2 000 – 3 000 věcech byl uplatněn postup dle § 171 tr. ř.

Dalším novým ustanovením bylo zřízeno právo podat dovolání (§ 265a a násl. novelizovaného trestního řádu). Podání tohoto opravného prostředku je, na rozdíl od předcházejícího, přesně vymezeno zákonnými důvody, mezi nimiž není uveden nesprávně zjištěný skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti,

²⁰⁾ Proti těmto rozhodnutím nelze podat dovolání.

²¹⁾ Započtení schválení narovnání je zatím bez významu, neboť šlo o velmi nízký počet; stejně tak je faktem, že v naprosté většině případů podmíněného zastavení trestního stíhání se obviněný osvědčí nebo nastane tzv. fikce osvědčení.

tedy faktor, který u stížnosti pro porušení zákona je a v případě oprávnění nejvyššího státního zástupce podle § 174a tr. ř. bude, důvodem nejfrekventovanějším.

I za situace, že za státní zastupitelství je oprávněn podávat dovolání jen nejvyšší státní zástupce na návrh krajského nebo vrchního státního zástupce anebo i bez takového návrhu, tedy po předložení určitého právního názoru, lze očekávat, že se zatížení nejvyššího článku soustavy státního zastupitelství opět zvýší.

Přibližné počty dovolání v roce 2002 lze dovozovat ze dvou zásadních skutečností. Jednak z počtu podnětů ke stížnostem pro porušení zákona, jednak (nepřímo) z počtu odvolání a odporů. Přihlédnout je třeba i k množství podaných stížností pro porušení zákona, resp. i návrhů stížností pro porušení zákona.

Počty podnětů ke stížnostem pro porušení zákona po odečtení věcí z přípravného řízení v posledních letech činily 1 700 až 1 800 věcí, z toho přibližně 250 věcí tzv. „vlastní iniciativy“ státních zastupitelství.²²⁾ Počet odvolání a odporů podaných státními zástupci se blížil v minulých letech vždy 3 000, zvláště u odvolání a zvláště u odporů.

Lze tedy jen velmi přibližně dovozovat, kolik návrhů na dovolání bude podáváno státními zástupci – zřejmě kolem 500 až 1 000, nelze však vyloučit ani vyšší počet. Celkový počet dovolání však může být výrazně vyšší, protože nelze odhadovat počet dovolání ostatních stran.

Předběžně můžeme dojít k závěru, že státní zástupci Nejvyššího státního zastupitelství se budou muset měsíčně účastnit kolem 90 až 100 veřejných zasedání.²³⁾ Pokud jde o počet věcí ke zpracování, lze snad předpokládat pokles ohledně podnětů ke stížnostem pro porušení zákona o polovinu až třetinu; na druhé straně však nárůst počtu věcí, v nichž bude podáno dovolání, může být značný.

²²⁾ Z tohoto počtu asi 20 % byly věci z přípravného řízení.

²³⁾ Dosud se účastní asi 25 zasedání o stížnosti pro porušení zákona.

JUDr. Jan Štěpán, CSc.

Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu (první část)

Novela č. 265/2001 Sb. přinesla především zvýraznění koncepce, že těžké doložení má být před soudem a že výsledky prováděné v přípravném řízení často nemají v hlavním líčení povahu důkazů. Jinou podstatnou změnou je, že doložení, zejména výsledky svědků a znalců, mají být při hlavním líčení v zásadě prováděny stranami. Dále obsahuje novela řadu jiných změn a doplňků, které zaslouží pečlivou pozornost advokátů.

Novelizovaný trestní řád zdatelně posílil možnosti aktivní obhajoby, zvláště v hlavním líčení. Zda se v praxi podaří uskutečnit částečné koncepční změny trestního procesu závisí na vůli nejen všech orgánů činných v trestním řízení, ale zejména též advokátů. Zkušenosti s novelou č. 292/1993 Sb. jsou varovným signálem. V ustanoveních č. 215 odst. 2 a 98 odst. 2 tr. ř. dostala tehdy advokacie možnost aktivněji spolupůsobit v trestním řízení, využívá jí však jen výjimečně.

I. PRÁVNÍ POMOC PŘED ZAHÁJENÍM TRESTNÍHO STÍHÁNÍ

Donedávna neměl ten, kdo byl předvolán k podání tzv. vysvětlení, nárok na účast advokáta. Vyšetřovatelé žadatelům říkali: nejste obviněn, jen obviněn může mít obhájce. V roce 1991 stanovil článek 37 odst. 2 Listiny, že každý má právo na pomoc v řízení před soudy a jinými státními orgány, a to od počátku řízení. Nález Ústavního soudu z 5. 6. 1996¹⁾ vyložil pak tento předpis tak, že se právo na právní pomoc vztahuje i na podání vysvětlení. Každý je tedy oprávněn, aby u tohoto úkonu byl účasten advokát.²⁾

1) Sv. 5 č. 42 Sbírký nálezů a usnesení Ústavního soudu.

2) Stojí za zmínku, že Ústavní soud v odůvodnění nálezu uvedl, že na jeho právním názoru nic nemění „nedostatek výslovné právní úpravy... z důvodu zcela jasné úpravy obsažené na úrovni norem nejvyšší právní síly, tj. Listiny a Ústavy“. Pro přístup aspoň části soudců Ústavního soudu je příznačná i další věta odůvodnění: „Navíc námitka nedostatku výslovné právní úpravy... odpovídá čistě pozitivistickému nazírání na právo, které rovněž nekoresponduje s požadavkem právního státu, jemuž jsou vlastní i přirozenoprávní tendence“. K nálezů Ústavního soudu viz též P. Vantuch, Obhajoba obviněného, C. H. Beck Praha 1998, str. 21 n.

Část praxe policejních orgánů a vyšetřovatelů se snažila nerespektovat tento právní názor Ústavního soudu, pochybnosti však od 1. 1. 2002 odstraní výslovně ustanovení nového odst. 4 § 158 trestního řádu:

„Při podání vysvětlení má každý právo na právní pomoc advokáta. Je-li vysvětlení požadováno od nezletilého, je třeba o úkonu předem vyrozumět jeho zákonného zástupce; to neplatí, jestliže provedení úkonu nelze odložit a vyrozumění zákonného zástupce nelze zajistit.“

Ze srovnání obou citovaných vět je zřejmé, že trvá-li osoba podávající vysvětlení na účasti advokáta, nelze úkon provést bez této účasti, ani kdyby byl neodkladný nebo kdyby nebylo možné přítomnost advokáta bez prodloužení zajistit.

Protože účast advokáta při podání vysvětlení je zcela nový úkon právní pomoci poskytované advokací, je účelné dotknout se některých otázek.

- V advokacii by se měla vytvořit žádoucí vstřícnost k přijímání účasti na vysvětleních. To neznamená, že by advokát měl automaticky vyhovět každé takové žádosti, i kdyby se na první pohled jeho účast u vysvětlení jevila zbytečnou. Měl by účelnost zastoupení projednat otevřeně s klientem.
- Při první poradě by měl klient pravdivě vysvětlit, proč žádá o právní pomoc, zejména zda má z nějakého důvodu obavu z pohovoru na policii. Někdy ovšem občan neví, proč je volán. V takovém případě by se měl advokát telefonicky u předvolávajícího orgánu informovat. Kdyby mu policista odmítl důvod předvolání sdělit, mělo by to být pro advokáta signálem, aby žádosti o účast vyhověl.
- I když je k tomu v prvé řadě povinen vyslyšající orgán, měl by advokát klienta předem poučit o jeho právech a povinnostech souvisejících s podáním vysvětlení. Před nesnadnou úlohou bude ovšem advokát stát, zeptali se ho klient: „A pane doktore, musím mluvit pravdu? Co se mi může stát, kdybych nemluvil?“ Nový přešlapek § 47a zákona o přestupcích hrozí pokutou do výše 50 000 Kč tomu, kdo

„jako osoba podávající vysvětlení o trestném činu spáchaném jiným před orgánem činným v trestním řízení úmyslně a) uvede nepravdu o okolnosti, která má podstatný význam pro rozhodnutí, nebo b) takovou okolnost zamlčí“.

S tímto zněním bezprostředně souvisí ustanovení § 158 odst. 7 tr. ř.: „...osoba podávající vysvětlení s **výjimkou podezřelého** je povinna vypovídat pravdu a nic nezamlčet“.

Nejasnost vnáší do věci pojem „podezřelý“, v novelizovaném znění trestního řádu zcela nový (dosud znal trestní řád jen pojem „zadržený podezřelý“). Má-li vyslyšanému být jasno, že musí mluvit pravdu jen pokud není „podezřelý“ – jak má tomuto slovu rozumět? V běžném slova smyslu

může totiž výraz „podezřelý“ znamenat a) ten, kterého dané okolnosti objektivně činí podezřelým, nebo b) ten, jehož podezřívá (odůvodněně nebo bezdůvodně) vyslychající, nebo i c) ten, kdo se subjektivně domnívá, že je podezříván.³⁾

- Pokud se advokát účastní úkonu, při němž klient podává vysvětlení, jsou jeho práva a povinnosti obdobné těm, jaká jsou uvedena v § 165 tr. ř. o účasti na vyšetřovacích úkonech. Námitky proti průběhu úkonu může vznášet kdykoli v jeho průběhu. V případě potřeby by měl dbát i o to, aby klient byl řádně poučen ve smyslu § 158 odst. 7, popřípadě dalších ustanovení trestního řádu.
- Mimosmluvní odměna advokáta za účast u vysvětlení by mohla nejvhodněji být posuzována jako účast při úkonu správního nebo jiného orgánu (§ 11 odst. 1 písm. g tarifu). Tarifní hodnotu nelze ovšem vyčíslit analogicky podle § 19 odst. 3, protože nejde o úkony obhajoby, které jsou svou povahou náročnější. Protože jde o nový druh právní pomoci advokáta, mohly by se k věci vyjádřit orgány advokátní komory.

Právní pomoc při výslechu svědka

Po vydání zmíněného nálezu Ústavního soudu z roku 1966 stal se aktuálním problém, zda má nárok na právní pomoc advokáta i ten, kdo má vypovídat jako svědek.⁴⁾ K věci se vyjádřil druhý senát Ústavního soudu (týž, který rozhodoval v nálezu ze dne 5. 6. 1996) v neuveřejněném usnesení z 22. 2. 2000. Odmítl jako zjevně (?) neopodstatněnou ústavní stížnost, která uplatňovala, že advokát nebyl připuštěn k **účasti** na svědeckém výslechu stěžovatelky. V odůvodnění tohoto rozhodnutí však senát zjišťuje, že v daném případě bylo právnímu zástupci stěžovatelky umožněno, aby byl přítomen náležitěmu a dostatečnému poučení své mandantky a bezprostředně po výslechu mu byla rovněž nabídnuta možnost spolu se svědkyní zápis o podané svědecké výpovědi přečíst, dříve, než ji tato podepíše. Dále se uvádí: „Jak z výše uvedeného vyplývá, bylo navrhovatelce umožněno poskytnutí právní pomoci jí zvoleným právním zástupcem ve smyslu čl. 37 odst. 2 Listiny v nejširším možném výkladu.“

³⁾ Ustanovení § 47a zákona o přestupcích by mohlo být zpochybněno z hlediska požadavku určitosti trestního zákona. Rozhodování Evropského soudu lidských práv klade důraz na to, zda z trestní normy je jednotlivci dostatečně jasno, jaké jednání je pod trestní sankcí zakázáno.

⁴⁾ Vantuch P. „K možnosti účasti právního zástupce poškozeného a svědka při jejich výslechu v přípravném řízení“, Bulletin advokacie, č. 6 – 7/1999, str. 42.

Takto vyjádřil Ústavní soud svůj názor o mezích, v nichž má advokacie možnost zastupovat v přípravném řízení klienta předvolaného k podání svědeckví. I když tedy advokát nemůže být výslechu svědka přítomen, je oprávněn kontrolovat bezprostředně před výslechem a po něm správnost a úplnost poučení daného vyslychanému a zejména účastnit se spolu s klientem kontroly a podpisu protokolu. (Má tedy advokát dbát i o to, aby případné námitky klienta týkající se správnosti a úplnosti protokolu, byly řádně zachyceny.)

S odůvodněním uvedeného usnesení, pokud jím byla účast advokáta při provádění výslechu zamítnuta, je možno polemizovat, protože některé otázky zůstaly otevřeny. K tomu lze odkázat na glosu v příštím čísle Bulletinu.

II. K OBHAJOBĚ V PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ

V možnostech daných rozsahem článku lze jen upozornit na některé ze změn, které mohou činnost advokacie významněji ovlivnit, nebo které zaslouží zvláštní pozornost obhájců.

Je dobře mít na mysli, že provádění důkazů v přípravném řízení novela poněkud zúžila ve prospěch váhy dokazování v hlavním líčení. V potřebném rozsahu mají policejní orgány objasňovat všechny **základní** skutečnosti důležité pro posouzení případu (§ 164 odst. 1).

A) Jen pokud se koná trestní stíhání podle § 168 až § 170 tr. ř. – tedy pro trestné činy „krajskosoudní“ – zachovává trestní řád dosavadní rozsah vyšetřování. Pro tento způsob nejširšího přípravného řízení lze užívat termín „rozšířené vyšetřování“. Rozsah výslechu svědků není v tomto rozšířeném řízení omezen podmínkami, uvedenými v novelizovaném § 164.

B) Pro vyšetřování největšího okruhu – vyšetřování trestných činů s nižší hranicí trestu než pět let odnětí svobody a s horní hranicí nepřevyšující tři roky – znamená novela podstatné zúžení možnosti konat výslechy svědků. Základním předpisem je tu § 164 odst. 1. Kategorie svědků, které lze ve stadiu přípravného vyšetřování vyslychat, jsou zde ovšem vymezeny tak širokými formulacemi, že dodatečné přezkoumání oprávněnosti úkonu bude obtížné, někdy téměř nemožné.⁵⁾ V četných případech bude tedy rozhodnutí, zda zákonné podmínky pro

⁵⁾ Podle citovaného ustanovení jsou policejní orgány obecně oprávněny k výslechům neodkladným a neopakovatelným, a dále vždy, hrozí-li, že spolehlivost výpovědi bude ovlivněna zejména tím, je-li pro složitost věci odůvodněn předpoklad delšího trvání vyšetřování. Navíc stanoví § 164 odst. 1 další zvláštní případy, kdy je možno výslechy svědků provádět: „Jde-li o výslech osoby mladší patnácti let, osoby, o jejíž schopnosti

výslech svědka jsou splněny, záviset na subjektivním posouzení policejního orgánu. Proto mohou při hlavním líčení vznikat někdy značné potíže při rozhodování o tom, zda byl výslech proveden způsobem odpovídajícím ustanovení tohoto zákona (§ 211 odst. 3 písm. a, § 212). Že při nedodržení podmínek uvedených v § 164 odst. 1 provádění výslechu zákonu neodpovídá, zdá se a contrario plynout z ustanovení poslední věty § 169 odst. 2. Bylo by proto účelné, aby se obhajoba pokusila uplatnit námitku, že podmínky § 164 odst. 2 nejsou splněny ještě před provedením výslechu.

C) Ve **zkráceném přípravném řízení** (§ 179a – § 179f), které konají policejní orgány a které má v zásadě být skončeno do 14 dnů, se vyskytuje nový procesní subjekt, podezřelý. (Dosavadní trestní řízení zná termín „zadržený podezřelý“, kde však záleží nikoli na existenci či míře podezření, ale na faktu zadržení.) Podle § 179b odst. 3 se „podezřelým“ ve zkráceném trestním řízení stává někdo okamžikem zahájení výslechu, při kterém mu musí být sděleno, že a z čeho je podezřelý. Tím okamžikem má stejná práva jako obviněný, včetně práva radit se s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby.

Orgány provádějící zkrácené přípravné řízení provádějí úkony podle hlavy deváté, mimo jiné tedy vyžadují vysvětlení. Svědky mohou vyslýchat jen pokud jde o úkony neodkladné nebo neopakovatelné. Ustanovení § 165 o možnosti účasti obhájce platí ovšem i zde.⁶⁾

Právo na účast obhájce u vyšetřovacích úkonů bylo novelou formulováno tak, že obhájce je oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, „jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem“. Jde-li o výslech svědka, musí být obhájce sdělena i identita vyslýchaného. Výslovně je nyní v § 165 odst. 2 uvedeno, že námitky proti způsobu provádění úkonu může obhájce vznášet kdykoli v průběhu úkonu.

Některé změny, které přináší novela, nutí k obezřetnosti při rozhodování obhájce, zda jeho účast u výslechu svědka je důležitá.

správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na její psychický stav pochybnosti, anebo nasvědčují-li zjištěné okolnosti tomu, že na svědka by mohl být pro jeho výpověď vykonáván nátlak.“

6) Podrobné pojednání o četných problémech zkráceného přípravného řízení podává V. Ježek v článku „Zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před soudem“ v tomto čísle Bulletinu advokacie. Proti určité skepsi, vyjadřované tam z hlediska klasických zásad trestního řízení a občanských svobod, lze poukázat na široké používání téměř sumárního magistrátního řízení v anglickém právu. Pokud je nám známo, nebyly v judikatuře Evropského soudu lidských práv vznášeny podobné pochybnosti ani proti anglickému magistrátnímu řízení, ani proti kontinentálnímu rozhodování formou trestního příkazu.

Tak odepřel-li svědek bez oprávnění vypovídat nebo odchyluje-li se v podstatných bodech od dřívější výpovědi, zužuje novelizovaný § 211 tr. ř. možnosti, kdy místo výslechu svědka bude v hlavním líčení přečten protokol o jeho výpovědi. Mimo jiné je nyní přečtení protokolu podmíněno tím, že obhajoba měla možnost zúčastnit se dřívějšího výslechu a klást vyslychanému otázky [§ 211 odst. 3 písm. a)]. Rozhoduje-li se tedy obhájce, že se výslechu určitého svědka v přípravném řízení nezúčastní, musí vzít v úvahu riziko, že při hlavním líčení bude protokol o výpovědi přečten. Je zde ovšem prvotní otázka: jaký je význam slov „měl možnost zúčastnit se výslechu“? Myslitelný by byl i krajní výklad, že taková možnost je dána již tím, že obhájce **může** předem oznámit, že se „chce“ účastnit všech vyšetřovacích úkonů ve smyslu § 165 odst. 2 tr. ř. Pokud by byl takový výklad přijat, měli by tedy advokáti (využívající důsledně všechny zákonné prostředky podle § 16 odst. 2 zákona o advokacii) běžně činit taková oznámení? Vznikaly by tím potíže a komplikace jistě nežádoucí. Pokud by mezi vyšetřujícím policejním orgánem a konkrétním obhájcem existoval vzájemný pocit důvěry v oboustrannou serióznost jednání, mohlo by se řešení nalézt v tom, že vyšetřující obhájci neformálně oznámí, které svědky a o čem zamýšlí vyslechnout a advokát pak sdělí, že se zúčastní jen některých pro obhajobu potenciálně důležitých výslechů.

Kdyby mělo být důsledkem novely podstatné rozmnožení případů, v nichž by řádná obhajoba vyžadovala účast advokátů u úkonů přípravného řízení, pak by se současná úprava mimosmluvní odměny [§ 11 odst. 1, písm. e) a § 10 odst. 2 zákona o advokacii] stávala pro střední vrstvu občanů finančně neúnosnou. Snad by pak stála za úvahu revize advokátního tarifu.

Mezi změnami, které se přímo dotýkají advokátů, jsou pozoruhodné (a podle názoru pisatele plně žádoucí) předpisy, které umožňují **vyloučení obhájce** pro procesní obstrukci nebo pro déledobou nečinnost. Ustanovení § 37a odst. 1 písm. b) dává soudu možnost vyloučit zvoleného obhájce, který se opakovaně nedostavil k úkonům, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistil substituci. Podle § 40a pak může být předsedou senátu a v přípravném řízení soudcem zproštěn povinnosti obhajovat ustanovený obhájce z důvodů uvedených v § 37a odst. 1 nebo proto, že delší dobu nevykonává obhajobu.⁷⁾

Trestní řád nyní výslovně stanoví v § 37 odst. 3, že si obviněný může zvolit dva nebo více obhájců, z nichž jeden bude zmocněn k přijímání písemností.

⁷⁾ Déledobou nečinnost obhájce posuzoval přísně Evropský soud lidských práv z hlediska práva na obhájce jako na složku spravedlivého procesu (čl. 6 odst. 3 písm. c Evropské úmluvy). Viz k tomu B. Repik, *Lidské práva v soudním konání*, nakl. Manz

Nový odst. 4 § 8 tr. ř. výslovně zachovává v trestním řízení povinnou mlčenlivost podle zákona o advokacii, ač ji v jiných oborech činnosti částečně omezuje.

Přesahovalo by meze tohoto článku zabývat se četnými změnami, které novela zavádí v **otázkách vazby**. Asi nejdůležitější novinkou je to, že koluzní vazba může trvat nejdéle tři měsíce. Jen výjimečně neplatí tento limit, bylo-li zjištěno, že obviněný již působil na svědky nebo jinak mařil objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání (je samozřejmé, že za takové maření trestního řízení nelze považovat mlčení obviněného nebo to, že nepravdivě vypovídal). Protože přemíra vazeb je bolestí, ne-li řekl bych ostudou české justice, měla by advokacie důrazně sledovat odůvodněnost vazeb a jejich trvání.

Možnost aktivní **účasti obhajoby na dokazování** v přípravném řízení byla významně posílena doplněním textu § 89 odst. 2 a novým ustanovením § 110a.

V § 89 odst. 2 je nyní řečeno, že každá ze stran může důkaz *vyhledat*, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Provádět důkazy v přípravném řízení ovšem obhajoba nemůže, to zůstává monopolem orgánů trestního řízení. Teprve v hlavním líčení je provádění důkazů výsledkem svědků a znalců – s určitými výjimkami – právem stran.

Předloží-li obhajoba jí vyžádaný *znalecký posudek* a jsou-li splněny předpoklady § 110a, má toto dobrozdání procesně stejnou váhu jako posudek vyžádaný orgánem trestního řízení. Znalec bude vyslechnut podle § 108 a popřípadě § 109 tr. ř. Znalci obhajobou vyžádanému mají orgány trestního řízení již předtím, než podá posudek, umožnit nahlédnutí do spisu nebo seznámit se jinak s potřebnými informacemi. Náklady znaleckého posudku vyžádaného obhajobou mohou ovšem obviněného finančně nepřiměřeně zatížit. Bude věcí výkladu, zda tyto výlohy lze zahrnout pod slova „náklady obhajoby“ v § 33 odst. 2, které hradí stát. Záleželo by snad i na tom, zda v dané situaci opatření vlastního znaleckého posudku obhajobou bylo zřejmě účelné, když postup podle § 169 tr. ř. nevedl k cíli.

V rámci § 89 odst. 2 je obhajoba také oprávněna vyhledat a navrhnout důkaz *výpovědí svědka*. Dlouho vládl v advokacii pocit, že mluvit se svědkem před jeho výsledkem by bylo vytýkáno jako nepřipustný nebo přinejmenším nevhodný postup. Avšak obhájce je oprávněn navrhnout jen takové důkazy, jejichž výsledek může natolik předvídat, aby si byl jist, že klientovo postavení nepoškodí. Proto je někdy nutné, aby dříve, než obhájce navrhne výslech určitého svědka, rozmluvou s ním se předem informoval o tom, co svědek ví a může vypovědět. Již

Bratislava, 1999, str. 231 s poukazem na rozhodnutí Daud v. Portugalsko z 21. 4. 1998. Soud zde zdůraznil, že obviněný má právo ne na ustanovení, ale na pomoc obhájce.

v roce 1969 hájil V. Mandák názor, že advokát je oprávněn v důvodných případech svědka jako pramen možných informací vyhledat a prověřit, pokud by jinak riskoval, že navrhne důkaz, který klienta poškodí.⁸⁾ Nejnověji zdůvodnil tuto tezi velmi podrobně P. Vantuch.⁹⁾

Po stavovské linii odstranilo pochybnosti autoritativní stanovisko České advokátní komory v odpovědi na dotaz vyšetřovatele, zda je z právního a etického hlediska správný postup obhájce, který pozval do své kanceláře osoby, jež přicházely v úvahu jako svědci, a sepsal s nimi záznam, který pak předložil do vyšetřovacího spisu s návrhem na svědecký výslech těchto osob. Odpověď zněla: Jestliže popsané jednání je vedeno bez jakéhokoli ovlivňování a přemlouvání a bez jakékoli formy sugestivního působení, pak nejde o porušení povinnosti podle zákona o advokacii, ani podle jiných předpisů, a nejde ani o jednání, které by bylo v rozporu s etickými pravidly výkonu advokacie. Toto stanovisko je v odpovědi věcně zdůvodněno.¹⁰⁾

Advokát by měl ovšem při pohovoru s budoucím svědkem být velmi opatrný. Na svědka by mohl totiž z kterékoli strany být vyvíjen nátlak, aby svá sdělení oslabil nebo popřel. Svědek by se pak mohl uchýlit k obviňování, že jeho původní tvrzení byla zkreslena, nebo že k nim byl advokátem přinucen nebo sveden. Takové riziko může být zcela reálné, což ovšem není důvod k tomu, aby obhájce nekonal důsledně svou povinnost.

Je tedy nutné dbát na to, aby při přijímání informací od možného svědka byla celá rozmluva vedena a kladené otázky formulovány s největší objektivitou a seriózností. V zápise pořizovaném o rozmluvě musí pak být s úzkostlivou přesností uvedeno vše, co dotazovaný uvedl včetně věcí, které mohou být v neprospěch klienta (na konečném rozhodnutí advokáta bude, zda navrhne svědecký výslech dotazovaného a zápis předloží). Pokud by dotazovaný netrval na tom, aby rozhovor byl veden mezi čtyřma očima, měla by při jednání být přítomna třetí osoba, např. kolega, koncipient nebo zaměstnanec kanceláře. Ideální by ovšem bylo, kdyby dotazovaný bez naléhání souhlasil, aby byl o celém pohovoru pořizen zvukový záznam nebo dokonce videozáznam.

Z podstaty našeho trestního řízení plyne ovšem jako samozřejmé, že zápis nebo záznam s budoucím svědkem nemůže mít v řízení povahu důkazu. Předložili jej obhájce orgánům trestního řízení, má sloužit k informaci, o kterých skutečnostech může svědek vypovídat. K tomuto účelu může být zápis do spisu předložen.

⁸⁾ Mandák V., „Jsou obviněný a obhájce oprávněni vyhledat a prověřovat prameny důkazů?“. Kriminalistický přehled, 1969, č. 2.

⁹⁾ Obhajoba obviněného, C. H. Beck Praha, 1998, str. 161 n.

¹⁰⁾ Bulletin advokacie, č. 2/1996, str. 32.

Zde se ovšem často vyskytne pro obhájce problém, kde se ocitá na dosud málo obvyklém poli: ve sféře taktiky obhajoby.¹¹⁾ Dojde-li k přesvědčení, že svědectví dotazované osoby je pro obhajobu důležité, má obhájce její výslech navrhnout již v přípravném řízení?

Požadavek včasnosti účelné obhajoby, vytčený v § 41 odst. 1 tr. ř., je nutno posuzovat z hlediska oprávněného zájmu klienta. Z tohoto hlediska pak přinesla ustanovení novely o provádění výslechu svědků stranami v hlavním líčení významný faktor pro rozhodování obhájce.

Podle § 180 odst. 2 a § 215 odst. 2 má nyní obhájce v zásadě – s některými výjimkami – právo, aby při hlavním líčení prováděl výslech svědka jím navrženého. Jestliže tedy obhajoba objevila během přípravného líčení důležitého vývodního svědka – má jeho výslech navrhnout ještě před skončením vyšetřování nebo má návrh podat teprve soudu před hlavním líčením? Je to typický problém taktiky obhájce.

V prvním případě lze doufat, že jednoznačná výpověď věrohodného svědka potvrdující obhajobu může vést k zastavení trestního stíhání nebo k mírnější kvalifikaci činu v obžalobě.

Naproti tomu měl by obhájce brát zřetel na podstatný rozdíl spočívající v tom, bude-li výslech navrženého svědka provádět ve stadiu vyšetřování policejní orgán, nebo bude-li při hlavním líčení vyslýchat svědka sám. Může se obávat toho, že vyslychající bude ovlivněn již zaujatou verzí a že může být iritován i tím, že obhájce sám předběžně sepsal informační záznam se svědkem. Oboje se může nepříznivě pro obhajobu projevit ve způsobu výslechu nebo ve stylizaci protokolu, čemuž obhájce může jen obtížně čelit námitkami a dodatečným kladením otázek. Těmto rizikům se obhajoba vyhne, bude-li výslech svědka až při hlavním líčení prováděn obhájcem a bude působit na soud přímým osobním dojmem.

Rozhodnutí o správné taktice obhajoby bude v těchto případech někdy velmi obtížné. Bude do značné míry záviset na obhájcově znalosti psychologických faktorů, působících u zúčastněných orgánů.

Dokončení v příštím čísle

¹¹⁾ Oprávněnost taktiky postupu obhájce byla v československé advokacii poprvé zdůvodněna V. Ševčíkem na semináři o obhajobě s mezinárodní účastí v Praze v polovině šedesátých let. Rozšířené znění jeho referátu bylo nyní otištěno v číslech 9 a 10 Bulletinu advokacie pod názvem „Taktika obhajoby“. Ševčíkova studie obsahuje pozoruhodný postřeh, který má teprve nyní, po novele č. 265/2001 Sb., plně uplatnění: „Do nemalé míry vidí obhajoba v řízení před soudem zpravidla mnohem příznivější podmínky pro své uplatnění, než tomu může být v řízení přípravném, a svou taktiku podřizuje tomuto základnímu aspektu.“ (Bulletin advokacie č. 10/2001, str. 66).

doc. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Právnická fakulta UK, Praha

Poškozený po novele trestního řádu 2001

ÚVODEM

Novela trestního řádu přijatá zákonem č. 265/2001 Sb., účinná dnem 1. ledna 2002, přinesla také změny, dotýkající se v té či oné míře postavení poškozeného v trestním řízení, jeho procesních práv i rozhodování o náhradě škody v trestním řízení.

Předně je třeba s potěšením konstatovat, že některé náměty de lege ferenda, které nauka již dříve prosazovala v literatuře,¹⁾ našly svůj kladný ohlas v přijaté novelizaci trestního řádu. Jsou jimi například nové ustanovení (§ 51a) zajišťující za určitých podmínek právo nemajetného poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody, na bezplatné zastoupení, resp. zastoupení za sníženou odměnu zmocněncem. Zmocněncem poškozeného může být ustanoven advokát a náklady vzniklé přibráním zmocněnce nyní bude hradit stát.

Novela rozšiřuje v některých případech možnost poškozeného podávat opravné prostředky. Poškozenému je přiznána možnost podávat stížnost proti usnesení o zastavení trestního stíhání v přípravném řízení a proti usnesení o postoupení věci jinému orgánu.

O podání obžaloby by měl nově státní zástupce vyrozumět nejen obviněného a obhájce, jako tomu bylo podle stávající právní úpravy, ale i poškozeného.

Kladem nové právní úpravy je i konkretizace oprávnění, které měl poškozený již před novelou trestního řádu (například upřesnění postupu státního zástupce, žádá-li poškozený v přípravném řízení o odstranění průtahů v řízení nebo závad v postupu policejního orgánu, anebo zpřesnění institutu trestního stíhání se souhlasem poškozeného). K důslednějšímu uspokojení poškozeného nepochybně přispěje i nově zavedená možnost vyjádřit výrok o náhradě škody v cizí měně, jsou-li splněny určité podmínky.

Některé přijaté změny vycházejí z aktuálních potřeb praxe a sledují zpravidla zjednodušení řízení. Do této skupiny změn náleží například nové oprávnění poškozeného vzdát se procesních práv, která zákon poškozenému přiznává (§ 43 odst. 4). Účelněji je také upraveno doručování písemností poškozenému (§ 45a).

¹⁾ Srov. např. Jelínek, J.: Poškozený v českém trestním řízení, Karolinum, Praha 1998, zejm. str. 161 – 179.

Nelze však nevidět, že některé z přijatých změn jsou jen částečným, polovičatým řešením. Řada nových oprávnění poškozeného je totiž vázána na podmínku, že poškozený v souladu se zákonem uplatnil nárok na náhradu škody, to znamená, že nová oprávnění se vztahují jen na výše z množiny poškozených (například nárok nemajetného poškozeného na bezplatné zastoupení zmocněncem, resp. na zastoupení za sníženou odměnu je omezen na poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody). V jiných případech nová procesní práva jsou přiznána jen poškozenému, nikoliv však zmocněnci (o podání obžaloby nově vyrozumí státní zástupce poškozeného, nikoliv však zmocněnce). Obdobně nelogickým se jeví přijaté řešení umožňující poškozenému podat stížnost proti usnesení o zastavení trestního stíhání a proti usnesení o postoupení věci jinému orgánu v přípravném řízení, nikoli však proti usnesení o přerušení trestního stíhání. V jiném případě zákonodárce správně odstranil diskriminující ustanovení omezující účast poškozeného v prvoinstančním řízení před krajským soudem (§ 44 odst. 2), ale nově přijatá právní úprava fakticky znemožní účast poškozeného v kauzách, ve kterých bude počet poškozených „mimořádně vysoký“ a jednotlivým výkonem práv poškozených by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání (viz další výklad).

Nakonec je žádoucí připomenout, že zákonodárce při velké novelizaci trestního řádu nevyslyšel některé podněty směřující ke zlepšení postavení poškozeného v trestním řízení. Tak například byly pomínuty hlasy, požadující, aby poškozenému bylo lépe než dosud zabezpečeno trestním řádem poskytnutí informací potřebných k uplatnění jeho práv. Opomenut zůstal také námět, aby poškozený mohl provést výslech svědka v hlavním líčení (podobně jako to trestní řád umožňuje státnímu zástupci, obžalovanému a obhájci). Poškozený ani po poslední novelizaci trestního řádu není oprávněn podat odvolání také proti výroku rozsudku o vině a o trestu. Nemůže i nadále podat odpor proti trestnímu příkazu, i kdyby trestní příkaz obsahoval výrok o náhradě škody. Bylo by žádoucí, kdyby alespoň k některým z uvedených podnětů přihlédl zákonodárce při budoucí rekonstrukci.

JEDNOTLIVÉ ZMĚNY V POSTAVENÍ POŠKOZENÉHO A ROZHODOVÁNÍ O NÁHRADĚ ŠKODY

1. Dosavadní definice pojmu poškozeného v ustanovení § 43 odst. 1 zůstala nezměněna. Nové ustanovení § 43 odst. 2 však pojem poškozeného zužuje: Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu novely trestního řádu tuto změnu odůvodňuje tím, že dosavadní zákonné vymezení pojmu poškozeného se v někte-

řích případech ukázalo jako příliš široké, zejména tam, kde trestný čin byl spáchan ke škodě státu nebo blíže neurčeného počtu osob.

Další zúžení pojmu poškozeného se týká pouze institutu narovnání. Pro účely narovnání nepřísluší práva poškozeného tomu, na koho pouze přešel nárok na náhradu škody. Nové ustanovení § 310a tak vylučuje právního zástupce (například dědice poškozeného nebo pojišťovnu, která uhradila škodu způsobenou trestným činem) z možnosti vykonávat práva poškozeného v řízení o narovnání.

2. Trestní řád přiznává poškozenému relativně široká procesní práva, ale nestanoví povinnost, aby poškozený skutečně svá práva vykonával. Poškozený může od výkonu svých oprávnění upustit a nelze ho k nim jakkoli nutit. Povahu praktické změny má proto nové ustanovení § 43 odst. 4, podle kterého se poškozený může výslovným prohlášením, sděleným orgánu činnému v trestním řízení, vzdát procesních práv, která trestní řád poškozenému přiznává.

Okruh procesních práv poškozeného se novelou rozšířil, a to v několika směrech. Poškozeného je třeba písemně poučit o tom, že po marném uplynutí lhůty k vyjádření, zda souhlasí s trestním stíháním (§ 163), nelze souhlas s trestním stíháním dát (§ 163a odst. 2). Poškozeného je dále třeba nově poučit o jeho právech a o podstatě institutu narovnání (§ 310 odst. 2).

K uplatnění práv poškozeného může nyní přispět i činnost probační a mediační služby vykonávaná probačními úředníky. Nově se stanoví, že k objasnění příčin trestného činu a k narovnání sporu mezi obviněným a poškozeným napomáhá ve stadiu řízení před soudem probační a mediační služba vykonávaná probačními úředníky. Dovoluje-li to povaha věci a osoba obviněného, vytváří probační a mediační služba předpoklady pro rozhodování soudu mimo hlavní líčení a pro projednání věci v některém ze zvláštních druhů řízení (§ 184 odst. 2, 3). Práva poškozeného směřující k náhradě škody způsobené trestným činem mohou být ve zvláštních druzích řízení (podmíněné zastavení trestního stíhání nebo narovnání) uspokojivě uplatněna.

3. Nálezem Ústavního soudu publikovaným pod č. 77/2001 Sb. bylo s účinností od 23. 2. 2001 zrušeno ustanovení § 44 odst. 2 do té doby omezující účast poškozeného v řízení před krajským soudem jednajícím jako soud prvního stupně. Toto ustanovení mělo zjevně diskriminační charakter a bylo již dříve předmětem kritiky.²⁾

²⁾ Např. Jelínek, J.: K postavení poškozeného v prvoinstančním řízení před krajským soudem, Bulletin advokacie č. IV/1985, Praha 1985.

Novelou z roku 2001 zákonodárce zakotvil nové znění ustanovení § 44 odst. 2: Je-li počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Rozhodnutí oznámí v řízení před soudem soud a v přípravném řízení státní zástupce poškozeným, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody; ostatním poškozeným rozhodnutí oznámí při prvním úkonu trestního řízení, ke kterému se předvolávají nebo o kterém se vyrozumívají. Jestliže by celkový počet zvolených zmocněnců vzrostl na více než šest a poškození se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr s přihlédnutím k zájmům poškozených soud. Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení.

Zákonodárce se novým ustanovením snaží nalézt kompromis mezi potřebami trestního řízení (v jednotlivých kauzách může být poškozena trestným činem řada osob, třeba stovky či tisíce a i za této situace musí orgán činný v trestním řízení respektovat procesní práva všech poškozených, což pochopitelně řízení prodlužuje a komplikuje) a oprávněným zájmem poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem.

Nové ustanovení však umožní účelové vyloučení poškozeného z trestního řízení, neboť si jen stěží lze představit, že by větší počet poškozených splnil náročné podmínky § 44 odst. 2 pro zastupování společnými zmocněnci; například za situace, kdy poškození jsou z různých míst, museli by se kontaktovat navzájem a dohodnout se na společných zmocněncích. Také termín „mimořádně vysoký počet poškozených“ je krajně neurčitý.

4. Převažující praxe při doručování písemností našla svůj výraz v novém ustanovení o doručování písemností poškozenému (§ 45a): Veškeré písemnosti určené poškozenému se doručují na adresu, kterou poškozený uvede. Má-li zmocněnce, doručuje se pouze jemu; to neplatí, jestliže se poškozenému zasílá výzva, aby osobně něco vykonal.

V návaznosti na to ustanovení § 55 odst. 1 písm. c) o obecných pravidlech při sepisování protokolu stanoví, že u poškozeného je třeba, aby protokol obsahoval adresu poškozeného pro účely doručování.

Má-li poškozený zmocněnce, doručuje se písemnost pouze zmocněnci, nestanoví-li zákon jinak. Má-li však poškozený něco osobně vykonal, doručuje se písemnost jim (novelizované znění § 62 odst. 2).

5. Procesní práva poškozeného se výrazně rozšiřují o možnost poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody, na bezplatné zastoupení (resp. za-

stoupení za sníženou odměnu), odůvodňují-li to majetkové poměry (§ 51a). Nárok na bezplatné zastoupení (resp. zastoupení za sníženou odměnu) je však omezen tím, že uvedené neplatí, pokud vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo její výši by zastoupení zmocněncem bylo „zřejmě nadbytečné“.

O bezplatném zastoupení nemajetného poškozeného rozhodne na návrh poškozeného předseda senátu soudu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce. Návrh podává poškozený v přípravném řízení prostřednictvím státního zástupce, který k němu připojí své vyjádření.

Zmocněncem nemajetného poškozeného je advokát a náklady vzniklé s příbráním takového zmocněnce hradí stát.

Pominou-li důvody, které vedly k ustanovení zmocněnce poškozeného, nebo nemůže-li z důležitých důvodů zmocněnec poškozeného nadále zastupovat, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce i bez návrhu o zproštění povinnosti zastupovat poškozeného. Proti rozhodnutí o ustanovení zmocněnce je přípustná stížnost.

Na rozhodování o výši odměny a náhradě hotových výdajů ustanoveného zmocněnce poškozeného se užije přiměřeně ustanovení o rozhodování o nárocích ustanoveného obhájce (§ 151 odst. 6). Podobně jako je tomu při rozhodování o nároku ustanoveného obhájce je třeba návrh ustanoveného zmocněnce poškozeného uplatnit do jednoho roku ode dne, kdy povinnost zastupování skončila, jinak zaniká.

Na nové ustanovení § 51a o zastoupení nemajetného poškozeného zmocněncem organicky navazuje i nová právní úprava, podle které nemajetný poškozený, který má nárok na ustanovení zmocněnce, může žádat (podobně jako obviněný, který má nárok na bezplatnou obhajobu), aby předseda senátu nebo v přípravném řízení státní zástupce rozhodli, že stát ponese za určitých podmínek náklady na znalecký posudek, který si poškozený vyžádá. Žádosti poškozeného nelze vyhovět, jestliže takový důkaz není pro objasnění věci zřejmě potřebný nebo stejný úkon k prokázání téže skutečnosti již vyžádal orgán činný v trestním řízení (§ 151a).

Právo nemajetného poškozeného na kvalifikované zastoupení v trestním řízení na účet státu je analogickým, „zrcadlovým“ oprávněním nemajetného obviněného. Tím se procesní pozice poškozeného jako strany trestního řízení vyrovnává s procesním postavením (dosud výhodnějším) jiné strany trestního řízení – obviněného. Ke škodě věci je však oprávnění nemajetného poškozeného omezeno jen na ty poškozené, kteří uplatnili nárok na náhradu škody v trestním řízení, vyloučení jsou tedy ti, kteří takový nárok neuplatnili nebo nemohou uplatňovat. Aplikační praxe bude muset nalézt také rozumná kritéria pro výklad, kdy je takové zastoupení vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo její výši „zřejmě nadbytečné“.

Ve spojitosti s náklady trestního řízení je žádoucí připomenout ještě novelizované ustanovení § 155 odst. 2, ve kterém se uvádí, že o povinnosti odsouzeného nahradit poškozenému náklady potřebné k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení a o jejich výši rozhodne po právní moci rozsudku na návrh poškozeného předseda senátu soudu prvního stupně. Nárok je třeba uplatnit do jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku, jinak zaniká. Novinkou oproti předchozí právní úpravě je okolnost, že poškozený musí nárok uplatnit (předchozí úprava stanovila rozhodování z úřední povinnosti) a že nárok nově podléhá prekluzi, není-li uplatněn do jednoho roku od právní moci rozsudku.

6. Institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného je průlomem do zásady legality, resp. oficiality a byl zakotven do trestního řádu novelou v roce 1990. Prošel legislativním vývojem, který ovšem neodstranil dva z kardinálních nedostatků tohoto institutu, tj. nahodilý a nepromyšlený výběr trestných činů, u nichž je trestní stíhání možné jen se souhlasem poškozeného, a existenci přibuzenského poměru jako podmínku aplikace tohoto institutu.

Novela trestního řádu pozměnila institut trestního stíhání v několika směrech a vyjádřila jej namísto jednoho ustanovení ve dvou nových ustanoveních – § 163, § 163a.

Do výčtu taxativně uvedených trestných činů, u kterých se uplatní institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného, byly doplněny čtyři trestné činy: omezování osobní svobody podle § 231 odst. 2 tr. zák. (původně byl uveden pouze trestný čin podle § 231 odst. 1 tr. zák.), porušování domovní svobody podle § 238 odst. 2 tr. zák. (původně jen trestný čin podle § 238 odst. 1 tr. zák.), neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo nebytového prostoru podle § 249a tr. zák. (před novelou omezeno jen na stejnojmenný trestný čin podle § 249a odst. 1 tr. zák.) a trestný čin znásilnění podle § 241 odst. 2 tr. zák. (dosud byla ve výčtu uvedena jen základní skutková podstata podle § 241 odst. 1 tr. zák.).

Rozšířily se podmínky, za nichž se institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním neuplatní. Jsou uvedeny v ustanovení § 163a:

- činem vyjmenovaným v § 163 odst. 1 byla způsobena smrt,
- poškozený není schopen dát souhlas pro duševní poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena,
- poškozeným je osoba mladší 15 let,
- z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.

Jestliže se poškozený na výzvu orgánu činného v trestním řízení ihned nevyjádří, zda souhlasí s trestním stíháním podle § 163, tento orgán mu poskytne

podle povahy věci k vyjádření přiměřenou lhůtu, nejvýše však 30 dní. Po marném uplynutí této lhůty již souhlas s trestním stíháním dát nelze. O tom je třeba poškozeného písemně poučit (§ 163a odst. 2).

Nahodilý výběr trestných činů, u nichž se uplatní trestní stíhání se souhlasem poškozeného, i existence příbuzenského poměru jako podmínka aplikace tohoto institutu, zůstávají i nadále nezměněny a jsou výzvou pro budoucí zákonodárce.

7. Možnost poškozeného podávat opravné prostředky, která se dosud v podstatě omezovala na právo podat stížnost proti odložení věci, právo podat odvolání proti rozsudku ohledně výroku o náhradě škody a právo podat stížnost proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání a proti rozhodnutí, jímž v přípravném řízení soud zamítl návrh státního zástupce na schválení narovnání, se novelou významně rozšiřuje. Poškozený může nově také podat stížnost proti konečným rozhodnutím v přípravném řízení, tj. proti usnesení o postoupení věci jinému orgánu (§ 171 odst. 2), proti usnesení o zastavení trestního stíhání (§ 172 odst. 3). Nelogickou se jeví úprava, která nedala poškozenému možnost podat stížnost i proti usnesení o přerušení trestního stíhání, kde zůstává povinnost poškozeného o přerušení trestního stíhání pouze vyrozumět (§ 173 odst. 3).

Poškozenému přiznala novela dále právo podat stížnost proti usnesení o schválení narovnání v předběžném projednání obžaloby (§ 188 odst. 3), v hlavním líčení (§ 223a odst. 2) i mimo hlavní líčení (§ 231 odst. 2), které dosud poškozený neměl.

8. Zcela nově je koncipováno ustanovení § 228 o povinnosti soudu rozhodnout o náhradě škody: Odsuzuje-li soud obžalovaného pro trestný čin, kterým jinému způsobil majetkovou škodu, uloží mu zpravidla v rozsudku, aby ji poškozenému nahradil, jestliže byl nárok včas uplatněn (§ 43 odst. 3); nebrání-li tomu zákonná překážka, soud uloží obžalovanému vždy povinnost k náhradě škody, jestliže je výše škody součástí popisu skutku uvedeného ve výroku rozsudku, jímž se obžalovaný uznává vinným, a škoda v této výši nebyla dosud uhrazena (§ 228 odst. 1).

Shora uvedená formulace zavádí povinnost soudu rozhodnout o náhradě škody, jsou-li splněny stanovené podmínky. Současně, podobně jako je tomu v občanském soudním řádu, se zavádí možnost vyjádřit výrok o náhradě škody v cizí měně. Dosud bylo možné v trestním řízení vyjádřit výrok o náhradě škody výlučně v české měně. Podmínky pro přiznání nároku na náhradu škody v cizí měně jsou následující:

- návrh poškozeného,
- neodporuje to okolnostem případu,

- škoda byla způsobena na peněžních prostředcích v cizí měně nebo na věcech zakoupených za takové peněžní prostředky, nebo
- obžalovaný nebo poškozený je cizozemcem.

9. Rozšiřuje se možnost rozhodnout v trestním řízení o schválení narovnání. Tato změna se pochopitelně dotýká i poškozeného, jehož souhlas zůstává jednou z podmínek aplikace tohoto druhu odklonu.

Rozhodnout o schválení narovnání podle stávající právní úpravy mohl pouze soud, který tak v přípravném řízení činil na návrh státního zástupce. Nově se zavádí možnost, aby o schválení narovnání mohl rozhodnout také státní zástupce v přípravném řízení (změna ustanovení § 309).

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu novely trestního řádu si od přijaté změny slibuje urychlené vyřízení vhodných trestních věcí a částečné snížení rozhodnutí soudů prvního stupně. Vzhledem k nízkým počtům rozhodnutí o schválení rozhodnutí (což má důvody, jejichž rozbor přesahuje účel tohoto příspěvku), vyvstává otázka, zda vývoj aplikační praxe přinese očekávaná vkládaná do nové úpravy.

ZÁVĚREM

Výčet shora uvedených změn trestního řádu, které se dotýkají poškozeného nebo rozhodování o náhradě škody, není a nemůže být úplný, zejména s ohledem na omezený rozsah tohoto článku. Ve vztahu k poškozenému mají pochopitelně význam i jiné změny, které upravují procesní postavení stran v trestním řízení, ať již tak, že oprávnění stran rozšiřují (například poškozený může těžít z nyní výslovně v zákoně deklarované zásady, že každá ze stran trestního řízení může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout – § 89 odst. 2, zjednodušuje se režim posuzování a nakládání se znaleckým posudkem opatřeným stranou, tedy případně i poškozeným – § 110a), anebo tak, že stranám stanoví nové povinnosti, které dosud neměly (například povinnost odůvodnit podané odvolání). Poškozeného se pochopitelně dotýkají i ustanovení, která poskytují ochranu ohroženým svědkům, kterými mohou být i poškození, a některá další ustanovení.

JUDr. Vladimír Král

ředitel legislativního odboru Ministerstva spravedlnosti ČR

K nové právní úpravě vazebního řízení

Dnem 1. ledna 2002 nabývá účinnosti novela trestního řádu, provedená zákonem č. 265/2001 Sb., která do stávající koncepce trestního řízení přináší řadu zásadních změn. Tyto změny se dotýkají i tak citlivé oblasti, jakou je vazební řízení.

Pro dosavadní vazební řízení je charakteristické:

- relativně vysoký počet vazeb,
- nepřijatelná průměrná délka trvání vazby v trestním řízení.

Uvedené vady konstatovala již v roce 1999 vláda v materiálu, věnovanému představám o dalším zaměření trestní politiky. Vysoký počet vazeb je jednoznačně zřejmý i v současné době z porovnání počtu obviněných ve vazbě (a analogicky i ve výkonu trestu odnětí svobody) v přepočtu na 100 000 obyvatel. K 30. 6. 2001 měla Česká republika 210 uvězněných osob na každých sto tisíc obyvatel (pro srovnání – Rakousko 85, Německo 90, Slovensko 125, Polsko 145). Takto vysoký index nelze odůvodnit jen vysokým výskytem kriminality, neboť existují státy, které jsou v tomto směru s Českou republikou plně srovnatelné, a přesto takového indexu uvězněných osob nedosahují. Na druhé straně tento stav patrně nelze paušálně označit jako nadužívání institutu vazby, ale je třeba zkoumat i skladbu obviněných, kteří jsou vazebně stíháni. Z tohoto porovnání vyjde poměrně překvapivé zjištění – většinu osob ve vazbě nepředstavují obvinění z těch nejzávažnějších trestných činů, ale naopak ti, kteří jsou stíháni pro trestné činy, za které lze uložit nejmírnější tresty odnětí svobody (největší skupinu z nich tvoří obvinění z trestných činů, za které lze uložit trest odnětí svobody nepřevyšující dva roky). I když stávající právní úprava explicitně nevyjadřuje souvislost mezi závažností trestného činu, který je předmětem řízení, a přípustností uvalení vazby, je zřejmé, že k tak výraznému zásahu do osobní svobody člověka, jaký vazba představuje, lze přistoupit jen výjimečně v odůvodněných případech. Konečně tato souvislost je zřejmá v řízení o prodloužení vazby, kdy se již přihlíží k povaze a závažnosti trestného činu, pro který se vede řízení.

Vysoký počet osob ve vazbě je rovněž důsledkem neúměrné délky vazebního řízení. I když v posledních letech v tomto směru došlo k určitému dílčímu zlepšení, přesto situaci nelze zdaleka považovat za uspokojivou. Příčinou ovšem nejsou zvláštnosti právní úpravy vazebního řízení, ale obecně stávající koncepce trestního řízení, která vytváří v řadě směrů příliš komplikované a duplicitní po-

stupy, neumožňující pružnou aplikaci odklonů nebo jiných zrychlujících způsobů vyřízení věci. K 30. 6. 2001 činila průměrná délka trvání vazby v přípravném řízení 99 dní a v řízení před soudem 128 dní.

Dosavadní neuspokojivý stav vazebního řízení se přijatá novela snaží ovlivnit několika způsoby – jednak v rámci obecných institutů trestního řízení, které by měly vést k rychlejšímu vyřizování všech trestních věcí, jednak změnou podmínek přípustnosti rozhodnutí o vzetí do vazby a jejího trvání, včetně změny úpravy prodloužování vazby. Prvně uvedené změny budou nepochybně předmětem jiných příspěvků, a proto se dále zaměřím na rozbor změn majících přímou souvislost s vazbami.

1. ZMĚNA DŮVODŮ VAZBY

Novela především modifikuje samotné důvody, pro které lze obviněného vzít do vazby a ve vazbě jej držet (§ 67). Lze je charakterizovat jako projev snahy aplikovat institut vazby pouze v nezbytných případech, neboť

- existence vazebních důvodů musí být potvrzena konkrétními zjištěnými skutečnostmi, nikoliv jen opřena o domněnky (§ 68 odst. 1),
- povinnost zabývat se konkrétními skutkovými zjištěními, osobou obviněného a povahou a závažností trestného činu, pro který je obviněný stíhán, má soud, rozhodující o vazbě nejen v přípravném řízení, ale i v řízení před soudem (§ 67 i. f.),
- uvalení vazby je podmíněno tím, že jejího účelu v době rozhodování nelze dosáhnout jiným opatřením (tamtéž); stávající podmínka subsidiárního použití vazby ve vztahu k jiným opatřením, která se dosud uplatňovala pouze v řízení proti mladistvým, je tedy rozšířena na všechny případy.

Požadavek, aby kterýkoliv vazební důvod byl opřen o konkrétní zjištěné skutečnosti, který je vyjádřen již ve stávajícím znění § 67 trestního řádu, se s ohledem na poznatky praxe doplňuje tak, že se v zájmu instruktivnosti toto ustanovení doplňuje, že takové skutečnosti je třeba především hledat v jednání obviněného (kterým zpravidla již naplňuje obavy, konkretizované jako některý z důvodů vazby, případně se k takovému jednání připravuje zpravidla vytvářením potřebných podmínek). Až na druhém místě zákon připouští, že tyto obavy mohou vyplývat i z jiných konkrétních skutečností existujících mimo jednání obviněného (návěť § 67).

V samotné formulaci vlastních důvodů vazby dochází pouze k stylistické změně tzv. předstížené vazby [§ 67 písm. c) tr. řádu]. Ty jsou odůvodněny novým vymezením pojmu skutek a možností odděleně stíhat i dílčí útok pokračujícího trestného činu (§ 12 odst. 12 tr. řádu). Z praktického hlediska patrně tato změna nebude mít věcné důsledky.

Daleko větší praktické dopady patrně bude mít nový dovětek v § 67, společný všem důvodům vazby podle písm. a) až c), jehož základ byl převzatý z dosavadního § 67 odst. 2. Ten se – jak již bylo řečeno – dosud vztahuje výlučně k rozhodování o vazbě v přípravném řízení. Důvody, pro které je třeba napřístě podmínky uvedené v tomto ustanovení zkoumat v průběhu celého trestního řízení, jednak souvisejí s novým vymezením obsahu a rozsahu přípravného řízení a řízení před soudem, jednak jsou výsledkem prosazení názoru, že soud má při rozhodování o vazbě zvažovat uvedené skutečnosti bez ohledu na to, v jakém stadiu se věc nachází. Určité pochybnosti může aplikace tohoto ustanovení vyvolat v případech, kdy soud rozhodnutí o vazbě činí v průběhu dokazování v řízení před soudem a takovým rozhodnutím vlastně prezentuje své stanovisko, jak výsledky dokazování hodnotí.

Poslední věcnou změnou v § 67 spočívající ve vyjádření subsidiárního užití institutu vazby, se sleduje širší využívání jiných opatření, kterými lze vazbu nahradit – v této souvislosti se nově upravují podmínky nahrazení vazby zárukou a slibem (§ 73), nebo peněžitou zárukou (§ 73a) a nově se tento výčet rozšiřuje též o nahrazení vazby dohledem vykonávaným probačním úředníkem (§ 73 odst. 1 písm. c). I když u posledně uvedeného opatření to není v zákonu výslovně uvedeno, jeho použitelnost bude zřejmě omezena na mladistvé a na některé obviněné ve věku blízkém věku mladistvých.

Zákon na jedné straně stanoví, že uvalení vazby přichází v úvahu jen nelze-li účelu vazby dosáhnout jiným opatřením (objektivní podmínka), ale na druhé straně zdůrazňuje, že taková alternativa musí být realizovatelná v době rozhodování soudem. Z hlediska § 145 odst. 2 je zřejmě třeba dovodit, že „rozhodováním“ je třeba rozumět jak proces vedoucí k rozhodnutí soudem I. stupně, tak i přezkoumáváním stížností soudem II. stupně. Při zvažování, zda alternativa vazby v konkrétním případě existuje, bude soud zřejmě vycházet zejména z projevu aktivity obhajoby (z nabídky slibu, záruky, peněžitě záruky), případně se bude opírat o výsledky šetření probačního úředníka a jeho doporučení o možném uplatnění probačního dohledu nebo umístění ve výchovném ústavu pro mládež.

2. VYLOUČENÍ VAZBY V NĚKTERÝCH PŘÍPADADECH

Dosavadní obsah § 68 se přebírá a označuje se jako odstavec 1. Formulačně zde dochází pouze k té změně, že namísto o sdělení obvinění jako nezbytné formální podmínky pro vzetí do vazby se zde hovoří o zahájení trestního stíhání (§ 160 odst. 1). Vyloučeno tedy bude uvalení vazby v tzv. zkráceném přípravném řízení (§ 179f odst. 1 písm. a), kde účinky zahájení trestního stíhání nastávají doručením návrhu na potrestání soudem (§ 314b odst. 1).

Daleko podstatnější význam zřejmě bude mít vyloučení vazby, které je obsaženo v § 68 odst. 2, byť s určitou korekcí uvedenou v odstavci 3. Podle těchto

ustanovení je vyloučeno vzít do vazby obviněného, který je stíhán pro úmyslný trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje dvě léta a pro trestný čin spáchaný z nedbalosti, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta. Rozhodující v těchto směrech bude sazba trestu odnětí svobody uvedená ve zvláštní části trestního zákona; k případnému snížení trestní sazby ve smyslu § 79 odst. 1 tr. zákona, nebo naopak k jejímu zvýšení podle § 42 a § 44 tr. zákona nelze přihlížet. Zákon zde vymezení trestní sazby váže k určitému trestnému činu (jeho skutkové podstatě), nikoliv k osobě pachatele – viz obdobnou praxi při aplikaci § 314a odst. 1.

Při posouzení, zda předmětem trestního stíhání je trestný čin uvedený v § 68 odst. 2, je třeba vycházet z aktuální právní kvalifikace skutku (§ 160 odst. 1, § 160 odst. 6, § 176 odst. 2, § 190 odst. 1 a 2, § 222 odst. 1, § 225 odst. 2, § 257 odst. 1, písm. a). Případná námitka účelové kvalifikace, která by odůvodňovala vzetí obviněného do vazby, případně jeho setrvání ve vazbě, se nepochybně v této souvislosti objeví, stejně jako byla v minulosti uplatňována v případech, kdy se délka vazby odvíjela od kvalifikace skutku, který je předmětem stíhání. Plně vyloučit ji nelze, ale poznatky praxe nasvědčují tomu, že taková námitka je teoretická. Navíc uplatnění účelové právní kvalifikace skutku, který je předmětem stíhání, by měl eliminovat právě soud – ten je ve vztahu k přípravnému řízení plně nezávislý a po podání obžaloby je to on, kdo má pravomocně o vině v souladu se zákonem rozhodnout; jeho rozhodování navíc podléhá přezkumu nadřízeným soudem.

V § 68 odst. 3 jsou uvedeny výjimky ze shora uvedeného zákazu vzetí obviněného do vazby. Obecně je lze charakterizovat jako vznik stavu, kterému se má právě vazbou předejít. Proto jsou důvody, za nichž lze vazbu uvalit i v řízení o trestných činech uvedených v § 68 odst. 2 formulovány do značné míry obdobně jako důvody, za nichž lze o vzetí do vazby rozhodnout, byť mezi nimi logicky musí být odlišnosti. Ty se projevují ve dvou směrech – první spočívá ve vzniku poruchového stavu, kterému se má rozhodnutím o vazbě předejít; druhý spočívá v tom, že ne vždy může být pro rozhodnutí o vzetí do vazby určující vznik následku formulovaného jako obava v § 67 písm. a) až c). Naopak důvody uvedené v § 67 písm. a) až c) se do § 68 odst. 3 v podobě dokonaného stavu promítají v redukované podobě. Zatímco některé z těchto důvodů jsou formulovány tak, že je předem zřejmé, že i trvání vazby bude časově výrazně omezeno [např. skutečnost, že obviněný je neznámé totožnosti ve smyslu § 68 odst. 3 písm. c)], jiné představují „spouštěcí mechanismus“ pro uvalení vazby, jejíž další trvání se pak řídí obecnými náležitostmi. Přesto i v těchto případech by vždy mělo být přihlíženo k tomu, co bylo důvodem prolomení obecného zákazu vzetí do vazby a důvod dalšího trvání vazby by neměl být zaměňován za jiný – např. jestliže k uvalení vazby v řízení o trestném činu uvedeném v § 68 odst. 2 došlo proto, že

obviněný se skrýval [tedy nastala podmínka uvedená v § 68 odst. 3 písm. a), nemělo by se po odpadnutí takového dalšího nebezpečí bez dalšího dovozovat, že sice vazební důvod podle § 67 písm. a) dopadl, ale je tu nově důvod podle § 67 písm. b), ačkoliv před vzetím do vazby nevznikl stav popsáný v § 68 odst. 3 písm. d)].

3. ZMĚNA ROZHODOVÁNÍ O PRODLOUŽENÍ VAZBY

Novela přináší zcela novou konstrukci podmínek a příslušnosti k rozhodování o dalším trvání vazby. Vychází z toho, že o vazbě by měl rozhodovat především ten soud, který zároveň vede řízení (tzv. procesní soud) a jen v zájmu objektivitý rozhodování svěřuje působnost v rozhodování i jiným soudům. Novela poměrně významné kompetence na rozdíl od dosavadního právního stavu svěřuje v řízení o vazbě státnímu zástupci (srovnej dosavadní § 71 odst. 2 a nové znění § 71 odst. 3 a § 73b odst. 2 a 3). Vedle toho novela zakotvuje výrazně kratší lhůty trvání vazby, resp. lhůty, v nichž je třeba o dalším trvání vazby rozhodnout (§ 71).

Změnu představuje především zkrácení doby přípustného trvání tzv. koluzní vazby. V tomto směru platí speciální úprava obsažená v § 71 odst. 2. Podle ní může koluzní vazba bez ohledu na závažnost činu, pro který se vede řízení, trvat nejvýše 3 měsíce. Po uplynutí této lhůty nepřichází v úvahu její prodloužení a obviněný musí být nejpozději den následující po konci lhůty propuštěn na svobodu. Z tohoto pravidla zákon zná jednu výjimku – jestliže se obviněný dopustil jednání, kterému má koluzní vazba zabránit, tedy jestliže se již dopustil jednání naznačeného v § 67 písm. b), pak na délku takové vazby se neuplatní nepřekročitelná lhůta 3 měsíce, ale obecný režim jejího prodloužování (pokud vazební důvod před jejím uplynutím neodpadne).

V § 71 jsou dále zakotveny povinnosti státního zástupce, resp. soudu ve lhůtách zde uvedených obligatorně přezkoumávat trvání důvodů vazby, a pokud nejsou podmínky pro propuštění obviněného na svobodu, rozhodnout o trvání vazby nejpozději na dobu, v níž je podle zákona třeba provést nové přezkumné řízení. Agenda přezkumu vazby tedy nadále nebude soustředěna u Nejvyššího soudu a vrchních soudů, ale příslušné budou ty orgány, které vedou řízení v době, kdy je třeba o dalším trvání vazby rozhodnout.

Určité spory mohou vzniknout při výkladu povahy lhůt, v nichž je třeba rozhodnout o dalším trvání vazby a následků spojených s jejich marným uplynutím (viz § 71 odst. 3, 4, 5 a 6). Menší část stanovisek vychází z toho, že uvedené lhůty (stejně jako mnohé jiné lhůty uvedené v trestním řádu, v nichž má orgán činný v trestním řízení provést určitý úkon) jsou pouze lhůtami pořádkovými a s jejich marným uplynutím (kdy soud, resp. státní zástupce nesplní povinnost vydat příslušné rozhodnutí) je spojena pouze kárná odpovědnost soudce nebo

státního zástupce, případně odpovědnost státu za nesprávný úřední postup. Uplynutí těchto lhůt tedy nemá za následek povinnost soudu a v přípravném řízení státního zástupce vydat příkaz k propuštění obviněného z vazby na svobodu. Na podporu argumentů, že v citovaných ustanoveních se jedná jen o pořádkovou lhůtu, zastánci těchto názorů poukazují na skutečnost, že zákon v souvislosti s uplynutím jiných lhůt uvedených v § 71 (viz odstavec 2 a 9) stanoví povinnost orgánu činného v trestním řízení obviněného propustit na svobodu, zatímco v těchto případech zde podobná klauzule chybí. Naproti tomu převažující názor je zcela odlišný – vychází z toho, že lhůty uvedené v § 71 odst. 3 až 6 jsou lhůtami, jak je má na mysli čl. 8 odst. 5 Listiny základních práv a svobod, podle kterého nikdo nemůže být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu. Zastánci tohoto stanoviska dovozují, že marným uplynutím zmíněných lhůt kromě následků již shora uvedených nastupuje i další významná povinnost soudu, resp. v přípravném řízení státního zástupce, totiž povinnost ihned po uplynutí lhůty propustit obviněného na svobodu. Kromě argumentace odkazující na citovaný článek Listiny základních práv a svobod se v této souvislosti poukazuje na povahu a smysl těchto lhůt; nelze vycházet z toho, že porušení povinnosti ve stanovené lhůtě rozhodnout o dalším trvání vazby nebo o propuštění obviněného na svobodu by fakticky na běh vazby nemělo mít žádný vliv. V zájmu právní jistoty a ochrany práv obviněného, na kterého se vztahuje presumpce nevinoty a na kterého se působí tak závažným opatřením, jakým je vazba, je třeba porušení povinnosti orgánem trestního řízení vykládat nikoliv v jeho neprospěch. Pokud zákon na jiných místech zdůrazňuje povinnost propustit obviněného na svobodu, činí tak v těch případech, kdy rozhodnutí o dalším trvání vazby nepřichází v úvahu a propuštění z vazby je jediným možným postupem. Na podporu druhého uvedeného názoru o významu a důsledku uplynutí lhůt uvedených v § 71 je třeba dodat, že marné uplynutí těchto lhůt má nezhojitelné následky. Pokud by měl platit názor o pořádkové povaze těchto lhůt, pak by i jakkoliv dlouhé prodlení bylo možné napravit tím, že nakonec by soud nebo státní zástupce mimo jakékoliv lhůty o dalším trvání vazby rozhodli a tím napravili předchozí porušení zákona. Pro takový postup ovšem není opora v zákoně, neboť ten žádné náhradní nebo opravné lhůty nezná.

Lhůty uvedené v § 71, v nichž je státní zástupce, resp. soud povinen rozhodnout, zda se obviněný ponechává i nadále ve vazbě nebo zda se z vazby propouští na svobodu, jsou lhůtami, které běží zcela nezávisle na řízení o žádosti obviněného o propuštění z vazby podle § 72 odst. 3. Není ovšem vyloučeno, aby soud rozhodování k žádosti obviněného ve smyslu tohoto ustanovení spojil s rozhodováním k úřední povinnosti ve smyslu § 71 odst. 5 nebo 6. Opačný výklad by vyvolával nelogické situace, kdy by se ve svých důsledcích nevedlo vlastní

restní řízení, ale řízení o vazbě by bylo povýšeno na jeho smysl a nesledoval by se tím ani účel zmíněných ustanovení, ani by se neposkytovala vyšší ochrana obviněnému.

4. NEJVYŠŠÍ PŘÍPUSTNÁ DOBA TRVÁNÍ VAZBY

Nejvyšší přípustná doba trvání vazby se důsledně odvíjí od typové závažnosti trestného činu, pro který je obviněný stíhán, resp. příslušnosti určitého soudu o takovém trestném činu konat řízení. V tomto směru je třeba aplikovat § 314a odst. 1, § 17 trestního řádu a § 41 odst. 2 a § 29 odst. 1 trestního zákona (ve spojení s konkrétním ustanovením zvláštní části tr. zákona, ze kterého musí vyplývat, že uložení výjimečného trestu za daný trestný čin může přicházet v úvahu). V této souvislosti zákon v § 71 odst. 9 stanoví, že z této nejvyšší přípustné doby jedna třetina připadá na přípravné řízení a zbylé dvě třetiny na řízení před soudem. Při vrácení věci státnímu zástupci k došetření pokračuje běh této lhůty, resp. její příslušné části (§ 71 odst. 10).

Pochybnosti mohou vzniknout při výpočtu délky těchto lhůt, resp. jejich částí v konkrétních případech. Je třeba vyjít z § 60 odst. 2, který stanoví, jak počítat běh lhůt stanovených podle let. Tím získáme představu o počtu dní, které v daném případě lhůtu jednoho roku až čtyř let tvoří (v závislosti na tom, zda součást takové lhůty tvoří přestupný rok). Tento počet dnů dělený třemi dá představu o konci lhůty přípravného řízení v konkrétní věci (pokud podíl netvoří celé číslo, je třeba přihlížet jen k celým dnům, nikoliv ke zbylým jejich částem).

Stejně následky, jaké má marné uplynutí lhůty, v níž má být rozhodnuto o případném dalším trvání vazby, tj. okamžité propuštění obviněného z vazby na svobodu, pak má i vyčerpání doby uvedené v § 71 odst. 9 větě první. Podle ní z doby uvedené v odstavci 8 jedna třetina připadá na přípravné řízení a dvě třetiny na řízení před soudem. Nejde jen o to, aby celková doba trvání vazby byla teoreticky rozdělena podle tohoto pravidla, ale aby se zmíněné třetiny skutečně dodržovaly. Nepřichází tedy v úvahu, aby se v přípravném řízení po vyčerpání jedné třetiny stanovené doby začala čerpat lhůta vazby na úkor soudu. Rozdělení celkové doby trvání vazby podle odstavce 9 odráží představy o poměru trvání přípravného řízení a řízení před soudem v novém modelu trestního řízení a změna tohoto poměru ve prospěch přípravného řízení nemá oporu v zákoně. S tím souvisí jiná otázka – zda vazba v řízení před soudem může nad rámec doby uvedené v odstavci 9 větě první (tj. 2/3 celkové doby trvání vazby podle odstavce 8) trvat i část doby, která připadá na přípravné řízení a v přípravném řízení nebyla vyčerpána. Pro takový postup je jen argument opírající se o ustanovení odstavce 8, kde jsou uvedeny maximální nepřekročitelné doby trvání vazby odvíjející se od typové závažnosti trestného činu, pro který je obviněný stíhán. Proti

ovšem stojí argument, že zákon v § 71 odst. 9 nepřekročitelně vymezuje dobu trvání jak přípravného řízení, tak i soudního řízení a nepřipouští jakékoliv přesuny mezi nimi, které by vždy byly v neprospěch obviněného. Pokud tedy v přípravném řízení nebyl obviněný ve vazbě vůbec, nebo vazba byla kratší než 1/3 doby uvedené v příslušném písmeni odstavce 8, soud musí vždy nejdelší dobu možného trvání vazby po podání obžaloby počítat jako 2/3 příslušné doby uvedené v odstavci 8.

V § 71 odst. 10 se zdůrazňuje, že při vrácení věci k došetření pokračuje běh lhůty uvedené v § 71 odst. 3, tedy lhůty, v níž je státní zástupce povinen rozhodnout o případném prodloužení doby trvání vazby. Nepochybně stejný princip platí i pro běh lhůt uvedených v odstavci 8 a 9 – a to jak pro vazbu v přípravném řízení, tak pro vazbu v řízení před soudem.

5. ZMĚNY ÚPRAVY VYHOŠŤOVACÍ VAZBY A VYDÁVACÍ VAZBY

V právní úpravě vyhošťovací vazby k věcným změnám novelou nedochází. Nový § 350f upravuje pouze otázku, který orgán je příslušný k převzetí odsouzeného z vyhošťovací vazby za účelem provedení trestu vyhoštění. Problémem, řešitelným v této chvíli nikoliv cestou legislativních změn, ale organizačními a dalšími opatřeními, je vnímání vyhošťovací vazby nikoliv jako výjimečného opatření, které má své opodstatnění jen tehdy, když se z jakéhokoliv důvodu nepodaří v průběhu předchozího trestního řízení obstatat všechny doklady nutné pro vycestování odsouzeného, ale jako institut, který zpravidla výkonu trestu vyhoštění předchází a navíc je jeho trvání v průměru měřeno nikoliv na dny, ale na měsíce. K 30. 6. 2001 činila průměrná délka trvání vyhošťovací vazby 165 dní.

De lege ferenda přichází v úvahu odlišné vymezení obsahu vyhošťovací vazby (v porovnání s vazbou uplatňovanou v trestním stíhání) a tím i stanovení odlišného režimu jejího výkonu.

Úprava vydávací vazby (§ 381) je naopak novelou výrazně modifikována. Předně – stejně jako je tomu u podmínek rozhodnutí o vazbě v rámci trestního stíhání – se zdůrazňuje, že rozhodnutí o vzetí osoby do extradiční vazby musí být odůvodněno konkrétními zjištěnými skutečnostmi, že hrozí obava z útěku osoby, o jejíž vydání jde. I těmto otázkám se tedy státní zástupce v rámci předběžného šetření bude muset věnovat. Současně se podrobněji upravuje postup předsedy senátu krajského soudu o návrhu na uvalení vazby. Před rozhodnutím o vazbě musí předseda senátu osobu, o jejíž vydání jde, vyslechnout. Tato osoba má právo požadovat, aby při jejím výslechu byl přítomen její obhájce, pokud je dosažitelný ve lhůtě, v níž je třeba rozhodnout (§ 381 odst. 3).

Do našeho trestního řádu se také – byť do určité míry ve skryté podobě – promítá institut tzv. předběžné vazby, o níž se rozhoduje předtím, než je doručena

oficiální žádost cizího státu o vydání. Shodně s úpravou obsaženou v řadě mezinárodních smluv o extradici se stanoví hranice možného trvání takové vazby na 40 dnů. V neposlední řadě se výslovně upravuje postup při propuštění z extradiční vazby v případech, kdy to v rámci plnění přezkumné povinnosti nařídí ministr spravedlnosti. Průměrná délka vydávací vazby k 30. 6. 2001 činila 160 dní.

6. NĚKOLIK POZNÁMEK K PŘÍPRAVĚ NA ÚČINNOST NOVÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

I když novela trestního řádu nabývá účinnosti až dnem 1. ledna 2002, již v současné době je vhodné k budoucí právní úpravě při rozhodování o vazbách přihlížet, aby se tak předešlo možným konfliktním situacím na přelomu roku. Předně při rozhodování o vzetí obviněného do vazby je třeba zvažovat, zda pro trestný čin, pro který je obviněný stíhán, bude možné takového obviněného vzít a držet ve vazbě i v příštím roce. Pokud by uvedený postup nebyl možný, je třeba nejpozději do 31. 1. 2001 takového obviněného z vazby propustit. Totéž platí i o koluzní vazbě, pokud její doba trvání po 1. 1. 2002 dosáhne tří měsíců.

Při rozhodování o dalším trvání vazby podle dosavadní právní úpravy je třeba přihlížet k tomu, zda podle novely je vůbec prodloužení vazby v konkrétním případě možné a pokud ano, na jakou nejdelší dobu. V opačném případě totiž může dojít k situaci, že vazba sice bude prodloužena na základě rozhodnutí soudu, ale její další trvání podle zákona účinného po 1. 1. 2002 nebude možné, nebo bude podmíněno novým rozhodnutím. Je nepochybné, že v takových konfliktních situacích bude mít přednost znění zákona účinného v době, kdy taková situace vznikla, před rozhodnutím učiněným na základě již neplatné právní úpravy.

Určité problémy by v této souvislosti mohla vyvolat nová skutečnost obsažená v souběžně přijaté novelizaci trestního zákona – totiž nové vymezení hranic škod významných pro trestní zákon, obsažené v § 89 odst. 11 trestního zákona, které nově stanoví hranici škody nikoliv nepatrné částkou 5 000 Kč (na rozdíl od dosavadní hranice 2 000 Kč) a obdobně se zvyšují i hranice škody nikoliv malé, značné a škody velkého rozsahu. To samozřejmě zpravidla odůvodňuje překvalifikaci a použití mírnější trestní sazby u řady skutků, stíhaných jako trestné činy, jejichž zákonným znakem je způsobení škody (a obdobně i získání prospěchu, nebo má-li význam hodnota věci, která je předmětem trestné činnosti). V těchto případech soud nestojí před požadavkem, aby na možnost jiné (mírnější) kvalifikace předem upozornil, pokud ji hodlá použít. V případě, že změna právní kvalifikace má přímý vliv na další trvání vazby, a soud, resp. státní zástupce se touto skutečností z úřední povinnosti nezabývá a odlišnou právní situaci nepromítne do svého rozhodování o vazbě, je žádoucí, aby vydání takového rozhodnutí vyvolala obhajoba.

V neposlední řadě bude nutné od 1. 1. 2002 nově v evidenčních pomůckách soudů a státních zastupitelství vyznačit v každé vazební věci konec lhůty možného trvání vazby, jak pro přípravné řízení, tak pro řízení před soudem.

Lhůty uvedené v § 71 je třeba počítat od okamžiku zakládajícího jejich běh, nikoliv až od data účinnosti novely. V tomto směru novela přináší jednu výjimku, obsaženou v čl. II bodu 4, podle které ve věcech, kde vazba započala přede dnem tohoto zákona, začnou běžet lhůty, v nichž je třeba rozhodnout o dalším trvání vazby, až ode dne účinnosti tohoto zákona; tím není dotčeno ustanovení o přípustném trvání vazby. Důvod, pro který bylo do zákona toto ustanovení zařazeno, spočívá v tom, že při změně procesní úpravy by v některých případech vznikaly pochybnosti o tom, k jakému datu vztahovat běh příslušných lhůt, resp. by nebylo možné tyto lhůty dodržet.

JUDr. Vladimír Ježek
advokát, Ostrava

Zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před soudem

ÚVOD

Jedním z největších průlomů, provedených novelou do dosavadní koncepce trestního řízení, je zavedení tzv. zkráceného přípravného řízení, na něž v soudní fázi navazuje tzv. zjednodušené řízení. Ačkoliv se jedná o text rozsahem nevelký, což je možná ke škodě věci, jde o závažnou změnu již „zažitého“ procesu, který snad nejvýrazněji demonstruje snahu autorů, akceptovanou zákonodárcem, o zrychlení a zlevnění trestního procesu. Takto je ostatně i argumentováno v důvodové zprávě, kde se poukazuje jednak na nárůst kriminality, zahlcenost soudů, a tím i prodlužování průměrné délky trestního řízení, přičemž se neopomíjí podotknout, že délka trestního řízení je v podstatě přímo úměrná jeho nákladnosti, respektive výdajům státního rozpočtu na tento účel.

Nelze než se kategoricky postavit na stanovisko, že zlevnění procesu musí být nutné druhořadé, když prioritou jistě musí být spravedlivost a řádný proces, který je – slovy Ústavního soudu – v demokratické společnosti hodnotou sám o sobě (srov. nálezh Ústavního soudu č. 214/94 Sb.: „Účelem trestního řízení přitom není jenom ‚spravedlivé potrestání pachatele‘, účelem trestního řízení je rov-

něž „fair“ proces. Existence řádného procesu je nevyhnutelnou podmínkou existence demokratického právního státu.“).

Tak jako fungování demokracie je „dražší“ než fungování totalitního systému, je soudnictví demokratického právního státu, respektující spravedlivý proces, vždy dražší než systémy, kde tento princip absentuje, či není uznáván.

Obvykle platí, že čím je procesní systém „komplikovanější“, tím méně skýtá prostoru pro svévoli, a tím nepřímě i pro nespravedlivé rozhodnutí. Nezřejmějším příkladem může být procesní stupňovitost soudní soustavy – jistě nejlépeší byla soustava jednostupňová (a také nejrychlejší) – takovou ale civilizovaný svět za spravedlivou neuznává. Nelze rovněž zapomínat, že za spravedlivý proces (a spravedlivé rozhodnutí) je třeba pokládat nejen zjištění a potrestání pachatele, ale i osvobození pachatele, k jehož odsouzení nebyl dostatek (relevantních) důkazů. Nepotrestání pachatele tedy ještě vůbec není známkou vady soudního systému, anebo procesu.

Jinými slovy dražší, složitější proces sice nemůže zaručovat jakousi absolutní správnost soudního rozhodnutí (to nemůže žádný proces, ať již komplikovaný či nejjednodušší), ale může (má) minimalizovat možnost odsouzení nevinného. Opačně – každé zjednodušení procesu obecně takovému riziku zvyšuje.

Na druhé straně je nepochybné, že rychlost řízení má podstatný vliv na jeho účinnost – kriminologové obecně soudí, že daleko vyšší preventivní účinek pro pachatele představuje vysoká pravděpodobnost dopadení a brzkého potrestání než hypotetická hrozba vysokým trestem.

Dosavadní vývoj procesní koncepce je proto hledáním jakési optimální cesty mezi oběma možnými krajnostmi (co nejrychlejší – a nejlacinější – procesem, který ze své podstaty inklinuje k odsuzujícímu rozsudku, a komplikovaným, zdlouhavým a drahým procesem, s maximální jistotou v případě odsouzení). S jistým zjednodušením lze říci, že „komplikovanost“ procesu je z největší části určována rozsahem práv, která zákon (a soudní praxe) poskytne obviněnému (obhajobě). Každá snaha o zjednodušení a zrychlení procesu pak logicky začíná v omezení těchto práv. Výjimkou není ani posuzovaná novela, a zejména zavedení zrychleného a zjednodušeného řízení, jak v předsoudní, tak soudní fázi. V rámci přípravy novely bylo z mnoha stran (zdaleka nikoliv pouze ze strany Advokátní komory) poukazováno na její přílišný radikalismus, který charakterem ani novele neodpovídá, jde spíše o rekodifikaci. Lze ovšem souhlasit s konstatováním důvodové zprávy, že „Samotná právní úprava nemůže zaručit, že popsaného efektu trestního procesu (tj. urychlení řízení při respektování požadavků zákonosti) bude dosaženo – to závisí na aplikační praxi příslušných orgánů státu. Zákon může pouze vytvořit prostředí, které k dosažení uvedeného cíle buď účinně napomáhá, nebo mu naopak brání.“ Určitým mementem v tomto směru může být zejména novela č. 292/1993 Sb., která zavedla úřední záznamy o podání vysvětlení

v „předprocesní fázi“ (§ 158 odst. 4 tr. ř.), které měly být pořizovány namísto do-
savadních „procesních“ výslechů, a měly tak odstranit značnou část procesní čin-
nosti orgánů přípravného řízení a omezit na minimum provádění soudního proce-
su „na nečisto“ v přípravném řízení. V praxi se této možnosti téměř nevyužívá,
když soudy a v důsledku toho i státní zástupci trvají na „procesním“ provedení
všech důkazů v přípravném řízení.

ZKRÁCENÉ PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ

Výše zmíněná skutečnost byla jedním z hlavních argumentů autorů novely,
kteří dovozovali, že odstranění zmíněného procesního „dublování“ se dosáhne
pouze tehdy, jestliže přípravné řízení jako celek nebude mít – až na výjimky –
„procesní“ charakter, tedy zásadně v přípravném řízení mají být důkazy pouze
vyhledávány a obstarávány a nikoliv prováděny. Tato zásada je do důsledků do-
vedena právě ve zkráceném přípravném řízení, upraveném v § 179 a) až § 179 f)
a na to navazujícím zjednodušeném řízení před soudem, obsaženém v § 314 b)
novelizovaného trestního řádu.

Zkrácené přípravné řízení je možno konat za splnění následujících předpo-
kladů:

- a) jde o trestný čin, o němž přísluší konat řízení v I. stupni okresnímu soudu
a horní hranice trestu odnětí svobody u něho nepřevyšuje tři roky a
- b) podezřelý byl přistižen buď při činu, nebo bezprostředně poté, nebo
- c) v průběhu prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trest-
nímu stíhání byly zjištěny skutečnosti, jinak odůvodňující zahájení trest-
ního stíhání a lze očekávat, že podezřelého bude možné ve lhůtě dvou
týdnů (počítáno od doby, kdy policejní orgán obdržel trestní oznámení,
nebo jiný podnět) postavit před soud.

Podmínka ad a) musí být splněna vždy, podmínky ad b) a ad c) jsou alterna-
tivní.

Základní podmínka

Nejmenší problémy zřejmě v praxi bude činit interpretace podmínky ad a), byt
je třeba mít na zřeteli, že trestní stíhání a trestní řízení se vždy vede pro určitý
skutek, nikoliv pro trestný čin. Vždy tedy bude existovat možnost různého právn-
ního posouzení určitého skutku, takže původní právní kvalifikace skutku se kdy-
koliv později může ukázat mylnou. Nejde však o problém natolik zásadní či nový,
který by měl novelu zpochybňovat. Kvalifikaci bude totiž posuzovat nejen státní
zástupce, ale i soud a svému jinému názoru pak může dát patřičný procesní prů-
chod. Jde ostatně o jistou obdobu dělby věcné příslušnosti mezi okresní a kraj-
ské soudy, jejichž řešení je již judikaturou poměrně podrobně zpracováno.

Nabízí se spíše otázka, zda při splnění uvedených podmínek se zkrácené přípravné řízení konat **musí** anebo **může**. Dikce zákona (...se koná...) by spíše nasvědčovala prvnímu výkladu, v praxi ovšem se zřejmě bude uplatňovat jakýsi druh „volného uvážení“ příslušného orgánu, neboť zbývající dvě alternativní podmínky [mnou uvedené jako ad b) a ad c), v zákoně ovšem uvozeny písmeny a), b)] zdaleka nebudou pro interpretační praxi jednoznačné.

Toto tvrzení může vyznívat nepřípadně ohledně podmínky, že „podezřelý byl přistižen při činu“, ovšem při bližším pohledu se tato zdánlivá jednoduchost může ukázat ošidnou. „Přistižením při činu“ se zjevně myslí přistižením při určitém jednání, jednání ovšem tvoří pouze jednu (byť podstatnou) složku skutkové podstaty trestného činu, jinými slovy posouzení samotného jednání nemusí vést k bezpečné právní kvalifikaci. Nejde zdaleka pouze o případ, kdy pro kvalifikaci skutku je podstatná zpětnost, o které ten, kdo podezřelého „přistihl“, resp. policejní orgán, který věc bude šetřit, nemůže vědět [§ 247 odst. 1 c) – kvalifikace odpovídající podmínce zkráceného řízení, ovšem pouze za předpokladu předchozího odsouzení či potrestání], ale zejména o případy, kdy jednání „přistiženého“ podezřelého jeví navenek znaky skutkové podstaty lehčího trestného činu, subsumovatelného pod institut zkráceného přípravného řízení, ale další okolnosti, na místě obvykle nezjistitelné, zakládají právní kvalifikaci přísnější. Půjde obvykle o kvalifikovanou skutkovou podstatu spáchání trestného činu členem organizované skupiny, anebo i okolnosti jiné, zjistitelné obvykle pouze náročnějším dokazováním, jako např. újma velkého rozsahu na životním prostředí podle § 181 a odst. 3, a § 181 b odst. 3 tr. z. Půjde dále o trestné činy podle § 118 a, § 121, § 122, § 124, § 128 a, § 148, § 148 a, § 152, § 185, § 187, § 215, § 216 a, § 231, § 233, § 235, § 248, § 250, § 250 b, § 251 a tr. z. Ve své většině jde o činy velmi málo frekventované, takže praktický dopad zmíněných pochybností se projeví pouze u některých z nich, obdobný problém však nepochybně může vyvstat i u různých „stupňů“ újmy na zdraví, kde často se ani v krátké době, která je pro zkrácené řízení určena, správná kvalifikace zjistit nedá.

Alternativní podmínky

Ohledně obou zbývajících alternativních podmínek je nutno mít na zřeteli, že ačkoliv může být zkráceného řízení užito u značného podílu celkového počtu trestních řízení, půjde stále o řízení **mimořádné**, které ve svých důsledcích nepochybně možnosti obhajoby omezuje a tím i zřetelně snižuje garance spravedlivého procesu. Je možno uvést modelový příklad rozporu mezi zákonnou úpravou trestního příkazu, rovněž specifické formy zkráceného řízení a soudní praxí. Podle zákona by měl soudce k vydání trestního příkazu přistoupit pouze tehdy, jestliže skutkový stav je spolehlivě prokázán opatřenými důkazy. V praxi však

v mnoha případech soudce „zkouší“, zda odsuzující rozhodnutí „projde“ bez podání odporu, aniž by citovaná podmínka byla splněna.

Jako v každém řízení, kde dochází k průlomu určité zásady, anebo k omezení určitých práv jednotlivce, je na místě tento průlom či toto omezení interpretovat zásadně restriktivně. Výklad totiž vždy znamená určování mezí, a tam, kde tyto meze zcela zřetelně a výslovně ze zákona nevyplývají, by jiný než zužující výklad mohl narážet na hranice ústavnosti, či je dokonce překročit.

Podmínka „přistižení“

Proto přistižení „při činu“ je nutno vykládat doslovně, jako přistižení při jednání naplňujícím skutkovou podstatu trestného činu, nikoliv snad jednání přípravné (příprava zde vzhledem k trestní sazbě vůbec trestná nebude). Jednání, které je doktrínou označováno jako dokončení trestného činu, již není jednáním, naplňujícím jeho skutkovou podstatu, může být relevantní v rámci dalšího pojmu, tj. přistižení „bezprostředně poté“.

Další otázkou, na kterou bude muset praxe co nejrychleji odpovědět, je určení toho, kdo má podezřelého přistihnout, aby byla splněna dispozice posuzované normy. Nejde vůbec o otázku jednoduchou, zejména když v důvodové zprávě k novele nenajdeme žádnou pasáž, která by se této věci týkala, stejně tak přímou odpověď nedává ani autory zpracovaný věcný návrh zákonné novely.

Na první pohled se zdá, že „přistihnout“ někoho při činu či bezprostředně po něm může kdokoli, a jestliže „přistižení“ je totéž co zastížení, mělo by se jednat o někoho, kdo podezřelou osobu při jednání, naplňujícím skutkovou podstatu trestného činu (případně bezprostředně poté), spatřil. Šlo by tedy vlastně o jakéhokoliv tzv. očitého svědka, který by byl dostatečně blízko, aby jednání podezřelého rozpoznal a byl by schopen podezřelého identifikovat. Takovýto výklad se však jako příliš široký a značně vágní zdá být nepřijatelný. Je nutné si uvědomit, že pojednáváme o kritériu **procesním**, nikoliv hmotněprávním, což znamená, že potřebný údaj musí být k dispozici bezprostředně, nemůže být získáván teprve v procesu dokazování. Existence tzv. očitého svědka, stejně jako na druhé straně identifikace podezřelého, nebude často v začátku trestního řízení buď známá, anebo alespoň jistá. Z nejistých podkladů pak nelze dovozovat splnění zákonné podmínky, umožňující vést mimořádné řízení.

Při interpretaci bude zřejmě třeba vycházet z ustanovení § 76 odst. 2 tr. ř., podle kterého osobní svobodu osoby, která byla přistižena při trestném činu nebo bezprostředně poté, smí omezit kdokoli, pokud je to nutné ke zjištění její totožnosti, k zamezení útěku, nebo k zajištění důkazu. Komentáře vesměs zdůrazňují, že osobou, která je oprávněna k takovému omezení osobní svobody jiného, může být jak poškozený, tak i někdo jiný, pochopitelně i policista. Není zde

tedy činěn rozdíl mezi „úředním zákrokem“ policie a zákrokem někoho jiného. Slabinu vidím v tom, že ust. § 76 odst. 2 tr. ř. upravuje situaci, kdy je někdo „přistižen“ a v důsledku toho zadržen, kdežto § 179 a tr. ř. hovoří pouze o přistižení. Jelikož však terminologicky vychází právě z § 76 odst. 2 tr. ř., lze dovodit, že autoři měli na mysli tento specifický institut zadržení, a nehodlali jako podmínku pro konání zkráceného řízení postulovat existenci „očitého svědka“. Přesnější formulace citovaného ustanovení by tedy měla znít „podezřelý byl zadržen při činu nebo bezprostředně poté, podle ust. § 76 odst. 2“. Jinými slovy, podmínka pro vedení zkráceného řízení je splněna tehdy, jestliže je zde zadržená osoba, o níž se tvrdí, že byla zadržena podle § 76 odst. 2 trestního řádu.

Je možno připomenout, že původní znění ust. § 76 odst. 2 tr. ř. obsahovalo pouze pojem „přistižen při trestném činu“, komentářová literatura však rozsah tohoto pojmu nepřipustně rozšiřovala tak, že zde subsumovala i případy, kdy podezřelý byl hned po činu pronásledován a dostižen, anebo byl přistižen za okolností, ukazujících na jeho účast při činu (srov. Růžek a kol., PANORAMA Praha 1981, 1. díl, str. 216, pozn. 5). Aby se odstranil tento rozpor, byla novelizací v první polovině 90. let přidána vsuvka „nebo bezprostředně poté“, což mělo umožnit zadržet i osobu, která sice přímo při páchání trestného činu přistižena nebyla, ale nacházela se např. na útěku z místa trestného činu, případně za jiné situace, ze které vyplývala její předchozí účast na trestném činu. Touto vsuvkou však došlo ke zmaření významu pojmu, neboť **přistižen** může být někdo pouze **při něčem**, a nikoliv **po něčem**, a jde přitom o nějaké nekalé jednání. Někdo tedy může být přistižen při krádeži, ale nikoliv přistižen po krádeži, při poškozování něčeho, nikoliv poté, při obtěžování, při rozbíjení, při útoku atd. „Po něčem“ může být podezřelý viděn, dostižen, nebo zadržen, ale nikoliv přistižen. I ze smyslu této změny je možno dovodovat, že již zde úmysl autorů, resp. zákonodárce, byl ten, že má jít buď o osobu přistiženou při trestném činu, anebo zadrženu bezprostředně poté. A nemínilo se tedy to, že by tuto osobu, např. prchající z místa činu, pouze někdo viděl.

Spíše snad teoretický je problém, na který upozorňuje např. Komentář Růžek a kol., PANORAMA Praha 1981, 1. díl, str. 216 v poznámce 10: „Lze-li účel, uvedeného v ust. věty 1. (tj. zjištění totožnosti, zamezení útěku, nebo zajištění důkazu) **dosáhnout jinak** (prostředky méně omezujícími přistiženou osobu), pak je třeba použít jiných prostředků (arg. slov „je-li toho nezbytně třeba“ ve větě 1. a contr.)“ V tomto případě by sice šlo o osobu „přistiženou“, avšak nikoliv zadrženu, a podmínka stanovená v 1. odst. § 179 a pod písm. a) by podle mého názoru splněna nebyla. Mohla by však být v daném případě splněna další uvedená podmínka (pod písm. b), neboť by zřejmě osoba podezřelého byla známá, a díky přistižení při činu by mohly být zjištěny i další relevantní skutečnosti.

Z výše uvedeného vyplývá, že za přistižení při činu se nedá pokládat situace, kdy poškozený, anebo jiná osoba, učiní trestní oznámení i s udáním osoby

pachatele a s tím, že oznamovatel pachatele přímo při trestném činu viděl. Zde sice jde o očitého svědka, ale nejde o přistižení při činu ve smyslu ust. § 76 odst. 2 tr. ř., a tím i ve smyslu § 179 a odst. 1 písm. a) tr. ř.

Zřejmě nejčastějšími případy, které v praxi podmínku pod písm. a) budou splňovat, budou krádeže v supermarketech či v jiných prostorách, střežených videosystémy, či jiným bezpečnostním zařízením, kde při spáchání trestného činu byl zachycen signál (videokamera, akustický poplach apod.) a k zadržení dojde **poté** bezpečnostní službou. Nepůjde zde obvykle tedy o zadržení, resp. přistižení při spáchání trestného činu, ale o zadržení bezprostředně poté.

Podmínka „lhůta dvou týdnů“

Druhá alternativní podmínka [§ 179 a odst. 1 písm. b) novelizovaného znění tr. ř.] není vázána sice výslovně na zadržení podezřelého, ovšem předpokládá, že takováto osoba nejen existuje, ale je i dosažitelná. § 179 b odst. 3 totiž stanoví, že podezřelého ze spáchání trestného činu je třeba vyslechnout a nepozději na počátku výslechu mu sdělit, že spáchání jakého skutku je podezřelý a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován. Protože tento postup je obligatorní, nelze bez toho, aby byl podezřelý dosažitelný, předpokládat, že ho bude možné v dvoutýdenní lhůtě, upravené v § 179 b odst. 4 postavit před soud.

Jinak záležití zcela na úvaze policejního orgánu a příslušného státního zástupce, zda mají situaci za tak jednoznačnou či jednoduchou, aby zkrácené řízení mohlo být vedeno. Podezřelý toto rozhodování vlastními procesními úkony ovlivnit nemůže, vyjma pochopitelně „ovlivnění“ vlastní výpovědi, která jistě také bude jedou z podstatných faktorů při volbě způsobu řízení. Policejní orgán si ovšem musí být vědom toho, že pokud se mu nepodaří dodržet časovou podmínku (a nebude zde důvod pro jiné rozhodnutí), předá státní zástupce věc policejnímu orgánu uvedenému v § 161 odst. 2 tr. ř. (tj. dnes vyšetřovateli), k zahájení trestního stíhání a vedení „standardního přípravného řízení“, anebo totéž přikáže samotnému policejnímu orgánu, který doposud vedl zkrácené řízení.

Hodnocení alternativních podmínek státním zástupcem a soudem

U obou alternativních podmínek si lze pochopitelně představit celou škálu možných situací, z nichž některé budou skutečně nesporné, a u některých naopak nastanou ohledně některého z vykládaných znaků pochybnosti. Vzhledem k výše uvedené nutnosti restriktivního výkladu pak bude záležet na pečlivém uvážení státního zástupce a soudce, aby v případech pochybností v naznačených směrech konstatovali, že podmínka zde zmíněná ad a) splněna není, resp. je nejistá, a proto zkrácené řízení konat nelze, resp. pokud konáno bylo, došlo k po-

rušení zákona a jde o řízení neúčinné. Státní zástupce k takovému postupu má oporu v ustanovení § 179 c odst. 3 (předá věc policejnímu orgánu k zahájení trestního stíhání a tedy k vyšetřování), soudce pak v ust. § 314 b odst. 2 věta druhá [vydá rozhodnutí, jež může vydat mimo hlavní líčení – § 314 c odst. 1, § 181 odst. 1, § 314 c odst. 1 c) novelizovaného znění tr. ř. – návrh na potrestání odmítne, nejsou-li splněny podmínky uvedené v § 179 a odst. 1]. Z hlediska formy půjde u státního zástupce o opatření, které dle převládajícího názoru doktríny není rozhodnutím (sám se s tímto názorem neztotožňuji, neboť nepochybně příslušný orgán jednak volí z několika možností a jednak svoji vůli projeví navenek, což jsou typické atributy rozhodnutí), a proto se nebude podezřelému či obhájci doručovat a pochopitelně také proti němu není opravný prostředek, zatímco u soudce by mělo jít o usnesení, které by stranám mělo být doručeno. Novela sice nic takového nestanoví, ovšem stále je nutno respektovat ust. § 119 odst. 1 tr. ř., podle něhož soud rozhoduje rozsudkem, kde to zákon výslovně stanoví, v ostatních případech rozhoduje, jestliže zákon nestanoví něco jiného, usnesením. „Něco jiného“ stanoví zákon např. u § 69, § 83, § 83 a, § 83 b, § 86, § 88 tr. ř., kde jde o „příkaz“, u § 8 odst. 2, § 87 tr. ř. jde o „souhlas“, doktrína zde řadí i některé další případy, jako např. určení lhůty ke zvolení obhájce, opatření po ustanovení obhájce, vyhlášení popisu věci apod.

Vzhledem k tomu, že citované „odmítnutí“ je nepochybně volbou mezi dvěma možnostmi a má podstatný vliv na celý průběh procesu, je ho možno přirovnat k odmítnutí odvolání podle novelizovaného ust. § 251, příp. § 253 odst. 3 tr. ř. a k odmítnutí dovolání podle nového ust. § 265 i tr. ř. – ve všech těchto případech je upraven postup soudu při zjištění kvalifikovaných vad podání. Není tedy podle mého názoru důvodu přisuzovat „odmítnutí“ podle § 314 c odst. 1 písm. c) tr. ř. charakter zcela jiný a nepovažovat ho vůbec za rozhodnutí. Soud zásadně svá rozhodnutí vyhotovuje písemně, pokud ze zákona nevyplývá něco jiného. Vzhledem k tomu, že nejde o rozhodnutí, zapsané v plném znění v protokole o úkonu (§ 136 odst. 2 tr. ř. – rozhodování soudce zde ostatně ani není úkonem, ani není zachycováno protokolárně), ani o rozhodnutí, jímž se jen „upravuje průběh řízení nebo způsob provedení důkazů, nebo jimiž se nařizuje nebo připravuje jednání soudu“ (§ 136 odst. 1 tr. ř.), bude muset být usnesení vyhotoveno. Ust. § 137 tr. ř. zase ukládá usnesení oznámit osobě, které se přímo dotýká a též státnímu zástupci (ten je ostatně i osobou, která k němu dala podnět) a toto oznámení se děje buď vyhlášením usnesení v přítomnosti toho, jemuž je třeba ho oznámit, anebo doručením jeho popisu. Ačkoliv zřejmě není vyloučeno, aby soudce své rozhodnutí o odmítnutí vyhlásil před stranami, nebude tento postup zřejmě praktický už proto, že vyhotovit toto usnesení písemně musí soudce stejně.

Vzhledem k ust. § 314 c odst. 4 lze rozhodnutí o odmítnutí návrhu na potrestání napadnout stížností, a to jak ze strany státního zástupce, tak ze strany

obviněného. Po právní moci rozhodnutí o odmítnutí návrhu na potrestání je věc vrácena do přípravného řízení a státní zástupce nařídí konat vyšetřování.

Odmítnutím návrhu na potrestání nastávají obdobné důsledky, jako při postupu státního zástupce podle ust. § 179 c odst. 3 tr. ř. (předání věci policejnímu orgánu k zahájení trestního stíhání), přičemž pochopitelně může učinit i jiné rozhodnutí, uvedené v odstavci 2 pod písm. b) až f), když z povahy věci vyplývá, že vrátit věc policejnímu orgánu k doplnění zkráceného přípravného řízení by přicházelo v úvahu zcela výjimečně tehdy, pokud by v důsledku tohoto doplnění bylo možno očekávat změnu právního názoru soudu, a zejména pokud by to dovoľovala procesní lhůta.

Je nutno upozornit na to, že dvoutýdenní lhůta, stanovená v § 179 b odst. 4, kterou může prodloužit státní zástupce maximálně o 10 dní, však není lhůtou pro postavení podezřelého před soud [ač dikce § 179 a odst. 1 písm. b) by tomu napovídala], ale pro skončení zkráceného přípravného řízení. Má ji tedy celou k dispozici policejní orgán, který **po skončení** zkráceného přípravného řízení buď věc odloží podle § 159 a odst. 1 až 4, anebo předloží státnímu zástupci stručnou zprávu o jeho výsledku spolu se spisem. Ten buď podá návrh na potrestání soudu, věc odloží, anebo odevzdá věc orgánu, příslušnému k projednání přestupku, nebo ke kázeňskému či kárnému projednání.

Návrh na potrestání obsahuje stejné náležitosti jako obžaloba s výjimkou odůvodnění (§ 179 d odst. 1).

Zvláštní úprava platí pro případy, kdy je dán důvod vazby, případně státní zástupce nepropustí na svobodu zadrženou podezřelou osobu. V takovém případě musí být zadržený podezřelý **spolu s návrhem na potrestání** předán soudu do 48 hodin od zadržení, anebo musí být zahájeno trestní stíhání a státní zástupce soudu předloží návrh na rozhodnutí o vazbě.

ZJEDNODUŠENÉ ŘÍZENÍ PŘED SOUDEM

Činnost soudu před hlavním líčením

Trestní stíhání je zahájeno doručením návrhu státního zástupce na potrestání soudu. Podle obsahu spisu pak soud (samosoudce) posoudí, zda je potřeba obviněného předvolat k výslechu ještě před nařízením hlavního líčení, anebo je možno hlavní líčení bez dalšího nařídit. Byl-li soudu zároveň předán zadržený podezřelý, soudce jej do 24 hodin vyslechne jako obviněného, a pokud neučiní jiné rozhodnutí, které může vydat mimo hlavní líčení, rozhodne o vazbě a nařídí hlavní líčení.

Předmětem tohoto zvláštního výslechu obviněného „mimo hlavní líčení“ je nejen projednávání skutek, případně osoba obviněného, ale i jeho procesní sta-

novisko k předpokládanému dokazování. Obviněný by se měl vyjádřit k tomu, které skutečnosti považuje za nesporné, a zda souhlasí s tím, aby tyto skutečnosti nebyly v hlavním líčení dokazovány. Protože toto jeho stanovisko není zákonem nějak limitováno, může se obviněný vyjádřit i tak, že souhlasí s tím, aby nebylo prováděno žádné dokazování, když veškeré rozhodné skutečnosti bude považovat za nesporné. Je však třeba důsledně činit rozdíl mezi doznáním obviněného či podezřelého, jakožto důkazem, a mezi jeho souhlasem s absencí dokazování některých skutečností, což je procesní stanovisko, nikoliv důkaz. Ze samotného doznání nemůže být tedy nikterak dovozován takovýto souhlas obviněného s omezením dokazování. Ačkoliv z textu zákona to výslovně neplyne, je zde nutno podle mého názoru užít ust. § 33 odst. 4 (nynější odst. 3), podle něhož jsou všechny orgány činné v trestním řízení povinny vždy obviněného a jeho právech poučit, což podle konstantní judikatury nemůže znamenat pouhou citaci zákonného textu, ale skutečné vysvětlení konkrétního oprávnění, včetně toho, jaké jeho užití bude mít následky. Tak by obviněný nepochybně měl být poučen o tom, že pokud bude souhlasit s tím, aby určité skutečnosti u soudu nebyly prokazovány, vzniká tím zákonná fikce, že konkrétní skutečnost prokázána je.

Zajímavá by mohla být otázka, zda takového prohlášení může vzít obviněný zpět, resp. je změnit, a do kterého okamžiku. S odkazem na jakousi analogii s institutem souhlasu s trestním stíháním podle ust. § 163 a, kde je stanoveno, že výslovně odepřený souhlas nelze znovu udělit, jakožto i v souladu se smyslem rozebíraného ustanovení, lze soudit, že nemůže jít o souhlas neodvolatelný (to by musel zákonodárce zvlášť vyjádřit), a že ho tedy lze vzít zpět v podstatě do doby, kdy zpětvzetí má nějaký smysl, tj. než v hlavním líčení soud tento souhlas zkonstatuje, neboť tímto okamžikem již zmíněná fikce nastane. Sám soudce však nepochybně souhlasem obviněného vázán není, takže jestli se třeba datečně ukáže potřeba určitou skutečnost prokazovat, může v tomto směru dokazování provést. Pokud však je neprovede s odkazem na předchozí souhlas obviněného, bude asi značně problematické domáhat se dokazování v případném odvolání.

Pochopitelně při tomto postupu hrozí riziko, že obviněný bude souhlasit s určitým omezením dokazování nikoliv proto, že se třeba zcela doznává ke spáchání žalovaného skutku, ale proto, že o určité skutečnosti třeba nic neví a pro rozhodování ve své věci ji pokládá za irrelevantní. Protože možnost omezení dokazování se nevztahuje jen na nepodstatné skutečnosti, může být nakonec vina založena právě na takové skutečnosti, kterou obviněný za podstatnou nepovažoval a která vůbec prokázána standardním způsobem nebyla. Například podle policejního záznamu měl být určitý poškozený okraden o 50 000,- Kč, obviněný souhlasí s tím, aby skutečnost, zda poškozený měl či neměl peněženku s tímto

obnosem, se neprokazovala, neboť jakoukoliv krádež popírá, anebo nežádá prokazování hodnoty údajně poškozeného auta, neboť tvrdí, že nic nepoškodil. Soud rozsudkem vinu uzná a vyjde z toho, že poškozený v peněžence 50 0000,— Kč měl, a přitom budou k dispozici důkazy, že poškozený krádeží těsně před okradením většinu peněz prohrál v automatech, případně poškozeného auto bylo vrakem prakticky bez hodnoty.

Mám za to, že rozebírané ustanovení nelze vykládat tak, že pouze v důsledku procesního stanoviska obviněného, prezentovaného před hlavním líčením nebo na počátku hlavního líčení mu bude odepřena později možnost prokazovat nevinu, resp. předkládat či navrhovat důkazy, které o jeho nevině svědčí, či vinu zmírňují. Půjde podle mého přesvědčení o stejnou situaci, jako by zmíněný svědek k určitým okolnostem vyslechnut byl, vypovídal v neprospěch obviněného v souladu s návrhem na potrestání a přitom by byly k dispozici, anebo by v budoucnu vyšly najevo důkazy, svědčící o nepravdivosti těchto výpovědí. Soud by asi nemohl provedení obhajobou navrhovaných důkazů odmítnout. I při přijetí této argumentace zde však stále vyvstává zřejmý rozdíl mezi stanoviskem obviněného, který dokazování nepožaduje proto, že určitou skutečnost **doznává**, a stanoviskem, kdy nepožaduje dokazování proto, že je **považuje za irrelevantní** a o věci nic neví, takže ji nemůže ani potvrdit, ani vyvrátit. Bude podle mého názoru záležet na praxi vyšších soudů, jaké stanovisko zaujmou k možnosti (dodatečného) dokazování skutečností, které se ukázaly pro posouzení významné a obviněný je označil za „nesporné“ proto, že je nepovažoval za relevantní.

Hlavní líčení

Hlavní líčení soudce nařídí podle obecných pravidel, pokud zde bude souhlas obviněného, může hlavní líčení proběhnout ihned po jeho výslechu. Ačkoliv v § 64 novelizovaného znění je mezi písemnostmi, které se doručují do vlastních rukou obviněnému, zmíněn i návrh na potrestání, neobsahuje zákon další ustanovení o jeho doručování. Není zde ani zákonný odkaz na obdobné použití ustanovení o doručování obžaloby – přitom ani takovýto odkaz by věc zcela neřešil, neboť hlavní líčení soudce nařizuje zásadně až po výslechu obviněného (případně může nařídít bez jeho výslechu), takže výslech by stejně probíhal či mohl probíhat v době, kdy obviněný návrh na potrestání nemá doručen a přitom se má vyjadřovat k procesním otázkám, eventuálně navrhopvat důkazy (resp. se důkazů vzdávat).

K tomu lze připočíst skutečnost, že se nekoná žádné „seznámení“ s výsledky zkráceného přípravného řízení, státní zástupce podání návrhu na potrestání podezřelému neoznamuje a není mu ani písemně sděleno žádné obvinění. Podezřelý (obviněný) má k dispozici pouze kopii záznamu policejního orgánu o vlast-

ním výsledku jako podezřelého podle ust. § 179 b odst. 3, v němž by měl být obsažen i popis skutku, z jehož spáchání je podezírán a jeho právní kvalifikace. Zákonem není výslovně zakotven požadavek totožnosti skutku ve vztahu mezi sděleným podezřením a následným návrhem na potrestání (a dokonce ani ve vztahu mezi návrhem na potrestání a rozsudkem), požadavek totožnosti lze pouze dovést ze znění § 179 b odst. 3 ve vztahu k ust. § 179 c odst. 2 (státní zástupce „podá soudu návrh na potrestání, shledá-li, že výsledky zkráceného přípravného řízení odůvodňují postavení podezřelého před soud“, pokud by šlo o jiný skutek, nebyly by tyto podmínky splněny zejména proto, že by podezřelý nebyl **k tomuto skutku** vyslechnut).

Problematičnost úpravy

Evropský soud má tendenci hodnotit konkrétní proces podle jeho smyslu a účelu, nikoliv podle toho, jak je ve vnitrostátním právu definován. Bez ohledu na to, že v novelizovaném trestním řádu tzv. sdělení podezření neznamená sdělení obvinění, anebo zahájení trestního stíhání, jeho smysl a účel je nepochybně stejný, a proto i na toto řízení nesporně dopadají ustanovení článku 6 bodu 3. písm. a), b) Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, podle nichž každý, kdo je obviněn z trestného činu, má mimo jiné tato minimální práva:

- a) být neprodleně v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a **důvodem** obvinění proti němu;
- b) mít přiměřený čas a možnosti k přípravě své obhajoby.

Jestliže policejní orgán důvody podezření sdělovat nemusí, vede se tedy zkrácené přípravné řízení již vně kautel Evropskou úmluvou stanovených; pokud bychom vykládali pojem „neprodleně“ velmi široce (což by zřejmě bylo protiústavní) a za moment sdělení obvinění, k němuž se váže Úmluvou stanovená povinnost, bychom považovali doručení návrhu na potrestání soudu, mohl by ten sice návrh na potrestání obviněnému doručit, ovšem s tím, že návrh neobsahuje odůvodnění, a proto ani sebestručnější vysvětlení toho, **proč** je obviněný stíhán.

Pro účely tohoto článku se musíme spokojit s konstatováním, že povinnost soudu doručit obviněnému návrh na potrestání je nutno dovodit analogicky podle obžaloby, i přímým užitím citovaných ustanovení Úmluvy (z těch také vyplývá, že by policejní orgán při výsledku podezřelého měl sdělit nejen skutek, z jehož spáchání je podezírán, ale i důvody, které k podezření vedou).

Skutečnost, že neexistuje žádné „seznámení se spisem“, je nutno překlénout jedine použitím práva, daného ustanovením § 65 o nahlížení do spisů, kde sice ani v novelizovaném znění není zmiňován podezřelý, z čehož lze dovodit, že do

doručení návrhu na potrestání soudu podezřelý takovéto právo nemá, má je ovšem zcela nepochybně jako obviněný a záleží pouze na něm, zda a v jakém rozsahu ho využije.

Protokol kontra záznam

Podle ust. § 314 d odst. 2 vyslechne samosoudce při hlavním líčení obviněného a na přečtení „protokolu o výslechu podezřelého“ podle § 179 b odst. 3 se užije § 207, což znamená, že tento protokol může být přečten tehdy, když obžalovaný odepře vypovídat, anebo když se objeví podstatné rozpory mezi jeho dřívější výpovědí a jeho údaji při hlavním líčení.

Zde však autoři zapoměli na to, že žádný protokol o výslechu podezřelého podle § 179 b neexistuje. Podle citovaného ustanovení pořídí totiž policejní orgán **záznam** do protokolu „o tomto úkonu“, což ovšem není protokol o výslechu. Jde pouze o (úřední) záznam, obdobný jiným úředním záznamům, které zásadně nemají procesní hodnotu, ale hlavně vůbec neodpovídají obecnému ustanovení § 55 o pořizování protokolu a § 91 a násl. o výslechu obviněného. Novela tak smazává doposud jasné kontury obou pojmů a zbytečně je směšuje. Protokol jako takový má své opodstatnění pouze při procesním úkonu a nikoliv v oblasti operativní, která vystačí se záznamy a je i z tohoto hlediska „neformální“. Oproti „úřednímu záznamu“ je protokol nadán také prerogativou veřejné listiny, což má velký význam v oblasti dokazování, neboť úřední záznam – pokud již vůbec se dostane do procesu – lze jako každou jinou neveřejnou listinu pouze odmítnout, kdežto nesprávnost obsahu protokolu musí prokazovat ten, kdo ji tvrdí, jinak se obsah má za pravdivý. Proto „formálnímu“ zajištění obsahu protokolu věnuje zákon (na rozdíl od jakýchkoliv „úředních záznamů“) takovou pozornost, zejména vyžaduje podpisy zúčastněných osob, případně jejich vyjádření, což má osvědčit, že dané osoby s obsahem protokolu souhlasily, případně proč nesouhlasily.

Daný úřední záznam sepisuje pouze policejní orgán a není povinen si jeho obsah dát podezřelým anebo obhájcem jakkoliv potvrdit či ověřit. Nic jisté nebrání podezřelému v tom, aby zvláštním podáním (zejména po obdržení jeho opisu) proti obsahu protestoval, nic to však nemění na tom, že novela zakotvuje čtení úředního záznamu jako důkazního prostředku, rovnocenného protokolu o výpovědi.

Možnosti rozhodnutí soudu

Jinak při hlavním líčení mohou být vynesena všechna doposud přípustná rozhodnutí (§ 222 až § 226). Vystává otázka, jaké rozhodnutí má soud učinit, jestliže v průběhu hlavního líčení zjistí, že nebyly dány podmínky pro konání zkráce-

ného přípravného řízení, a tedy ani pro konání zjednodušeného řízení před soudem, tedy zda má možnost návrh na potrestání odmítnout, jako to může učinit při přezkoumání návrhu (doba předběžného projednání obžaloby) podle ust. § 314 c odst. 1 písm. c).

Odmítnutí jako způsob rozhodnutí je však vyhrazen pro rozhodování před hlavním líčením, což zřetelně z citovaného ustanovení vyplývá. Ne zcela úplným řešením je postup podle § 221, který pro zkrácené řízení vyloučen není, tedy vrácení věci státnímu zástupci pro podstatné změny okolností případu za předpokladu, že je k objasnění věci třeba dalšího šetření. S citovaným ustanovením však nevystačíme pro případ, že sice podmínky pro zkrácené řízení dány nebyly, ale tato skutečnost byla seznatelná již z návrhu na potrestání, resp. příslušného spisu, tedy pokud k podstatným změnám nedošlo v průběhu hlavního líčení. Podle dosavadní konstantní judikatury (R 43/66, R 35/67, R 70/71, R 41/79 Sb. rozh., Bull. NS č. 3/75 rozh. č. 40 aj.) nelze podle tohoto ustanovení postupovat, pokud k podstatným změnám v důkazní situaci nedošlo v průběhu hlavního líčení, když tedy soud měl a mohl využít možnosti vrácení věci po předběžném projednání obžaloby podle ust. § 188.

Pokud k obdobné situaci dojde v rámci zjednodušeného řízení, tedy když soud neodmítne návrh na potrestání, ač tak měl učinit, v hlavním líčení již takovou možnost nemá. Porovnáme-li situace příbuzné, pak věcná nepříslušnost (pouze okresního) soudu podle ust. § 17 je řešitelná kdykoliv během řízení jejím vyslovením, případ nekompetence samosoudce ve smyslu § 314 a zjištěný během hlavního líčení je řešitelný tím, že samosoudce nařídí hlavní líčení znovu, a to jako senátní (srov. Šámal, Král, Baxa, Púry, Trestní řád – komentář 1995, C. H. Beck/SEVT, str. 1189), zde však nejde ani o věcnou nepříslušnost, ani o nepříslušnost samosoudce, ale o to, že měla být podána řádná obžaloba po provedeném vyšetřování (§ 180), což již soud sám v hlavním líčení napravovat nemůže. Nápravy pak bude možno dosáhnout pouze opravným prostředkem, kdy ovšem mohou nastat zajímavé situace z hlediska zákazu reformace in peius, na jejichž rozebírání zde však není místa.

ZÁVĚR

Je možno shrnout, že se do našeho trestního procesu vrací někdejší „objasňování“ podle dřívějších ustanovení § 179 a až § 179 f, a navazující soudní řízení o návrhu prokurátora na potrestání podle § 314 b až § 314 d, které bylo po převratu okázale zrušeno jako nevyhovující standardům řádného procesu. Omezení obhajoby jsou téměř tatáž, pouze „záběr“ tohoto institutu – alespoň z hlediska přísnosti možného postihu – je podstatně širší, tehdy pro přečiny, u nichž nejvyšší (a převládající) sazba byla do jednoho roku odnětí svobody, nyní pro

trestné činy se sazbou do tří let odnětí svobody. Nabízí se zde paralela s trestním příkazem, kdy někdejší výše trestu, která mohla být takto uložena, byla také podstatně nižší, než dnes. Pokud zákonodárce takto upřednostňuje rychlost (a úspornost) procesu oproti principu důkladnosti a kvality, mohl by také – obdobně jako u trestního příkazu, kde jde o podobné omezení – uvažovat o omezení sankce, která může být v tomto druhu řízení uložena. Tím je pochopitelně nadhozena i otázka, zda zvolený rozsah působnosti nového řízení byl šťastný, tedy zda se novela příliš „nerozmáchla“. Autoři přitom tvrdí, že nejde o rekonstrukci, ale o přípravu na ni právě formou novely. Pokud novela má být v novém typu řízení prubířským kamenem, bylo by logické dělat takovouto zkoušku v rozsahu opravdu zkušebním, tedy menším. Představa, že by snad tato „zkouška“ byla přípravou na rozšíření působnosti zkráceného řízení, a že by se tedy takovouto téměř „strannou“ formou měly šetřit a soudit i trestné činy řekněme se sazbou do 5 let, není příliš přitažlivá. Zcela nepochybně bude záležet na soudní praxi, jak úzce či široce si vyloží limity působnosti tohoto druhu řízení, aby se užívalo skutečně pouze tam, kde je věc důkazně jednoduchá, kde není potřeba v podstatě provádět téměř žádné dokazování, což obvykle bude splněno tehdy, pokud se obviněný – podezřelý doznal, a to za situace, která jednoznačně spáchání trestného činu nasvědčuje. Rozhodně by nemělo být používáno doznání podezřelého jako rozhodující kritérium pro konání zkráceného přípravného řízení, neboť to by logicky motivovalo policejní orgány k tomu, aby u podezřelého doznání dosáhly. Zvýšenou pozornost bude nutno věnovat tomu, jakým způsobem je podezřelý policejním orgánem poučen před prvním výsledkem, neboť v dosavadní praxi rozhodně řádné poučení, zejména o právu odeprít výpověď, není u policejních orgánů (na rozdíl od vyšetřovatelů) pravidlem. Dosavadní „operativci“ také běžně používají způsob výslechu, spočívající v jakémsi „přemlouvání“ podezřelého, což pochopitelně s řádným výsledkem nemá nic společného.

Za závažnou změnu považuji též skutečnost, že je připuštěno užívání tzv. operativních, tedy předprocesních materiálů u soudu. V případě tzv. výslechu podezřelého jde o možnost absolutní (a užití slova „protokol“ v § 314 d odst. 2 je zcela konfúzní), ohledně ostatních úředních záznamů jde naštěstí o možnost podmíněnou souhlasem stran, v daném případě tedy hlavně obviněného.

Každopádně však je třeba varovat před eventuální snahou o co nejširší záběh této formy řízení, neboť pouze její co nejrestriktivnější užívání může obstát z hlediska ústavnosti a požadavků spravedlivého procesu.

doc. JUDr. Jiří Pipek, CSc.

Ústav státu a práva AV ČR, Právnická fakulta ZČÚ Plzeň

Novelizace úpravy odvolání v trestním řízení

I. CHARAKTERISTIKA NOVELIZOVANÉ ÚPRAVY

Novelizace trestního řádu se významně dotkla i právní úpravy odvolání. Přitom již na první pohled je nutno konstatovat, že navrhované změny nejsou nepodstatné, a že jde o změny, které je nutno s plnou vážností označit za principiální. Možno říci, že jejich závažnost, v kontextu i některých dalších navrhovaných změn, svojí zásadností, více připomíná rekodifikaci než novelizaci.

To se projevilo i v uplatnění základních procesních zásad v řízení o odvolání. Prohlubuje se především prosazení dispoziční zásady proti zásadě oficiality spojené se zvýšením úlohy stran v odvolacím řízení. Stejně jako v celém trestním řízení se v novele i v případě úpravy odvolání dále projevuje snaha o podporu prosazení zásady rychlosti řízení.

Zásadními změnami, které prosazení těchto zásad slouží a znamenají hluboký zásah novely do dosavadní povahy právní úpravy odvolání a mají zřetelnou „rekodifikační povahu“, jsou změny, které se přímo dotýkají některých principů opravného řízení, jmenovitě dosavadních principů způsobu vyřizování a rozsahu přezkoumávání rozhodnutí. Jde o změny, které se týkají právě těch principů odvolacího řízení, které jsou z hlediska jeho koncipování, utváření a fungování pro jeho charakter nejvíce profilující. Jde o změnu principu vyřizování odvolávání z výrazně kasačního s prvky apelace na princip výrazně **apelační s prvky kase** a **zásadní opuštění revizního principu**. K těmto zásadním konstrukčním změnám přistupuje i další podstatná změna navazující na zásadní opuštění revizního principu spočívající v kategorickém požadavku obligatorního odůvodnění podaného odvolání co do rozsahu a důvodů napadení. Mezi zásadní změny lze zařadit i stanovení **náležitosti obsahu odvolání** s přímým vlivem na rozsah přezkoumávání rozsudku a na uplatnění zákazu reformace in peius a s důsledkem sankce a současně nový způsob rozhodnutí o odvolání, kterým je **odmítnutí** odvolání.

Pro novou podobu úpravy odvolání je charakteristické i to, že i nadále ponechává odvolání jako jednotný a jediný řádný opravný prostředek umožňující napadnout a přezkoumat jak právní, tak i skutkové vady rozsudku. Toto řešení je nutno považovat za správné. Je nejen efektivnější a hospodárnější, ale umožňuje i jednodušší a přehlednější úpravu bez požadavků na zvláštní právní režimy. Potud je i přístupnější pro oprávněné osoby bez právního vzdělání, které mohou

lépe uplatňovat svá práva, zejména obviněný právo na obhajobu. Jednotnost opravného prostředku se projevuje i v tom, že odvolací soud je jak právní, tak i, po novele značně výrazněji, skutkovou instancí.

II. OBSAH ODVOLÁNÍ A ODMÍTNUTÍ ODVOLÁNÍ

Zásadní a převratnou změnou v nové úpravě odvolání znamená nepochybně nové znění § 249 odst. 1, které z ustanovení v zásadě pořádkového a „bezzubého“ učinilo, i z pohledu celé nové úpravy odvolání, jedno z klíčových ustanovení, které má na celou podobu úpravy odvolání značný vliv. Navazující úprava ve spojení s ním učinila z tohoto ustanovení významnou osu nové regulace odvolání. V tomto ustanovení je nový požadavek na odůvodnění odvolání oprávněnými osobami ve stanovené lhůtě (§ 248, § 251) tak, aby bylo patrné, v kterých výrocích je rozsudek napadán a jaké vady jsou vytýkány rozsudku nebo řízení, které mu předcházelo. Odvolatel je tedy povinen ve svém odvolání vymezit rozsah a obsah napadeného rozsudku.

Státní zástupce, obhájce, zmocněnec, kteří odvolání podali a obžalovaný, který má obhájce a poškozený a zúčastněná osoba, kteří mají zmocněnce, mají k výzvě předsedy senátu pětidenní lhůtu pro odstranění vad náležitostí obsahu odvolání (§ 251 odst. 1). Obžalovaný bez obhájce má takovou lhůtu osmidenní. Výzva předsedy senátu je spojena s potřebným poučením. Jestliže nedošlo k nápravě nebo je to s ohledem na povahu věci žádoucí, může být obžalovanému ustanoven obhájce (pokud si ho nezvolil). Neodstranění vad náležitostí obsahu odvolání může být i podnětem k ustanovení obhájce obžalovanému pro celé odvolací řízení (§ 251 odst. 2 – přiměřeně se použije i u poškozeného a zúčastněné osoby bez zmocněnce).

Z výše uvedeného též vyplývá, že trestní řád nově rozlišuje lhůty pro podání odvolání a lhůty pro odstranění jeho vad (viz též § 251 odst. 3).

Odmítnutí odvolání není možné v případech, kdy oprávněná osoba nebyla řádně poučena (§ 249 odst. 1) nebo jí nebyla poskytnuta pomoc při odstraňování vad odvolání ve smyslu § 251 odst. 2.

Plnění tohoto požadavku má v nové úpravě odvolání několikerý význam. V § 251 odst. 1 a 2 je požadované odůvodnění podle § 249 odst. 1 označeno jako náležitost obsahu odvolání. Nenaplnění této obsahové náležitosti odvolání je potom podle § 253 odst. 3 sankcionováno tím, že má za následek jedno z možných rozhodnutí odvolacího soudu o odvolání, kterým je jeho **odmítnutí**. Třetím důsledkem tohoto ustanovení dále je, že rozsah a obsah napadení rozsudku jsou zásadně určující pro rozsah a obsah jeho přezkoumání odvolacím soudem (§ 254 odst. 1) a tedy i pro zásadní odstranění revizního principu.

V tomto základním východisku, kterým je vymezení odvolání v jeho odůvodnění, jak to vyžaduje § 249 odst. 1 a 2, a dále rozvádí a provádí § 251 odst. 1 a 2

s důsledky v § 253 odst. 3 a 4, spatřuji jeden z možných budoucích problémů úpravy.

Kromě vágnosti požadovaného obsahu vymezení odůvodnění odvolání a nerespektování osobní způsobilosti obviněného v podání obsahově náležitého odvolání, se mi zdá samotný postup podle § 251 odst. 2 spočívající v „potřebném poučení“, popřípadě ustanovení obhájce k účelu odůvodnění odvolání (příp. i obhajování v odvolacím řízení), který se snaží za každou cenu udržet vytyčené odstranění revizního principu, poněkud křečovitý. Je nutné si položit otázku, zda v praxi skutečně povede k urychlení řízení a otázku, co to je potřebné poučení (potřebnost v relaci k čemu?). Stejně je třeba se ve shodě s Mandákem ptát, co to je pomoc při odstraňování vad odvolání, jak prokazatelně dokumentovat (podepsaný záznam?) a tím zabezpečit přezkoumatelnost (podle § 253 odst. 3 a 4) potřebného poučení a pomoci a jak zabezpečit upřímnou, nezištnou a objektivní snahu v napadeném rozhodnutí angažovaného soudu při zajišťování tohoto klíčového aktu pro úspěšnost podaného odvolání a zamezit tak nepříznivým důsledkům odvolání¹⁾ a popřípadě dosáhnout zabránění odmítnutí odvolání podle § 259 odst. 3.

Naopak logickými ve zvolené koncepci jsou povinnost státního zástupce (včetně jeho výslovně stanovené povinnosti uvést, zda podává odvolání ve prospěch nebo neprospěch obviněného, jak to předvídá návrh § 259 odst. 2), obhájce, zmocněnce a obviněného, který má obhájce v odůvodnění odvolání vymezit a trvání na splnění těchto povinností i s příslušnými důsledky. Jde vesměs o osoby, u nichž se právní kvalifikace a příslušné způsobilosti očekávají. V ustanovování obhájců za účelem řádného podání odvolání (§ 251 odst. 2) však nevidím úplné řešení, protože ani ustanovený obhájce nemusí být vždy garancí korektního přístupu.

Mezi náležitosti obsahu odvolání je nutno vedle požadavků vyplývajících z § 251 odst. 1 zařadit i požadavek odst. 2 tohoto ustanovení, z něhož vyplývá povinnost státního zástupce v odvolání uvést směr napadení, to znamená, zda odvolání podává, byť i z části, ve prospěch či v neprospěch obviněného. Jelikož jde o náležitost odvolání, musí zde platit veškeré důsledky a nesplnění této povinnosti státním zástupcem (ani po případné výzvě předsedy senátu) musí mít za následek odmítnutí odvolání podle § 253 odst. 3.

Uvedení směru napadení státním zástupcem však není pouhou náležitostí obsahu odvolání, ale má i určující význam pro aplikaci **zákazu reformace in peius**,

¹⁾ Mandák, V., Povinnost odůvodnit odvolání v trestních věcech, Bulletin advokacie, č. 6 až 7/2000, str. 59–60.

kteřý neplatí v případě, kdy státní zástupce podal odvolání v neprospěch obžalovaného (§ 259 odst. 4). Povinnost výslovného uvedení směru napadení státním zástupcem v odvolání jako povinné náležitosti jeho obsahu tak odstraňuje možnost presumování napadení ve prospěch i v neprospěch v případech, kdy státní zástupce své odvolání v tomto směru nevymezil.

III. ZPŮSOB VYŘIZOVÁNÍ

Významnou a zásadní změnu v úpravě odvolání představuje nová konstrukce způsobu vyřizování, kde došlo fakticky k výraznému posílení prvků apelace tak, že dnes je možno odvolací řízení v české úpravě označit za **apelaci s prvky kasace**. Fakticky tak došlo k převrácení dosavadní konstrukce vyřizování odvolání.

Výrazné posílení apelace spočívá na zcela nové formulaci § 259 odst. 1. Z tohoto ustanovení vyplývá jako pravidlo povinnost odvolacího soudu po zrušení napadeného rozhodnutí, v případě nutnosti nového rozhodnutí, rozhodnout ve věci sám. Vrácení věci soudu I. stupně (kasační postup) je v tomto ustanovení jednoznačně formulováno jako výjimka, když pravidlo znamenající apelační postup je nutno vyvodit právě z této striktně formulované výjimky. Podmínkou pro výjimečný kasační postup je nemožnost odstranění vad ve veřejném zasedání odvolacího soudu a nutnost upřednostnění principu, že těžiště zjišťování skutkového stavu je u soudu I. stupně jako instance výrazně skutkové, která má nepochybně lepší přirozené podmínky pro zjišťování skutkového stavu. Právě nedostatečná skutková zjištění nutící k opakování hlavního líčení nebo rozsáhlé a současně (u soudu II. stupně) obtížně proveditelné doplňující dokazování²⁾ jsou důvody, které mohou soud II. stupně opravňovat ke kasačnímu postupu s vrácením věci soudu I. stupně.

Respekt k nalézací instanci je vyjádřen i v § 259 odst. 3, který připouští realizaci dalšího apelačního prvku, jímž je oprávnění odvolacího soudu rozhodnout rozsudkem, a to zásadně na základě správných skutkových zjištění soudu

²⁾ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění trestní řád, září 2000, k bodům 163–174, str. 32–33. Zde na str. 32 k tomu říká, že „kasace by po provedení důkazů nutných k věcně správnému rozhodnutí o odvolání měla přicházet v úvahu právě jen tehdy, když důkazy provedené před soudem prvního stupně nebudou vůbec dávat dostatečný obraz o skutkovém stavu případu nebo nové důkazy navrhané stranami by mohly zcela změnit zjištěný skutkový stav věci“. I zde, podle důvodové zprávy, musí odvolací soud zvážit účelnost tohoto postupu, zejména s ohledem na rozsah dokazování. Vrácení věci by mělo být krajní možností.

I. stupně. Přitom, dle vyjádření v zákoně, možno říci ve druhé linii („popřípadě“), připouští vlastní rozhodnutí odvolacího soudu rozsudkem i na základě jím samotným doplněného, soudem I. stupně správně zjištěného, skutkového stavu nebo dokonce na základě skutkového stavu, který sám změnil. Toto další výrazné zvýraznění apelačních prvků odvolání je však vázáno na podmínky opakování provedení pro skutková zjištění podstatných (nevyžaduje se znovuprovedení všech) důkazů, které byly provedeny již před soudem I. stupně [§ 259 odst. 3 písm. a)] nebo na vlastní originální provedení dalších potřebných důkazů, které v hlavním líčení provedeny nebyly [§ 259 odst. 3 písm. b)]. Opakovaně bude nutno provést ty důkazy, které mají pro správné zjištění skutkového stavu rozhodující a nosný význam. Originálně potom bude možno provést kterýkoliv důkaz, bez ohledu, zda byl navržen v rámci úplné apelace v podaném odvolání, nebo stranou ve veřejném zasedání, popřípadě na základě vlastní iniciativy odvolacího soudu, i bez ohledu na to, zda provedení bylo navrženo již u soudu I. stupně při hlavním líčení.

V této úpravě se projevuje snaha vyhovět v odvolacím řízení velmi obtížně realizovatelné zásadě bezprostřednosti, která má klíčový význam pro řádné a reálné hodnocení důkazů.

Tato snaha se pak ještě výrazněji projevuje v § 264 odst. 7. Zde je dokonce učiněn i pokus o provázání skutkových zjištění a skutkového zjišťování obou instancí. Principem pro použitelnost důkazů pro doplnění či změnu skutkových zjištění je naplnění požadavku bezprostředního provedení příslušných důkazů před odvolacím soudem. Hodnocení „druhoinstančních“ a „prvoinstančních“ důkazů se má provádět v jejich návaznosti s tím, že odchylka v hodnocení od hodnocení důkazů zjištěných soudem I. stupně může následovat jen u důkazů znovu provedených (opakovaných) před odvolacím soudem. Jde o velmi zajímavé řešení problematiky bezprostřednosti s možností jejího transferu s jednoznačným, a patrně nejrozumnějším závěrem, že nejlepší bezprostřední dojem a tím i podmínky pro hodnocení má ten, kdo důkazy provádí.

Zvýraznění apelačních prvků spočívá především v tom, že pravidlem by se mělo stát vlastní rozhodnutí odvolacího soudu ve věci. Další apelační prvek, kterým je vlastní dokazování před odvolacím soudem, a které může sloužit jako podklad pro vlastní rozhodnutí odvolacího soudu, je sice stále považováno spíše za výjimku, avšak již zdaleka ne takovou výjimku, jak to vyplývá ze starého znění § 263 odst. 6. Takové striktní vyjádření ve vztahu k výjimečnosti dokazování již v nové úpravě chybí. Jak vyplývá z § 249 odst. 3 půjde tam, kde se uplatní apelační prvky, i nadále o apelaci úplnou, čímž je příklon k apelačnímu postupu dále posílen.

Jde především o výrazné omezení možnosti neustálého vracení věci k soudu I. stupně a opakovaného podávání odvolání do nového prvostupňového rozhodnutí.

Pokud jde o samotné dokazování, měla by se zvýšit úloha stran. Posílení apelačních prvků by současně mělo znamenat i zvýšení úlohy jak státního zástupce, tak i strany obžalovaného při nabízení důkazů na podporu svých odvolání, popřípadě obráceně na obranu svých stanovisek proti odvolání druhé strany.

Širší uplatnění apelačních prvků by, vedle formálního urychlení trestního řízení, mělo přinést větší efektivitu řízení i v závislosti na širší možnosti odvolacího soudu rozhodovat se širší a hlubší znalostí věci. Mělo by přinést i hlubší vědomí provázanosti a skloubení řízení před první a druhou instancí, když řízení před druhou instancí je fakticky pokračováním neuzavřeného celého řádného řízení před soudem. Prosazení těchto prvků ovšem bude klást, jak to lze vyvodit z navrhované úpravy, zvýšené nároky na možnosti transferu důkazů, ale také jejich hodnocení, tedy i úvah a jejich důvodů, mezi soudy I. a II. stupně. V této souvislosti patrně bude třeba, konkrétně v zájmu zabezpečení role zásady bezprostřednosti, klást zvýšené nároky na kvalitu protokolace, ale i na kvalitu odůvodnění rozhodnutí.

IV. ROZSAH PŘEZKOUMÁVÁNÍ ROZHODNUTÍ

Novela trestního řádu se v případě odvolání dotkla i jednoho z významných pilířů právní úpravy, kterým je právní úprava vymezení rozsahu přezkoumávání rozhodnutí. Novou úpravu lze označit jako přezkoumávání **zásadně bez revizního principu**.

Novela rozšiřuje dosah dispoziční zásady, kromě samotného práva podnětu k zahájení řízení, i na samotné přezkoumání rozsudku a činí tak z této zásady zásadu v odvolacím řízení primární. Odvolatel, který má právo odvolání podat, je současně povinen své podání vymežit „tak, aby bylo patrné, ve kterých výrocích je rozsudek napadán a jaké vady jsou vytýkány rozsudku nebo řízení, které rozsudku předcházelo“ (§ 249 odst. 1). Nejde tedy o právo disponovat svým návrhem, ale, jak i dále z důslednosti úpravy vyplývá (odmítnutí odvolání podle § 253 odst. 3), o *povinnost* dispozice. Rozsah a obsah vymezení odvolání je potom zásadně rozhodující i pro rozsah a obsah přezkoumání rozsudku odvolacím soudem (§ 254 odst. 1). Přezkoumává se zákonnost a odůvodněnost jen těch oddělitelných výroků, proti nimž bylo podáno odvolání, i správnost jim předcházejícího řízení, a to z hlediska vad, které jsou odvolání vytýkány.

Novela, při zachování ustanovení o beneficiu cohaesionis (§ 261), ponechala beze změny i dosavadní úpravu § 254 odst. 4, který dále omezuje přezkoumávání pouze na tu z více rozsudkem dotčených osob, které se týká napadená část rozsudku.

Novela však neznamená pouze zásah do uplatnění zásad oficiality a dispoziční, ale významně mění uplatnění práva na obhajobu, uznáváme-li, že právo

podat odvolání je i významným komponentem celého komplexu tohoto práva. V dosavadní úpravě aplikovaný revizní princip je možno z hlediska odvolání podaného ve prospěch obviněného podřadit pod tu složku práva na obhajobu, kterou označujeme jako materiální právo na obhajobu a které jinak podléhá principu oficiality. Nová úprava respektující dispoziční povahu opravného prostředku přesouvá právo podat odvolání do té složky práva na obhajobu, která bývá označována jako právo obviněného na osobní obhajobu. S ohledem na další rozvinutí požadavku § 249 odst. 1 v § 251 odst. 2 a důsledky uvedené v § 253 odst. 3, spočívající v odmítnutí odvolání, které nespňuje náležitosti jeho obsahu, je nutno předpokládat další posun práva osobní obhajoby do obhajoby formální cestou obhájce. Těžiště materiálního práva obhajoby se potom přesouvá, a nutno se v této souvislosti ptát, zda se všemi důsledky, do poučovací povinnosti soudu podle § 249 odst. 1 a § 251 odst. 2 a jeho činnosti podle posledně uvedeného ustanovení (ustanovení obhájce za účelem odůvodnění odvolání, popřípadě i obhajování v odvolacím řízení). V této souvislosti je nutno poukázat na to, jak to již zcela správně učinil Mandák,³⁾ že se jedná o lex imperfecta, který dává soudu velký prostor pro volné uvážení, zda povaha projednávané věci si vyžaduje ustanovení obhájce, když úvaha o „povaze věci“ ponechává zcela stranou konkrétní individuální způsobilost obviněného naplnit požadavky zákona při podání odvolání. K tomu je třeba dodat, že vlastní ustanovování obhájců se nemusí vyhnout stejným neduhům, jakými ustanovování obhájců obecně trpí i v současné době, tedy průtahům řízení, a zda tedy v tomto směru reálně přispěje k naplnění jednoho z hlavních záměrů novely trestní řízení zjednoduší a urychlit.

Zrušení revizního principu jako zásadního postupu při přezkoumávání rozhodnutí se snaží z úpravy rozhodnutí odstranit bezbřehost důsledků v úpravě důsledně prosazené zásady oficiality. Faktické uplatnění této zásady je však v praxi reálně nepřezkoumatelné, když odvolací soud často pouze rutinně konstatoval, že příslušný orgán rozhodl po přezkoumání rozhodnutí podle požadavku zákona spolu s opakováním textu ustanovení, které revizní princip zakotvuje. Z tohoto pohledu však nelze zcela vyloučit, že opačně z druhé strany bude nalezena taková formulace obsahu odvolání, která by umožňovala rozsah přezkoumání analogický rozsahu přezkoumání podle revizního principu nebo za tímto účelem budou odvolatelé v odvolání napadat vše, co napadnout půjde. Sám Mandák⁴⁾ opět naprosto správně upozornil, že „nedostatek blíže rozvedených výtek... nebude

³⁾ Mandák, V., pozn. č. 1), str. 60.

⁴⁾ Mandák, V., pozn. č. 1), str. 59.

však ani napříště možno procesně sankcionovat⁴. Předností nové úpravy by mohlo být, že při důsledně pečlivém přístupu k odůvodnění odvolání umožňuje exaktnější prověření, zda odvolací soud si při přezkoumávání rozsudku počínal v souladu se zákonem a vypořádal se se všemi výtkami.

Přesto však je nutno konstatovat, že nová úprava, jak to vyplývá z rozboru a z výkladu ustanovení § 254 odst. 1, 2 a 3, se zcela omezeného revizního principu nevzdala a za určitých okolností jej aplikuje. Je si patrně vědoma i toho, že zcela zjevná a závažná pochybení soudu první instance by nebylo možno odstranit z důvodu, že nebyla zřetelně napadena.⁵ Proto, jak uvádí důvodová zpráva k novele trestního řádu, lze, když je zřejmé, že vytykaný nedostatek má svůj původ v jiném výroku, než jaký je napadán, soudem přezkoumat i správnost takového výroku (§ 254 odst. 2).⁶ Dále je možno přihlížet i k vadám, které nejsou odvoláním vytykány v případě, že mají vliv na správnost výroků, proti nimž bylo podáno odvolání (§ 254 odst. 1 věta druhá). Je-li podáno odvolání do výroku o vině, musí odvolací soud, ovšem pouze v návaznosti na vytykané vady, vždy přezkoumat i výrok o trestu a další výroky, které mají ve výroku o vině podklad, bez ohledu, zda byly odvoláním napadeny (§ 254 odst. 3), ale i bez ohledu, zda výrok o vině je vadný. Úprava požadavek vadnosti samotného výroku o vině v tomto směru nevznáší a spokojuje se pouze s tím, že tento výrok byl v odvolání napaden. A contrario lze též učinit závěr, že přezkoumání, bez ohledu na napadení, lze, avšak pouze z hlediska vytykaných vad, rozšířit i na přezkoumání neoddělitelných výroků a jim předcházející řízení, i když proti nim nebylo podáno odvolání. Z výše uvedeného je možno konstatovat, že základem pro omezenou aplikaci omezeného revizního principu je podle novely napadení výroku nebo výroků a jejich vzájemná návaznost nebo provázanost, když přitom nejde jen o výroky napadené odvoláním, ale i o odvoláním nevytykané vady. Revizní přístup bude vyžadovat i případ postupu podle § 259 odst. 3 (vlastní rozhodnutí odvolacího soudu rozsudkem ve věci) při zkoumání, zda skutkový stav byl v napadeném rozhodnutí soudem I. stupně správně zjištěn. I tento postup má vliv na rozhodnutí odvolacího soudu, zda bude moci zvolit alternativu rozhodnutí vlastním rozsudkem ve věci.

⁵) Šámal, P., Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, CODEX Praha 1999, str. 278.

⁶) Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění trestní řád, září 2000, k bodům 163–174, str. 33.

V. NOVÉ ZNĚNÍ § 258 odst. 1 písm. a)

Za značně závažnou považuji změnu, která byla učiněna, ve srovnání s dosavadním zněním v rámci „odlehčování“ úpravy odvolání v § 258 odst. 1 písm. a) v důvodech zrušení rozhodnutí. Jsem přesvědčen o tom, že (a v nově zavedeném systému převažující apelace to platí dvojnásob) podstatné vady řízení (tedy vady zásadní povahy), zejména pak v případě porušení ustanovení, jimiž se má zabezpečit objasnění věci (jako předpokladu, aby se dospělo k odůvodněnému a zákonnému, tedy spravedlivému rozhodnutí, včetně pravidel garantujících fair proces) nebo právo obhajoby, které by i nadále nemělo být bagatelizováno, jsou zcela dostatečným důvodem pro zpochybnění správnosti (nebo presumování nesprávnosti) rozhodnutí. Mělo by zcela postačovat, a zákon to sám i nadále zdůrazňuje, že se jedná o vady podstatné a není tedy třeba je nějakým dodatkem podrobovat dalšímu relativnímu hodnocení. Pominout nelze ani širší důvod týkající se disciplíny přístupu orgánů činných v trestním řízení ke korektnosti vedení trestního řízení.

Proto je nutno i nadále zcela souhlasit s doporučením České advokátní komory, které opakovaně uplatnila v připomínkovém řízení. Zcela správně se zde zdůrazňuje, že dodatek, který návrh novely připojil za čárkou (důvodem zrušení mohou být výše zmíněné vady jen tehdy, jestliže mohly mít vliv na správnost a zákonnost přezkoumávané části rozsudku), „by v praxi mohl používání tohoto ustanovení značně relativizovat s ohledem na možnou různost názorů, jejíž oprávněnost by již nebylo možno v žádném opravném řízení přezkoumat.“

Proto zastávám názor, že v praxi je nutno ze strany obhajoby vyvíjet tlak na to, aby výklad tohoto ustanovení byl chápán v dosavadním pojetí. Vždyť např. právě porušení práva na obhajobu by mělo presumovat negativní vliv na správnost a zákonnost rozhodnutí bez jakýchkoli neověřitelných „kdyby“.

VI. ODVOLÁNÍ A DOVOLÁNÍ

Právní úprava nově zavedeného mimořádného opravného prostředku stran – dovolání nakonec v posledním schváleném znění novely systémově reagovala i na novou úpravu odvolání.

V § 265 b) odst. 1 pod písm. k) je jako jeden z dovolacích důvodů uveden i případ rozhodnutí o zamítnutí nebo odmítnutí opravného prostředku při nesplnění zákonných podmínek pro takové rozhodnutí. Jde o významné ustanovení, které umožní přezkoumat případy, kdy by procesní strana mohla být procesním pochybením fakticky zbavena práva na řádnou instanci. Význam tohoto ustanovení vystupuje do popředí zejména z pohledu důvodů a celého procesního postupu, o které se opírá odmítnutí odvolání podle § 253 odst. 3 a 4 ve vazbě na § 251 odst. 1 a 2.

Postrádám však reakci úpravy dovolacích důvodů na zvýrazněnou apelační povahu vyřizování s vydáním konečného a řádným opravným prostředkem nenapadnutelného rozsudku, zejména ve směru nezákonného překročení kompetencí při vydání takového rozsudku v návaznosti na zmocnění ve vztahu ke skutkovému stavu a jeho změnám, který takový postup podle § 259 odst. 3 dovoluje. Taková kontrola bude jedním z úkolů obhajoby již v průběhu odvolacího řízení.

VII. NĚKTERÉ DALŠÍ VÝZNAMNÉ ZMĚNY

Do snahy novely o prosazení rychlosti řízení a zabránění zbytečnému a nepotřebnému vracení věci od odvolacího soudu zpět nižší instanci či do předcházejících stadií trestního řízení, spolu se zavedením apelačního způsobu vyřizování odvolání jako pravidla, systémově zapadá i nová úprava § 260 zabývající se **vrácením věci státnímu zástupci k došetření**. Vrátit věc státnímu zástupci k došetření zpět do přípravného řízení může odvolací soud za dále zpřísněných podmínek. Je to možné jen za předpokladu, že došlo ke zrušení rozsudku a nepřichází do úvahy jiná rozhodnutí a důvodem musí být pouze procesní vady, které současně nelze v řízení před soudem (jedno, zda odvolacího nebo první instance) odstranit a je tím zabráněno tomu, aby mohlo být v řízení před soudem (opět jak odvolacím, tak i první instance) pokračováno.

Urychlení řízení a především zefektivnění dokazování, konkrétně ve směru možnosti ve veřejném zasedání **číst protokoly o výsledku svědků a znalců**, má sloužit i ustanovení § 263 odst. 6 presumující, na rozdíl od § 211 odst. 1, souhlas obviněného v případě, že se veřejného zasedání neúčastní, i když byl řádně předvolán. S ohledem na častou možnost čtení protokolu ve veřejném zasedání o odvolání bude nutno neúčast obviněného v tomto zasedání velmi pečlivě zvažovat.

V § 263 odst. 5 je potom projevována i snaha o **aktivnější zapojení procesních stran a odvoláním dotčených osob**, především odvolatele, do vlastního průběhu odvolacího řízení, mimo jiné i tím, že samy by měly svá odvolání, vyjádření k nim a důkazní návrhy osobně přednášet.

JUDr. Pavel Šámal, Ph.D.

předseda senátu Nejvyššího soudu ČR

(uvolněný pro legislativní odbor Ministerstva spravedlnosti ČR)

vysokoškolský učitel Právnické fakulty ZČU Plzeň

Dovolání – nový mimořádný opravný prostředek v trestním řízení

I. ÚVOD

Jednou z nejvýznamnějších změn, kterou tzv. velká novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb. přinesla v systému opravných prostředků, je *zavedení nového mimořádného opravného prostředku nazvaného „dovolání“* (obdobně jako v občanském soudním řádu). Zákonodárce tím vyslyšel některé v teorii i praxi vznášené požadavky na úpravu systému opravných prostředků v trestním řízení zejména z hlediska rovného přístupu stran k Nejvyššímu soudu.¹⁾ Smyslem zavedení dalšího mimořádného opravného prostředku je v souladu s dalšími změnami trestního řádu v oblasti řádných a mimořádných opravných prostředků posílení postavení základních procesních stran, kdy by měla být více respektována jejich stanoviska a umožněn jim za přísně stanovených podmínek přístup k Nejvyššímu soudu cestou dovolání. Zároveň dochází k určitému „sjednocení“ základních druhů mimořádných opravných prostředků v obou základních typech soudního řízení, byť při zachování určitých odlišností, které vyplývají z povahy a z rozdílů trestního a civilního procesu.

Podle dosud platné právní úpravy se po právní moci rozhodnutí nemůže žádná ze stran domáhat procesními nástroji jeho zrušení, s výjimkou návrhu na obnovu řízení, jehož podání je vázáno na velmi úzký okruh podmínek. Navrhnout, aby se zákonností pravomocného rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení zabýval Nejvyšší soud, může pouze ministr spravedlnosti, kterému přísluší právo podat stížnost pro porušení zákona. Na rozdíl od občanského soudního řízení žádné ze stran nepřísluší právo podat přímo u tohoto soudu dovolání.

¹⁾ Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. Codex Bohemia, s.r.o., Praha 1999, s. 368 až 369; Šámal, P.: Opravné prostředky v trestním řízení. Stížnost pro porušení zákona. Obnova řízení. C. H. Beck, Praha 1999, s. 160 až 169; Repík, B.: V diskusi na XXIX. zasedání sekce externích spolupracovníků Právnického ústavu MS Slovenské republiky pro trestní právo. Justičná revue č. 1/1991, s. 34.

Nová právní úprava se snaží řízení o mimořádných opravných prostředcích v občanském a trestním řízení přiblížit, neboť důvody, pro které v občanském soudním řízení právo mimořádného opravného prostředku přísluší stranám, platí i pro trestní řízení. Dosud může obviněný (a obdobně i státní zástupce) podat ministru spravedlnosti pouze neformální podnět k tomu, aby se ministr spravedlnosti vlastním jménem obrátil na Nejvyšší soud se stížností pro porušení zákona. Pokud ministr spravedlnosti takovému podnětu nevyhoví, nemusí důvody svého rozhodnutí nikomu a ničím vysvětlovat, neboť podat stížnost pro porušení zákona je jeho výlučné právo, nepřenositelné na jinou osobu.

V některých směrech je však úprava dovolání v hlavě sedmnácté trestního řádu zásadně odlišná nejen od úpravy v občanském soudním řízení, ale i od zmíněných návrhů v literatuře. Specifickou je především novelou trestního řádu zaváděná úprava v tom, že zavádí dovolání jako nový mimořádný opravný prostředek při *ponechání stížnosti pro porušení zákona*, a to navíc *bez zásadnějšího omezení rozsahu jejího použití ministrem spravedlnosti* v ustanovení § 266 TrŘ (v nově formulovaných ustanoveních § 266a, § 267 a § 268 TrŘ jsou upraveny jen některé navazující otázky týkající se návaznosti ministrem podávané stížnosti pro porušení zákona na oprávnění základních procesních stran podat dovolání proti rozhodnutím vymezeným v § 265a TrŘ, a dále zrušení revizního principu a nového vymezení důvodů zamítnutí stížnosti pro porušení zákona). Důvodem tohoto postupu podle důvodové zprávy k vládnímu návrhu novely je skutečnost, že „po určitou dobu (do doby rekonstrukce trestního práva procesního) bude nutné ještě vyřizovat tzv. rehabilitační stížnosti pro porušení zákona k odstranění závažných pochybení z dob komunistického režimu, a také napravovat nedostatky, ke kterým došlo při rozhodování orgánů činných v trestním řízení, a kde by nebylo možno podat dovolání, neboť v mezidobí již oprávněným osobám uplynuly lhůty a náprava nebyla dosud zjednána“.

II. PŘÍPUSTNOST DOVOLÁNÍ

Podle § 265a odst. 1 TrŘ lze *dovoláním napadnout pravomocné rozhodnutí soudu ve věci samé, jestliže soud rozhodl ve druhém stupni a zákon to připouští*. Zákon uvádí i jednotlivá *rozhodnutí ve věci samé*, kterými se pro tento účel rozumí:

- a) rozsudek, jímž byl obviněný uznán vinným a uložen mu trest, popřípadě ochranné opatření nebo bylo upuštěno od potrestání,
- b) rozsudek, jímž byl obviněný obžaloby zproštěn,
- c) usnesení o zastavení trestního stíhání,
- d) usnesení o postoupení věci jinému orgánu,
- e) usnesení, jímž bylo uloženo ochranné opatření,

- f) usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání,
- g) usnesení o schválení narovnání, nebo
- h) rozhodnutí, jímž byl zamítnut nebo odmítnut řádný opravný prostředek proti rozsudku nebo usnesení uvedeném pod písm. a) až g).

Vymezení rozhodnutí, proti kterým je možné podle zákona podat dovolání doznalo v průběhu legislativního procesu podstatné změny, když vládní návrh novely trestního řádu připouštěl podání dovolání nejen proti uvedeným pravomocným rozhodnutím soudu ve věci samé, ale i proti takovým rozhodnutím státního zástupce, samozřejmě pokud by šlo o rozhodnutí ve druhém stupni a zákon by to připouštěl (srov. § 265a odst. 1, 2 a § 265b TrŘ ve znění vládního návrhu). Při projednávání návrhu novely trestního řádu v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR došlo zejména k návrhu Nejvyššího soudu k zásadní změně, podle níž dovolání bude přípustné jen proti pravomocným *soudním* rozhodnutím ve věci samé, zatímco z hlediska *přezkoumávání rozhodnutí státního zástupce* byl zvolen jiný mechanismus *prostřednictvím oprávnění státního zástupce stanoveného v § 174a TrŘ.*²⁾ Tím došlo k výraznému omezení přípustnosti dovolání jen na soudní rozhodnutí, přičemž Nejvyšší soud již nebude nadále s výjimkou rozhodnutí o stížnosti pro porušení zákona (srov. § 266 odst. 1 TrŘ) zasahovat do přípravného řízení, což bylo a v rozsahu stížnosti pro porušení zákona stále je v rozporu se zásadou obžalovací vymezenou v ustanovení § 2 odst. 8 TrŘ (srov. i čl. 90 Úst a čl. 40 odst. 1 LPS).³⁾

Dovolání v **neprospěch** obviněného *nelze podat* jen z toho důvodu, že soud postupoval v souladu s § 259 odst. 4, § 264 odst. 2, § 273 nebo § 289 písm. b) TrŘ, tedy, jestliže byl soudem druhého stupně v dovolání napadeném rozhodnutí

²⁾ Podle § 174a odst. 1 TrŘ může nejvyšší státní zástupce do dvou měsíců od právní moci rušit nezákonná nebo neodůvodněná usnesení nižších státních zástupců o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci. Za tím účelem může státní zástupce Nejvyššího státního zastupitelství vyžadovat od nižších státních zastupitelství spisy, dokumenty, materiály a zprávy a provádět prověrky. Zruší-li nejvyšší státní zástupce usnesení podle odstavce 1 § 174a TrŘ, pokračuje v řízení státní zástupce, který ve věci rozhodoval v prvním stupni. Přitom je vázán právním názorem, který vyslovil ve svém rozhodnutí nejvyšší státní zástupce, a je povinen provést úkony a doplnění, jejichž provedení nejvyšší státní zástupce nařídil (§ 174a odst. 2, 3 TrŘ).

³⁾ Tato otázka je v současné době také předmětem rozhodování Ústavního soudu České republiky ve věci pod sp. zn. Pl. ÚS 15/01, kde je také v návrhu na zrušení § 272 TrŘ namítán rozpor s čl. 37 odst. 3 LPS a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod pro „nerovnost zbraní“ (nerovnost účastníků řízení – státu a obviněného).

nebo v řízení tomuto rozhodnutí soudu druhého stupně předcházejícím (např. v důsledku již dříve uplatněného odvolání nebo jiného opravného prostředku podaného pouze ve prospěch obžalovaného) použit tzv. zákaz reformationis in peius (zákaz změny k horšímu u obžalovaného jen na podkladě opravného prostředku v jeho prospěch).

Zákon novým způsobem také vymezuje *vztah dovolání ke stížnosti pro porušení zákona*. Z řady důvodů je nevhodné, aby stejné rozhodnutí ve stejné době v různém řízení napadaly k tomu oprávněné osoby jak dovoláním, tak stížností pro porušení zákona a Nejvyšší soud vedl v podstatě dvě řízení o téže věci. Proto § 266a odst. 1 TrŘ stanoví, že proti rozhodnutím, jejichž zrušení se lze domáhat cestou dovolání, může ministr spravedlnosti podat stížnost pro porušení zákona ve lhůtě 2 měsíců od doručení pravomocného rozhodnutí státnímu zástupci. Vzhledem k tomu, že se výrazně zkracuje lhůta k podání stížnosti pro porušení zákona, umožňuje ustanovení § 266a odst. 2 TrŘ ministru spravedlnosti, aby podanou stížnost pro porušení zákona, která nebyla odůvodněna ihned při jejím podání, bylo možno ještě dodatečně odůvodnit do 14 dnů od jejího podání. Jestliže však nebylo v téže věci podáno dovolání, může ministr spravedlnosti podat ve prospěch obviněného stížnost pro porušení zákona i po uplynutí této lhůty. Tato možnost se však týká pouze stížnosti pro porušení zákona podané *ve prospěch obviněného*, čímž nová úprava podstatně zpřísňuje podmínky pro možnost zrušení pravomocných rozhodnutí, jejichž zrušení se lze domáhat cestou dovolání, na základě mimořádného opravného prostředku podávaného v neprospěch obviněného (srov. lhůty v dosud platném ustanovení § 272 TrŘ), čímž je posilována závaznost a nezměnitelnost takových rozhodnutí vyplývající z právní moci rozhodnutí (srov. § 139 a § 140 TrŘ).

Stížnost pro porušení zákona a dovolání podané v téže věci projedná Nejvyšší soud zásadně *ve společném řízení*, neboť jiný postup je možný jen na základě vyloučení věci k samostatnému projednání a rozhodnutí podle § 23 odst. 1 TrŘ.

V této souvislosti se již vyskytly názory, že nové ustanovení § 266a odst. 1 TrŘ je třeba vykládat tak, že se vztahuje jen na ta rozhodnutí, jejichž zrušení se lze domáhat cestou dovolání, ohledně nichž je zároveň objektivně dán alespoň některý z důvodů uvedených v § 265b TrŘ, přičemž tuto otázku je třeba vyřešit jako otázku předběžnou podle § 9 odst. 1 TrŘ. Tento názor, jehož zřejmou snahou je rozšířit možnost podání stížnosti pro porušení v neprospěch obviněného ve lhůtách stanovených v § 272 TrŘ, nemá oporu v dikci ustanovení § 266 odst. 1 TrŘ, které neváže nutnost podat stížnost pro porušení zákona ve lhůtě dvou měsíců od doručení pravomocného rozhodnutí státnímu zástupci na splnění důvodů dovolání ve smyslu § 265b TrŘ, ale pouze na skutečnost, že jde o rozhodnutí, jejichž zrušení se lze domáhat cestou dovolání, která jsou vymezena v ustanovení § 265a

odst. 1, 2 TrŘ. Jiný výklad nemá nejen oporu v zákoně, ale působil by i proti zámeru zákonodárce výrazně omezit možnost podávat stížnost pro porušení zákona v neprospěch obviněného v delších lhůtách po právní moci meritorních rozhodnutí.

III. OPRÁVNĚNÉ OSOBY

Povaha dovolání jako mimořádného opravného prostředku je posílena i velmi úzkým okruhem osob, které ho k Nejvyššímu soudu prostřednictvím soudu prvního stupně mohou podat. Podle § 265d TrŘ *mohou dovolání podat pouze*

- a) *nejvyšší státní zástupce* na návrh krajského nebo vrchního státního zástupce anebo i bez takového návrhu pro nesprávnost kteréhokoliv výroku rozhodnutí soudu, a to ve prospěch i v neprospěch obviněného,
- b) *obviněný* pro nesprávnost výroku rozhodnutí soudu nebo státního zástupce, který se ho bezprostředně dotýká.

Nejvyšší státní zástupce je tak jedinou osobu, která může podat dovolání v neprospěch obviněného. Dovolání totiž nemůže podat poškozený, ale ani zúčastněná osoba, a to přesto, že výroky o náhradě škody nebo o zabránění věci zúčastněné osobě mohou být předmětem dovolání. Uvedené výroky však mohou být předmětem přezkoumání ze strany Nejvyššího soudu v řízení o dovolání pouze na základě dovolání podaného buď obviněným nebo nejvyšším státním zástupcem.

Z uvedeného vyplývá, že novela trestního řádu velmi *významně posiluje postavení nejvyššího státního zástupce*, když mu svěřuje jako jedinému státnímu zástupci oprávnění podat dovolání. Smyslem této zákonné úpravy je sjednocení postupu všech státních zastupitelství z hlediska kontroly výkonu funkce veřejné žaloby v celé České republice a současně by tímto způsobem měl nejvyšší státní zástupce přispívat i k sjednocování soudního rozhodování, protože lze předpokládat i s ohledem na vymezení důvodů dovolání v § 265b TrŘ, že nejvyšší státní zástupce bude podávat dovolání tam, kde zjistí rozdílné rozhodování jednotlivých krajských či případně vrchních soudů o týchž právních otázkách.

Obviněný může dovolání podat pouze prostřednictvím obhájce, o čemž musí být obviněný poučen. Toto poučení musí být součástí poučení o dovolání, které musí obsahovat každé rozhodnutí soudu ve věci samé učiněné ve druhém stupni. Toto poučení je velmi významné zejména pro případ, že obviněný nemá obhájce, poněvadž, je-li obviněný zastoupen obhájcem, je tento ze zákona, i když jeho zmocnění zaniklo, oprávněn za něho podat dovolání a zúčastnit se případného řízení o něm u Nejvyššího soudu (§ 41 odst. 5 TrŘ). Není-li obviněný v době doručování rozhodnutí soudu druhého stupně zastoupen obhájcem, a přitom hodlá

podat proti tomuto druhostupňovému rozhodnutí ve věci samé dovolání, musí si k tomuto účelu obhájce zvolit, popř. požádat s využitím ustanovení § 33 odst. 2 TrŘ o ustanovení obhájce soud prvního stupně,⁴⁾ přičemž musí osvědčit, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady obhajoby. V případě, že obviněný nemá dostatek prostředků na úhradu nákladů obhajoby v souvislosti s podáním dovolání, rozhodne předseda senátu podle § 33 odst. 2 TrŘ, že má nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. V takovém případě náklady obhajoby zcela nebo zčásti hradí stát.

Bez toho, aby obviněný byl alespoň pro podání dovolání zastoupen obhájcem, by nemohl dovolání podat (přitom postačí, podá-li dovolání obviněný prostřednictvím obhájce zvoleného nebo ustanoveného jen pro tento účel, poněvadž s výjimkou nutné obhajoby podle § 36a odst. 2 TrŘ nemusí být zastoupen obhájcem v řízení před Nejvyšším soudem – bliže viz bod VI. 2. níže). Podání obviněného, které nebylo učiněno prostřednictvím obhájce, se *nepovažuje za dovolání*, byť bylo takto označeno; o tom musí být obviněný poučen (§ 125 odst. 3 TrŘ). Nejvyšší soud o takovém podání nerozhoduje, ale zašle ho v závislosti na jeho obsahu buď příslušnému soudu jako návrh na povolení obnovy řízení nebo ministru spravedlnosti jako podnět ke stížnosti pro porušení zákona, popř. ho vrátí obviněnému s poučením, že dovolání může podat pouze prostřednictvím obhájce (§ 265d odst. 2 TrŘ). Zákon tedy v návaznosti na ustanovení § 125 odst. 3 TrŘ stanoví v § 265d odst. 2 TrŘ poměrně přísně i následek chybného postupu ze strany obviněného, který může v některých případech vést i ke ztrátě možnosti dovolání podat, pokud mu v mezidobí uplynula lhůta stanovená v § 265e odst. 1 TrŘ.

Dovolání nemohou podat ve prospěch obviněného ani osoby uvedené v § 247 odst. 2 TrŘ, které jsou jinak oprávněny podat v jeho prospěch odvolání (srov.

⁴⁾ V praxi lze také postupovat podle § 18 odst. 2 AZ, podle něhož, nemůže-li se někdo poskytnutí právních služeb podle zákona o advokacii domoci, je oprávněn požádat Českou advokátní komoru, aby mu advokáta určila. O určení advokáta rozhodne podle § 45 odst. 2 písm. a) AZ předseda České advokátní komory. Určila-li Česká advokátní komora tímto způsobem advokáta, je určený advokát povinen právní služby poskytnout za podmínek v určení stanovených, přičemž v rámci těchto podmínek je možné, odůvodňují-li to sociální a majetkové poměry žadatele, stanovit, že se mimosmluvní odměna přiměřeně sníží, popřípadě bude poskytnuta bezplatně (§ 12 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., ve znění pozdějších předpisů – advokátní tarif).

§ 265d TrŘ), a to ani prostřednictvím obhájce. Podá-li některá z těchto osob dovolání, postupuje Nejvyšší soud obdobně, jakoby podal dovolání osobně obviněný, který k tomu nevyužil obhájce (srov. § 265d odst. 2 poslední věta).

IV. DŮVODY DOVOLÁNÍ

Důvody dovolání jsou v ustanovení § 265b TrŘ vymezeny poměrně úzce, což bylo zřejmě způsobeno obavou, aby nedošlo k přetížení Nejvyššího soudu, který by měl především plnit svou ústavní roli vrcholného soudního orgánu (srov. čl. 92 Úst), zajišťujícího jednotné rozhodování nižších soudů a tvorbu judikatury, a teprve v druhé řadě nápravu závažných pochybení v jednotlivých rozhodnutích orgánů činných v trestním řízení.

Podle § 265b odst. 1 TrŘ lze *dovolání podat jen z těchto důvodů*:

- a) ve věci rozhodl věcně nepřislušný soud, nebo soud, který nebyl náležitě obsazen, ledaže místo samosoudce rozhodoval senát nebo rozhodl soud vyššího stupně,
- b) ve věci rozhodl vyloučený orgán; tento důvod nelze použít, jestliže tato okolnost byla tomu, kdo podává dovolání, již v původním řízení známa a nebyla jím před rozhodnutím orgánu druhého stupně namítnuta,
- c) obviněný neměl v řízení obhájce, ač ho podle zákona mít měl,
- d) byla porušena ustanovení o přítomnosti obviněného v hlavním líčení nebo ve veřejném zasedání,
- e) proti obviněnému bylo vedeno trestní stíhání, ačkoliv podle zákona bylo nepřípustné,
- f) bylo rozhodnuto o postoupení věci jinému orgánu, o zastavení trestního stíhání, o podmíněném zastavení trestního stíhání, o schválení narovnání, aniž byly splněny podmínky pro takové rozhodnutí,
- g) rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení skutku nebo jiném nesprávném hmotněprávním posouzení,
- h) obviněnému byl uložen takový druh trestu, který zákon nepřipouští, nebo mu byl uložen trest ve výměře mimo trestní sazbu stanovenou v trestním zákoně na trestný čin, jímž byl uznán vinným,
- i) bylo rozhodnuto o upuštění od potrestání nebo o upuštění od potrestání s dohledem, aniž byly splněny podmínky stanovené zákonem pro takový postup,
- j) bylo rozhodnuto o uložení ochranného opatření, aniž byly splněny podmínky stanovené zákonem pro jeho uložení,
- k) v rozhodnutí některý výrok chybí nebo je neúplný.

Podle § 265b odst. 2 TrŘ lze dovolání podat též tehdy, byl-li uložen trest odnětí svobody na doživotí.

Důvody dovolání lze rozdělit na *důvody procesní*, které obsahují zásadní procesní vady, které vedou k tzv. zmatečnosti rozhodnutí [§ 265b odst. 1 písm. a) až f), k) TrŘ], a *důvody hmotněprávní* [§ 265b odst. 1 písm. g) až j) TrŘ]. *Zvláštními důvody* z hlediska tohoto dělení je pak důvod uvedený v písm. l) § 265b odst. 1 TrŘ, který má jak procesně právní, tak i hmotněprávní souvislosti, a zejména důvod uvedený v odst. 2 § 265b TrŘ.

Z hlediska jednotlivých důvodů dovolání vzniká mnoho otázek, které bude v praxi třeba řešit. Přesto se však zejména z prvotního pohledu jeví, že sporné otázky se budou týkat především důvodů uvedených v § 265b odst. 1 písm. g) a v § 265b odst. 2 TrŘ, zatímco podstatně méně problémů by mělo být s ostatními důvody, i když i zde bude nutné se zabývat některými problémy [např. zda formulace „podmínky pro takové rozhodnutí“ v písm. f) § 265b odst. 1 TrŘ je skutečně širší než formulace „podmínky stanovené zákonem pro takové rozhodnutí“ v písm. k) § 265b odst. 1 TrŘ, zda za uložení trestu mimo trestní sazbu stanovenou v trestním zákoně na trestný čin, jímž byl uznán vinným, je třeba považovat i uložení trestu s použitím § 40 TrZ, jak by tomu nasvědčoval gramatický výklad ustanovení § 265b odst. 1 písm. h) TrŘ atd.].

Z vymezení důvodů dovolání v ustanovení § 265b odst. 1 TrŘ vyplývá, že *důvodem dovolání nemůže být nesprávné skutkové zjištění*, byť to zákon výslovně nestanoví, i když i takový návrh v rámci připomínkového řízení k vládnímu návrhu zákona zejména ze strany Nejvyššího soudu a též České advokátní komory několikrát zazněl. Přesvědčivě však lze tento názor odůvodnit právě s ohledem na jednotlivé důvody, zejména důvod uvedený v § 265b odst. 1 písm. g) TrŘ, kde se uvádí, že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení skutku nebo jiném nesprávném hmotněprávním posouzení. Z toho vyplývá, že Nejvyšší soud je zásadně povinen vycházet ze skutkového zjištění soudu prvního stupně a v návaznosti na tento skutkový stav posuzuje hmotněprávní posouzení, přičemž skutkové zjištění soudu prvního stupně nemůže změnit, a to jak na základě případného doplňování dokazování, tak i v závislosti na jiném hodnocení v předcházejícím řízení provedených důkazů. Na druhé straně to bez dalšího podle mého názoru neznamená, že je naprosto a bez výjimky tímto skutkovým stavem vázán, ať je jakýkoli (tedy ve smyslu jakkoli neúplný či z hlediska použité právní kvalifikace nesprávně zjištěný), neboť to by vedlo z hlediska dalšího rozhodování Nejvyššího soudu zřejmě k obtížně řešitelným situacím, což vyplyne z následujících úvah.

Vzhledem k tomu, že právní posouzení (kvalifikace) skutku i jiné hmotněprávní posouzení vždy navazuje na skutková zjištění vyjádřená především ve skutkové větě výroku o vině napadeného rozsudku, ale blíže rozvedená a objasněná v jeho odůvodnění, vzniká v závislosti zejména na úplnosti skutkového zjištění pro použitou právní kvalifikaci a související otázky několik velmi zajímavých

problémů, které bude muset Nejvyšší soud v souvislosti s tím ve své judikatuře vyřešit.

Především si lze představit *několik druhů situací*, které mohou při takto vymezeném přezkoumání Nejvyšším soudem ve vztahu k napadenému rozhodnutí vzniknout, z nichž některé si pro zjednodušení můžeme popsat na odsuzujícím rozsudku, jenž je v souvislosti s rozhodnutím odvolacího soudu napaden ve smyslu § 265b odst. 1 písm. g) TrŘ *pro nesprávné právní posouzení skutku*. Může jít zejména o tyto situace:

- Nejvyšší soud zjistí, že skutkový stav zjištěný v předcházejícím řízení a vymezený ve skutkové větě výroku o vině napadeného rozsudku objasňuje všechny potřebné skutkové otázky pro použitou právní kvalifikaci skutku a právní kvalifikace je také ohledně všech znaků skutkové podstaty správná – Nejvyšší soud dovolání zamítne;
- Nejvyšší soud zjistí, že skutkový stav zjištěný v předcházejícím řízení objasňuje všechny potřebné skutkové otázky pro použitou právní kvalifikaci skutku, ale právní kvalifikace je ohledně všech znaků skutkové podstaty nebo jen některého z nich nesprávná, přitom v rámci skutkového zjištění byly objasněny i všechny otázky pro v úvahu přicházející jinou právní kvalifikaci skutku – Nejvyšší soud napadený rozsudek zruší a dále postupuje podle § 265m TrŘ – sám ve věci hned rozhodne, ale může také postupovat podle § 265l TrŘ (arg. „...přikáže... zpravidla soudu, o jehož rozhodnutí jde, aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl.“);
- Nejvyšší soud zjistí, že skutkový stav zjištěný v předcházejícím řízení objasňuje všechny potřebné skutkové otázky pro použitou právní kvalifikaci skutku, ale právní kvalifikace je ohledně všech znaků skutkové podstaty nebo jen některého z nich nesprávná, přitom však v rámci skutkového zjištění nebyly objasněny všechny potřebné skutkové otázky pro v úvahu přicházející jinou právní kvalifikaci skutku (např. je jasné, že nešlo o zmocnění se cizí věci ve smyslu trestného činu krádeže podle § 247 odst. 1 TrZ, ale nebyly objasněny základní skutečnosti týkající se přisvojení si cizí svěřené věci pro posouzení jednání obžalovaného ve smyslu trestného činu zpronevěry podle § 248 TrZ) – Nejvyšší soud napadený rozsudek zruší a dále postupuje podle § 265l TrŘ, když podle mého názoru může ve svém rozhodnutí dát i potřebné pokyny k doplnění dokazování soudem prvního stupně (to vyplývá i z ustanovení § 265s odst. 1 TrŘ);
- Nejvyšší soud zjistí, že skutkový stav vymezený ve výroku o vině napadeného rozsudku a zjištěný v předcházejícím řízení neobjasňuje některé potřebné skutkové otázky pro použitou právní kvalifikaci skutku z hlediska jednotlivých znaků skutkové podstaty (např. z rozhodnutí – skutkové větě výroku o vině, ale ani z odůvodnění, není vůbec zřejmé, zda trestný čin

zanedbání povinné výživy podle § 213 odst. 1 TrZ byl spáchán úmyslně nebo z nedbalosti, přičemž v tomto směru nebyly provedeny ani potřebné důkazy, anebo ze skutkového zjištění v napadeném rozhodnutí a v řízení mu předcházejícím ohledně trestného činu porušování závazných pravidel hospodářského styku podle § 127 TrZ není zřejmé, v čem spočívá jen obecně tvrzené porušení pravidla hospodářského styku, o jaké pravidlo se má jednat, podle jakého ustanovení příslušného zákona, když v tomto směru nebyly provedeny ani potřebné důkazy atd.), a proto právní kvalifikace skutku na podkladě v napadeném rozsudku zjištěného skutkového stavu není správná – Nejvyšší soud napadený rozsudek zruší a dále postupuje podle § 265l TrŘ, přičemž podle mého názoru může ve svém rozhodnutí dát i potřebné pokyny k doplnění dokazování soudem prvního stupně (to vyplývá i z ustanovení § 265s odst. 1 TrŘ).

Tyto základní situace mohou být různým způsobem kombinovány, ale i komplikovány (např. jednočinnými i vícečinnými souběhy trestných činů, uplatněním okolností vylučujících protiprávnost, zejména nutnou obranou či krajní nouzí atd.), což bude jistě přinášet velmi zajímavé otázky, s nimiž se Nejvyšší soud bude muset při svém rozhodování vypořádat.

Všechny tyto situace, které zde byly jen naznačeny, mohou být použity i k odůvodnění dovolání z důvodu § 265b odst. 1 písm. g) TrŘ, a proto je myslím velmi potřebné si je alespoň příkladmo tímto způsobem naznačit a vyjasnit.

V rámci projednávání novely trestního řádu v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR byl do ustanovení § 265b TrŘ doplněn odstavce 2, podle něhož *zvláštním důvodem pro podání dovolání je uložení trestu odnětí svobody na doživotí*, a to bez omezení, pro něž je možné podat dovolání do výroku o trestu ve smyslu § 265b odst. 1 písm. h) TrŘ. Smyslem je, aby každá trestní věc, v níž byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, mohla být přezkoumána a případné pochybení mohlo být napraveno.

Vzhledem k tomu, že důvodem dovolání je zde jen uložení tohoto trestu, aniž by bylo stanoveno jakékoli omezení z hlediska možnosti napadení a přezkoumání jednotlivých výroků rozsudku, kterým byl tento trest uložen, lze při uplatnění tohoto důvodu podle mého názoru napadat kterýkoli výrok napadeného rozsudku, a to z jakéhokoli důvodu, pokud současně byl napaden uložený trest odnětí svobody na doživotí (uplatnění tohoto důvodu vyplývá z gramatického a logického výkladu ustanovení § 265b odst. 2 TrŘ). Dovolání zde není omezeno důvody uvedenými v odst. 1 § 265b TrŘ. Přitom však i při uplatnění tohoto důvodu platí ustanovení § 265f TrŘ, o obsahu dovolání, a Nejvyšší soud je vázán ustanovením § 265i odst. 4 TrŘ, podle něhož neodmítne-li Nejvyšší soud dovolání podle odstavce 1, přezkoumá zákonnost a odůvodněnost těch výroků rozhodnutí, proti nimž bylo dovolání podáno, v rozsahu a z důvodů, uvedených v do-

volání, jakož i řízení napadené části rozhodnutí předcházející. K vadám výroků, které nebyly dovoláním napadeny, Nejvyšší soud přihlíží jen, pokud by mohly mít vliv na správnost výroků, proti nimž bylo podáno dovolání. Proto i při podávání dovolání z důvodu uvedeného v § 265b odst. 2 TrŘ je nutno v něm mimo jiné uvést, který výrok, v jakém rozsahu a z jakých důvodů je napadán a čeho se odvolatel domáhá, včetně konkrétního návrhu na rozhodnutí dovolacího soudu.

Podle § 265a odst. 4 TrŘ *není dovolání přípustné jen proti důvodům rozhodnutí*. O dovolání proti důvodům rozhodnutí jde však jen tehdy, je-li z podaného dovolání zcela jednoznačné, že dovolatel nepožaduje také zrušení některého výroku napadeného rozhodnutí. Pokud by nesouhlas s důvody byl důsledkem toho, že dovolatel současně dovozuje, že mělo být rozhodnuto jinak, je takovým dovoláním napaden příslušný výrok rozhodnutí. Také o dovolání totiž platí obecné ustanovení § 59 odst. 1 TrŘ, o podání, z kterého vyplývá, že „podání se posuzuje vždy podle svého obsahu, i když je nesprávně označeno“. Pochybnosti v naznačeném směru by však u dovolání měly být z hlediska dikce ustanovení § 265f odst. 1 TrŘ, které podrobně vymezuje obsah dovolání, v zásadě minimalizovány, neboť je povinností dovolatele v dovolání mimo jiné uvést, který výrok, v jakém rozsahu a z jakých důvodů napadá a čeho se domáhá. Navíc dovolání podávají vždy osoby práva znalé, poněvadž obviněný může dovolání podat jen prostřednictvím obhájce (§ 265d odst. 2 TrŘ), a případné nejasnosti dovolání v uvedeném směru, zda je napadán spolu s důvody i některý výrok rozhodnutí, by měly být odstraněny postupem podle § 265h odst. 1 TrŘ.

V této souvislosti nelze pominout i další velmi zajímavou otázku, do jaké míry může např. Nejvyšší soud posuzovat z hlediska použité právní kvalifikace *soulad skutkové věty výroku o vině napadeného rozhodnutí a odůvodnění tohoto rozhodnutí*, např. v praxi se poměrně často vyskytujícího nesouladu výše zjištěné škody u majetkových trestných činů, kde výše škody je významná i pro použití okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby a kde částka uvedená ve výroku rozsudku je jiná než částka uvedená v odůvodnění na podkladě zhodnocení důkazů provedených v předcházejícím řízení. Vymezené důvody dovolání v § 265b TrŘ totiž neobsahují klasický zmateční důvod spočívající v rozporu skutkového zjištění uvedeného ve výroku rozhodnutí s jeho odůvodněním, což je zřejmě mimo již uvedených důvodů pro poměrně úzké vymezení důvodů dovolání v § 265b TrŘ důsledkem i toho, že ve vládním návrhu byla dikce ustanovení § 265b odst. 1 písm. g) TrŘ jiná, poněkud širší, než je formulace přijatá Parlamentem České republiky.⁵⁾ Bližší rozebrání této otázky, kterou také bude muset

⁵⁾ Ustanovení § 265b písm. f) návrhu novely TrŘ znělo „rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení skutku nebo jiném nesprávném právním posouzení“.

Nejvyšší soud při svém rozhodování vyřešit, již přesahuje možnosti a rozsah tohoto článku.

V. OBSAH DOVOLÁNÍ

Velmi podrobně je v zákoně vymezen *obsah dovolání*, když podle § 265f odst. 1 TrŘ musí být vedle obecných náležitostí podání (srov. § 59 odst. 3 TrŘ) v dovolání uvedeno, proti kterému rozhodnutí směřuje, který výrok, v jakém rozsahu i z jakých důvodů napadá a čeho se dovolatel domáhá, včetně konkrétního návrhu na rozhodnutí dovolacího soudu s odkazem na zákonné ustanovení § 265b odst. 1 písm. a) až l) nebo § 265b odst. 2 TrŘ, o které se dovolání opírá. Z tohoto ustanovení vyplývá, že v dovolání je nezbytné uvést nejen *napadený výrok*, ale i *důvod dovolání s odkazem na konkrétní ustanovení § 265b TrŘ*. Přitom je třeba mít na paměti, že pokud je dovolání podáváno proti výroku o vině, neznamená to ve všech v úvahu přicházejících případech automatické přezkoumání navazujících výroků ze strany Nejvyššího soudu, neboť vzhledem k dikci ustanovení § 265i odst. 4 TrŘ je k takovému postupu Nejvyšší soud zavázán jen v případech, pokud Nejvyšší soud shledá dovolání ve výroku o vině důvodným. Uvedené ustanovení totiž stanoví, že Nejvyšší soud přezkoumá v návaznosti na vytýkané vady vždy i výrok o trestu, jakož i další výroky, které mají ve výroku o vině svůj podklad, bez ohledu na to, zda bylo i proti těmto výrokům podáno dovolání, jen „jestliže oprávněná osoba podá *důvodně* dovolání proti výroku o vině“. U dovolání podaného pouze do výroku o vině se tedy neuplatní obecně zásada, že takové dovolání vždy znamená napadení i navazujícího výroku o vině a všech dalších výroků, které mají ve výroku o vině svůj podklad. To platí jen v případě úspěšného napadení výroku o vině (zde postačí i úspěch částečný). Z těchto důvodů je třeba při vymezování dovolání napadnout vždy všechny výroky, s nimiž je dovolatel nespokojen, tedy vedle výroku o vině i např. výrok o trestu, ochranném opatření a o náhradě škody, neboť Nejvyšší soud nemusí shledat dovolání důvodným pokud jde o výrok o vině, ale může mu vyhovět ohledně některého dalšího výroku.

Dovolání musí obsahovat také *petit*, tedy návrh na rozhodnutí dovolacího soudu, včetně odkazu na některý z dovolacích důvodů (srov. § 265f odst. 1 věta první i.f. TrŘ). Tím zákon klade vysoké požadavky na přesnost dovolání a zároveň zajišťuje, aby dovolatel jednoznačně vymezil, jakého rozhodnutí Nejvyššího soudu a z jakého dovolacího důvodu se domáhá.

Nejvyšší státní zástupce je povinen v dovolání uvést, zda je podává ve prospěch nebo v neprospěch obviněného (§ 265f odst. 2 TrŘ). Toto ustanovení, které navazuje na obdobné ustanovení § 249 odst. 2 TrŘ, je velmi důležité z hlediska uplatnění zákazu reformace in peius stanoveného v § 265s odst. 2 TrŘ.

I když to zákon obdobně jako v § 249 odst. 2 TrŘ výslovně neuvádí, lze si samozřejmě představit podání dovolání částečně ve prospěch obviněného a částečně v jeho neprospěch.

Z hlediska právní jistoty a zásady soustředěnosti ustanovení § 265f odst. 2 TrŘ zdůrazňuje, že rozsah, v němž je rozhodnutí dovoláním napadáno, a důvody dovolání lze měnit jen po dobu trvání lhůty k podání dovolání. Tím zákon zajišťuje, že v době předložení spisů Nejvyššímu soudu podle § 265h odst. 2 TrŘ je již najisto postaveno, v jakém rozsahu a v jakých směrech je rozhodnutí dovoláním napadáno. Zároveň to však klade mimořádný význam na činnost nejvyššího státního zástupce i obhájce, který podává dovolání za obviněného, aby vyčerpali již při podávání dovolání a případně při jeho dodatečném vymezování a odůvodňování za trvání dovolací lhůty všechny dovolací důvody.

VI. ŘÍZENÍ O DOVOLÁNÍ

VI.1 Zásady uplatňující se v řízení o dovolání

Dovolání je tzv. *centralizovaným mimořádným opravným prostředkem*, neboť o něm rozhoduje vždy Nejvyšší soud (§ 265c TrŘ). V tomto smyslu má *devolutivní účinek*. Naproti tomu se u něj jako u mimořádného opravného prostředku vzhledem k jeho povaze, když směřuje jen proti pravomocným rozhodnutím učiněným navíc v druhém stupni (srov. § 265a odst. 1 TrŘ), ze zákona suspenzivní účinek neuplatňuje a trestní řád jen poskytuje Nejvyššímu soudu možnost v odůvodněných případech odložit nebo přerušit výkon rozhodnutí, tedy výkon trestu, ochranného opatření nebo výkon výroku o náhradě škody pravomocně uloženého v původním řízení (§ 265h odst. 3 a § 265o odst. 1 TrŘ).

Z hlediska *zásad ovládajících přezkumné řízení* se v dovolacím řízení před Nejvyšším soudem *neuplatňuje revizní princip*, neboť podle § 265i odst. 3 TrŘ neodmítne-li Nejvyšší soud dovolání podle odstavce 1, přezkoumá zákonost a odůvodněnost těch výroků rozhodnutí, proti nimž bylo dovolání podáno, v rozsahu a z důvodů uvedených v dovolání, jakož i řízení napadené části rozhodnutí předcházející. Bylo-li napadeným rozhodnutím rozhodnuto o více obviněných a dovolání směřuje jen proti té části rozhodnutí, která se týká jen některého z více osob, přezkoumá Nejvyšší soud uvedeným způsobem jen tu část rozhodnutí a předcházejícího řízení, která se týká této osoby, ohledně níž bylo podáno dovolání. K vadám výroků, které nebyly dovoláním napadeny, Nejvyšší soud přihlíží, jen pokud by mohly mít vliv na správnost výroků, proti nimž bylo podáno dovolání. V souladu s tím jenom v případě, kdy oprávněná osoba podá důvodně dovolání proti výroku o vině, přezkoumá Nejvyšší soud v návaznosti na vytykané vady vždy i výrok o trestu, jakož i další dovoláním nenapadené výroky, které mají

ve výroku o vině svůj podklad (§ 265i odst. 4, 5 TrŘ). Podobně je tomu po novele i u stížnosti pro porušení zákona (srov. § 267 TrŘ).

Řízení o dovolání je vybudováno na *principu kasačním*, který je doplněn, resp. modifikován některými prvky apelačními, tj. principem opravným (reformativním). Jestliže Nejvyšší soud za podmínek § 265k TrŘ napadené rozhodnutí zruší, postupuje zásadně podle § 265i odst. 1 TrŘ, tedy přikáže zpravidla soudu, o jehož rozhodnutí jde, aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl. Výjimkou z pravidla kasačního rozhodování Nejvyššího soudu podle § 265i odst. 1 TrŘ je pak rozhodnutí podle § 265m odst. 1 TrŘ, podle něhož může Nejvyšší soud meritorně sám rozhodnout odchylně od napadeného rozhodnutí. Uplatnění prvků apelačního principu je zde přitom výrazně omezenější než v odvolacím řízení (kde se po novele provedené zákonem č. 265/2001 Sb. výrazně uplatňuje apelační princip), neboť zákon vůbec nepředpokládá na rozdíl od odvolacího řízení (srov. § 259 odst. 1, 3 a § 263 odst. 6, 7 TrŘ), že by Nejvyšší soud prováděl v řízení o dovolání ve veřejném zasedání další dokazování k doplnění skutkového stavu věci. Takové uplatnění kombinace kasačního a apelačního principu v řízení před Nejvyšším soudem vyplývá z povahy řízení o dovolání. Při zachování uvedených zásadních výhod principu kasačního v podstatě umožňuje Nejvyššímu soudu po zrušení napadeného rozhodnutí věc rozhodnout jen při zjištění právních vad rozhodnutí nebo nepodstatných či odstranitelných procesních vad řízení mu předcházejícího, aniž by bylo nutno věc vracet prvostupňovému orgánu k novému projednání a rozhodnutí, což však vzhledem k důvodům dovolání uvedeným v § 265b TrŘ v praxi bude zřejmě přicházet v úvahu jen výjimečně.

U dovolání se podobně jako u odvolání a dalších opravných prostředků uplatňuje *beneficium cohaesionis* (dobrodiní záležející v souvislosti), které je principem, jehož podstatou je změna rozsudku i ve prospěch té osoby, která dovolání nepodala (nebo ani podat nemohla), jestliže jí prospívá důvod, pro který byl změněn rozsudek ve prospěch osoby, která dovolání podala (tzv. společný důvod). V důsledku tohoto principu je Nejvyšší soud při rozhodování o dovolání, jestliže je podaný opravný prostředek omezen jen na některou z osob, ohledně nichž se konalo společné řízení, povinen z úřední povinnosti (ex officio) vždy zkoumat, zda důvod, který prospívá tomu, ohledně něhož byl opravný prostředek podán, prospívá i ostatním či nikoli. Přitom je však třeba mít na paměti, že u dovolání se vzhledem k odkazu na ustanovení § 261 TrŘ (srov. § 265k odst. 2 poslední věta TrŘ) *beneficium cohaesionis* týká osob spoluobviněných (spoluobžalovaných) a zúčastněných (i když zúčastněná osoba sama dovolání podat nemůže – srov. § 265d odst. 1 TrŘ). Meze přezkoumávání napadeného rozhodnutí se tak v důsledku *beneficia cohaesionis* ohledně těchto osob rozšiřují.

Jde o významný průlom do právní moci rozhodnutí, zejména do jeho nezměnitelnosti (formální právní moci), která je tu tímto principem, mimo další případy

výslovně upravené trestním řádem, v zájmu důsledného uplatnění zákonnosti, správnosti a spravedlivosti v trestním řízení relativizována.

V řízení o dovolání se také uplatňuje princip *zákazu reformationis in peius* (zákazu změny k horšímu), který vyjadřuje požadavek zákazu zhoršení postavení osoby, která podala opravný prostředek nebo v jejíž prospěch byl opravný prostředek jinou oprávněnou osobu podán, a to jak přímo v opravném řízení, tak i v následujícím řízení po zrušení napadeného rozhodnutí a vrácení či přikázání věci k novému projednání. Předpokladem uplatnění tohoto principu je, že se ohledně takové osoby *vede opravné řízení výhradně v její prospěch*. Jestliže je tedy vedle dovolání obviněného podaného samozřejmě v jeho prospěch podán nejvyšším státním zástupcem další opravný prostředek v jeho neprospěch, zákaz *reformationis in peius* se neuplatní, dojde-li ke zrušení napadeného rozhodnutí Nejvyšším soudem v důsledku obou opravných prostředků. Stejně tomu tak je, pokud je opravný prostředek podán jak ve prospěch, tak i v neprospěch určité osoby (např. dovolání státního zástupce ve prospěch i v neprospěch obviněného). U dovolání jako mimořádného opravného prostředku je pak rozhodující, jak vyznělo rozhodnutí Nejvyššího soudu o takovém dovolání rozhodujícího. Jestliže Nejvyšší soud v rozhodnutí shledal důvodným jen dovolání ve prospěch obviněného, nemůže v novém řízení, a to buď ještě před Nejvyšším soudem (srov. § 265m odst. 1 a § 265p odst. 1 TrŘ) nebo před soudem, kterému byla věc přikázána (§ 265s odst. 2 TrŘ), dojít ke změně rozhodnutí v jeho neprospěch.

VI.2 Řízení u soudu prvního stupně

Předpokladem pro podání dovolání jako mimořádného opravného prostředku je doručení rozhodnutí odvolacího soudu státnímu zástupci a obviněnému. *Dovolání se podle § 265e odst. 1 TrŘ podává u soudu, který rozhodl ve věci v prvním stupni do dvou měsíců od doručení rozhodnutí*, proti kterému dovolání směřuje. Zákon v hlavě sedmácté obsahuje speciální ustanovení o běhu lhůty u obviněného, kde rozhodný v případech doručování obviněnému, jenž má obhájce či zákonného zástupce, kterým se rozhodnutí podle zákona doručuje (srov. § 130 odst. 2 a § 137 TrŘ), je vždy okamžik doručení té osobě, které bylo provedeno nejpozději (srov. § 265e odst. 2 TrŘ). Ustanovení § 265e odst. 3 TrŘ upravující zachování lhůty, je ustanovením speciálním ve vztahu k § 60 odst. 4 TrŘ, a proto je lhůta k podání dovolání zachována i tehdy, je-li dovolání podáno ve lhůtě dvou měsíců od doručení odvolacího rozhodnutí přímo k Nejvyššímu soudu, u odvolacího soudu, anebo podáno na poště a adresováno soudu, u něhož má být podáno nebo který má ve věci rozhodnout. Dodržení dovolací lhůty je mimořádně důležité, neboť ustanovení § 265e odst. 4 TrŘ výslovně vylučuje navrácení lhůty k podání dovolání.

Soud prvního stupně má mimořádně důležitou úlohu, neboť sleduje, aby dovolání splňovalo náležitosti obsahu dovolání a také zkoumá na podkladě dovolání a obsahu spisů, zda nemá být odložen nebo přerušen výkon rozhodnutí. Nesplňuje-li dovolání nejvyššího státního zástupce nebo dovolání obviněného podané jeho obhájcem náležitosti obsahu dovolání podle § 265f odst. 1 TrŘ, vyzve je předseda senátu, aby vady odstranili ve lhůtě dvou týdnů, kterou jim zároveň stanoví, a upozorní je, že jinak bude dovolání odmítnuto podle § 265i odst. 1 písm. d) TrŘ. Byly-li závady odstraněny, doručí předseda senátu soudu prvního stupně opis dovolání obviněného státnímu zástupci a opis dovolání státního zástupce obhájci obviněného a obviněnému s upozorněním, že se mohou k dovolání písemně vyjádřit. Jakmile lhůta k podání dovolání uplyne všem oprávněným osobám, předloží spisy Nejvyššímu soudu.

Dospěje-li předseda senátu po podání dovolání na podkladě jeho obsahu a obsahu spisů k závěru, že by měl být *odložen nebo přerušen výkon rozhodnutí*, předloží bez zbytečného odkladu spisy s příslušným návrhem na takový postup Nejvyššímu soudu, který o takovém návrhu rozhodne usnesením nejpozději do 14 dnů po obdržení spisů. Takto bude předseda senátu soudu prvního stupně zejména postupovat, je-li na podkladě vytýkaných vad v dovolání o obsahu spisů zřejmé, že dovolání bylo podáno důvodně. Odkladem nebo přerušením výkonu napadeného rozhodnutí se rozumí např. odklad nebo přerušeni výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody, odklad výkonu peněžitého trestu, odklad výkonu ochranného léčení apod. Nebylo-li v mezidobí do rozhodnutí Nejvyššího soudu o návrhu na odklad nebo přerušeni výkonu rozhodnutí již dokončeno řízení u orgánu prvního stupně, vrátí Nejvyšší soud spisy tomuto orgánu k dokončení řízení; jinak postupuje tak, jakoby mu spisy předložil předseda senátu soudu prvního stupně k rozhodnutí o dovolání.

VI.3 Řízení před Nejvyšším soudem

Vlastnímu řízení před Nejvyšším soudem, jehož předmětem je přezkoumání zákonnosti a odůvodněnosti dovoláním napadených výroků druhostupňového rozhodnutí, příp. ve spojení s rozhodnutím soudu prvního stupně, a řízení napadené části rozhodnutí předcházející, bude podle ustanovení § 265i odst. 1 TrŘ předcházet *neveřejné posouzení dovolání*, ve kterém Nejvyšší soud zváží jeho přípustnost a důvodnost [srov. § 265i odst. 1 a § 265r odst. 1 písm. a) TrŘ]. Podle § 265i odst. 1 TrŘ *Nejvyšší soud dovolání odmítne*,

- a) není-li přípustné,
- b) bylo-li podáno z jiného důvodu, než je uvedeno v § 265b TrŘ,
- c) bylo-li podáno opožděně, osobou neoprávněnou, osobou, která ho znovu podala, když ho předtím výslovně vzala zpět,

- d) nesplňuje-li náležitosti obsahu dovolání,
- e) jde-li o dovolání zjevně neopodstatněné,
- f) je-li zcela zřejmé, že projednání dovolání by nemohlo zásadně ovlivnit postavení obviněného a otázka, která má být z podnětu dovolání řešena, není po právní stránce zásadního významu.

Z těchto důvodů budou předmětem judikatury Nejvyššího soudu zřejmě především *důvody uvedené pod písm. e) a f)*, které zákonodárce Nejvyššímu soudu poskytl k regulování počtu věcně projednávaných dovolání tak, aby Nejvyšší soud nebyl přetížen a mohl plnit svou základní funkci vrcholného soudního orgánu (srov. čl. 92 Úst), zajišťujícího jednotné rozhodování nižších soudů a tvorbu judikatury. Důvod pod písm. e) je obdobný důvodu pro odmítnutí ústavní stížnosti podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, a Nejvyšší soud bude podle tohoto důvodu odmítat dovolání zřejmě v obdobných případech, jako to činí Ústavní soud ohledně ústavních stížností či jiných návrhů k němu podaných. Pokud pak jde o důvod pod písm. f), půjde zřejmě o případy, kdy Nejvyšší soud shledá splněny všechny podmínky pro projednání dovolání a naplnění některého z důvodů uvedených v § 265b TrŘ, ale přitom bude zcela zřejmé, že projednání dovolání by nemohlo zásadně ovlivnit postavení obviněného a otázka, která má být z podnětu dovolání řešena, není po právní stránce zásadního významu. V praxi zřejmě půjde nejčastěji o důvod podle § 265b odst. 1 písm. g) TrŘ, u něhož si lze např. představit případ, kdy obžalovaný bude uznán vinným trestným činem krádeže podle § 247 odst. 1 písm. a), b) TrZ, ale soud pomine právní kvalifikaci též podle § 247 odst. 1 písm. e) TrZ, přitom však tuto okolnost spočívající ve speciální recidivě bude hodnotit v napadeném rozsudku z hlediska uloženého trestu a tomuto hodnocení nebude možno nic vytknout. Obdobně by tomu mohlo být např. v případě, kdy obviněný naplní více okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby vztahujících se k témuž odstavci příslušného zákonného ustanovení zvláštní části trestního zákona (např. § 235 odst. 2 TrZ) a soud jednu z těchto okolností pomine, ale skutkové okolnosti podřaditelné pod takovou okolnost bude v napadeném rozhodnutí hodnotit apod. Obdobně tomu může být i u dalších důvodů dovolání uvedených v § 265b TrŘ, např. při uložení trestu pod dolní hranici trestní sazby ve smyslu důvodu uvedeného v § 265b odst. 1 písm. h) TrZ bez použití ustanovení § 40 TrZ, ač tyto okolnosti byly jinak objektivně splněny a v odůvodnění napadeného rozhodnutí se s nimi soud vypořádal atd.

Jestliže Nejvyšší soud podle § 265i odst. 1 TrŘ odmítne dovolání, v *odůvodnění usnesení o odmítnutí dovolání jen stručně uvede důvod odmítnutí poukazem na okolnosti vztahující se k zákonnému důvodu odmítnutí* (§ 265i odst. 2 TrŘ). Takový postup není v rozporu se zárukami řádného procesu ve smyslu Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, neboť ty se vztahují

pouze na řádné soudní řízení, nikoliv již na řízení o mimořádném opravném prostředku. Pokud Nejvyšší soud z hlediska podmínek, za nichž se zrušení pravomocného rozhodnutí lze cestou dovolání domáhat, shledá podání jako přípustné a důvodné, nařídí k jeho projednání veřejné zasedání a současně rozhodne o odkladu vykonatelnosti napadeného rozhodnutí. Tímto postupem se kromě jiného sleduje, aby Nejvyšší soud nebyl zahlcen zcela nedůvodnými dovoláními, o nichž by musel věcně rozhodovat, a mohl současně plnit svou roli vrcholného soudního orgánu (srov. čl. 92 Úst), zajišťujícího jednotné rozhodování nižších soudů a tvorbu judikatury.

Je-li třeba pro rozhodnutí o dovolání objasnit nějakou okolnost, provede *potřebné šetření* předseda senátu Nejvyššího soudu, anebo na jeho žádost některý jiný orgán činný v trestním řízení, který je povinen mu bez zbytečného odkladu vyhovět. Pro takové šetření platí ustanovení hlavy páté. Ve zvlášť naléhavých případech lze k zajištění důkazního materiálu použít i prostředků uvedených v hlavě čtvrté. Zajistit osobu obviněného vydáním příkazu k zatčení a vzetím do vazby lze však jen tehdy, navrhne-li to nejvyšší státní zástupce v dovolání podaném v neprospěch obviněného a považuje-li to Nejvyšší soud za nezbytné vzhledem k závažnosti trestného činu a naléhavosti vazebních důvodů (§ 265o odst. 2 TrŘ). Jde o obdobné ustanovení, jaké je v řízení o stížnosti pro porušení zákona obsaženo v § 276 TrŘ. „Potřebné šetření“ provádí předseda senátu před nařízením nebo v souvislosti s nařízením veřejného či neveřejného zasedání (§ 265r TrŘ). Pojem šetření je specifický pro mimořádné opravné prostředky (srov. i § 282 odst. 1 TrŘ), na rozdíl od ostatních ustanovení upravujících řízení před soudem, kde zákon hovoří o dokazování (srov. oddíl čtvrtý hlavy třinácté trestního řádu, § 263 odst. 6 TrŘ). O použití konkrétního prostředku k potřebnému šetření bude rozhodovat předseda senátu Nejvyššího soudu.

Podle § 265r odst. 1 TrŘ o dovolání rozhoduje Nejvyšší soud *zásadně ve veřejném zasedání*. V *neveřejném zasedání* může učinit

- a) rozhodnutí o odmítnutí dovolání (§ 265i TrŘ),
- b) rozhodnutí o zrušení napadeného rozhodnutí (§ 265k TrŘ) a přikázání věci k novému projednání a rozhodnutí (§ 265l odst. 1 a 2 TrŘ), je-li zřejmé, že vadu nelze odstranit ve veřejném zasedání, nebo
- c) jiná rozhodnutí, souhlasí-li s projednáním v neveřejném zasedání nejvyšší státní zástupce i obviněný; proto zákon stanoví, že již v rámci řízení u soudu prvního stupně je předseda senátu tohoto soudu povinen se dotázat stran na tuto možnost (srov. § 265h odst. 2 TrŘ). Projednání v neveřejném zasedání však nelze zaměňovat s projednáním věci ve veřejném zasedání v nepřítomnosti obviněného ve smyslu § 265r odst. 4 TrŘ.

Projednává-li nejvyšší soud dovolání ve *veřejném zasedání*, je *účast státního zástupce* činného u Nejvyššího státního zastupitelství v tomto zasedání

povinná. Obviněný musí mít při veřejném zasedání konaném o dovolání *obhájce v případech nutné obhajoby uvedených v § 36a odst. 2 písm. a) až d) TrŘ*. V těchto případech nelze konat veřejné zasedání v nepřítomnosti obhájce, i kdyby s tím obviněný souhlasil nebo o to žádal. Naproti tomu v jiných případech obviněný s výjimkou podání dovolání (srov. § 265d odst. 2 TrŘ) nemusí být zastoupen obhájcem, a pokud i zastoupen je, nemusí být obhájce, který byl o konání veřejného zasedání řádně vyrozuměn, přítomen ve veřejném zasedání. Podobně jako v řízení o stížnosti pro porušení zákona, nelze-li vyrozumění o veřejném zasedání doručit osobě, která rozhodnutím o dovolání může být přímo dotčena, stačí o konání veřejného zasedání vyrozumět jejího obhájce, popřípadě zmocněnce (přímo dotčen rozhodnutím o dovolání nemusí totiž být jen obviněný, ale může to být také např. poškozený nebo zúčastněná osoba). Nemá-li tato osoba obhájce, popřípadě zmocněnce, je třeba jí ho k tomu účelu ustanovit. Ustanovení § 39 TrŘ se tu užije obdobně (srov. § 265 odst. 5 TrŘ).

V nepřítomnosti obviněného, který je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, lze veřejné zasedání konat jen tehdy, jestliže obviněný výslovně prohlásí, že se účasti při veřejném zasedání vzdává (§ 265r odst. 4 TrŘ). Jinak, byli obviněný o konání veřejného zasedání řádně vyrozuměn a nedostavil se, je možno konat veřejné zasedání v jeho nepřítomnosti, není-li ovšem jeho přítomnost podle názoru Nejvyššího soudu nutná k projednání a rozhodnutí o dovolání. Bylo-li podáno dovolání pouze ve prospěch obviněného, nepřekáží jeho smrt provedení řízení na podkladě dovolání; trestní stíhání tu nelze zastavit proto, že obviněný zemřel (§ 265p odst. 3 TrŘ).

Zákon poměrně podrobně upravuje i vlastní *průběh veřejného zasedání*, když v § 265r odst. 6 a 7 TrŘ stanoví, že po zahájení veřejného zasedání přednese předseda senátu nebo jím určený člen senátu napadené rozhodnutí a podá zprávu o stavu věci. Potom přednese dovolatel své dovolání včetně odůvodnění. Státní zástupce a osoby, které mohou být rozhodnutím dovolacího soudu přímo dotčeny, pokud nejsou dovolateli, přednesou své vyjádření; není-li některá z těchto osob přítomna a je-li vyjádření obsaženo ve spise, anebo požádá-li o to, přednese obsah jejich podání předseda senátu nebo jím určený člen senátu. Důkazy se ve veřejném zasedání před Nejvyšším soudem zpravidla neprovádějí. Jen výjimečně může Nejvyšší soud řízení doplnit důkazy nezbytnými k tomu, aby mohl o dovolání rozhodnout. To je důsledkem toho, že jde o mimořádný opravný prostředek, který z hlediska důvodů, pro které může být podán, nesměruje k přezkoumávání skutkového stavu věci. Přesto však nelze zcela vyloučit, že určitou otázku, např. související s tím, zda ve věci jednal vyloučený soudce (srov. § 265b odst. 1 písm. b) TrŘ), bude nutno i v řízení před Nejvyšším soudem dokazovat, i když se v převážné většině případů bude jednat o listinné důkazy. V průběhu

řízení až do doby, než se Nejvyšší soud odebere k závěrečné poradě, a to i v řízení před soudem prvního stupně (srov. § 265h TrŘ) může dovolatel vzít své dovolání zpět (k podrobnostem srov. § 265g TrŘ).

VII. ROZHODNUTÍ DOVOLACÍHO SOUDU

Nejvyšší soud může v neveřejném i ve veřejném zasedání *rozhodnout* některým z těchto způsobů:

- a) *usnesením dovolání odmítne*, není-li přípustné, bylo-li podáno z jiného důvodu, než je uveden v § 265b TrŘ, bylo-li podáno opožděně, osobou neoprávněnou, osobou, která ho znovu podala, když ho předtím výslovně vzala zpět, nesplňuje-li náležitosti obsahu dovolání, jde-li o dovolání zjevně neopodstatněné, a je-li zcela zřejmé, že projednání dovolání by nemohlo zásadně ovlivnit postavení obviněného a otázka, která má být z podnětu dovolání řešena, není po právní stránce zásadního významu (§ 265i TrŘ),
- b) *usnesením dovolání zamítne*, shledá-li, že není důvodné (§ 265j TrŘ),
- c) *zpravidla usnesením zruší napadené rozhodnutí nebo jeho část, popřípadě též vadné řízení mu předcházející*, pokud shledá, že podané dovolání je důvodné, a
 - zejména při částečném zrušení již *neučiní žádné rozhodnutí*, neboť vada byla napravena pouhým zrušením (např. zrušením jednoho druhu trestu, který zákon v daném případě nepřipouští – arg. slova „je-li po zrušení... nutno učinit ve věci nové rozhodnutí“ v § 265l odst. 1 TrŘ),
 - *sám ve věci rozhodne rozsudkem* (v takovém případě rozhoduje rozsudkem i o zrušení napadeného rozhodnutí) – přitom však Nejvyšší soud nemůže sám uznat obviněného vinným skutkem, pro nějž byl obžaloby zproštěn nebo pro nějž bylo trestní stíhání zastaveno, uznat obviněného vinným těžším trestným činem, než jakým mohl být uznán vinným napadeným rozsudkem, a uložit obviněnému trest odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let nebo trest odnětí svobody na doživotí, nebyl-li mu již uložen přezkoumávaným rozhodnutím, případně ve spojení s rozsudkem soudu prvního stupně (§ 265m odst. 1 TrŘ),
 - *přikáže zpravidla soudu* (nebo státnímu zástupci – srov. i § 265l odst. 3 TrŘ), o jehož rozhodnutí jde, *aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl*; přitom může zároveň nařídit, aby ji soud projednal a rozhodl v jiném složení senátu, a z důležitých důvodů může také věc přikázat k projednání a rozhodnutí jinému soudu nebo jinému státnímu

- zástupci (v posledně uvedeném případě jde v podstatě o delegaci – srov. § 265l TrŘ),
- *užije přiměřeně § 265 TrŘ, jestliže zruší rozsudek toliko ve výroku o náhradě škody (§ 265m odst. 2 TrŘ),*
- d) *aniž rozhodnutí zruší, přikáže usnesením soudu, o jehož rozhodnutí jde, aby o chybějícím výroku rozhodl nebo neúplný výrok doplnil, pokud vada záleží jen v tom, že v napadeném rozhodnutí některý výrok chybí nebo je neúplný.*

Jestliže je vadná jen část napadeného rozhodnutí a lze ji oddělit od ostatních, zruší Nejvyšší soud rozhodnutí jen v této části; zruší-li však, byť i jen zčásti výrok o vině, zruší vždy zároveň celý výrok o trestu, jakož i další výroky, které mají ve výroku o vině svůj podklad. Současně zruší také další rozhodnutí na zrušené rozhodnutí nebo jeho zrušenou část obsahově navazující, pokud vzhledem ke změně, k níž došlo zrušením, pozbyla podkladu (§ 265k odst. 2 TrŘ). Toto ustanovení umožňuje v zájmu rychlosti a hospodárnosti řízení (srov. § 2 odst. 4 TrŘ), aby Nejvyšší soud v případě zjištění důvodnosti podaného dovolání nemusel rušit celé napadené rozhodnutí, ale v souladu s tímto ustanovením zruší jen vadnou část rozhodnutí, kterou lze oddělit od ostatních. Zda jde o oddělitelnou část posoudí Nejvyšší soud podle okolností konkrétního případu. Jestliže však Nejvyšší soud zruší i jen část výroku o vině, musí vždy zároveň zrušit celý výrok o trestu a všechny další výroky, které mají ve zrušeném výroku o vině svůj podklad. Tyto výroky se v tomto smyslu považují za navazující celky, jež nelze ponechat oddělené od zrušeného výroku o vině. Dalšími výroky jsou zejména výroky o náhradě škody a o ochranném opatření. Jde vždy o výroky téhož rozsudku, nikoli další rozhodnutí, byť by byla též odvozena od zrušovaného výroku o vině nebo jeho části. Na tato další rozhodnutí se však vztahuje druhá věta § 265k odst. 2 TrŘ.

Podle § 265n TrŘ *není proti rozhodnutí o dovolání opravný prostředek přípustný s jedinou výjimkou obnovy řízení*. To samozřejmě neznamená, že by nebylo možno podat opravné prostředky (odvolání, stížnost, stížnost pro porušení zákona a návrh na obnovu řízení) proti novému rozhodnutí soudu, popř. státního zástupce v novém řízení konaném po zrušení napadeného rozhodnutí a přikázání věci podle § 265l TrŘ.

VIII. ŘÍZENÍ PO PŘIKÁZÁNÍ VĚCI

Orgán činný v trestním řízení, jemuž věc byla přikázána k novému projednání a rozhodnutí, kterým může být soud, ale i státní zástupce (srov. § 265l odst. 1, 3 TrŘ) je podle § 265s odst. 1 TrŘ *vázán právním názorem*, který vyslovil ve svém rozhodnutí Nejvyšší soud, a je *povinen provést úkony a doplnění*, jejichž provedení Nejvyšší soud nařídil.

Orgán činný v trestním řízení, jemuž byla věc přikázána k novému projednání a rozhodnutí, vychází pak ze skutkového a právního stavu, který tu je v době nového rozhodnutí, přičemž však rozhoduje jen v rozsahu určeném v rozhodnutí Nejvyššího soudu. I pro tento orgán platí *zákaz reformationis in peius* ve stejném rozsahu, který platí při rozhodování Nejvyššího soudu, a proto bylo-li napadené rozhodnutí zrušeno jen v důsledku dovolání podaného ve prospěch obviněného, nemůže v novém řízení dojít ke změně rozhodnutí v jeho neprospěch (§ 265s odst. 2 TrŘ).

IX. ZÁVĚR

V tomto stručném pojednání jsem se pokusil popsat právní úpravu nově zavedeného mimořádného opravného prostředku – dovolání a naznačit některé problémy, kterými se bude nutno v judikatuře Nejvyššího soudu zabývat, a zároveň nabídnout i některá řešení. Jde však zároveň jen o první zamyšlení nad pojetím tohoto nového mimořádného opravného prostředku, které je samozřejmě především úvodním příspěvkem směřujícím zejména k popsání právní úpravy a seznámení s některými úskalími z ní vyplývajícími, ale také v neposlední řadě k diskusi nad jednotlivými problémy vztahujícími se k dovolání. Pokud se mi alespoň částečně podařilo tyto cíle naplnit, pak má tento článek svůj význam.

doc. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.

Právníká fakulta MU Brno

O „postnáleзовých“ stadiích trestního řízení ve světle „velké novely“ trestního řádu z roku 2001

Koncem června tohoto roku, přesně 29. 6. 2001, schválila druhá komora Parlamentu České republiky jako svůj senátní tisk č. 66 zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů /dále jen „velká novela“, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů /dále jen „doprovodná novela“/ a některé další zákony. Stalo se tak celkem bez dramatických vstupů senátorů do koncepce a obsahu samotné osnovy, o čemž svědčí i poměr 58 hlasů (z 60 registrovaných), které byly pro přijetí novely, přičemž proti nebyl nikdo.

Vedle řady zásadních změn a nových institutů, o nichž pojednají nebo již pojednali jiní autoři, zařazuje velká novela v Hl. IXX. zcela nový oddíl 6., nazvaný „Řízení po zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu“, čítající pouhá čtyři vložná ustanovení (§ 314h až § 314k).

Pracovně, zejména pro účely tohoto sdělení, budu o nich hovořit jako o „postnálezových“ stadiích trestního řízení, neboť z hlediska časové posloupnosti jednotlivých úseků, v nichž příslušné orgány činné v trestním řízení, popř. další subjekty plní postupně své úkoly s cílem naplnit účel trestního řízení, jde přesně o totéž i v řízeních po zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu (dále jen „ÚS“).¹⁾ Nasvědčuje tomu koneckonců i dikce samotného § 314h odst. 1 velké novely, kde se říká: „Po doručení nálezu Ústavního soudu, kterým bylo zrušeno rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení nebo jeho části, pokračuje tento orgán v tomto stadiu řízení (kurzíva V. K.), které bezprostředně předcházelo vydání zrušeného rozhodnutí...“ Tak jako podle klasika „nevstoupíš dvakrát do téže řeky“, ani např. krajský soud, jakožto soud odvolací, jehož usnesení o odvolání obžalovaného (stěžovatele) ÚS v rámci konkrétní kontroly ústavnosti zrušil, nerozhoduje poté stejně jako v původním stadiu odvolacího řízení. Naopak, musí „vstoupit“ do zmíněného stadia znovu, avšak na jiné úrovni, respektující obsah zrušovacího nálezu ÚS. Proto tedy nové stadium trestního řízení, označené, jak uvedeno výše, tj. „postnálezové“, opírající se o parafrázi citovaného klasika: „Neprovedeš dvakrát tentýž proces...“; viděno prizmatem v době psaní tohoto článku platného trestního řádu (dále jen „tr. ř.“): non bis in idem ve smyslu § 11 odst. 1 písm. f).²⁾

Také důvodová zpráva k 6. oddílu Hl. IXX. velké novely potvrzuje tento závěr, když říká: „Nově se do hlavy devatenácté... zařazuje... samostatný oddíl. Vychází se přitom z ústavního principu, že vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány i osoby (čl. 89 odst. 2 Ústavy ČR č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů, dále jen „Ústava“). Z toho vyplývá, že při pokračování v trestním řízení zásadně v tom *stadiu* (kurzíva V. K.), které předcházelo vydání zrušeného rozhodnutí, je příslušný orgán činný v trestním řízení vázán právním názorem, který vyslovil ve věci Ústavní soud...“

Možnost soudního orgánu ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) vstupovat cestou jejího konkrétního přezkumu do pravomocně skončených trestních věcí, nebo

1) Musil, J. – Kratochvíl, V. – Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 1. vyd., Praha, C. H. Beck 1999, s. 319.

2) Srov. Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Pury, F.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 3. vyd. Praha, C. H. Beck 2001, s. 96.

rušit jiné zásahy orgánu veřejné moci ve věcech takto ještě neskončených, vytváří na jedné straně prostor pro reálné naplnění ideje ústavnosti v trestním procesu v jednotlivé věci,³⁾ na straně druhé ovšem klade i řadu teoretických a zvláště praktických otázek, spojených s nápravou ústavnosti, porušené v konkrétním trestním řízení.⁴⁾ Zrušovacím nálezem ÚS proces této nápravy nekončí, nýbrž začíná, přičemž sám tento soud může dotčenou ústavnost napravit jen cestou *kasace* neústavních rozhodnutí, nebo vyslovením *zákazu pokračovat v porušování* ústavně zaručeného základního práva nebo svobody, a je-li to možné vyslovením *příkazu k uvedení věci v předešlý stav*, jde-li o jiný neústavní zásah orgánu veřejné moci. Onen druhý a svým způsobem klíčový krok k nápravě porušené ústavnosti v jednotlivém případě může a zároveň musí učinit příslušný orgán činný v trestním řízení, jehož rozhodnutí nebo jiný jeho zásah do ústavně zaručených základních práv nebo svobod byl zrušovacím nálezem ÚS dotčen.

Procesní postup ÚS samotného, předcházející zrušovacím senátnímu nálezu, pozitivně právně upraven je (viz část druhá, hlava druhá, oddíl druhý, zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „ZÚS“). Naproti tomu kupř. krajskému soudu jako odvolacímu nezůstane po zrušovacím nálezu na stole jen znovu neskončená trestní věc, ale především „obnažené“ odvolání obžalovaného (stěžovatele v řízení před ÚS), o němž musí znovu konat řízení a rozhodnout, aniž se de lege lata, resp. před přijetím velké novely, mohl opřít o *přímou* právní úpravu právě tohoto procesního postupu v zákoně.

Je proto jedním z nesporných kladů přijaté velké novely, jestliže s takovou slovnou reglementací počítá.

³⁾ Srov. např. Roxin, C.: *Strafverfahrensrecht*. 22. Ed., München, C. H. Beck 1991, s. 9. Schroeder, F.-Ch.: *Strafprozessrecht*. 2. Ed., München, C. H. Beck 1997, s. 28 aj.

⁴⁾ Kratochvíl, V.: K procesnímu postupu obecného soudu po zrušení jeho rozhodnutí v trestní věci nálezem Ústavního soudu České republiky. Časopis pro právní vědu a praxi, IV, 1996, 3, s. 388 n., týž: Procesní postup po zrušení rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení nálezem Ústavního soudu. In: V. Kalvodová (ed.): *Rekodifikace českého trestního práva procesního*, Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané dne 21. listopadu 2000 na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Brno, Masarykova univerzita 2001, AUBI No 250, s. 98 – 107, týž: Procesní postup po zrušení rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení nálezem Ústavního soudu, ve světle ochrany základních práv a svobod. In: *Ochrana lidských práv a svobod prostředky trestního práva*. Mezinárodní konference k 80. výročí založení Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, Bratislava 22. 2. 2001 (v tisku).

PLATNÝ PRÁVNÍ STAV PŘED PŘIJETÍM VELKÉ NOVELY

Problémy doposud vyvolávané absencí pozitivní právní úpravy procesního postupu orgánu činného v trestním řízení po zásahu ÚS zřejmě potvrdí každý, kdo se prakticky dostal do kontaktu se zrušovacím nálezem, na jehož obsah musel právě jako orgán činný v trestním řízení reagovat anebo kdo jako advokát v zájmu svého klienta musel „dotahovat“ zmíněné rozhodnutí ÚS v řízení před obecným soudem či jiným orgánem činným v trestním řízení.

V úvahu přicházející postupy v těchto situacích de lege lata částečně nabídl již pramen uvedený v odkaze č. 4). Nevyhnul se ovšem tehdy analogické aplikaci odpovídajících ustanovení platného řádu, přičemž tato analogie nebyla ve všech směrech řešením vhodným, resp. přípustným.⁵⁾

ÚS v této souvislosti, pokud mohu přehlédnout, rozhodoval přinejmenším o jedné ústavní stížnosti, která brojila právě proti takovémuto právně neupravenému procesnímu postupu obecného soudu. Pokud pak obecný soud znovu ve věci konal řízení, bylo v jeho postupu spatřováno porušení čl. 8 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů, dále jen „Listina“. Nejvyšší soud tehdy na podkladě nálezu ÚS, jenž zrušil jeho dřívější rozsudek v řízení o stížnosti pro porušení zákona, konal řízení nové (sp. zn. III. ÚS 51/96, in: Sb. n. u. ÚS, Praha, C. H. Beck, sv. 8, s. 69 n.). Podle názoru stěžovatele pro konání nového řízení o stížnosti pro porušení zákona nebylo možné v zákoně najít oporu, tzn. ani v trestním řádu, ani v ZÚS. Za tohoto právního stavu měl tedy jeho trestní věc projednat soud prvního stupně na podkladě původní obžaloby.⁶⁾

⁵⁾ Ibidem, K procesnímu postupu... 1996, s. 392 n.

⁶⁾ S odvoláním na pramen cit. sub. 4), z r. 1996 by se však měl prvostupňový soud přidržet analogie legis, za dané situace ovšem nepřipustné (s. 394, 395). Pokud pak Nejvyšší soud opakoval řízení na podkladě původní stížnosti pro porušení zákona, učinil tak proto, že se nemohl opírat o žádnou, tedy ani nedovolenou analogii legis procesního postupu upraveného trestním řádem pro případy zrušení rozsudku Nejvyššího soudu o stížnosti pro porušení zákona. V prameni sub 4) je tato nedostatečnost analogie legis hypoteticky nahrazována analogií iuris, působící jako další silný argument pro urychlené přijetí pozitivní právní úpravy přímo regulující naznačené procesní situace „post-nálezové“ (s. 397). Jen pro úplnost dodávám, že ÚS tehdejší ústavní stížnosti napadající podle ní neústavní opakované řízení o stížnosti pro porušení zákona vyhověl a nejen rozsudek nejvyššího soudu, ale i předcházející rozhodnutí soudů obecných zrušil, i když procesní postup Nejvyššího soudu, na rozdíl od stěžovatele, za neústavní nepovažoval. Neústavnost spatřoval v něčem jiném.

Absence výslovné právní reglementace „postnálezového“ stadia procesního postupu byla nežádoucí přinejmenším ještě z dalšího důvodu: nejen pro příslušný orgán činný v trestním řízení, který byl v důsledku tohoto stavu ve výše popsané nejistotě, nýbrž i pro samotný Ústavní soud býval pojmenovaný právní stav nepřiznivý.⁷⁾

PŘIJATÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA „POSTNÁLEZOVÝCH“ STADIÍ PROCESNÍHO POSTUPU, TAKÉ I Z HLEDISKA FUNKCÍ OBHAJOBY OBHÁJCEM VE VĚCÍCH TRESTNÍCH

Systematické zařazení nové právní úpravy mezi *zvláštní způsoby řízení* je zcela oprávněné.⁸⁾ Trestní řízení po zrušení rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení nálezem ÚS vykazuje, jak mám za to, právě takové odchylnosti, na něž musí reagovat zvláštní jejich reglementace v zákoně. Jedná se o specifika daná povahou procesních úkonů nezbytně prováděných v důsledku skončení stížnostního řízení před ÚS jeho zrušovacím nálezem, po původně pravomocném skončení řízení před orgánem činným v trestním řízení (např. obecným soudem) nebo po zrušení jiného zásahu orgánu veřejné moci (např. vyšetřovatele či policejního orgánu) v trestní věci pravomocně ještě neskončené.⁹⁾

Nyní přistupme k jednotlivým ustanovením nového oddíl Hl. IXX. velké novely a pokusme se o jejich samozřejmě nikoli vyčerpávající komentář, zvláště pak podle povahy věci se zaměřením na procesní funkce obhajoby obhájcem.

Ustanovení § 314h odst. 1 vychází ze zásady, podle které orgán činný v trestním řízení, jehož rozhodnutí bylo zrušeno nálezem Ústavního soudu, pokračuje v tom stadiu řízení, které bezprostředně předcházelo vydání zrušeného rozhodnutí (pracovně lze označit tuto zásadu jako *zásadu kontinuity postnálezového stadia trestního řízení*).

Podmínkou pokračování procesu v uvedeném významu je doručení zrušovacího nálezu ÚS dotčenému orgánu činnému v trestním řízení. Demonstrováno na příkladu okresního soudu, jehož pravomocný rozsudek byl takto zrušen, znamená to, že příslušný nález musí být doručen v souladu s § 60 ZÚS. Konkrétně řečeno, podle odst. 1 cit. zákonného ustanovení jej musí dostat do vlastních rukou, tedy „modře“, v první řadě předseda jmenovaného okresního soudu, tzn.

7) V podrobnostech viz op. cit. sub 4), Sborník příspěvků... 21. listopadu 2000, s. 101.

8) Viz zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

9) Kratochvíl, V.: Kategorizace deliktů. Brno, UJEP v Brně 1984, s. 130.

soudu jakožto účastníka stížnostního řízení před ÚS (§ 76 odst. 1 ZÚS, § 17 odst. 2 zákona č. 436/1991 Sb., o některých opatřeních v soudnictví... a o státní správě soudů ČR, ve znění pozdějších předpisů). Současně musí být takto doručen zástupci tohoto účastníka, jímž je ve smyslu § 30 odst. 3 ZÚS *předseda senátu*; rozumí se jím předseda senátu obecného soudu jako účastníka, jehož rozhodnutí bylo nálezem ÚS zrušeno. Totéž platí, zrušil-li ÚS meritorní rozhodnutí *samosoudce* tohoto soudu, nebo např. rozhodnutí *soudce přípravného řízení* o vzetí stěžovatele do vazby (§ 2 odst. 9 tr. ř.); bude-li takto zrušeno usnesení příslušného státního zástupce, kterým např. podle § 148 odst. 1 písm. c) tr. ř. zamítl stížnost poškozeného proti usnesení o zastavení trestního stíhání (§ 172 odst. 3 velké novely), musí být zrušovací nález doručen tomu státnímu zastupitelství coby účastníku řízení, jehož státní zástupce nálezem zrušené usnesení vydal, konkrétně pak vedoucímu tohoto zastupitelství (§ 30 odst. 2 ZÚS, § 11 odst. 2 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů), který je zároveň zástupcem tohoto účastníka, to na rozdíl od situace obecných soudů.

Z hlediska obhajoby se dříve stávala situace v tomto směru někdy složitou. Nebyly vyloučeny případy, že nález doručený jen předsedovi senátu obecného soudu tento založil (tedy do svého psacího stolu, nikoliv do trestního spisu), takže zrušovacím nálezem znovu otevřená, původně pravomocně skončená trestní věc se před obecným soudem „pohnula“ až na zásah, resp. zdvořilý dotaz advokáta u příslušného předsedy (senátu, nebo soudu). Mám za to, že k těmto nežádoucím průtahům v řízení přispívala do jisté míry i dosavadní absence platné právní úpravy „postnálezového“ stadia trestního řízení; z osobní zkušenosti mohu potvrdit, že nejméně takový předseda senátu obecného soudu činil u ÚS dotaz v tom smyslu, jak má dále konat, když jeho konečné rozhodnutí zrušil ÚS; ten, kdo se nedotazoval, dal patrně průchod své určité bezradnosti tak, že ve věci dále nekonal, mnohdy odůvodněné složitostí procesní situace, která takto nastala. Nová úprava by měla daný stav výrazně zlepšit, nehledě na to, že kroky v tomto směru již kdysi podniklo i samotné vedení ÚS společně s dalšími zainteresovanými složkami justice.

Zásada kontinuity řízení platí jen, nestanoví-li v tomto směru něco jiného samotný nález, nebo *trestní řád* („... nestanoví-li zákon nebo nález Ústavního soudu jinak.“).

„Zákon“, tedy velká novela „...stanoví... jinak“ např. v § 314j, kde ukládá obecnému soudu povinnost, kromě pokračování v řízení ve smyslu zásady kontinuity, stanovit ve veřejném zasedání (což je forma konání soudu, nikoli procesní stadium) samostatným rozsudkem přiměřený trest za trestné činy, zrušovacím nálezem nedotčené; týž charakter, tj. výjimky ze zmíněné zásady, má i ust. § 314k velké novely.

Pokud se týká druhého zdroje výjimky ze zásady kontinuity, potom z pohledu platné právní úpravy, jmenovitě ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) ZÚS, jde o výjimku, jejíž praktické naplnění, jak mám za to, by mohlo být stěžejí reálné, nebude-li konsens ohledně určitého způsobu její interpretace (viz dále). Podle citovaného zákonného ustanovení může ÚS svým nálezelem, tedy jeho výrokovou částí, napadené rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení pouze zrušit, a to bez dalšího. Citovaný zákon mu nedává žádnou pravomoc k tomu stanovit, tzn. závazně uložit ve výroku svého zrušovacího nálezu procesní způsob následné nápravy v nálezu konstatované neústavnosti ústavní stížností napadeného rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení. V tom smyslu je dikce velké novely vzhledem k ZÚS ne realizovatelná. Důvodová zpráva k velké novele tyto „nuance“ neřeší. Podle názoru a výkladu podaného svého času zástupcem předkladatele osnovy velké novely se však výrazem „stanovení v nálezu“ rozumí v důsledku cit. § 82 odst. 3 písm. a) ZÚS pouze „stanovení“ v *odůvodnění* tohoto nálezu.

Probírané ustanovení velké novely, tj. § 314h odst. 1, dále předpokládá, že v nálezu ÚS vyslovený právní názor je pro dotčený orgán činný v trestním řízení závazný,¹⁰⁾ což je zcela v souladu s již citovaným čl. 89 odst. 2 Ústavy. Co však není v souladu s právním řádem, to je konstatování velké novely, že je (orgán činný v trestním řízení) povinen provést úkony a doplnění, jejichž provedení ÚS *nařídil*. I na tomto místě je zapotřebí poukázat na již citované ustanovení ZÚS, které soudní orgán ochrany ústavnosti ani v nejmenším nevybavuje nařizovací pravomocí v souvislosti se zrušováním rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. Tedy i v tomto případě by se měla uplatnit zmíněná interpretace předkladatele velké novely.

Tím se ovšem znovu otevírá již proběhlá diskuse na téma závaznosti senátních nálezů ÚS, tzn. závaznosti jejich jednotlivých částí, nahlížené v kontextu čl. 89 odst. 2 Ústavy.¹¹⁾ Takový stav nepovažuji za dobrý především z hlediska praxe, protože již od počátku předpokládané účinnosti velké novely bude zapotřebí cestou výkladu, nikoli jednoznačného, překlenout určité její nedostatky.

Nový právní stav ovšem nebrání ÚS, a ani stav před velkou novelou nebrání, aby v odůvodnění svého zrušovacího nálezu další možný procesní postup příslušnému orgánu činnému v trestním řízení alespoň naznačil. Nepochybně také může, resp. měl by uvést jmenovitě procesní úkony, které v řízení, jež napadenému rozhodnutí předcházelo, byly z ústavního pohledu provedeny vadně (srov.

¹⁰⁾ Vychází se tu zřejmě z tzv. „kasační“ závaznosti zrušovacího nálezu, nikoliv tedy ze závaznosti „precedenční“ (srov. Šimíček, V.: Ústavní stížnost. Praha, Linde 1999, s. 136–138).

¹¹⁾ *Ibidem*, s. 129–139.

§ 54 odst. 2, § 82 odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a) ZÚS).¹²⁾ Obojí by měl příslušný orgán činný v trestním řízení vzít v úvahu. V žádném případě však nelze ve světle platného ZÚS chápat a postavit provedení určitého procesu či procesních úkonů nebo jejich doplnění v jeho průběhu tak kategoricky, jak činí velká novela, tzn. v důsledku její dikce vyjádřit jejich provedení či doplnění přímo ve výroku nálezu.

Nezbývá proto, než znění zákona uvedené v § 314h odst. 1 interpretovat maximálně jen v hranicích daných § 82 odst. 3 písm. a) ZÚS, ve spojení s případnými výkladovými spory o závaznost zrušovacího nálezu.

Naproti tomu vůči období, jíž se dovolává § 314h v odst. 2 pro případy, kdy nálezu neruší „rozhodnutí“ orgánu činného v trestním řízení, ale reaguje na porušení ústavně zaručeného základního práva nebo svobody „jiným zásahem orgánu veřejné moci“ (např. domovní prohlídkou podle § 82 tr. ř.), nelze mít v podstatě námitek. Nicméně i do tohoto ustanovení se do jisté míry promítá základní nedostatek odstavce 1, jak byl popsán výše, tudíž i s touto výhradou je zapotřebí brát charakteristiku též odstavce 2.

Pro úplnost je ještě zapotřebí doplnit, že postup podle naposledy uvedeného odstavce dopadá i na případy zrušených „opatření“ (např. sdělení podezření podle § 179c odst. 1 velké novely), to ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) a § 82 odst. 3 písm. b) ZÚS. Tento závěr vyplývá ze znění odst. 1 § 314h velké novely, kde se hovoří jen o „rozhodnutí“ orgánu činného v trestním řízení. Proto „opatření“ nebo „jiné zásahy orgánu veřejné moci“ mohou být pokryty právě jen § 314h odst. 2 velké novely.¹³⁾

Další ze zásad, o kterou se procesní postup orgánu činného v trestním řízení v „postnáleзовém“ jeho stadiu podle velké novely opírá, je *zákaz reformationis in peius*.

Návěti ustanovení § 314i požaduje jako podmínku své aplikace zrušení rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení nálezem ÚS „pouze ve prospěch“ obviněného.

Stalo-li se tak, předně doba od právní moci původního, tj. ústavní stížností napadeného „rozhodnutí ve věci samé“ do doručení zrušovacího nálezu ÚS se nezapočítává do promlčecí doby. Domnívám se, že z povahy věci se může jednat pouze a jen o promlčecí dobu *trestního stíhání* ve smyslu § 67 tr.zák., jejíž běh se v důsledku § 314i písm. a) velké novely *staví*. Situace je tu obdobná jako u obnovy řízení, povolené jen ve prospěch obviněného [§ 289 písm. a) tr. ř.]. Jinými

¹²⁾ Filip, J., Holländer, P., Šimíček, V.: Zákon o Ústavním soudu. Komentář. 1. vyd. Praha, C. H. Beck 2001, s. 190, 385–386.

¹³⁾ Ibidem, s. 294.

slovy řečeno, dosud nálezem ÚS nezrušené pravomocné meritorní rozhodnutí, např. rozsudek obecného soudu, představuje zákonnou překážku bránící postavení pachatele před soud pro týž skutek. Důsledkem je stavení promlčení trestního stíhání [§ 67 odst. 2 písm. a) tr. zák.]. Jakmile je toto rozhodnutí nálezem ÚS zrušeno, zmíněná překážka odpadá a běh promlčecí doby pokračuje. Aby tato doba marně neuplynula, aniž došlo v „postnálezovém“ stadiu k nápravě zjištěných neústavností, které šly k tíži stěžovatele, musela velká novela běh této doby výslovně pozastavit na dobu vymezenou právě v písm. a) § 314i.

Pokud jde o promlčecí dobu *výkonu trestu* podle § 68 tr. zák., která podle výslovné jeho dikce v odst. 2 počíná právní mocí rozsudku, tedy právní mocí původního rozhodnutí ve věci samé, je zde situace poněkud jiná, ve srovnání s promlčecí dobou trestního stíhání. Zatímco zrušení pravomocného meritorního rozhodnutí nálezem ÚS likviduje do té doby existující zákonnou překážku dalšího trestního stíhání a umožňuje tak další běh promlčecí doby trestního stíhání, čemuž je nutno zabránit novým důvodem stavení jejího běhu [tj. § 314i písm. a)], týž zrušovací nález ÚS z hlediska běhu doby promlčení výkonu trestu a jejího stavení nic nezpůsobuje; srov. § 68 odst. 2 tr. zák. ve srovnání s § 67 odst. 2 písm. a) tr. zák. Jiná je otázka, že zrušením meritorního rozhodnutí nálezem ÚS odpadá právní titul pro výkon uloženého trestu (tj. pravomocný a vykonatelný rozsudek). Tento problém ovšem řeší § 314k odst. 1 velké novely.

Ve smyslu písm. a) § 314i jde o zákaz změny k horšímu, řekněme v *širším smyslu*, podobně jako v písmenu c) tohoto ustanovení. Zákaz změny k horšímu v návaznosti na písm. a) je však relativní. V tomto případě totiž nastává podobná situace, jakou má na mysli komentář k trestnímu řádu k § 275 odst. 1 věta druhá.¹⁴⁾

Zákaz reformace k tíži v *užším smyslu*, resp. ve vlastním slova smyslu, prezentuje písm. b) § 314i velké novely. Co do rozsahu tohoto zákazu, ovšem jen ve vztahu k nálezem ÚS zrušeným meritorním rozhodnutím, jej lze přirovnat k témuž zakazu ve smyslu § 264 odst. 2 tr. ř., jak platí v odvolacím řízení. Tzv. „jiným rozhodnutím“ podle § 314i písm. b) za středníkem se rozumí, i s odvoláním na tam citovaný § 150 tr. ř. usnesení, zrušené nálezem ÚS (např. usnesení o zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 1, 2 velké novely).

Výše zmíněná formulace návětí § 314i logicky navozuje myšlenku, že zrušovací nález může vyznít i v neprospěch obviněného, tj. teoreticky i stěžovatele, kde by potom zákaz změny k horšímu samozřejmě neplatil.¹⁵⁾

¹⁴⁾ Op. cit. sub 2), II. díl, s. 1488.

¹⁵⁾ Prakticky patrně tyto případy vyloučíme, neboť stěžovatel – odsouzený, v důsledku jím tvrzených procesních a ústavněprávních pochybení obecného soudu odsouzen nespravedlivě, nezákonně, ovšem k mírnějšímu trestu, než by bylo ve skutečnosti na-

Zde je nutné si ovšem uvědomit, že zrušení ústavní stížností napadeného rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení je ze zákona spojeno výlučně s vyhověním ústavní stížnosti fyzické osoby [§ 82 odst. 3 písm. a) ZÚS]. Takové vyhovění potom nebývá v praxi samozřejmě jiné než ve prospěch stěžovatele, kterýžto cíl podanou ústavní stížností navrhovatel (obviněný nebo odsouzený) pochopitelně sleduje.

Zrušovací nálezn, jímž by bylo ústavní stížnosti vyhověno, vyznívající však v *neprospěch* obviněného, si lze také, jak již naznačeno, nepochybně představit teoreticky (viz odkaz č. 15). Prakticky a reálně by však bylo možné v těchto případech uvažovat o ústavních stížnostech, kde stěžovatelem bude kupř. fyzická osoba, *poškozená* trestným činem, o němž obecný soud rozhodl konečným rozsudkem, který ovšem neobsahoval výrok o náhradě škody, a proti čemuž, po vyčerpání posledního procesního prostředku [§ 72 odst. 2, § 75 odst. 1 ZÚS, § 246 odst. 1 písm. d), odst. 2 tr. ř.] tento poškozený brojil svou ústavní stížností; totéž platí i o poškozeném, který svojí ústavní stížností napadá usnesení státního zástupce, jímž mu zamítl stížnost do usnesení dozorového státního zástupce o zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 3 velké novely (viz výše). Jde o to, že takový poškozený splňuje podmínku účastenství v řízení, z něhož jeho návrhem napadený rozsudek či usnesení vzešly [§ 72 odst. 1 písm. a) ZÚS, § 12 odst. 6 tr. ř.)] a jako takový je k podání ústavní stížnosti aktivně legitimován stejně, jako typicky obviněný, resp. odsouzený.¹⁶⁾

To, co bylo řečeno o poškozeném, platí i pro osobu zúčastněnou na trestním řízení [§ 72 odst. 1 písm. a) ZÚS, § 12 odst. 6 tr. ř., § 72 odst. 2, § 75 odst. 1 ZÚS a § 246 odst. 1 písm. c), odst. 2 tr. ř.].

Z hlediska obhajoby obhájcem představuje § 314i velké novely, jak mám za to, výraznou pomoc pro oba, tzn. pro advokáta i pro jeho klienta. Staví totiž najisto zásadní otázku, zda lze v pokračujícím trestním řízení před orgánem činným v trestním řízení znovu rozhodnout také k tíži klienta, tedy v jeho neprospěch, jestliže podaná ústavní stížnost byla úspěšná, tzn. došlo-li ke zrušení napadeného rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení.

místě, by ve svém návrhu musel namítat právě tyto okolnosti a domáhat se zrušení jím napadeného rozhodnutí obecného soudu s tím, že očekává poté proces nový, v němž bude odsouzen ve spravedlivém procesu a ke spravedlivému a zákonnému trestu, tedy trestu přísnějšímu, než byl trest původní, coby důsledek zmíněných pochybení. Ad absurdum dovedeno, můžeme tuto situaci analogicky demonstrovat i na ojedinělých případech zaznamenaných prý v praxi obecných trestních soudů, kdy obžalovaný pro sebe žádal např. absolutní trest.

¹⁶⁾ Dále viz op. cit. sub 4), Sborník příspěvků... 21. listopadu 2000, s. 104.

Ustanovení § 314j velké novely pamatuje na případy, kterým odpovídá postup ÚS popsáný v § 82 odst. 1 ZÚS.

ÚS může podle daného ustanovení v těchto případech svým nálezem ústavní stížnosti vyhovět také jen *zčásti*, tzn. zrušit napadené rozhodnutí (rozsudek) jen v určité jeho části a ostatní ponechat nedotčeny, tedy v tomto rozsahu ústavní stížnost (zčásti) zamítnout. Důležitý je zde časový moment, vyjádřeny slovy „neprodleně“. Zákonodárce touto cestou usiluje zkrátit na minimum čas jakéhosi „právního vakua“, které tu nastává v době mezi doručením zrušovacího nálezu obecnému soudu a vznikem nového právního titulu pro výkon trestů za zbývající trestné činy, nálezem nedotčené. I když ÚS ruší napadený rozsudek jen ve vztahu k určitému trestnému činu stěžovatele, ruší jej jako celek. V důsledku toho zaniká právní titul pro výkon trestu (úhrmného nebo souhrmného) za trestné činy, jichž se zrušovací nález netýká. Tato „vakuum“ proto musí být co nejrychleji vyplněno novým rozsudkem dotčeného soudu, jímž ve veřejném zasedání stanoví tresty zbývající.

Podmínkou postupu podle tohoto ustanovení velké novely je řádné „doručení“ zrušovacího nálezu ÚS, kterým de iure zaniká rozsudek obecného soudu. Právě tyto účinky zrušovacího nálezu nastávají závazně jeho vykonatelností (čl. 89 Ústavy). Podmínky této „vykonatelnosti“, tj. „vyhlášení“ nálezu způsobem stanoveným zákonem, zakotvuje předně § 56 ZÚS: nález se vyhlašuje vždy veřejně jménem republiky, dále pak § 58 odst. 3 ZÚS, podle kterého jsou „ostatní nálezy (tedy i zrušovací, o nichž zde mluvíme) vykonatelné *doručením (kurzíva V. K.)* jejich písemného vyhotovení účastníků“;¹⁷⁾ tato poznámka o právní povaze o účincích „doručování“ zrušovacího nálezu orgánu činnému v trestním řízení platí nejen v kontextu § 314j velké novely.

Je jen dobře, že osnova pro takovéto procesní situace dává jasná vodítka pro postup a rozhodování obecných soudů, což není bez významu ani pro obhajobu stěžovatele, který by jinak zůstával v nejistotě právě ohledně právního důvodu výkonu zbývajících trestů uložených mu nálezem zrušeným rozsudkem.

V této souvislosti si však nemohu odpustit ještě jednu poznámku, resp. položit jen otázku, kterou pro omezený rozsah tohoto článku nelze detailněji rozebírat. Zavádí-li doprovodná novela vloženým § 37a, v kontextu § 12 odst. 12 velké novely, nový institut – tzv. „společný trest“, který je svou povahou velmi podobný situaci, kdy přichází v úvahu trest souhrnný, měl by platit postup obecného soudu podle § 314j velké novely i pro případ „společného trestu“?

¹⁷⁾ Op. cit. sub ¹²⁾, s. 206.

Poslední z komentovaných ustanovení Hl. IXX., odd. 6. velké novely řeší problém zajištění obviněného, resp. stěžovatele, nacházejícího se ve výkonu trestu odnětí svobody v době, kdy ÚS svým nálezem zrušil pravomocný a vykonatelný rozsudek, na jehož základě tento výkon probíhal. Podobně jako v předcházejícím případě, i tu je nezbytné rozhodnout neprodleně o vazbě takového stěžovatele, neboť právní titul pro výkon trestu odnětí svobody, tj. ústavní stížností napadený rozsudek, doručením zrušovacího nálezu obecnému soudu de iure zaniká. Proto je nutné jej „neprodleně“ nahradit právním titulem jiným, tedy rozhodnutím o vazbě obviněného.

V rámci připomínkového řízení k osnově velké novely bylo do odst. 1 § 314k výslovně doplněno, že při rozhodování o této vazbě se postupuje podle § 67 a § 68 tr. ř. Zřejmý vzor této úpravy, tj. díkce § 275 odst. 3 tr. ř., hovoří jen o vazbě, stejně jako původní verze osnovy. Komentář k trestnímu řádu vykládá tuto úpravu tak, že „Rozhodnutím o vazbě se zde míní usnesení o vzetí do vazby (§ 68)... I pro rozhodnutí Nejvyššího soudu platí důvody vazby ve smyslu § 67 odst. 1...“.¹⁸⁾ V zájmu jednotné aplikace navrhované úpravy je proto vhodnější, aby odkaz na tato ustanovení trestního řádu obsahovala přímo zákonná díkce i § 314k odst. 1 velké novely. Koneckonců i v zájmu obhajoby takové osoby bude úprava, která její vazební zajištění staví najisto, tzn. jak z hlediska důvodů, tak vlastního rozhodnutí o ní.

Na adresu odstavce 2 téhož ustanovení velké novely jen opakuji připomínku, řečenou již v souvislosti s komentářem k § 314h odst. 1: zrušovací nález může ústavní stížností napadená rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení pouze rušit, nic jiného nadto již stanovit ve svém výroku nemůže. „Jiným rozhodnutím“ ve smyslu odst. 2 § 314k velké novely se rozumí např. usnesení soudce o vzetí obviněného do vazby (§ 68 odst. 1 velké novely). Po doručení nálezu, jímž by ÚS toto usnesení zrušil, rovněž zaniká právní titul dosavadní vyšetřovací vazby, proto je nezbytné znovu rozhodnout; v tomto konkrétním, v praxi typickém případě, propustit obviněného – stěžovatele z vazby („jiné vhodné opatření“).

Parlamentem České republiky přijatá úprava procesního postupu orgánu činného v trestním řízení v „postnáleзовém“ stadiu tohoto procesu zřejmě v zásadě správně míří na ty základní situace, naznačené již v literatuře¹⁹⁾ a doložené praxí. Je zapotřebí dodat, že jde o procesní situace typické, jejichž výčet nemohl být ani vyčerpávající, o což ani v nové úpravě a následných komentářích k ní nemůže jít.

¹⁸⁾ Ibidem, s. 1489.

¹⁹⁾ Op. cit. sub 4), K procesnímu postupu... s. 389 n.

DOPORUČENÍ K HL. IXX., ODD. 6. VELKÉ NOVELY

Náměty na případně jiné legislativní řešení v rámci trestního řádu, než jaké předložila velká novela, resp. návrhy na jeho doplnění, plynou vlastně z předchozí části tohoto příspěvku. Nad jejich rámec by bylo snad možné ještě zvážit návrhy, které zazněly dříve.²⁰⁾

Není ovšem podstatou celého problému, který právní předpis odpovídající právní reglementaci nabídne, nýbrž skutečnost, jak kvalitní tato úprava bude a do jaké míry umožní „dotazení“ konkrétního přezkumu ústavnosti, tzn. individuálních aktů aplikace práva (rozhodnutí nebo jiných zásahů orgánů činných v trestním řízení).

Teoreticky, ale i prakticky si lze představit právní úpravu procesu v „postnáleзовém“ stadiu řízení dokonce „dvoukolejnou“ (v trestním řádu a zároveň v zákonu o Ústavním soudu), samozřejmě nezbytně vzájemně si korespondující. To je ale otázka úvah na úrovni rekodifikace trestního práva procesního a novelizací platného zákona o ústavním soudu, jichž by bylo už nyní velice zapotřebí.

ZÁVĚREM

V tomto sdělení dílčím způsobem komentovaný problém nepatří rozhodně ke stěžejním bodům velké novely. Zároveň však, jak se domnívám, nejde o problematiku zcela okrajovou. Pokud možno důsledné řešení i jen doprovodných otázek, v tomto případě otázek procesněprávní úpravy konání před orgány činnými v trestním řízení po zásahu ÚS do jejich meritorních či jiných rozhodnutí, je neopomenutelnou podmínkou efektivní nápravy v konkrétní trestní věci dotčené ústavnosti.

V Hl. IXX., v odd. 6. upravený zvláštní proces tak *expressis verbis* navazuje na a zároveň potvrzuje jednu z charakteristických trestních řízení coby „lakmušového papíru míry praktické ústavnosti“.²¹⁾ Jinak vyjádřeno, ilustruje trestněprocesní předpis z toho hlediska, v jaké míře umožní a umožňuje praktické naplnění ideje ústavnosti v práci orgánů činných v trestním řízení; doufejme, že k žádoucímu „zabarvení“ opravdu dojde.

²⁰⁾ *Ibidem*, s. 408 [„Trestní stíhání... musí být zastaveno: i) zrušil-li Ústavní soud nálezem pravomocné rozhodnutí soudu ve věci, jestliže v dalším řízení nelze z povahy věci pokračovat.“] s. 409.

²¹⁾ Kratochvíl, V.: Ústavní rozměr koncepce nové kodifikace trestního práva hmotného České republiky. In: J. Kuchta (red.): Koncepce nové kodifikace trestního práva hmotného České republiky. Sborník příspěvků z konference konané dne 17. 4. 2000 na MS ČR v Praze. Brno, MU v Brně 2000, AUBI No 246, s. 142.

doc. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Právnická fakulta UK, Praha

Novela trestního zákona 2001

A. OBECNĚ

Současně s rozsáhlou novelizací trestního práva procesního zákonodárce provedl také několik změn v trestním právu hmotném. Celkově se jedná o čtyřicátou čtvrtou novelu trestního zákona od nabytí jeho účinnosti 1. 1. 1962, z toho třicátou sedmou změnu přijatou po roce 1989 a celkově čtvrtou novelu trestního zákona v roce 2001.

Na rozdíl od novely trestního řádu, který svým rozsahem a obsahem je zjevně rekodifikací a která přináší i některé novoty, jež se zdají problematické již v době jejich přijetí, a postupy, jejichž přednosti a nedostatky plasticky ukáže teprve v budoucnu aplikační praxe, novela trestního zákona je obsahově skromnější. To platí jak pro oblast základů trestní odpovědnosti, tak pro oblast sankcí. Kladem je, že novela se pokládá jen za dočasné řešení, přináší jen dílčí, nezbytné změny, které nebudou zavazovat budoucího zákonodárce při rekodifikaci trestního práva hmotného, změny aktuální, u kterých lze očekávat okamžitý časový účinek.

Je pochopitelné, že zákonodárce nemohl touto novelou reagovat na všechny legislativní náměty zejména z nauky. Podněty *de lege ferenda*, které nebyly uskutečněny touto novelou, budou jistě vzaty v úvahu při souběžně probíhajících pracích na rekodifikaci trestního zákona.

Novela trestního zákona sestává ze třiceti tří bodů, které lze z hlediska důvodu jejich přijetí rozdělit do tří navzájem souvisejících skupin.

První skupinu tvoří změny bezprostředně vyvolané novelizací trestního řádu. Tak například nová úprava postavení zájmových sdružení občanů v trestním řízení si vynutila změny v souvisejících ustanoveních trestního zákona upravujících upuštění od potrestání (§ 24 tr. zák.), upuštění od potrestání mladistvého (§ 77 tr. zák.), podmíněné odsouzení (§ 58, § 60, § 60b tr. zák.) a jinde. Nové pojetí skutku má svůj odraz ve změněném ustanovení o ukládání společného trestu za pokračování v trestném činu (§ 37a tr. zák.). Do stejné skupiny náleží změny vyvolané zavedením jednotného pojetí pojmu policejní orgán a zrušení samostatného procesního subjektu – vyšetřovatele, což se odrazilo například ve změně ustanovení § 67 odst. 3 písm. c) tr. zák.

Do *druhé skupiny* náleží takové změny trestního zákona, které se dotýkají základů trestní odpovědnosti a trestání. Jde zejména o nově zařazené ustanovení

omezující trestnost mladistvých (§ 65 odst. 2 tr. zák.), doplnění pojmu veřejného činitele (§ 89 odst. 9 tr. zák.), nové vymezení rozsahu škody způsobené trestným činem (§ 89 odst. 11 tr. zák.), novou úpravu zahlazení odsouzení [§ 69 odst. 1 písm. c) tr. zák.], omezení ukládání trestu odnětí svobody u méně závažných trestných činů (§ 39 odst. 2 tr. zák.), rozšíření podmínek pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody (§ 29 tr. zák.), novou úpravu podmínek uložení ochranného léčení [§ 72 odst. 2 písm. a) tr. zák.] a některé další změny.

Třetí velkou skupinu změn trestního zákona tvoří takové, jejichž potřebu ukázala aplikační praxe. V řadě případů se jedná o nutné opravy zákonného textu vyvolané předchozí spěšnou legislativní prací nebo upřesnění toho, co by se jinak muselo složitě a nikoliv zcela spolehlivě dovozovat výkladem. Do této velké skupiny můžeme zařadit zejména vymezení obsahu tzv. probačního dohledu, což se projevilo ve změně několika ustanovení trestního zákona (§ 26a, § 26b, § 60, § 60a, § 60b, § 63 tr. zák.), pozornosti zaslouží i nová úprava trestu obecně prospěšných prací (§ 45a tr. zák.), doplnění ustanovení o pojistném a úvěrovém podvodu, ustanovení o podmíněném propuštění (§ 62 tr. zák.), upřesnění objektivní stránky u podvodných jednání směřujících k získání majetkového prospěchu (§ 89 odst. 18 tr. zák.) a některé další změny.

B. ZMĚNY TRESTNÍHO ZÁKONA BEZPROSTŘEDNĚ VYVOLANÉ NOVELIZACÍ TRESTNÍHO ŘÁDU

1. Nová úprava oprávnění zájmových sdružení občanů

Trestní řád nově koncipoval pojem zájmové sdružení občanů (§ 3 tr. řádu) i oprávnění, která zájmovému sdružení občanů přiznává trestní řád (§ 6 tr. řádu). Na rozdíl od dosud platné úpravy se účast zájmového sdružení občanů omezuje na nabídku převzetí záruky za chování obviněného, jehož trestní stíhání bylo podmíněně zastaveno, za převýchovu odsouzeného v rámci výkonu trestu odnětí svobody, trestu zákazu činnosti nebo zákazu pobytu a za vazbu (§ 6 tr. řádu).

Nová právní úprava již nepočítá s nabídkou záruky zájmového sdružení občanů za nápravu obviněného při upuštění od potrestání (§ 24 tr. zák.) a upuštění od potrestání mladistvého (§ 77 tr. zák.). Z těchto ustanovení byla proto vypuštěna možnost upustit od potrestání za podmínky přijetí záruky zájmového sdružení občanů, a to u dospělých pachatelů (dosavadní ustanovení § 24 odst. 2 tr. zák.) i u mladistvých pachatelů (dosavadní ustanovení § 77 odst. 1 tr. zák.).

Ze stejných důvodů, tj. zrušení možností zájmového sdružení občanů nabízet záruku za nápravu podmíněně odsouzeného, bylo změněno ustanovení § 58 tr. zák. o podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody, ze kterého bylo vypuštěno dosavadní ustanovení § 58 odst. 1 písm. a) tr. zák., které umožňovalo

soudu uložit podmíněné odsouzení, jestliže soud přijal záruku za nápravu pachatele, jemuž soud podmíněně uložil výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující dvě léta.

Stejný důvod se promítl do změny ustanovení § 60 a § 60b tr. zák.

V ustanovení § 31 tr. zák., které uvádí obecná kritéria pro výměnu trestu, bylo vypuštěno kritérium, podle něhož soud při ukládání trestu vzal zřetel na výchovný vliv toho, kdo nabídl záruku za nápravu pachatele, a uložil trest se zřetelem k této okolnosti (úprava § 31 odst. 1 tr. zák.).

Vypuštěním možnosti zájmového sdružení občanů nabízet záruku za nápravu obviněného se nemění nic na možnosti působit na odsouzeného v rámci vykonávacího řízení [ustanovení § 61 odst. 1 písm. b) tr. zák. o možnosti podmíněného propuštění a podmíněného upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti nebo zákazu pobytu].

2. Nové pojetí skutku – odraz v hmotném právu

Pokračování v trestném činu, trestné činy hromadné a trestné činy trvající se dosud považovaly za jeden skutek a jeden trestný čin. Trestní řád nově stanoví, že týká-li se důvod nepřipustnosti trestního stíhání jen některého z dílčích útoků pokračujícího trestného činu, nebrání to, aby se ohledně zbylé části takového činu konalo trestní stíhání (§ 11 odst. 2 tr. řádu), a dále stanoví, že skutkem se rozumí též dílčí útok pokračujícího trestného činu, není-li výslovně stanoveno jinak (§ 12 odst. 12 tr. řádu).

Ustanovení § 12 odst. 12 tr. řádu tedy doplňují hmotněprávní definici pokračování v ustanovení § 89 odst. 3 tr. zák.

Současně nově vymezené pojetí nepřipustnosti trestního stíhání ve vztahu k pokračujícím trestným činům (a patrně také trestným činům hromadným a trvajícím) se odráží ve změněném ustanovení o souhrnném trestu (§ 37a tr. zák.). Nově se stanoví, že odsuzuje-li soud pachatele za dílčí útok u pokračování v trestném činu, za jehož ostatní útoky již byl soudem prvního stupně vyhlášen odsuzující rozsudek, který již nabyl právní moci, zruší v rozsudku dřívější výrok o vině o pokračujícím trestném činu a trestných činech spáchaných s ním v jednočinném souběhu, celý výrok o trestu, jakož i další výroky, které mají v uvedeném výroku o vině svůj podklad, a znovu při vázanosti skutkovými zjištěními ve zrušeném rozsudku rozhodne o vině pokračujícím trestným činem, včetně nového dílčího útoku, popřípadě trestných činech spáchaných s ním v jednočinném souběhu, o společném trestu za pokračující trestný čin, který nesmí být mírnější než trest uložený rozsudkem dřívějším, a případně i o navazujících výrocích, které mají ve výroku o vině svůj podklad. Je-li ukládán trest za více trestných činů, ustanovení § 35 až § 37 tr. zák. tu platí obdobně.

I když se v nově vloženém ustanovení § 37a tr. zák. výslovně hovoří pouze o pokračujících trestných činech, lze dovodit, že důsledky citovaného ustanovení se vztahují také na trestné činy hromadné a trestné činy trvající, což vyplývá ze skutečnosti, že právní povaha hromadných a trvajících trestných deliktů je shodná s právní podstatou pokračování. Je ovšem chybou, že zákonodárce zakotvil pouze legální definici pokračování, a to novelou trestního zákona z roku 1993 (zák. č. 290/1993 Sb.), nikoli ovšem legální definici trestného činu hromadného a trvajícího. Je zajímavé, že žádná z dalších novel trestního zákona tento nedostatek zákonné úpravy neodstranila. Nedostatek zákonného vymezení trestných činů hromadných a trvajících se ovšem projevuje i v jiných směrech než pouze při ukládání trestu.

3. Legislativně technické změny

Trestní řád zrušil institut vyšetřovatele jako samostatný procesní subjekt. Z těchto důvodů bylo legislativně technicky upraveno ustanovení § 67 odst. 3 písm. a) tr. zák., ze kterého byl tento pojem vypuštěn.

C. TRESTNÍ ODPOVĚDNOST

1. Základy trestní odpovědnosti

a) Nový důvod zániku trestnosti u mladistvých

Do sedmé hlavy obecné části trestního zákona byl zařazen další důvod zániku trestnosti, který se vztahuje na trestnost činu spáchaného mladistvým. Nově vložené ustanovení § 65 odst. 2 tr. zák. říká, že trestnost činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, spáchaného mladistvým zaniká, jestliže mladistvý po spáchání trestného činu:

- dobrovolně odstranil nebo napravil způsobený následek, zejména nahradil způsobenou škodu nebo učinil opatření potřebná k její náhradě,
- svým chováním projevils účinnou snahu po nápravě, a trestný čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo společnost.

Dosavadní text ustanovení § 65 o zániku nebezpečnosti činu pro společnost se označuje jako prvý odstavec a zůstává v trestním zákoně vyjádřen v nezměněné podobě. Znamená to, že postup podle nového ustanovení § 65 odst. 2 tr. zák. rozšiřuje možnosti zániku trestnosti vedle stávajícího ustanovení o zániku nebezpečnosti činu pro společnost.

Stylisticky je nové ustanovení zařazeno jako zvláštní případ zániku nebezpečnosti činu pro společnost, ačkoli obsahově jde spíše o zvláštní případ účinné lítosti, a proto by bylo žádoucí zařadit nové ustanovení jako zvláštní případ účinné lítosti za stávající ustanovení § 66 tr. zák.

b) Zahlazení odsouzení

V ustanovení o zahlazení odsouzení – § 67 odst. 1 písm. e) tr. zák. se do výčtu trestů uvedených v citovaném ustanovení doplňuje trest vyhoštění, čímž se umožňuje zahladit odsouzení u tohoto trestu.

Novela trestního zákona z roku 1997 (zák. č. 253/1997 Sb.) umožnila uložit trest vyhoštění také na dobu určitou ve výměře od jednoho roku do deseti let. Předchozí právní úprava umožňovala uložit trest vyhoštění pouze na dobu neurčitou. Nedostatkem přijaté novely z roku 1997 ovšem bylo, že zákonodárce nepamatoval na případ zahlazení odsouzení k tomuto trestu. Přitom právě s ohledem na možnost uložení vyhoštění na dobu určitou se ukazovala potřeba zahlazení odsouzení jako praktická. Zahladit trest vyhoštění bylo možné jen cestou milosti prezidenta republiky [čl. 62 písm. g) Ústavy]. Přijatá změna ustanovení § 69 odst. 1 písm. e) tr. zák. doplněním textu odstraňuje nedostatek, na který se zapomnělo.

Ve spojitosti s trestem vyhoštění zákonodárce nově upravil v § 57 odst. 4 tr. zák. tzv. fikci neodsouzení: Na pachatele, kterému byl uložen trest vyhoštění ve výměře od jednoho roku do deseti let, se hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile byl jeho trest vykonán.

c) Rozšíření pojmu veřejného činitele

Ustanovení § 89 odst. 9 tr. zák. obsahující legální definici pojmu veřejného činitele byla v roce 2001 novelizována již dvakrát.

Nejprve byl zák. č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, rozšířen výčet osob v postavení veřejných činitelů o „soudní exekutory při výkonu exekuční činnosti, sepisování exekutorských zápisů a při činnostech vykonávaných z pověření soudu podle zvláštních předpisů.“

Druhou změnu přinesla tato recenzovaná velká novela trestního řádu a trestního zákona, která výčet osob vystupujících v postavení veřejných činitelů rozšířila o tzv. úřední osoby cizího státu a připojila podmínky, za kterých lze tyto osoby považovat za veřejného činitele. Doplněné ustanovení § 89 odst. 9 tr. zák. říká, že funkcionář nebo jiný odpovědný pracovník státního orgánu, samosprávy, ozbrojených sil nebo ozbrojeného sboru cizího státu, se za těchto podmínek (míněno ostatních podmínek ustanovení § 89 odst. 9 tr. zák.) považuje za veřejného činitele, pokud tak stanoví vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.

Nová právní úprava je odůvodněna tím, že v rámci dvoustranné nebo mnohostranné spolupráce v policejní nebo justiční oblasti státy v poslední době přistupují na takové formy právní pomoci, při níž jsou tzv. úřední osoby jednoho státu činné na území druhého státu (například při přeshraničním pronásledování

uprchlých osob, přeshraničním sledování osob a věcí, při týmové spolupráci při odhalování a stíhání trestné činnosti). I když tyto osoby na území druhého státu mají jen velmi omezené pravomoci, přesto se v mezinárodní oblasti objevuje požadavek, aby tyto osoby měly stejné trestněprávní postavení jako úřední osoby státu, na jehož území působí. Nová právní úprava postavení veřejného činitele tento trend legislativně vyjádřila.

d) Nové vymezení škody způsobené trestným činem

Novelizované ustanovení § 89 odst. 11 tr. zák. s účinností od 1. 1. 2002 zavádí významné pravidlo týkající se vymezení pojmu škody způsobené trestným činem. Pravidlo je důležité u majetkových i jiných trestných činů pro odlišení trestných činů od přestupků i pro rozhodnutí o aplikaci okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby.

Až do 1. 7. 1990 byl obsah a rozsah škody způsobené trestným činem v trestním zákoně vyjádřen obecnými hodnotícími pojmy (větší škoda, značná škoda, škoda velkého rozsahu), jejichž konkrétní obsah určovala judikatura. Ke škodě věci však judikatura zůstávala po řadu let nezměněna. To vedlo v důsledku růstu cen k faktickému zostřování trestní represe.¹⁾

Novela trestního zákona z roku 1990 (zák. č. 175/1990 Sb.) zavedla nový, dosud v trestním zákoně nepoužitý způsob vyjádření obsahu a rozsahu škody na majetku způsobené trestným činem. V příslušných skutkových podstatách zůstal rozsah škody vyjádřen obecným hodnotícím pojmem (například pojmem značná škoda), ale konkrétní finanční rozsah tohoto pojmu stanovilo vykládací pravidlo uvedené v ustanovení § 89 tr. zák. v obecné části trestního zákona. Toto pravidlo určilo, že základem, od kterého se výpočet škody povede, je minimální měsíční mzda stanovená obecně závaznými právními předpisy. Jednotlivé obecné hodnotící pojmy pak byly různými násobky této minimální měsíční mzdy.

Předpokládalo se, že takové řešení, tj. zavedení pružného ekvivalentu, umožní aktuálně reagovat na pohyb cen a mezd ve společnosti promítajících se v životních nákladech. Očekávalo se také, že takové řešení může přilížeť k míře inflace a odstraní negativní zkušenosti s dřívější nežádoucí stabilitou judikatury, která za 20 let nedokázala adekvátně reagovat na ekonomický vývoj a rigorózně vykládala obecné hodnotící pojmy obsažené v trestním zákoně.

Vykládací pravidlo pro rozsah škody způsobené trestným činem obsažené v ustanovení § 89 tr. zák. i obecně závazné právní předpisy, na které odkazovala novela trestního zákona z roku 1990, prošly různými legislativními peripetemií.

¹⁾ K těmto otázkám podrobněji viz Jelínek, J.: Způsob vyjádření majetkové škody v trestním zákoně, Bulletin advokacie č. 4/1990.

Tak v roce 1993 (zák. č. 290/1993 Sb.) zákonodárce reagoval na všeobecný cenový růst tak, že novelou vyjádřil v nové podobě vykládací pravidlo tak, že obecné hodnotící pojmy se počítaly dvojnásobkem příslušné minimální měsíční mzdy.

Minimální měsíční mzda pro účely trestního zákona byla původně stanovena na částku 1 600 Kčs (nařízení vlády ČSFR č. 258/1990 Sb.), později na částku 2 000 Kč (nařízení vlády ČSFR č. 464/1991 Sb.), která zůstala nezměněna až do 31. 12. 2001.

Situace se paradoxně vrátila k nežádoucímu stavu jako před rokem 1990. Částka rozhodná pro výpočet škody způsobené trestným činem zůstávala delší dobu nezměněna bez ohledu na sociálně-ekonomickou situaci. Tím opět fakticky docházelo ke zostřování trestní represe, tedy ke kriminalizaci deliktů stíhaných dříve jako přestupky. Navíc zvolené řešení neodpovídalo přesně principu *nullum crimen sine lege*, neboť takovému pojetí by lépe odpovídala koncepce, při které by pevně peněžitě částky byly uvedeny přímo v trestním zákoně. Při stávajícím pojetí tak fakticky o rozsahu trestní odpovědnosti rozhodoval orgán výkonný (a tedy nikoliv zákonodárný, jak by tomu mělo být, ba ani soud, jak tomu bylo před rokem 1990), a to ještě normou nižší právní síly.

Dosavadní koncepce založená na vyjádření škody obecným hodnotícím pojmem a mimotrestním, podzákoným předpisem nesplnila ani očekávání, že pomůže trestněprávní poměry stabilizovat, protože novelizací nebude třeba zasahovat do trestního zákona, ale postačí změnit příslušný mimotrestní předpis nižší právní síly. Samostatná praxe ukázala, že ke změnám trestního zákona dochází každý rok častěji než ke střídání ročních období, a přesto mimotrestní předpis rozhodný pro výpočet škody způsobené trestným činem změněn nebyl.

Zákonodárce tedy s účinností od 1. 1. 2002 zakotvil přesné peněžitě částky vyjadřující rozsah škody způsobené trestným činem přímo do ustanovení § 89 odst. 11 tr. zák. Současně bylo zrušeno nařízení vlády ČSFR č. 464/1991 Sb., rozhodné pro zjištění konkrétního rozsahu škody způsobené trestným činem.

Rozsah škody způsobené trestným činem podle jednotlivých kategorií škod ukazuje tabulka:

	Od 1. 1. 2002	Do 31. 12. 2001
Škoda nikoli nepatrná	Nejméně 5 000 Kč	Nejméně 2 000 Kč
Škoda nikoli malá	Nejméně 25 000 Kč	Nejméně 12 000 Kč
Větší škoda	Nejméně 50 000 Kč	Nejméně 40 000 Kč
Značná škoda	Nejméně 500 000 Kč	Nejméně 200 000 Kč
Škoda velkého rozsahu	Nejméně 5 000 000 Kč	Nejméně 1 000 000 Kč

Rozsah příspěvku nedovoluje vyjádřit se šířeji ke všem otázkám nového způsobu vyjádření škody na majetku způsobené trestným činem. Omezím se jen na orientační poznámky.

Vyjádření pevných peněžitých částek přímo v trestním zákoně považuji za správné a odůvodněné, a to zejména z hlediska uplatnění principu *nullum crimen sine lege*, z něhož vyplývá požadavek, aby právní úprava byla jasná, srozumitelná a aby zákonodárce co nejpřesněji stanovil podmínky trestní odpovědnosti. Uvedenému principu lépe odpovídá pojetí, při kterém jsou v zákoně uvedeny pevné peněžité částky vyjadřující rozsah té které kategorie škody, než předchozí koncepce odkazující na mimotrestní a podzákonou normu.

Pozornosti by nemělo uniknout, že zákonodárce nejen zvolil jinou koncepci vyjádření způsobné škody způsobené trestným činem, ale také změnil diferenciaci mezi jednotlivými kategoriemi škod, a to konkrétně mezi škodou nikoliv nepatrnou, značnou škodou a škodou velkého rozsahu.

Před novelou škoda velkého rozsahu (nejméně milion Kč) byla pětisetnásobkem nejnižší škody – škody nikoli nepatrné. Nyní je škoda velkého rozsahu vyjádřena částkou nejméně 5 milionů Kč, což je desetinásobek škody značné a tisícinásobek škody nikoli nepatrné.

V návaznosti na změnu trestního zákona zákonodárce musel upravit i příslušné ustanovení zákona o přestupcích, a to konkrétně ustanovení § 50 odst. 1 přest. zákona. V ustanovení § 50 přest. zákona byl obsažen odkaz na mimotrestní předpis. Tento odkaz byl zrušen a kritériem mezi trestným činem a korespondujícím majetkovým přestupkem podle § 50 přest. zákona bude výše škody uvedená v trestním zákoně. Současně zákonodárce zvýšil pokutu za majetkový přestupek až na částku 15 000 Kč (dosud 3 000 Kč). Důvod je nasnadě: Bez této změny by mohla nastat situace, kdy pachatel majetkového přestupku by způsobil škodu například 4 500 Kč, ale mohl by být postižen pokutou nejvýše 3 000 Kč, což se nezdá být dostatečné.

Nový obsah vykládacího pravidla v § 89 odst. 11 tr. zák. platí i pro určení výše prospěchu a hodnoty věci. Neplatí však pro hodnotící pojmy, jejichž obsah nelze redukovat pouze na peněžitou částku (například „větší rozsah“ drogy u § 187 odst. 2 tr. zák. a jinde).

2. Tresty, ukládání trestů

a) Omezení trestu odnětí svobody u méně závažných deliktů

U trestných činů s horní hranicí trestu odnětí svobody nepřevyšující tři roky (dosud jeden rok) lze nově uložit nepodmíněné odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu (§ 39 odst. 2 tr. zák.).

Novela se tedy snaží omezit používání trestu odnětí svobody, a to novým vymezením okruhu méně závažných trestných činů, u nichž by mělo být uloženo trestu odnětí svobody opatřením výjimečným.

Ustanovení § 39a odst. 2 tr. zák. zakotvila novela trestního zákona z roku 1990 a stanovila hranici méně závažných činů, za které by měl být trest odnětí svobody ukládán jen výjimečně, na jeden rok. Není nezajímavé, že za deset let zvyšuje zákonodárce tuto hranici na tři léta.

b) Rozšíření podmínek pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody od 15 do 25 let a pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí

Součástí systému trestněprávních sankcí v trestním zákoně je výjimečný trest, který má dvě formy: odnětí svobody na 15 až 25 let a odnětí svobody na doživotí. Novela přinesla některé změny, které se jich dotýkají.

Novelou byla rozšířena možnost uložení výjimečného trestu odnětí svobody od 15 do 25 let (úpravou § 29 odst. 2 tr. zák.) a rozšířena možnost pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí (§ 29 odst. 3 tr. zák.).

Dosavadní znění § 29 odst. 2 tr. zák. vyžadovalo pro uložení trestu odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let splnění dvou podmínek, které musely být dány současně. Stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost je velmi vysoký a možnost nápravy pachatele je velmi ztížena.

Novela podmínky pro uložení výjimečného trestu od 15 do 25 let změnila tak, že podmínky jsou dány alternativně. Tedy postačí splnění jedné z uvedených podmínek (velmi vysoký stupeň nebezpečnosti pro společnost nebo obzvlášť ztížená možnost nápravy pachatele).

Trest odnětí svobody na doživotí (§ 29 odst. 3 tr. zák.) bylo možné dosud uložit za splnění tří kumulativních podmínek: 1. Stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je mimořádně vysoký; 2. Uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti; 3. Není naděje, že by pachatele bylo možné napravit trestem odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let.

Rozdíl oproti dřívějšímu znění je v tom, že druhá podmínka (tj. potřeba generální prevence) a třetí podmínka (tj. nemožnost speciální prevence) jsou dány v novém znění alternativně. Proto postačí, že za splnění podmínky číslo jedna je naplněna podmínka číslo dvě (uložení trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti) anebo podmínka číslo tři (není naděje, že by pachatele bylo možné napravit trestem odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let). Nová právní úprava částečně připomíná stav před rokem 1990, který také v § 29 stanovil, že u podmínky generální prevence a speciální prevence postačí, jsou-li dány alternativně.

D. PROBLÉMY APLIKAČNÍ PRAXE

a) Vymezení obsahu probačního dohledu

V roce 1997 byly do trestního zákona zavedeny dva nové instituty rozšiřující prvky probace v českém trestním právu: podmíněně upuštění od potrestání s dohledem (§ 26 tr. zák.) a podmíněně odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem (§ 60a, § 60b tr. zák.). Samotné rozšíření prvků probace bez vytvoření odpovídajících zákonných a profesionálních podmínek pro aplikaci těchto institutů se míjelo účinkem. Zákon o Probační a mediační službě (zák. č. 257/2000 Sb.) definoval pojem probace a mediace, upravil organizaci Probační a mediační služby a některé organizační otázky. Ke škodě věci však nebyl dostatečně konkrétně vymezen účel a zejména obsah dohledu, což pochopitelně snižovalo výkon probace a mohlo vést k nejednotnému postupu v praxi. Na tuto situaci zákonodárce reagoval tak, že vložil do trestního zákona ustanovení § 26a, § 26b tr. zák., která definují pojem a účel dohledu a povinnosti pachatele, kterému byl uložen dohled.

Dohledem se rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s probačním úředníkem, spolupráce při vytváření a realizaci probačního programu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona (§ 26a odst. 1 tr. zák.).

Účelem dohledu je:

- a) sledování a kontrola chování pachatele,
- b) odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život (§ 26a odst. 2 tr. zák.).

Pachatel, kterému byl uložen probační dohled, je povinen:

- spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví na základě probačního programu,
- dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu budou stanoveny probačním úředníkem,
- informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání, dodržování soudem uložených přiměřených omezení a povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem,
- umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje.

Ve spojitosti s rozšířením prvků probace a zpřesňováním jejího obsahu zákonodárce nově stanovil, že na výkon dohledu podmíněně odsouzeného s dohledem se použijí přiměřeně ustanovení o účelu a obsahu dohledu (§ 60a tr. zák.), nově umožnil vyslovit nad podmíněně propuštěným probační dohled (§ 63 tr. zák.) a uložil podmíněně propuštěnému podle okolností též přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život. Podmíněně propuštěnému lze též nově uložit, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou

treštným činem způsobil (§ 63 odst. 3 tr. zák.). Působnost probačního úředníka je nově stanovena v § 27b tr. řádu.

b) Úprava trestu obecně prospěšných prací

Ustanovení upravující uložení trestu obecně prospěšných prací byla změněna v několika směrech.

Pachateli, kterému byl uložena trest obecně prospěšných prací, je možné vedle přiměřených omezení uložit nově též přiměřené povinnosti uvedené v § 26 odst. 4 tr. zák. (změna § 45a odst. 1 tr. zák.).

Zákonodárce také výrazně rozšířil okruh prací, které může odsouzený vykonávat (údržba veřejných prostranství, úklid a údržba veřejných budov a komunikací a jiná obdobná činnost ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností).

I nadále není podmínkou uložení trestu obecně prospěšných prací souhlas pachatele, což lze hodnotit jako přetrvávající nedostatek platné právní úpravy. Nicméně nově se stanoví, že při ukládání trestu obecně prospěšných prací přihledne soud ke stanovisku pachatele, k možnosti uložení tohoto trestu a ke zdravotní způsobilosti pachatele (poslední hledisko obsahovalo již předchozí znění trestního zákona). Do výkonu trestu obecně prospěšných prací se nově nebude započítávat doba, po kterou odsouzený nemohl obecně prospěšné práce vykonávat pro zdravotní nebo zákonné překážky, zdržoval se v cizině nebo byl ve vazbě nebo vykonával trest odnětí svobody (změna ustanovení § 45a tr. zák.).

c) Do výčtu trestných činů uvedených v ustanovení § 62 tr. zák., u nichž může dojít k podmíněnému propuštění až po výkonu dvou třetin trestu, se **doplňují trestné činy pojistného podvodu podle § 250a odst. 5 tr. zák. a úvěrového podvodu podle § 250b odst. 5 tr. zák. Tím se odstraňuje nedostatek předchozí právní úpravy. Typový stupeň nebezpečnosti kvalifikovaných skutkových podstat pojistného a úvěrového podvodu je stejný jako u kvalifikovaných skutkových podstat krádeže (§ 247 odst. 4) či podvodu (§ 250 odst. 4 tr. zák.), které ve výčtu uvedeném v ustanovení § 62 tr. zák. jsou.**

d) V teorii i praxi vznikaly obtíže a pochybnosti při právní kvalifikaci jednání spočívajícího v manipulaci s počítači nebo jinými technickými zařízeními, jejichž cílem je vylákat majetkový prospěch.

Obecně se uznává, že mýlit se může jen člověk, nikoli stroj, stroj nemyslí, nelze jej uvést v omyl.

Aplikační praxe se však pokusila ne zcela spolehlivým způsobem výkladem dovodit, že takové jednání lze posuzovat jako jednání podvodné. Tak například v návrhu stanoviska trestního kolegia Nejvyššího soudu, Tpjn 302/2001, se zastává názor, že pokud pachatel zásah do technického zařízení výherního hracího přístroje provede a umožní tak bez uhrazení vkladu přístroj používat, dopouští se trestného činu podvodu.

Zákonodárce na uvedenou spornou otázku reagoval tím, že v ustanovení § 89 tr. zák. doplnil nový odstavec 18, který zní: „Uvést někoho v omyl či využít něčího omylu lze i provedením zásahu do programového vybavení počítače nebo provedením jiné operace na počítači, zásahu do elektronického nebo jiného technického zařízení, včetně zásahu do předmětů sloužících k ovládnutí takového zařízení vybavených mikročipem, magnetickým, optickým nebo jiným speciálním záznamem, anebo využitím takové operace či takového zásahu provedeného jiným.“

Nové ustanovení umožní kvalifikovat shora uvedená jednání jako jednání podvodná. Touto úpravou reaguje zákonodárce na spornou aktuální otázku aplikační praxe.

Na Slovensku je od 1. 9. 1999 zvláštní úprava této otázky, a to trestný čin neoprávněného obohacení podle § 250d slovenského trestního zákona. Tohoto trestného činu se dopustí, kdo ke škodě cizího majetku sebe nebo jiného obohatí tím, že neoprávněným zásahem do technického nebo programového vybavení počítače, automatu nebo jiného podobného přístroje, anebo technického zařízení sloužícího k automatickému uskutečňování prodeje zboží, směny nebo výběru peněz, anebo poskytování placených prací, služeb, informací či jiných plnění dosáhne toho, že zboží, služby nebo informace získá bez náhrady anebo peníze získá neoprávněně a na cizím majetku způsobí škodu nikoliv nepatrnou.

e) V ustanovení § 72 tr. zák. došlo ke sjednocení podmínek pro **fakultativní ukládání ochranného léčení** tím, že v ustanovení § 72 odst. 3 písm. a) tr. zák. se dosavadní podmínka, že pachatel spáchal trestný čin „ve stavu zmenšené přičetnosti“ nahrazuje formulací, že pachatel trestný čin spáchal „ve stavu vyvolaném duševní poruchou“. Další podmínka, tj. že pobyt pachatele na svobodě je nebezpečný, zůstává zachována.

Předchozí právní úprava nutila k tomu, aby u pachatele, u něhož bylo plně indikováno z lékařského hlediska ochranné léčení, se dovodilo podstatné snížení rozpoznávací nebo ovládací schopnosti, tj. stav zmenšené přičetnosti. Naproti tomu u trestných činů spáchaných pod vlivem návykových látek [§ 72 odst. 2 písm. b) tr. zák.] bylo uložení ochranného léčení možné, aniž byl zjištěn u pachatele stav zmenšené přičetnosti.

Rozpor mezi podmínkami § 72 odst. 2 písm. a) tr. zák. a podmínkami v ustanovení § 72 odst. 2 písm. b) tr. zák. zákonodárce vyřešil způsobem shora uvedeným.

JUDr. PhDr. Stanislav Balík
advokát, Praha

Ke stavu zpracování regionálních dějin advokacie

Dějiny advokacie u nás již zdaleka nepatří – jako tomu bylo ještě před patnácti lety – k zapomenutým oborům.¹⁾ V současné době jsou k dispozici kompendia věnovaná historii advokacie v českých zemích od nejstarších dob do nedávné minulosti,²⁾ minulost advokacie se stala výběrovým předmětem pro studenty právnické fakulty³⁾ a tématem pro vstupní školení pořádaná Českou advokátní komorou pro advokátní koncipienty. Nastala situace, kdy se okruh zájemců u tuto zajímavou a jinde v Evropě bohatě pěstovanou disciplínu rozšířil i u nás.

Ambice týmu historiků advokacie lze vyjádřit jednou větou. Jde o zaplňování „bílých míst“, kterých zůstává stále tolik, že i pro neformálně existující skupinku dnes vesměs mladších badatelů je to úkol téměř nadlidský. Směry dalšího bádání byly několikrát nastíněny,⁴⁾ jedním z nich je nesporně i sestavení úplného seznamu advokátů činných v Čechách od r. 1869.⁵⁾ S potěšením je možné konstatovat, že od r. 1992 se kromě advokacie pražské⁶⁾ věnuje stále více a posléze i systematicky pozornost historii advokacie mimopražské, resp. regionální. Cílem

-
- 1) Stav bádání hodnotí S. Balík, *Ke stavu zpracování dějin advokacie v českých zemích*, Historický obzor č. 11 – 12/1995, str. 275–277. Přetištěno též in: *Bulletin advokacie* č. 1/1997, str. 69–77.
 - 2) Srv. S. Balík, *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie*, Plzeň 1998; *týž*, *Advokacie včera a dnes (vybrané texty z dějin a současnosti advokacie)*, Plzeň 2000; J. Kober, *Advokacie v českých zemích v letech 1848–1994*, Praha 1994; E. Tarabrin, *Nástin vývoje advokacie v zemích Koruny české (XIII. – XVIII. stol.)*, Praha 1936.
 - 3) Blíže viz S. Balík, *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie – po třech letech výběrového předmětu na Právnické fakultě Západočeské univerzity*, *Bulletin advokacie* č. 1/2000, str. 73–74.
 - 4) Srv. S. Balík, *O aktualnych zadaniach zviazaných z opracovyvaním dziejów adwokatury na ziemiach czeskich*, *Palestra* č. 11 – 12/1997, str. 118 – 120; Balík, *Advokacie*, str. 5–6.
 - 5) Srv. S. Balík, *Lze sestavit seznam advokátů, činných v Čechách od r. 1869? (současné jako prosba o součinnost)*, *Bulletin advokacie* č. 8/1992, str. 39–41.
 - 6) Srv. S. Balík, *Pražští advokáti před sto lety (1887)*, *Documenta pragensia*, VIII, 1988, str. 177–205; S. Balík, J. Pešek, *Die böhmischen Rechtsanwälte 1868–1914. Geschichte und Topographie der Prager Advokaten-schaft in mitteleuropäischen Vergleich. Osteuropastudien der Hochschulen des Landes Hessen, R.I., Bd. 207, s. 125–142;*

tohoto příspěvku je přiblížit stav zpracování regionálních dějin advokacie v českých zemích a upozornit na dosud nezpracovaná témata, aby ten, kdo chce přiložit ruku k dílu, měl lepší vstupní orientaci.⁷⁾ Výsledky budou jistě užitečné i pro diskusi o regionální organizační struktuře dnešní advokacie.

• • •

Po téměř deseti letech zájmu o regionální dějiny advokacie je v mapě českých zemí z naznačeného pohledu řada míst, kde by bylo možné napsat pověstné „his sunt leones“. Vzhledem k tomu, že diplomanti a doktoranti volí větší dějiny advokacie ve svém rodišti nebo působišti, nelze přehlédnout převahu prací o regionální advokacii v západních či jižních Čechách, což je částečně dáno i sídlem Západočeské univerzity, kde se toto téma od r. 1998 zadává pravidelně. Struktura prací pak bývá již tradiční. V obecné části je představen příslušný region z pohledu politického, národnostního, ekonomického a společenského, jakož i nástin dějin advokacie v daném období v celých českých zemích. V části zvláštní následuje charakteristika advokacie v daném regionu a medailonky nejvýznamnějších tamních advokátů. Netřeba dodávat, že autoři pracují s primárními prameny v archivních fondech (nejčastěji fond „okresní soud“ v příslušném Státním okresním archivu) i se spisy uloženými v matrice České advokátní komory. S přibývajícímí pracemi se heuristika zdokonaluje, partie o poměrech v advokacii celku českých zemí se redukuje na nezbytné minimum určené laickému čtenáři. Mezi obrazovými přílohami figurují vedle kopií nejrůznějších dobových písemných pramenů nejednou i fotografie náhrobních kamenů, domů, v nichž advokáti bydleli či měli sídlo kanceláře a samozřejmě portrétní fotografie advokátů.

Přejděme však k tomu, co bylo napsáno, o čem se bádá a co zbývá netknuto.

• • •

Nelze si jistě činit nárok na úplnost informací o tom, co již bylo napsáno. Existuje totiž řada informací, publikovaných např. v monografiích či encyklopediích o dějinách českých, moravských a slezských měst⁸⁾ nebo medailoncích či sbor-

S. Balík, M. Fiedlerová, Advokáti v hledišti Národního divadla (1893–1894), Divadlo č. 9/1995, str. 78–79 (přetisk in: Bulletin advokacie č. 2/1996, str. 49–52).

7) Je škoda, že diplomové a rigorozní práce nejsou vesměs dosud publikovány. Autoři jsou však žádáni, aby jeden exemplář předali knihovně ČAK. Rovněž je usilováno o to, aby alespoň část prací byla např. v regionálních sbornících či časopisech publikována.

8) Srv. např. zcela demonstrativně M. Vojtíšková, J. Panáček, Česká Lípa, Česká Lípa 1976; heslo Soudnictví, in: Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 1998, str. 463–464.

nících o osobnostech, které mimo jiné působily jako venkovští advokáti.⁹⁾ Jde však vesměs o osoby, které vynikly i jinde než samotným výkonem advokacie. Daleko úplnější a plastičtější obraz o dobové regionální advokacii dávají pak práce na toto téma primárně orientované.

Za první vlašťovku v tomto směru lze pokládat diplomovou práci Radka Kellera „Okresní soud, notářství a advokacie v Blovicích (1868–1914)“.¹⁰⁾ Tato práce vychází z pečlivé heuristiky v archivních fondech, její partie o advokacii je však do jisté míry objektivně ohraničena okolností, že ve sledovaném období v Blovicích, jež byly tehdy sídlem c. k. okresního soudu, působili v podstatě jen tři advokáti, z nichž více je známo pouze o dvou blovických starostech Františku Metelkovi a jeho bývalém koncipientovi a pokračovateli Josefu Březinovi.¹¹⁾

V chronologickém sledu dle termínu dokončení je další prací diplomová práce Daniela Balouna „Advokacie plzeňského regionu v letech 1868–1914.“¹²⁾ Volba Plzně umožnila autorovi sesbírat daleko širší materiál než tomu zákonitě mohlo být v případě práce předchozí. Kromě obecné charakteristiky výkonu advokacie v Plzni v daném období přináší práce jedenáct medailonků významných advokátů plzeňského regionu. Je zde podrobněji než u Radka Kellera zpracován Josef Březina, nechybějí samozřejmě plzeňští purkmistři Karel Houška, Josef Krofta, Matouš Mandl a Václav Peták. Teritoriálně je pozornost věnována převážně Plzni a oblasti dnešního okresu Plzeň-jih (Blovice a Nepomuk).

Volným pokračováním práce Daniela Balouna je diplomová práce Olgy Michalové „Vývoj advokacie v plzeňském regionu v letech 1918–1948“.¹³⁾ Autorka pro dané období využila mj. i vzpomínek pamětníka, syna plzeňského advokáta JUDr. Karla Pexidra (1898–1956) JUDr. Karla Pexidra ml. Díky tomu lze např. dobře poznat chod dobové advokátní kanceláře. Laskavostí JUDr. Pexidra ml.

⁹⁾ Srv. např. sborník Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor. Sborník příspěvků ze stejnojmenného sympozia konaného ve dnech 2.–3. října 1998 v Táboře. K vydání připravil Josef Zumr. Praha 1999. Zde je mj. i příspěvek o Chalupného působení v advokacii vážící se k Táboru. Dále např. srv. A. Šubrtová, Pozůstalost Františka Veselého a její zpracování, Archivní časopis č. 2/1994, str. 78–87, připomínající advokátské působení pozdějšího prvorepublikového ministra v Benešově atp.

¹⁰⁾ Srv. R. Keller, Okresní soud, notářství a advokacie v Blovicích (1868–1914), diplomová práce PF UK, 1994.

¹¹⁾ Nejvýraznější osobností v blovických justičních kruzích byl jistě notář a historik notářství Václav Šediva.

¹²⁾ Srv. D. Baloun, Advokacie plzeňského regionu v letech 1868–1914, diplomová práce PF ZČU, 1999.

¹³⁾ Srv. O. Michalová, Vývoj advokacie v plzeňském regionu v letech 1918–1948, diplomová práce PF ZČU, 2001.

bylo umožněno připojit i širokou obrazovou přílohu včetně dobové advokátské legitimace, osvědčení o vykonání advokátní zkoušky atp. Práce zmiňuje 138 advokátů působících na Plzeňsku v letech 1918–1948 a teritoriálně zasahuje mj. do Blovic, Přeštic, Stodu, Kralovic, Rokycan, Dobřan a Nepomuku. Rovněž Olga Michalová věnuje zvýšenou pozornost osobnostem advokátů působících v regionální politice.

Téměř souběžně s diplomovými pracemi Daniela Balouna a Olgy Michalové byla zpracovávána disertační práce Miroslavy Kořínkové „Dějiny advokacie, notářství a soudnictví na okrese Jičín v letech 1918–1948.“¹⁴⁾ O advokacii je zde pojednáno velmi široce, z osobností jsou zmiňováni např. členové advokátských rodin Volfů, Lohařů či František Vavřínek. Jedním z velmi zajímavých pramenů byly mj. nepublikované paměti JUDr. Svatopluka Volfa, uložené v literárním archivu Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky u Libáně.

S memoáry pracovala i diplomantka Hana Krejbichová v práci „Advokacie v Berouně, Hořovicích a Křivoklátě v letech 1868–1938.“¹⁵⁾ Ze zajímavých osobností je tak zmíněna berounská advokátka a spisovatelka Hedvika Průchová a její manžel advokát Václav Průcha, členové berounské advokátské rodiny Drtinů či spisovatel Jaroslav Mayer, píšící pod pseudonymem Jaroslav Maria, který před trvalým usídlením v Táboře působil i jako advokát v Berouně. Autorka – na rozdíl od výše zmiňovaných – v diplomové práci uvedla i advokáty, kteří z vybraného regionu pocházeli a působili pak jinde či majíce kanceláře jinde, intervenovali u zdejších soudů.

Výčet dokončených a vesměs úspěšně obhájených prací lze uzavřít diplomovou prací Svatopluka Váchy „Advokacie v Pelhřimově, Jihlavě a Humpolci v letech 1918–1938“.¹⁶⁾ Autor měl k dispozici velmi zajímavý materiál, z něhož zmiňuje mj. smrt Osvalda Haičmana v jednací síni jihlavského Krajského soudu při závěrečné řeči na obhajobu pekaře Hromádky či kárné řízení vedené proti Jindřichu Trnkovi kvůli reklamě převzetí kanceláře v humpoleckém sokolském biografu. Práce je zajímavá i líčením národnostních poměrů v dobové Jihlavě a politickém působení českých advokátů, mj. jihlavských starostů Rudolfa Veverky, Osvalda Haičmana či vlasteneckého advokáta Ludvíka Chluma. V medailoncích advokátů práce přesahuje časově nejednou před vymezené období.

¹⁴⁾ Srv. M. Kořínková, *Dějiny advokacie, notářství a soudnictví v okrese Jičín v letech 1918–1948*, disertační práce PF UK, 2000.

¹⁵⁾ Srv. H. Krejbichová, *Advokacie v Berouně, Hořovicích a Křivoklátě v letech 1868–1938*, diplomová práce PF ZČU, 2001.

¹⁶⁾ Srv. S. Vácha, *Advokacie v Pelhřimově, Jihlavě a Humpolci v letech 1918–1938*, diplomová práce PF ZČU, 2001.

Po stránce metodické jsou všechny práce na velmi dobré úrovni a lze očekávat, že některé v brzké době budou dále prohlubovány a rozšířeny o další časové úseky či nezpracované lokality. S ohledem na metodickou podobnost bude jistě účelné získané zkušenosti i poznatky v toto zatím neformálním kolektivu vzájemně konzultovat a prohlubovat s perspektivním cílem zpracování kolektivního kompéria o dějinách regionální advokacie. Již ze zmiňovaných střípků lze přitom presumovat závěr, že naši venkovští kolegové v minulosti ve společnosti sehráli velmi významnou a mnohdy pozitivní roli.

• • •

Kromě záměrů prohlubovat a rozšiřovat již obhájené práce je v tuto chvíli zadána na Právnické fakultě Západočeské univerzity diplomová práce o advokacii na Jindřichohradecku, kterou zpracovává Petr Jahelka, a diplomová práce teritoriálně vymezená Zlínskem a Uherskohradištskem, kterou připravuje Václav Trčka. Autor tohoto příspěvku sesbíral s Miroslavou Fiedlerovou dosud nepublikovaný materiál o advokátech v terezínském ghettu. Z rozdělaných věcí je dále třeba – ač se to výslovně netýká českých zemí – uvést, že Petra Piková zahájila s vědomím Slovenské advokátní komory práci na dějinách slovenské advokacie. „Volný prostor“ ale zbývá stále v převaze území České republiky.

Při dalším bádání se – kromě zpracovávání dalších regionů, kde jsou prameny převážně k dispozici v českém jazyce – bude třeba zaměřit i na oblast Sudet či oblasti bilingvní. Na rozdíl od české a moravské komory dále čeká na zpracování advokátní komora slezská. Také zájemci o pražskou či brněnskou tematiku by se neměli nechat odradit tím, že tyto oblasti již nejsou zcela tabula rasa. V obou případech se nabízí podrobnější zpracování – třeba i po kratších časových úsecích či některých čtvrtích – dalších sond, popř. sepis dalších životopisných medailonků.

Závěrem tak nad zdaleka nedokončeným dílem zbývá jenom zopakovat pozvání ke spolupráci nejen studentům, ale též advokátům a advokátním koncipientům. Tentokrát – na rozdíl od roku 1992 – mohu s potěšením konstatovat, že tato pozvání mohu učinit i za ty, kteří to předchozí přijali a svůj příspěvek k zajímavému tématu odevzdali.

Kozel, Roman

Problémy konkurzního řízení a jejich řešení

Nakladatelství Linde Praha, a. s., 2001, 338 stran, cena 320,- Kč

Autor, zkušený praktik (advokát), se zabývá problémy, s nimiž se setkávají správci konkurzních podstat, věřitelské orgány, věřitelé, úpadci a další osoby, jichž se konkurzní řízení týká. Nejde o komentář k paragrafům zákona o konkurzu a vyrovnání, ale o výklad jednotlivých témat, jako jsou například návrh na prohlášení konkurzu, prohlášení konkurzu, práva a povinnosti správců konkurzních podstat a věřitelských orgánů, majetek patřící do konkurzní podstaty, přihlášky pohledávek do konkurzu a jejich přezkum, majetek třetích osob náležející do konkurzní podstaty a jeho vyloučení ze soupisu, zástavní práva, zpeněžení konkurzní podstaty, konečná zpráva, rozvrh. V rámci tématu o majetku patřícího do konkurzní podstaty se autor věnuje problematice obchodních podílů, cenných papírů, průmyslových práv pro potřeby konkurzního řízení, náhrad škod vůči statutárním a dozorčím orgánům obchodních společností jako formě úpadcovy pohledávky. Zabývá se úniky majetku z konkurzní podstaty, uvádí příklady neúčinných právních úkonů a předpoklady úspěšnosti odporování právním úkonům dlužníka včetně prokazování vědomosti druhé strany o tom, že úpadek svým právním úkonem zkrátil konkurzní věřitele. V kapitole o přezkumu pohledávek je věnována pozornost přihlášeným pohledávkám z hlediska prokázání uplatněného nároku, neboť mnohdy jsou přihlašovány pohledávky na základě smlouvy o postoupení pohledávky, aniž by bylo zřejmé, jaký je právní důvod pohledávky. Publikace obsahuje výklady trestněprávní v případech „úniku majetku a triků“.

Kučera, Robert

Dědictví

Nakladatelství Linde Praha, a. s., 2001, 278 stran, cena 270,- Kč

Praktická příručka, v níž autor čerpá ze své bohaté praxe, se zabývá aktuální problematikou, s níž se lze setkat v dědickém řízení, jak z pozice soudu, resp. notáře jako soudního komisaře, tak z pozice účastníků, především dědiců a jejich případných zástupců. Práce vysvětluje celý proces dědického řízení, počínaje úmrtím osoby, zahájením dědického řízení soudem a pověřením notáře jako soudního ko-

misaře, přes stanovení okruhu účastníků dědického řízení a dalšího postupu notáře jako soudního komisaře. Podrobně se věnuje majetkovým hodnotám, které přecházejí v důsledku úmrtí jejich nositele jinak než děděním, a které naopak podléhají dědění. Jsou rozebrány způsoby oceňování a vypořádávání tohoto majetku, a to i v souvislosti se zrušením daně dědické v I. daňové skupině. Publikace obsahuje i vybraná ustanovení čtených předpisů souvisejících s dědictvím.

Prudilová, Miloslava

Veřejné dražby a exekuce

Nakladatelství Linde Praha, a. s., 2001, 452 stran, cena 436,- Kč

Práce obsahuje zevrubný rozbor a popis právních postupů při veřejných dražbách a exekucích. Jde o první pokus v celé šíři vyložit danou problematiku. Čtenáři se tak dostává do rukou ucelený výklad procesně-právních postupů ve věcech veřejných dražeb. Exekucím je věnována pozornost ve správním, daňovém a občanskoprávním řízení. Text obsahuje i výklady o činnosti soukromých exekutorů. Publikace je doplněna souborem vzorů smluv, podání, návrhů a rozhodnutí. Obsahuje též úplné znění zákona o veřejných dražbách a soudních exekutorech (exekuční řád) a novelizovanou 6. část občanského soudního řádu o soudních exekucích.

red.

Ehlová, Marta

Zelená vrátka s lampiónem

Román. Vydalo nakladatelství Lika Klub s. r. o., Praha 2001, cena 189,- Kč.

Není zvykem naší redakce otiskovat informace o beletrii. Jestliže činíme výjimku, pak proto, že jde o zajímavé dílo naší pražské kolegyně – advokátky. Lze je označit jako milostný román – křehký příběh milenecké dvojice – úspěšného psychiatra a jeho nedobrovolné pacientky, mladičké varhanistky. Děj je zasazen do krizových let kolem roku 1968, část se odehrává též před soudem a ve vězení. Jedním z hrdinů je též pražský advokát. Klíčové politické události kolem roku 1968 jsou motorem osudu hrdinů, kteří by se jinak ztěžší ocitli na stejné straně barikády a jejichž příběh by se bez zásahu dějinných peripetií asi nikdy neodehrál. Kniha, která vyšla v říjnu t. r., byla v prvních týdnech v pražských knihkupectvích jedním z nejprodávanějších beletristických titulů. V Praze ji lze zakoupit m. j. v knihkupectví Akademie, Václavské nám. 34, lze ji též objednat přímo u nakladatele (LIKA KLUB, Kostnické nám. 5, tel. 627 97 27).

V. Mandák

1) Informace o schůzi představenstva ČAK konané dne 10.–11. 9. 2001

V pořadí 18. schůze představenstva ČAK se konala ve dnech 10. a 11. 9. 2001 v Praze. Prvá část schůze byla věnována řízením o pozastavení výkonu advokacie. Pak po kontrole zápisu z minulé schůze představenstva a zprávách o činnosti předsedy a členů představenstva následovaly tyto body programu:

Novela zákona o advokacii, úprava bezplatné právní pomoci. Představenstvo vzalo na vědomí informaci JUDr. Čermáka a JUDr. Kamlacha o připravované novele zákona o advokacii, jež je především novelou implementační. Ve věci bezplatné právní pomoci uložilo JUDr. Klouzovi a JUDr. Kamlachovi sledovat vývoj v oblasti připravované úpravy správního řízení. Zaujalo stanovisko, že podmínky při určení advokáta dle § 18 odst. 2 zákona o advokacii by měly být totožné s podmínkami pro poskytování osvobození od soudních poplatků v soudním řízení.

Návod k vyplnění dotazníku zaměření praxe advokáta. Představenstvo po diskusi vzalo na vědomí materiál „Oborová specializace advokátů“ předložený JUDr. Kovářovou a uložilo JUDr. Kovářové, JUDr. Slavíkové, JUDr. Jodasovi a JUDr. Svobodovi do 10. 11. 2001 zajistit distribuci dotazníků a do 1. 5. 2002 provést vyhodnocení dotazníků a převedení výsledků na internetové stránky Komory a do systému matriky.

Návrh koncepce Bulletinu advokacie a informační politiky Komory. Představenstvo diskutovalo nad materiálem předloženým JUDr. Balíkem a uložilo členům představenstva, aby se k tomuto materiálu podrobněji vyjádřili.

Informace o stavu příprav zřízení školicího střediska a o specializaci advokáta ve vztahu k projektu celoživotního vzdělávání. Představenstvo vzalo na vědomí zprávu JUDr. Jirouska o přípravě školicího střediska a vyslovilo souhlas s tím, aby celoživotní vzdělávání advokátů a výchova advokátních koncipientů byly institucionalizovány, a vzalo na vědomí, že pro objekt, který má být pro institut vyhledán, je nutno počítat s investicí ve výši 100 mil. Kč. V současné době se nabízí objekty „Červánky“ u Českého Šternberka a „Dominik“ v Brně.

Následovaly běžné věci Komory (mj. zpráva o hospodaření s finančními prostředky ČAK v r. 2000 a čerpání finančních prostředků za 1. pololetí 2001).

JUDr. PhDr. Stanislav Balík

2) *www.cak.cz*

Věříme, že jste se již všichni podívali na novou podobu našich stránek a vyzkoušeli i nové rubriky, které jsme pro vás zavedli. Dne 11. 9. 2001 schválilo Představenstvo ČAK **seznam volitelných zaměření advokátní praxe**, přičemž vycházelo mj. z údajů, které jsme uvedli v dotazníkové akci z loňského roku. Abychom mohli aktualizovat údaje o zaměření advokátů v matrice ČAK a na internetových stránkách Komory, obdržíte spolu s Věstníkem č. 3 distribuovaným v listopadu 2001 dotazník s tím, abyste jej vyplnili a vrátili zpět co nejdříve, nejpozději do 31. 3. 2002.

Pokud od Vás neobdržíme vyplněný dotazník, použijeme stávající údaje o zaměření, které má Komora k dispozici z předchozích dotazníkových akcí, přičemž stará označení zaměření budou převedena pod nová (např. „generální praxe“ má starší dřívější „univerzální praxe“).

V této souvislosti Vám doporučujeme zkontrolovat ostatní údaje o Vaší osobě či kanceláři na adrese: **www.cak.cz** a v případě, že tam uveřejněné údaje již neodpovídají, informujte ČAK o jejich změně. Příslušný dotazník je možno získat na internetových stránkách ČAK a slouží i pro případnou změnu veškerých údajů. Pro úplnost informujeme advokáty o povinnosti, kterou jim ukládá § 29 zákona o advokacii, podle kterého jsou povinni změnu sídla kanceláře včetně dalších rozhodných skutečností oznámit ČAK do jednoho týdne.

JUDr. Daniela Kovářová

3) *Termíny školení advokátních koncipientů v I. pololetí roku 2002*

Představenstvo ČAK sděluje, že povinná školení advokátních koncipientů se budou v prvním pololetí r. 2002 konat v těchto termínech:

- **školení závěrečné: 18. – 21. 2. 2002**
- **školení vstupní: 15. – 18. 4. 2002**

Obě školení se budou konat **v Brně, v hotelu Continental. Nepřehlédněte v přihlášce údaj o tom, zda požadujete při školení nocleh.**

Přihlášky na obě školení zasílejte na formuláři, který je otištěn na str. 175. na adresu Česká advokátní komora, Národní tř. 16, 110 00 Praha 1, k rukám pí Anny Šolcové, **nejpozději do 10. 1. 2002.**

4) Výsledky advokátních zkoušek v září t. r.

Přihlásilo se celkem 151 žadatelů, z toho 38 o vykonání opravné zkoušky (12 ze 2 předmětů, 19 z 1 předmětu, 7 o celou opravnou zkoušku). Písemná část se konala ve dnech 3. – 5. 9., ústní část ve dnech 17. – 19. 9. v Praze.

Zkoušelo 9 zkušebních senátů. Písemné části adv. zkoušky se zúčastnilo 125 žadatelů a stejný počet se dostavil k ústní části. Výtečně prospělo 25 uchazečů, prospělo 79, neprospělo 21 (z toho 2 při opravné zkoušce), a to: 8 z 1 předmětu, 8 ze 2 předmětů, 3 ze 3 předmětů, 2 ze všech 5 předmětů (8x ústavní a správní právo, 12x obchodní právo, 8x trestní právo, 11x občanské, pracovní a rodinné právo, 4x předpisy o advokacii).

Výtečně prospěli:

Mgr. Milena ADÁMKOVÁ, Praha

Mgr. Jarmila BÍLKOVÁ, Praha

JUDr. David ČERNÝ, Praha

Mgr. Věra FILKUKOVÁ, Praha

Mgr. Michal HANKO, Praha

JUDr. Radim CHALUPA,

Ph.D., Praha

Mgr. Lukáš HOLENDÁ, Kopřivnice

Mgr. Marta JANČÍKOVÁ, Brno

Mgr. David JÜNGER, Ostrava

Mgr. Jaromír KALUZIK, Praha

Mgr. Ing. Martin KREJČÍ, Praha

Mgr. Daniel MAŠEK, Praha

Mgr. Lucie ORŠULOVÁ, Praha

Mgr. Pavel PANOŠKA, Plzeň

Mgr. Lenka PAVLASOVÁ, Praha

Mgr. Pavel PĚNKAVA, Ostrava

Mgr. Kat. PERTHENOVÁ,

Hradec Králové

JUDr. Patrik PETRÍK, Praha

Mgr. Tomáš SKOUMAL, Praha

Mgr. Jana SLAMĚNÍKOVÁ, Brno

Mgr. Petr SMEJKAL, Č. Budějovice

Mgr. Lukáš STOČEK, Nový Jičín

Mgr. Karel ŠINDELKA, Praha

Mgr. Petr WÖFL,

České Budějovice

Mgr. Daniel ZEJDA, Praha

JUDr. Lygie Snášelová

Z KÁRNÉ PRAXE

Je závažným porušením povinností advokáta, jestliže peníze, svěřené mu klientem a určené po splnění podmínky k výplatě druhému klientovi, použije, byť dočasně, k jinému účelu.

Kárný senát kárné komise České advokátní komory rozhodl dne 16. 6. 2000 v kárné věci K 21/00, že kárně obviněná JUDr. S. V. je vinna,

že neoprávněně nakládala s finančními prostředky ve výši 54 000,- Kč, které v souvislosti se vzájemným vypořádáním svých klientek přijala od jedné z nich do depozita za účelem jejich následného vypořádání podílového spoluvlastnictví. Kárně obviněná v rozporu s dohodou s klientkou částku ve výši 38 117,40 Kč započítala na své pohledávky vůči manželovi této klientky, částku 2 500,- Kč započítala ve svůj prospěch, vrátila klientce přeplatek 14 893,90 Kč a sdělila jí, že neevduje u sebe žádné prostředky k výplatě depozita a až po upozornění jiným advokátem použila prostředky v souladu s účelem, ke kterému byly určeny,

tedy nechránila a neprosazovala práva a oprávněné zájmy klientky a neřídila se jejími pokyny, při výkonu advokacie nejednala čestně a svědomitě, nechovala se poctivě a svým chováním nepřispěla k důstojnosti a vážnosti advokátního stavu, když použila peníze převzaté od klientky k jiným než stanoveným účelům, čímž porušila své povinnosti uložené v § 16 odst. 1, 2 zák. č. 85/1996 Sb., čl. 4 odst. 1 a čl. 9 odst. 2 Pravidel profesionální etiky advokátů ČR.

Jako kárné opatření jí za to uložil kárný senát podle § 32 odst. 3 písm. c) zák. č. 85/1996 Sb. pokutu ve výši 7 000,- Kč.

Zároveň kárný senát závázal kárně obviněnou k náhradě nákladů řízení České advokátní komoře ve výši 3 000,- Kč.

Z odůvodnění:

Kárný senát na základě uskutečněného jednání a důkazů v něm provedených učinil následující skutková zjištění a právní posouzení věci:

Kárně obviněná převzala právní zastoupení dvou klientek, Mgr. V. Š. a D. K., ve věci vypořádání jejich vzájemných vztahů souvisejících s dohodou o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví a dohodou o zřízení věcného břemene. Součástí právní služby bylo převzetí finančních prostředků od jedné z klientek, které měly být po provedení vkladu dohody o vypořádání spoluvlastnictví a dohody o zřízení věcného břemene katastrálním úřadem vyplaceny druhé klientce.

Kárný senát při zjišťování skutkového stavu věci vycházel z listinných důkazů, nacházejících se v kárném spise, zejména pak z vyjádření kárně obviněné ze dne 1. 9. 1999. Kárně obviněná doplnila své písemné vyjádření při ústním jednání kárného senátu dne 16. 6. 2000 a předložila výpisy z účtu vedeného u Poštovní spořitelny a výdajový pokladní doklad.

Kárně obviněná po převzetí finančních prostředků sice tyto prostředky uložila na „Spořicíím účtu“, ale následně, krátce předtím, než měly být peníze po provedení vkladu dohody u katastrálního úřadu vyplaceny, zinscenovala vůči klientce Mgr. V. Š. situaci, kterou se tato cítila ohrožena na svých právech.

Kárně obviněná sdělila své klientce Mgr. V. Š., že od ní převzaté peníze, určené k výplatě, započítala na dluh manžela Mgr. V. Š., a to v částce 38 117,40 Kč, částku 2 500,- Kč si ponechala za provedené právní služby a částku 14 893,90 Kč zaslala poštou klientce Mgr. V. Š. zpět. Kárně obviněná uvedla, že částku deponovanou na účtu však byla připravena vyplatit klientce D. K. ihned po provedení vkladu katastrálním úřadem a po příjezdu klientky D. K. z ciziny. Dne 8. 6. 1999 bylo vydáno rozhodnutí o provedení vkladu a klientka D. K. převzala peníze osobně dne 30. 6. 1999, což potvrdila podpisem na výdajovém pokladním dokladu vystaveném kárně obviněnou.

Kárně obviněná doznala, že chtěla u své klientky Mgr. V. Š. vyvolat pocit nejistoty, který rovněž pociťovali ostatní lidé, spolupracující s manželem klientky Mgr. V. Š. v důsledku jeho nečestného jednání. Od začátku vyvolání celé situace si však uvědomovala svou povinnost vyplatit peníze paní D. K. tak, aby se tato klientka necítila nijak ohrožena či omezena ve svých právech. Následně jí tato klientka potvrdila, že byla s jejími službami spokojena.

Kárně obviněná uvedla, že svého jednání lituje, neboť v klientce Mgr. V. Š. vzbudila dojem, že peníze nemá jisté a že ji zkompromitovala před paní D. K. a uvědomuje si, že se takto zachovat neměla.

Na základě zjištěného skutkového stavu věci dospěl kárný senát k závěru, že kárná žaloba na kárně obviněnou byla podána důvodně. Kárný senát vycházel z toho, že advokát je povinen při svém rozhodování chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta, je povinen jednat čestně a svědomitě, je povinen opatrovat peníze, které od klienta převzal a použít je pouze ke stanovenému účelu. Advokát je rovněž povinen chovat se poctivě, čestně a slušně a přispívat tak k důstojnosti a vážnosti advokátního stavu. Kárný senát ve zjištěném jednání kárně obviněné spatřuje porušení povinností advokáta, uložených v ustanovení § 16 odst. 1, 2 zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii a čl. 4 odst. 1 a čl. 9 odst. 2 Pravidel profesionální etiky advokátů ČR.

Při úvaze o druhu uloženého kárného opatření kárný senát vzal v úvahu vyšší míru porušení povinností kárně obviněné na straně jedné a okolnosti zmírňující stupeň porušení povinností kárně obviněné na straně druhé, zejména skuteč-

nost, že kárně obviněná vyplatila peníze klientce D. K. v souladu s uskutečněnou dohodou a skutečnost, že kárně obviněná projevila lítost nad svým neuváženým jednáním. Proto kárný senát považoval uložené kárné opatření za postačující.

Připravil JUDr. Jan Syka

MEZINÁRODNÍ VZTAHY

American Bar Association v letech 1999–2001

American Bar Association (dále jen „ABA“) je národní organizací pro příslušníky právníkové profese v USA. Jejími členy jsou advokáti, soudci, vysokoškolští učitelé, státní úředníci, manažeři i právníci pracující v dalších oborech.

ABA je největší profesní organizací s dobrovolným členstvím na světě. Počet jejích členů překročil 400 000 a každoročně stoupá o desetitisíce dalších. Sekce studentů práv má pravidelně kolem 30 000 členů.

American Bar Association byla založena 21. srpna 1878. Jejím současným sídlem je Chicago, má úřadovny též ve Washingtonu a Indianopolisu. Počet zaměstnanců ABA se pohybuje okolo tisíce osob, roční rozpočet překračuje pravidelně 100 milionů USD.

• • •

Lze konstatovat, že členství v ABA je prestižní záležitostí. Důvody, které vedou americké právníky ke vstupu do ABA, jsou mj. dány atraktivností jejího programu. Asociace tak pořádá přes 300 tisíc kurzů dalšího vzdělávání právníků ročně, rozvíjí bohatou publikační činnost, umožňuje získání profesních kontaktů.

ABA od r. 1878 pořádá každoročně výroční mítink. Ten se do konce 19. století konal vždy v New Yorku, od počátku 20. století se města zasedání střídají. Od r. 1964 se tak vystřídala města New York (5), Washington (2), Chicago (5), San Francisco (5), Atlanta (4), Honolulu (4), New Orleans (2), Dallas (2), St. Louis (1), Miami (1), Orlando (1) a Philadelphia (1), v letech 1966 a 1975 hostil mítink Montreal, v letech 1988 a 1998 Toronto. Třikrát v uvedeném období mítink zahájený v USA pokračoval v Londýně (1971, 1985 a 2000). Poslední tři výroční setkání se uskutečnila v Atlantě (1999), New Yorku a Londýně (2000) a Chicagu (2001).

• • •

Výroční zasedání ABA – ač je kromě něj konáno ještě setkání pololetní – je každoročně nejdůležitější událostí v činnosti asociace. Obvykle se jej účastní desetitisíce právníků, pravidelně je pořádáno přes 2000 seminářů s širokou plejádou témat, je konáno slavnostní shromáždění, prováděna volba prezidenta ABA a členů jejích orgánů. Pro zahraniční hosty je uspořádán program, zahrnující obvykle panelovou diskusi zahraničních účastníků k vybraným aktuálním tématům. Každoročně jsou slavnostně udělovány i tradiční ceny ABA.

V pořadí 121. výročí zasedání ABA bylo konáno ve dnech 5. – 10. srpna 1999 v Atlantě. Hlavní událostí bylo slavnostní shromáždění v Georgia World Congress Center dne 9. srpna 1999, na němž jako hlavní řečník promluvil tehdejší prezident USA Bill Clinton. Lze usuzovat, že důvodem, proč se tak stalo, bylo mj. i mnohaleté Clintonovo přátelství s tehdejším prezidentem ABA Philipem S. Andersonem. V projevu prezident Clinton mj. ocenil činnost ABA v mezinárodních vztazích a její pomoc při budování právního státu v nejrůznějších končinách světa.

ABA vyvíjí iniciativu v zahraničí v rámci programů, zaměřených na činnost ve všech světadílech. Jednou z takových iniciativ je též Central and East European Law Initiative (CEELI) vzniklá v r. 1990. CEELI působí v řadě středoevropských a východoevropských zemích s cílem kultivovat tamější právní prostředí. Její roční rozpočet činil v r. 2001 22 milionů dolarů. Činnost CEELI provádějí dobrovolníci, kteří po dobu působení v CEELI opouštějí své povolání či praxi. Od r. 1994 je udělována cena CEELI politikům a státníkům za zásluhy při budování demokratického státu. V r. 1999 byl tak oceněn rumunský prezident Emil Constantinescu. Slavnostním řečníkem byl jihoafrický soudce Richard J. Goldstone, který se mj. v témže roce stal držitelem slavnostní medaile Univerzity Karlovy.

Dalšími udělovanými cenami jsou např. cena Margarety Brentové či cena za činnost Pro bono publico.

Traduje se, že Margaret Brentová byla první ženou právničkou na americkém kontinentě. Od r. 1638, kdy přišla do kolonií, měla jako advokátka vést 124 úspěšných procesů. Byla též bojovnicí za ženská práva. Cena se uděluje od r. 1991 významným ženám právničkám. Postavení žen v právnických profesích v ABA od r. 1987 sleduje Commission of Women in the Profession.

Tématem panelové diskuse zástupců zahraničních komor byla v Atlantě etika právnícké profese.¹⁾

122. výroční zasedání ABA se konalo ve dnech 6. – 12. července 2000 v New

1) Srv. S. Balík, Several Comments on law ethics, the „Rules of Profesional Ethics and the Competition Rules of Lawyers in the Czech Republic, Proceedings University of West Bohemia, 3, 1999, p. 227 – 229.

Yorku a pokračovalo ve dnech 15.–20. července 2000 v Londýně. Prezidentem ABA byl William G. Paul.

Slavnostní shromáždění proběhlo 8. července 2000 v sále Valného shromáždění OSN. Hlavní řečník Phillip Lader, velvyslanec při Court of St. James, připomenul společné základy anglické a americké právní historie a vyzval k zachování demokratické tradice i v následujícím tisíciletí.

Cena CEELI nebyla v r. 2000 udělena. Tématem panelové diskuse zástupců zahraničních advokátních komor byla nezávislost justice.²⁾

Prezidentkou ABA pro rok 2001 byla poprvé zvolena žena. Martha W. Barnett se již v rámci kandidatury vyslovila pro zrušení trestu smrti.

Problematika trestu smrti se stala jedním z hlavních témat 123. výročního zasedání ABA konaného ve dnech 2.–8. srpna 2001 v Chicagu. Podporu zrušení trestu smrti vyjádřila mj. rezoluce vzniklá po diskusi zástupců zahraničních komor z iniciativy předsedy CCBE Ruperta Wolfa.

Cena CEELI byla dne 4. srpna 2001 udělena Václavu Havlovi. Nepřítomného prezidenta Havla představila a slavnostní projev přednesla bývalá prezidentka Mezinárodního tribunálu pro bývalou Jugoslávii Gabrielle Kirk McDonaldová. V rámci programu CEELI byla pozornost věnována i Institutu CEELI, který zahájil činnost v pražské vile Grébovka.

• • •

Zbývá stručně přiblížit organizační strukturu ABA.

V čele ABA stojí prezident volený na jeden rok. Prvním prezidentem se stal James O. Broadhead.

Prezident je předsedou výboru. Výbor je složen ze členů volených a těch, kteří v něm zasedají z titulu své funkce. Členy výboru ex offio jsou vedle prezidenta předchozí prezident a prezident zvolený pro příští funkční období, předseda shromáždění delegátů, tajemník a pokladník. Jednou za tři roky jsou přibráni zvolený tajemník a zvolený pokladník. Z 37, resp. 39 členů výboru, je 31 voleno. 18 členů se volí po jednom v územních volebních obvodech, ostatní pak dle jiných kritérií (např. povinné zastoupení žen, mladých právníků, reprezentantů justice atp.). Volební období členů výboru je tříleté.

Shromáždění delegátů má 530 členů volených členy ABA dílem v komorách jednotlivých států a odborných sekcích a dílem registrovanými účastníky výročního zasedání. Shromáždění delegátů volí členy výboru ABA.

²⁾ Srv. S. Balík, Comment on the Czech Judiciary in 2000, Proceedings University of West Bohemia (Social Sciences), 4, 2000, p. 7–9.

Kromě těchto nejvyšších orgánů má ABA řadu stálých výborů, komisí a útvarů pro jednotlivé právní obory a činnosti.

V jednotlivých státech USA jsou pak zřízeny komory příslušného státu a místní komory. Pro orientaci o konkrétních osobách a adresách slouží American Bar Association Directory.

JUDr. PhDr. Stanislav Balík

ZE ZAHRANIČÍ

NĚMECKO

Několik poznámek k novele občanského soudního řádu – pesimistické úvahy k připravované reformě

Zanedlouho to bude již rok, co vstoupila v účinnost novela občanského soudního řádu provedená z. č. 30/2000 Sb. Touto novelou byly zásadně dotčeny dosavadní principy českého občanského soudního řízení. Ve stejné době, kdy byla připravována česká novela občanského soudního řádu, byla předložena k diskusi i podobně zásadní novela německého občanského soudního řádu. Do současné doby, tj. do září roku 2001, však tato novela, obsahující obdobné principy jako novela naše, schválena nebyla, a to zejména v důsledku silné kritiky vznesené mimo jiné z řad německé advokacie.

V tomto krátkém článku se pokusím seznámit čtenáře se základními body kritiky tak, jak se objevily v německém odborném tisku, konkrétně v článku nazvaném „O postupném úpadku civilněprávní péče“ uveřejněném v časopise Německého spolku advokátů *Anwaltsblatt* č. 7/2000. Autor, Dr. Christoph v. Mettenheim, advokát oprávněný zastupovat před Spolkovým soudním dvorem, se v tomto článku zabývá především kritikou plánované novely z hlediska jejího vlivu na opravné prostředky. Tato kritika může být z našeho hlediska zajímavá především proto, že v našem odborném tisku podobně ostrá kritika reformy nezazněla, což lze zřejmě vysvětlit všeobecnou shodou na potřebě zásadní reformy českého občanského soudního řádu.

Autor vyčítá ministryni spravedlnosti, že plánovala reformu od zeleného stolu, tj. bez toho, že by ji konzultovala s odborníky z praxe. Opravné prostředky jsou tak podle něj novelou drasticky omezeny. U zemských soudů budou do budoucna rozhodovat pouze samosoudci. Vrchní zemský soud¹⁾ nebude moci do budoucna zohledňovat nové skutečnosti a bude moci odvolání bez ústního pojednání odmítnout usnesením, a to bez toho, že by je alespoň krátce odůvodnil. Proti takovému odmítnutí navíc nebude připuštěn žádný opravný prostředek. Dovolání má být přípustné pouze ohledně otázek zásadního právního významu. Doposud musel Spolkový soudní dvůr (*Nejvyšší soud*) rozhodovat i ve věcech, jejichž hodnota přesahovala 60 000,- DM, pokud byl odvolací rozsudek nesprávný.

Soudy rozhodující o opravných prostředcích plní podle autora svoji nejdůležitější roli nikoli tím, že rozhodují, ale samotnou svojí existencí. Kvalitu rozhodnutí soudů předchozích instancí tak má zajišťovat již ta prostá skutečnost, že existuje opravný prostředek.

Tyto preventivní účinky samozřejmě předpokládají, že podřízené soudy musí vážně počítat s přezkoumáním svých rozhodnutí. Mají-li opravné prostředky pouze teoretický význam, protože odvolací soudy budou moci rozhodovat pouze o právních otázkách, opravné prostředky budou moci být bez jednání pravomocně odmítnuty a dovolání bude přípustné jen ohledně otázek zásadního právního významu. V důsledku toho nebude moci být rozsudek opraven prostě a jednoduše proto, že je špatný. Nemůže být proto podle autora výše uvedený předpoklad naplněn. Soudy se tak dostanou do pokušení hodnotit skutečnosti tak, aby mohly na základě nesprávného skutkového stavu vydat jednoduché a bezproblémové rozhodnutí. Opravné prostředky tak budou oloupeny i o svou nejdůležitější funkci – vést nižší instance k pečlivější práci. Samozřejmě ne každý soudce podlehne pokušením, které mu reforma nabízí, ale zákonodárce, který si je vědom své odpovědnosti, by měl ty, kterým svěřil svoji důvěru, také pokušení ušetřit.

Na preventivní funkci opravných prostředků nahlíží autor i z jiného pohledu. Minimální výše hodnoty předmětu sporu u dovolání byla zavedena, aby se předešlo přetížení Spolkového soudního dvora. Přestože tato hodnota činí mezitím 60 000,- DM a přestože počet prvoinstančních žalob a odvolání k vrchním zem-

¹⁾ Podle německé soudní struktury je zemský soud ve věcech nad 10 000,- DM soudem odvolacím (odvolání je připuštěno ve věcech nad 1 500,- DM); ve věcech nad 10 000,- DM je Zemský soud soudem první instance; Vrchní zemský soud je v civilních věcech soudem odvolacím vždy.

ským soudům klesá, počet dovolání naopak stoupá. Pokud by neměl být Spolkový soudní dvůr rozšířen, což by bylo jako přechodné řešení správné, musela by být minimální výše hodnoty předmětu sporu opět zvýšena, a to minimálně na 120 000,- DM. Spolková ministryně spravedlnosti a stávající prezident Spolkového soudního dvora v tom vidí problém sociální spravedlnosti, neboť většinou menší hodnoty v civilní oblasti tím bude odepřen přístup k nejvyššímu soudu. O dovolání se tak v Německu začíná hovořit jako o „opravném prostředku bohatých“.

Má-li být Spolkový soudní dvůr osvobozen od zbytečných sporů, měla by být správně položena otázka, co učinit pro to, aby se rozsudky odvolacích soudů zlepšily natolik, že budou méně napadány. Počet dovolání neustále stoupá, přestože počet podaných žalob a odvolání klesá. To znamená, že stále méně rozsudků odvolacích soudů je pro účastníky řízení přesvědčivých. To se dá vysvětlit pouze chybějící důvěrou v jejich výklad práva.

Nejdůležitějším cílem reformy by tak podle Dr. Mettenheima mělo být zlepšit přesvědčovací schopnost soudů vyšších instancí, a to především vrchních zemských soudů. Pokud by tyto soudy účastníky řízení přesvědčily, nebyl by Spolkový soudní dvůr přetížen. Přesvědčovací schopnost odvolacích soudů však jistě nebude podpořena, pokud nebudou muset vážně počítat se zrušením svých vadných rozsudků, protože dovolání by se podle novely stalo ryze teoretickou možností, a to pouze v otázkách zásadního právního významu.

Autor dále vyjadřuje obavu, že dovolací soud, tj. Spolkový soudní dvůr, bude svoji přetíženost řešit tím, že přestane plnit svůj nejdůležitější úkol, a současně naznačuje, že možnost dovolání bez odůvodnění odmítnout zneužíval k vlastnímu ulehčení již podle stávající právní úpravy.

Jako vodítka k takovému názoru uvádí následující statistické údaje: Přes nárůst podaných dovolání stále klesá počet přijatých dovolání, a to až na hranici 20 % (u některých senátů dokonce 15 %). Ještě řidší je samotná úspěšnost přijatých dovolání, neboť Spolkový soudní dvůr musí přijmout i dovolání ve věcech, v nichž odvolací soud rozhodl o otázkách zásadního právního významu správně. Minimální úspěšnost způsobuje, že odvolací soudy již nepočítají se zásahem Spolkového soudního dvora. Dávají si tak s vypracováním rozsudků menší námahu a ztrácejí tak schopnost strany přesvědčit. Ty pak vidí svoji poslední šanci u soudu v Karlsruhe (*Spolkový soudní dvůr*). S dětskou naivitou předpokládají, že se bude Spolkový soudní dvůr o jejich životně důležitý spor zajímat, podávají více dovolání než kdy předtím, a nepředpokládají, že tím mají podle představ prezidenta Spolkového soudního dvora a ostatních spolkových soudců především financovat jednotný výklad práva.

Mají-li do budoucna u zemských soudů rozhodovat pouze samosoudci a bude-li vrchním zemským soudům umožněno odmítnout bez ústního jednání

odvolání usnesením, proti kterému nebude přípustný žádný opravný prostředek, a dovolání bude přípustné jen ve věcech zásadního právního významu, dojde k dalšímu zkrácení práva na nalezení spravedlivého rozhodnutí. Dojde možná k úspoře nákladů, ale rozhodně nelze očekávat zkvalitnění soudních rozhodnutí, neboť plánovaná reforma se ubírá přesně opačným směrem. Do budoucna se jistě změní i obraz soudce na veřejnosti, neboť doposud tu byly soudy pro veřejnost; reforma však směřuje k tomu, že veřejnost tu bude pro soudy.

Zásadní chyba návrhu reformy spočívá v tom, že dostatečně nepočítá s lidským faktorem. Jsou schopní a neschopní advokáti a stejné je to i se soudci. V zájmu stran musí být civilní proces uspořádán tak, aby chyby jedněch mohly být napraveny druhými. To ovšem předpokládá, aby byla možnost nápravy dostatečně systémově zakotvena. Podle autora existuje dostatek problémů, na které se mohla reforma zaměřit bez toho, aby byla postižena kvalita právní ochrany. Jako příklad uvádí nešvar advokátů donekonečna opakovat skutková tvrzení a zatěžovat tak spisy podáními stejného obsahu. Odměňování advokátů podle spolkového advokátního tarifu mohlo být zavedeno jako povinné. Osobám pojištěným proti úhradě nákladů řízení mohla být uložena povinnost účastnit se na nákladech řízení alespoň základní částkou, aby strany, které se chtějí soudit, musely riskovat své vlastní peníze. Odvolacím soudům mohlo být umožněno vrátit zemským soudům i věcně chybná rozhodnutí, což je doposud možné jen při vadách řízení.

Reforma tak podle Dr. Mettenheima měla spíše spočívat v malých krůčcích, které by předpokládaly prvotní respekt zákonodárce k dosavadnímu systému, a které by mu daly dostatečnou sílu k uvědomění si dosavadních chyb a k hledání možností jejich odstranění jednotlivými dobře promyšlenými opravami. Předložená novela však vychází z předpokladu, že se jedním grandiózním návrhem nastolí zcela nové poměry. V tomto ohledu je podle něj reforma utopická, neboť předpokládá vztahy, které neexistují a jichž nebude možno nikdy dosáhnout. Základním předpokladem reformy je dokonalá osobnost soudce. Protože ale demokracie neposiluje jedinečné osobnosti, nýbrž má uskutečňovat princip kontroly moci, nezáleží tolik na ideálním obsazení postů, ale naopak mnohem více na takovém uspořádání státních institucí, aby i špatné obsazení postů způsobilo co možná nejméně škody.

Na závěr autor hodnotí reformu jako zásadní neporozumění tomu, že i krátkodobé reformy mohou vyvolat dlouhodobé účinky, neboť státní instituce jsou obsazeny lidmi, kteří musejí na změnu poměrů reagovat změnou svého chování. Jejím prosazením prorokuje dosažení jiného cíle, než který si stanovila.

Zpracoval Mgr. Ivan Rada,
advokátní koncipient, Praha

NĚMECKO

Odborný advokát (*Fachanwalt*)

Podle německého advokátního práva advokáti, kteří na základě předepsané procedury osvědčí potřebný počet projednaných případů a při ústním pohovoru prokáží zvláštní znalosti v některém z uznaných oborů, mohou užívat titul „*Fachanwalt*“ (odborný advokát). Jde o celkem sedm níže uvedených právních oblastí.

Podle statistických údajů Spolkové advokátní komory k 1. 1. 2001 působilo v Německu celkem 110 367 advokátů (podrobnosti viz tabulka otiskovaná v č. 10 Bulletinu advokacie). Z toho bylo 13 016 odborných advokátů. Oproti předchozímu roku stoupl jejich počet o 17,5 %. Pro sedm přípuštěných specializovaných oborů byly k uvedenému datu zapsány tyto počty advokátů: daňové právo 2 939, správní právo 866, trestní právo 917, rodinné právo 3 789, pracovní právo 3 827, právo sociálního zabezpečení 542, insolventní právo 141.

Z uvedených dat je patrné, že nejvíce advokátů oprávněných užívat titul „*Fachanwalt*“ působí v oblasti práva pracovního a rodinného, následuje právo daňové. Ostatní obory co do počtu jsou výrazně nižší, zejména např. i právo trestní, tj. odbornost, kterou lze označit jako „obhájce ve věcech trestních“.

Pro naše poměry uvádíme, že podle českého práva není advokát oprávněn označit se oficiálně jako odborník či specialista pro určitý obor. Znalosti a dovednosti v tom kterém oboru nejsou oficiálně přezkušovány. Advokát je ve smyslu čl. 22 Pravidel profesionální etiky a pravidel soutěže advokátů ČR v souvislosti se svým obchodním jménem oprávněn uvádět pouze údaje o preferovaných právních oblastech. O těchto údajích může advokát informovat ve sdělovacích prostředcích specializovaně informativní povahy, jako jsou profesionální, telefonní, místní a podobné seznamy (čl. 25 odst. 2 cit. předpisu).

V. Mandák

Z ODBORNÉHO TISKU

Výběr článků se zaměřením na právní praxi
Připravuje JUDr. Jaroslava Vanderková

DHK

Číslo 17/2001

Horešovský Jan: Aspekty stanovení záloh jinak z moci úřední
Drbohlav Josef: Proti iluzím a mýtům o výdajích na osobní potřebu poplatníka
Hrouzek Jaroslav: K některým otázkám podnikatelských seskupení

Číslo 18/2001

Jurčík Radek: Neplatnost rozhodnutí v daňovém řízení
Látalová Vladislava: Správce konkurzní podstaty a daň z příjmů
Kořínek Miloš: Povinnost registrace účastníků sdružení bez právní subjektivity za plátce DPH
Běhounek Pavel: Účtování v soustavě jednoduchého účetnictví po novelizaci zákona o účetnictví

OBCHODNÍ PRÁVO

Číslo 8/2001

Večerková Eva: Aktivní legitimace ve sporech nekalé soutěže po novele obchodního zákoníku
Langerová Barbora: K problematice právního vztahu odpovědného zástupce a podnikatele

PRÁVNÍK

Číslo 9/2001

Kühn Zdeněk: K otázce závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu

PRÁVNÍ RÁDCE

Číslo 10/2001

Maštalka Jiří: Ochrana informací
Nedorost Libor: Správný řád: Podklady pro rozhodnutí a dokazování
Pelikánová Irena: Obchodní zákoník a kodifikace soukromého práva

Tobeš Zdeněk: Smlouva o nájmu podniku

Grulich Tomáš: Postoupení pohledávky a bankovní tajemství

PRÁVNÍ ROZHLEDY

Číslo 9/2001

Kovařík, Z.: Důsledky promlčení směnečných závazků

Pelikánová, I.: Převod a přechod práv při prodeji podniku podruhé

Procházka, A.: K působnosti zákona č. 30/1996 Sb.

Nejvyšší soud České republiky: K povaze lhůty pro podání žaloby na vyslovení neplatnosti usnesení valné hromady společnosti s ručením omezeným či akciové společnosti

Nejvyšší soud České republiky: K právu odděleného věřitele na uspokojení pohledávky zajištění zástavním právem v případě, kdy zástavní dlužník je osobou odlišnou od úpadce. Plnění zástavnímu věřiteli za trvání konkurzu. K nerespektování skutečnosti, že řízení je přerušeno prohlášením konkurzu

Nejvyšší soud České republiky: Ke způsobilosti úpadce být účastníkem řízení po prohlášení konkurzu, k jeho procesní způsobilosti a aktivní legitimaci

Nejvyšší soud České republiky: K úplatnosti smlouvy o zřízení věcného břemene. K nájmu nemovitosti, na níž vázne věcné břemeno. K zániku práva odpovídajícího věcnému břemeni privativní novací

Nejvyšší soud České republiky: K možnosti prodloužení vazby v době, kdy je obviněný na svobodě

Městský soud v Praze: K použití úředního záznamu policejního orgánu jako listinného důkazu a k trestnému činu útoku na veřejného činitele dle § 155 odst. 1 písm. a) TrZ v souvislosti s otázkou překročení pravomoci veřejného činitele

Mimořádná příloha, Dr. Drápal: Odvolání po novele o. s. ř.

PRÁVO A RODINA

Číslo 9/2001

Pulzová Eva: K některým aspektům nové úpravy vedení matrik

Jindra Jan: Dědění versus darování nemovitostí – právní a daňové aspekty

Nová Hana: Úmluva o právech dítěte a problémy její aplikace v ČR

PRÁVO A ZAMĚSTNÁNÍ

Číslo 9/2001

David Ludvík: Diskriminace na základě pohlaví v pracovních vztazích a § 133a občanského soudního řádu

SOUDE

Číslo 9/2001

Havlíček Karel: Rozhovory o právu: Rozhovor s JUDr. Eliškou Wagnerovou, Ph.D., předsedkyní Nejvyššího soudu České republiky

SODNÍ ROZHLEDY

Číslo 8/2001

Nejvyšší soud České republiky: K závaznosti rozsudku, jímž bylo určeno, že kupní smlouva je neplatná

Nejvyšší soud České republiky: Domnělý právní důvod a oprávněná držba

Nejvyšší soud České republiky: Důsledky zrušení pravomocného rozhodnutí o vyvlastnění na vlastnické právo toho, kdo jej nabyl od státu

Nejvyšší soud České republiky: K posuzování hledisek pro stanovení výše škody podle § 89 odst. 12 TrZ pro případy, kdy škoda na věci je zákonným znakem trestného činu

Nejvyšší soud České republiky: K podmínkám spáchání úmyslného trestného činu ublížení na zdraví z rasově a podobně motivované pohnutky

Číslo 9/2001

Spáčil, J.: Formulace petitu žalob na ochranu práva odpovídajícího věcnému břemeni
Nejvyšší soud České republiky: K vymezení věci obchodní z hlediska přípustnosti dovolání

Krajský soud v Ústí nad Labem: Absence právního posouzení věci v odůvodnění rozsudku pro zmeškání

Krajský soud v Ústí nad Labem: K odůvodnění soudního rozhodnutí dle § 157 odst. 2 a 3 o. s. ř.

Nejvyšší soud České republiky: K možnosti spoluvlastníka mít společnou věc (její část) v nájmu

Nejvyšší soud České republiky: K odměně likvidátora po prohlášení konkurzu

Nejvyšší soud České republiky: K náhradě za ztrátu na výdělku, nemohl-li poškozený nastoupit v důsledku úrazu do zaměstnání s vyšším příjmem

Vrchní soud v Praze: K rozhodování a počítání lhůt trvání vazby

Nejvyšší soud České republiky: K naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu podvodu podle § 250 TrZ

TRESTNÍ PRÁVO

Číslo 9/2001

Havlíček Karel: Rozhovory o právu: Rozhovor s JUDr. Pavlem Kučerou, místo-
předsedou Nejvyššího soudu ČR

Pařízek Igor: Přípustnost opětovného vzetí obviněného do vazby

ZDRAVOTNICTVÍ A PRÁVO

Číslo 9/2001

Marková Hana: Darování a daňové povinnosti

Jouza Ladislav: Netypické pracovní úrazy a jejich řešení po novele zákoníku
práce

RŮZNÉ

VI. turnaj ve squashu advokátů a advokátních koncepcentů – 1. 12. 2001

Vážené kolegyně a vážení kolegové,

dovolujeme si Vás opět pozvat na turnaj ve squashu advokátů a advokátních koncepcentů v Praze, který se letos koná již po šesté. I když loňský turnaj nebyl tak silně obsazen co do počtu jako v letech minulých, na jeho kvalitách to pranic neubralo. Na prvním místě se umístil po šesté advokát Mgr. Martin Honek z Advokátní kanceláře Minář a Minářová, Brno. V ženách vyhrála popáté za sebou JUDr. Iveta Ferdusová, taktéž z Brna.

Letošní squashový turnaj advokátů a advokátních koncepcentů se uskuteční **v sobotu 1. prosince 2001 jako vždy na squashových kurtech v areálu SQUASHCENTRA Strahov**, společnosti ESQUO s .r. o., Praha 6-Strahov. Turnaj je pořádán opět pro dvě kategorie, a to advokátů a advokátních koncepcentů a advokátek a advokátních koncepcentek.

Prezentace účastníků turnaje se uskuteční dne **1. 12. 2001 – sobota v 9.00 hodin u squashových kurtů na Strahově**. Vlastní turnaj bude **zahájen v 9.30 hodin** po rozlosování a po úhradě účastnického poplatku ve výši **700,- Kč** na

jednu osobu. Účastnický poplatek zahrnuje pronájem kurtů, ceny vítězům a menu pro jednu osobu v restauraci U Zlatých andělů.

Slavnostní **zakončení bude téhož dne v 19.00 hodin v restauraci U Zlatých andělů – PRAGUE GASTRO CENTRE**, na adrese Celetná 29, Praha 1, kde po večeři a společenském programu dojde k vyhlášení výsledků turnaje a předání putovních pohárů pro vítěze. **Žádáme Vás, abyste své závazné přihlášky s uvedením jména, data narození, bydliště a sídla Vaší advokátní kanceláře nebo zaměstnavatele zaslali nejpozději do 30. 11. 2001** na adresu: JUDr. Petr Meduna, Praha 1, Rytířská 10, tel. 24 21 51 82, fax 24 21 31 22, e-mail: akmeduna@mbox.vol.cz nebo na adresu JUDr. Marek Bánský, Praha 1, Hradební 3, tel. 24 82 82 54, fax 24 82 66 14.

Na přihlášky došlé po 30. 11. 2001 nebude brán zřetel! Organizátoři sdělují, že nebudou již potvrzovat písemně došlé přihlášky. Na účastníky squashového turnaje se těšíme 1. prosince 2001 v 9.00 hodin na squashových kurtech na Strahově při slavnostním zahájení VI. ročníku.

Organizační výbor ve stále stejném složení

JUDr. Petr Meduna
viceprezident

&

JUDr. Marek Bánský
viceprezident

Přehled akcí Pražského sdružení JČP na období listopad – prosinec 2001

26. listopadu, pondělí 17.00 hod.

Diskusní setkání na téma: ***Úročení během nucené správy a pozastavení možnosti nakládání vkladatelů s jejich vklady***

Úvod přednese: Mgr. Luděk Lisse, Úřad pro dohled nad družstevními záložnami
Právnická fakulta UK v Praze, I. patro, místnost č. 103

30. listopadu, pátek 19.00 hod.

Představení na komorní scéně VIOLY

Mecenáš František Antonín hrabě Špork

Účinkují: Vladislav Beneš, Petr Pelzer za hudební spolupráce Martina Kusáka
(Členové se mohou přihlásit v kanceláři PS JČP v Jagellonské ul.)

Poetická vinárna VIOLA, Praha 1, Národní třída

3. prosince, pondělí 17.00 hod.

Diskusní setkání na téma: **Reforma důchodového zabezpečení**

Úvod přednese: JUDr. B. Michálková, náměstkyně ředitele České správy sociálního zabezpečení

Právnická fakulta UK v Praze, I. patro, místnost č. 103

10. prosince, pondělí 17.00 hod.

Diskusní setkání na téma: **Aktuální otázky katastru nemovitostí včetně problematiky zápisu poznámky do katastru**

Úvod přednese: JUDr. Eva Barešová, Český úřad zeměměřičský a katastrální

Právnická fakulta UK v Praze, I. patro, místnost č. 103

17. prosince, pondělí 17,00 hod.

Diskusní setkání na téma: **Praktické zkušenosti po novele autorského zákona v OSE**

Úvod přednese: JUDr. Josef Slanina

Právnická fakulta UK v Praze, I. patro, místnost č. 103

OKOPÍRUJTE A VYPLNĚNÉ ZAŠLETE NA ADRESU: ČAK, NÁRODNÍ 16, PRAHA 1, K RUKÁM PÍ ŠOLCOVÉ

ZÁVAZNÁ PŘIHLÁŠKA NA ŠKOLENÍ ADVOKÁTNÍCH KONCIPIENTŮ

(podle Čl. 9 usnesení představenstva České advokátní komory
ze dne 10. 3. 1998, o výchově advokátních koncipientů,
Věstník ČAK částka 1/1998)

**Tuto přihlášku zašlete do 10. 1. 2002, na přihlášky došlé po tomto datu
nebude brán zřetel.**

Závazně se přihlašuji na školení:

- 1) **závěrečné**, konané v Brně, hotel Continental **18. – 21. 2. 2002**
- 2) **vstupní**, konané v Brně, hotel Continental **15. – 18. 4. 2002**

Označte školení, na které se přihlašujete.

Vyplňte HŮLKOVÝM PÍSMEM.

Titul, příjmení, jméno: _____

Rodné číslo: _____

č. telefonu (kancelář): _____

POŽADUJI – NEPOŽADUJI NOCLEH*)

Adresa **advokátní kanceláře** (razítko), na kterou Vám zašleme pozvánku na
vybrané školení (**uvést i PSČ**):

datum:

podpis koncipienta:

podpis zaměstnavatele – advokáta:

*) nehodící se škrtněte

Co lze také žalovat, nikoliv však vysoudit (kuriózní případ z německé judikatury)

Dne 25. 4. 1991 vynesl Úřední soud v Mönchengladbachu rozsudek, který do dnešního dne vzbuzuje u studentů práv, advokátů a soudců úsměv na tváři. Již při ústním jednání vznesl žalovaný námitku, zda žalobce myslí svoji žalobu vážně.

K věci:

Žalobce si u žalovaného objednal dovolenou na Menorcu, hotel La Caleta. Uvedl, že mu žalovaný dluží ubytování v dvoulůžkovém pokoji *s manželskou postelí*. Po příjezdu na dovolenou žalobce zjistil, že v jeho pokoji není manželská postel, pouze dvě jednolůžkové postele, které nejsou spojeny. Již první noci zjistil, že z tohoto důvodu jsou jeho a společné spací zvyklosti jeho a přítelkyně citelně ovlivněny. Spokojené a harmonické usínání nebylo po celou dobu dovolené možné, protože postele, které stály na klouzajících dlaždičkách, se při sebemenším pohybu rozjížděly. Harmonickému intimnímu životu bylo tímto zabráněno.

Žalobce uplatňuje náhradu škody z důvodu zbytečné dovolené ve výši 20 % ceny zájezdu. Předpokládány odpočinek, uvolnění a harmonie s jeho přítelkyní byly závažně ovlivněny. Toto vedlo u něj a u jeho přítelkyně k špatné náladě, nespokojenosti a též k problémům.

Z odůvodnění rozsudku:

Žalovanému se musí přiznat, že může lehce nabýt dojmu, že žaloba není míněna vážně. Občanský soudní řád však takové případy nezná, takže zde nejsou ani zákonné následky.

Žaloba však není důvodná.

Žalobce blíže neosvětlil, jaké má zvláštní spací zvyky, které předpokládají manželskou postel. Toto však nemuselo být objasněno, jelikož speciální zvyky žalobce nejsou rozhodující. Je rozhodující, zda postele nedostačují pro průměrného cestujícího. Tak tomu však není. Soudu jsou známy několikery obecně známé a obvyklé možnosti společného spánku, které mohou být praktikovány na jednolůžkových postelích, a to ku spokojenosti všech zúčastněných. Takže tomu není tak, že by žalobce svoji dovolenou musel prožít bez zamýšleného intimního života.

Avšak i kdyby žalobci byly přiznány zvláštní společné spací návyky, které manželskou postel předpokládají, nejedná se o nedostatek zájezdu, jelikož tento nedostatek bylo možno několika úkony odstranit. Může-li být nedostatek lehce

odstraněn, lze to po cestujícím požadovat s tím následkem, že se cena zájezdu nesníží a nevznikne nárok na náhradu škody.

Žalobce předložil fotografii postelí. Z tohoto snímku je zjevné, že matrace jsou uloženy na stabilním rámu – jedná se o kov. Několika úkony a během mála minut bylo možno svázat kovové rámy pevnou šňůrou a vše by bylo vyřešeno. Je možné, že žalobce šňůru nevlastnil. Šňůru je však možno si levně a rychle obstarat. Do té doby mohl žalobce použít pásek od kalhot, který v rozhodný okamžik pro svoji původní funkci jistě nebyl potřebný.

Z uvedených důvodů žaloba byla zamítnuta.

Mgr. Petra Schinnenburgová, advokátka Praha/Hamburk
(podle německých pramenů)

Pro Bulletin advokacie nakreslil Lubomír Lichý